

**SOSYAL SORUMLULUK PROJESİ OLARAK; HAYVAN, YAŞLI, ÇOCUKLAR
İÇİN ENTEGRE YAŞAM ALANLARI TASARIM İLKELERİ UYGULAMA
YAKLAŞIMLARI VE MODEL ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

**Yük. İç Mimar
Umay YILMAZ ARER**

Anabilim Dalı: İç Mimarlık

Programı: İç Mimarlık

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Saadet AYTIS

ŞUBAT 2022

T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**SOSYAL SORUMLULUK PROJESİ OLARAK; HAYVAN, YAŞLI, ÇOCUKLAR
İÇİN ENTEGRE YAŞAM ALANLARI TASARIM İLKELERİ UYGULAMA
YAKLAŞIMLARI VE MODEL ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

**Yük. İç Mimar
Umay YILMAZ ARER**

İç Mimarlık Anabilim Dalı

İç Mimarlık

Danışman: Doç. Dr. Saadet AYTIS

ŞUBAT 2022

Umay Yılmaz ARER tarafından hazırlanan **SOSYAL SORUMLULUK PROJESİ OLARAK;**
HAYVAN, YAŞLI, ÇOCUKLAR İÇİN ENTEGRE YAŞAM ALANLARI TASARIM İLKELERİ
UYGULAMA YAKLAŞIMLARI VE MODEL ÖNERİSİ adlı bu tezin **İç Mimarlık Doktora**
tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Anabilim Dalında
..... tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna
uygun olarak yazılmıştır.

Tüm canlıların eşit ve özgür olduğu bir dünya için,

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Umay YILMAZ ARER

ÖNSÖZ

“SOSYAL SORUMLULUK PROJESİ OLARAK; HAYVAN, YAŞLI, ÇOCUKLAR İÇİN ENTEGRE YAŞAM ALANLARI TASARIM İLKELERİ UYGULAMA YAKLAŞIMLARI VE MODEL ÖNERİSİ” başlıklı tez çalışması daha önce *“Sürdürülebilir Sosyal Sorumluluk Projesi Olarak Dezavantajlı Bireylere Entegre Yaşam Alanlarının Planlanması¹”* başlıklı yayımlanmış makaleden üretilmiştir. Tez, bir aradalıklarına imkân sağlanmamış birey veya gruplar için entegre yaşam alanları oluşturulması için bir model öneri niteliğinde olup; sosyal sorumluluk projelerinin çoğalması umudu ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İç Mimarlık Doktora Programı kapsamında hazırlanmıştır.

Bu tezin oluşmasında eğitim hayatım boyunca benden desteklerini esirgemeyen başta babam Zeki Yılmaz, annem Asiye Yılmaz ve kardeşlerime, sabrı ve desteği ile yanımda olan eşim Mithat Arer’e, küçücük bedeni ve yüreği ile zihnimin sınırlarını keşfetmemi sağlayan kızım Alin Asya Arer’e;

Tez süresince fikir aşamasından üretim aşamasına her noktada desteğini üzerimden esirgemeyen ve *“insan”* olmanın tüm getirilerini ruhunda taşıyan canım hocam Sayın Doç. Dr. Saadet Aytıs’a, ömrünü sosyal sorumluluk ve toplum menfaati için harcamış biricik oğlu Tan Aytıs’ın babası Sayın Can Aytıs’a;

Hayatıma bir vesile ile dokunmuş, iz bırakmış öğretmen ve arkadaşlarıma minnet ve saygılarımı sunmayı bir borç bilirim.

Şubat 2022
Umay YILMAZ ARER
(Yük. İç Mimar)

¹ Arer, Umay Yılmaz. “Sürdürülebilir Sosyal Sorumluluk Projesi Olarak; Dezavantajlı Grupların Entegre Yaşam Alanlarının Planlanması”. *Ulakbilge*, 44 (2020 Ocak): s. 33– 45. doi: 10.7816/ulakbilge– 08– 44– 04

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
ÖZET.....	xii
ABSTRACT	xiv
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Çalışmanın Amacı.....	4
1.2 Çalışmanın Kapsamı	5
1.3 Çalışmanın Yöntemi	6
2. DEZAVANTAJLI VE/VEYA SOSYAL DIŞLANMAYA MARUZ BİREY/CANLI/GRUP KAVRAMLARI	10
2.1 Eğitimsiz Bireyler.....	12
2.2 Zihinsel ve Fiziksel Engelli Bireyler	14
2.3 Kimsesiz Sokak Hayvanları	15
2.4 Sığınma Evlerinde Kalanlar.....	17
2.5 Eski Hükümlüler	18
2.6 Yoksul Bireyler – İşsizler	19
2.7 Tek Başına Çocuk Büyüten Bireyler – Yalnız Ebeveynler	20
2.8 Güvenlik Sebebiyle Göç Eden Terör Mağdurları	20
2.9 LGBTİ+’li Bireyler.....	21
2.10 Yurt Dışından Göç Eden Bireyler	21
2.11 Hasta ve Bakıma Muhtaç Yaşlılar	22
2.12 İstismar Edilen Çocuklar.....	26
2.13 Uyuşturucu Madde Bağımlıları	28
2.14 İntihara Eğilimli İnsanlar	29
2.15 Kimsesiz Bireyler/Çocuklar.....	31
2.16 Problemlili Aileler	32
2.17 Asosyal İnsanlar	33
2.18 Diğer Sosyal Uyumsuzluk İçinde Olan İnsanlar	34
3. MEKAN, YAŞAM VE ENTEGRE YAŞAM KAVRAMLARI	37

3.1 Mekân Kavramı	38
3.2 Yaşam Kavramı.....	38
3.3 Entegre Yaşam Kavramı	40
3.4 Yaşlı – Çocuk – Hayvan Birlikteliği Avantaj ve Dezavantajları	42
3.4.1 Yaşlılar ve Çocuklar.....	49
3.4.2 Hayvanlar ve Yaşlılar	51
3.4.3 Çocuklar ve Hayvanlar.....	55
3.5 Entegre Yaşam Alanı Mekansal İhtiyaç Programı ve Tasarım Yaklaşımları	57
3.5.1 Evrensel Tasarım Yaklaşımları	58
3.5.2 Ekolojik Tasarım – Mimari ve Yapay Çevre.....	62
3.5.3 Sürdürülebilir Tasarım Yaklaşımları.....	69
3.5.4 Geri Dönüşüm ve Atık Kontrolü.....	72
3.5.5 Yapı Kabuğu ve Formu (Geometrisi).....	82
3.5.6 İç ve Dış Mekân Düzenlemesi/Organizasyonu	87
3.5.7 Yapı Kimliği ve Malzemesi	94
3.5.8 Entegre Yaşam Alanı Tasarım Yaklaşımında Yeniden İşlevlendirme.....	103
4. SOSYAL SORUMLULUK PROJESİ OLARAK: HAYVAN, YAŞLI, ÇOCUKLAR İÇİN ENTEĞRE YAŞAM ALANLARI TASARIM İLKELERİ UYGULAMA YAKLAŞIMLARI ve MODEL ÖNERİSİ.....	105
4.1 Psikolojik Veriler Dahilinde HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Tasarım Yaklaşımı	108
4.2 Sosyolojik Veriler Dahilinde HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Tasarım Yaklaşımı	113
4.3 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Yapı Kabuğu ve Planlaması	121
4.3.1 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde İç Mekân Düzenlemeleri ve Erişebilirlik	132
4.3.2 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Konaklama Birimleri.....	136
4.3.3 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Eğitim Birimleri	151
4.3.4 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Terapi Sağlık ve Rehabilitasyon Birimleri	156
4.3.5 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Tasarım Ofisi Birimleri.....	160
4.3.6 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Sosyal Alan	163
4.3.7 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Peyzaj ve Yeşil Alan Kullanımı	165
4.4 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Tasarım Yaklaşımının Toplumsal Girdileri/Çıktıları	172
5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	174

KAYNAKLAR.....	185
DİP NOT – URL KAYNAKLAR	202
EKLER	205
ÖZGEÇMİŞ	225

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
EYAP	: Entegre Yaşam Alanı Projesi
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
HAYAÇO	: Hayvan – Yaşlı – Çocuk
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
HDT	: Hayvan Destekli Tedavi
GYA	: Günlük Yaşam Aktiviteleri
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
RT	: Rüzgâr Türbini
KISS	: Kids Street Scan
VERSUS	: Vernacular Heritage Sustainable Architecture

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Evrensel Yaşam Hakkı İçerisinde Bir Canlının Temel Gereksinimleri.....	9
Şekil 2.1: Dünya Sağlık Örgütü 2021 (WHO) Araştırmalarına Göre Engelli – Yaşlı ve Diğer İnsanların Nüfus Üzerine Dağılımı	11
Şekil 2.2: Dezavantajlı Bireyler – Canlılar/Gruplar Şablonu.....	12
Şekil 2.3: Türkiye’de Çocuklara Uygulanan Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar, Fiziksel İhmal, Duygusal İhmalin Şablonu	27
Şekil 2.4: Durkheim’in İntihar İncelemesi.....	31
Şekil 3.1: Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi	40
Şekil 3.2: Sağlık Profesyonelleri için Hayvan Destekli Uygulamalar Rehberi	46
Şekil 3.3: İnsan ve Hayvan İlişkilerinin ve Gelişiminin Tarihsel Perspektifi.....	47
Şekil 3.4: Hayvan Destekli Tedavide (HDT) Etki Mekanizmasını Yönlendiren Faktörler	54
Şekil 3.5: Hayvan Destekli Tedavi (HDT) Uygulanan Hastalarda Gözlenen İyileşmeler	55
Şekil 3.6: Evrensel Tasarım İlkeleri	59
Şekil 3.7: Gold Smith’in Evrensel Yaşam Piramidi	60
Şekil 3.8: Herkes İçin Tasarım İlkeleri ile Sürdürülebilirlik İlkeleri Arasındaki Birliktelik Modeli	61
Şekil 3.9: Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının Yapılara Yansıması.....	64
Şekil 3.10: Yapıların Çevre Üzerine Etkileri.....	65
Şekil 3.11: Ekolojik, Evrensel Sürdürülebilir Yapı Tasarımı Kriterleri ve Alt Parametreleri.....	65
Şekil 3.12: Bina Enerji Performansını Etkileyen Tasarım Parametreleri	66
Şekil 3.13: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları	68
Şekil 3.14: Ekolojik ve Sürdürülebilir Yerleşim Modeli	71
Şekil 3.15: Sürdürülebilir Düşünme ve Tasarım Kriterleri	72
Şekil 3.16: Sürdürülebilir Yapıların Malzeme Bazında Yaşam Döngü Modeli	73
Şekil 3.17: İklim Bölgelerine Göre Yapı Formları	84
Şekil 3.18: Geleneksel Avlu Tipleri	86
Şekil 3.19: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Tasarım Kriterleri	96
Şekil 3.20: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Sürdürülebilirlik İlkeleri.....	100
Şekil 3.21: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yeşil Bina Tasarım Hedef ve İlkeleri	101
Şekil 3.22: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yapım Kriterleri.....	102
Şekil 4.1: Millbank Hapishanesi Görünüşü	115
Şekil 4.2: Millbank Hapishanesi Plan Çizimleri	115
Şekil 4.3: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Planlama Rehberi.....	121

Şekil 4.4: Balıkesir’de Bulunan Teorik Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı Örneğinde Ağaç	123
Şekil 4.5: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi için Minimum Çalışacak İnsan Kapasitesi Şablonu	124
Şekil 4.6: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yerleşim (Vaziyet) Planı (Öneri 1)	128
Şekil 4.7: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yerleşim (Vaziyet) Planı (Öneri 2)	129
Şekil 4.8: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yerleşim (Vaziyet) Planı (Öneri 2)	130
Şekil 4.9: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yerleşim (Vaziyet) Planı (Öneri 3)	131
Şekil 4.10: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Konaklama Birimleri Fonksiyon Şemaları	142
Şekil 4.11: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Konaklama Birimleri Tasarım Parametreleri	146
Şekil 4.12: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Konaklama Birimleri ve Peyzaj Alanları Kesit Görünüşleri	147
Şekil 4.13: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Tasviri için Oluşturulan Kolaj Çalışması	148
Şekil 4.14: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Konaklama Birimi İç Mekân Parametreleri – Kullanıcıların Ergonomik ve Antropometrik Verileri	149
Şekil 4.15: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi için Örnek Projelerden Faydalanılarak Düzenlenmiş Mekân Örnekleri	150
Şekil 4.16: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinin Eğitim Birimleri Fonksiyon Şemaları	151
Şekil 4.17: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eğitim Birimi Dersleri	154
Şekil 4.18: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Çocuk Eğitim Birimlerinde Mekân Dağılımları	155
Şekil 4.19: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Çocuk Eğitim Birimlerinde Okul Öncesi Eğitim Alanları İç Mekân Kurgusu	156
Şekil 4.20: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinin Terapi Sağlık ve Rehabilitasyon Birimleri Fonksiyon Şemaları	158
Şekil 4.21: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinin Tasarım Ofis Birimleri Fonksiyon Şemaları	161
Şekil 4.22: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinin Sosyal Alan Fonksiyon Şemaları	165
Şekil 4.23: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinin Peyzaj ve Bahçe Düzenleme Fonksiyon Şemaları	166
Şekil 4.24: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi için Örnek Projelerden Faydalanılarak Düzenlenmiş Peyzaj Örnekleri	170

SOSYAL SORUMLULUK PROJESİ OLARAK; HAYVAN, YAŞLI, ÇOCUKLAR İÇİN ENTEĞRE YAŞAM ALANLARI TASARIM İLKELERİ UYGULAMA YAKLAŞIMLARI VE MODEL ÖNERİSİ

*...Ütopya burada devreye girer ve kavram olarak derinliğini tekrar sorgulatır. Bu açıdan; arzu edilse dahi olması mümkün olmayan yer, ideal yer, hayali yer, yeryüzü cenneti vb. gibi tanımlamalarla karşımıza çıkar. Köken olarak Yunanca **ou** (yok-olmayan), **eu** (mükemmel olan) ve **topos** (toprak, yer, ülke) sözcüklerinden türemiştir. Her tanım, bu kavramın olmayan bir yerden bahsettiğine işaret eder. Hedeflenen bir yaşantının-mekânın inşasına yönelik hayali imler. Ütopyanın HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi ile ünsiyetinin başlangıcı bu noktada ortaya çıkar. Tüm insani eylemlerin tasarlandığı, her şeyin kusursuz bir çark içerisinde işlediği, tüm detayların planlandığı, mekân ve kurgu konusunda sorunsuz işleyen bir oluşumun karşılığını oluşturma çabasıdır HAYAÇO, denenmemiş ve söylenmemiş olanı hayal etmek ve mimari zemine oturtma gayretidir...*

ÖZET

21. yüzyılda hızla önem kazanan ve bir toplumun bütünleşmesinde etkili rol oynadığı kabul edilen sosyal sorumluluk projeleri, bu tezin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bahsi geçen projelerin; sosyal dışlanmaya maruz kalmış birey, grup ve canlıların temel veya yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak, yeni yaşam alanları planlamak, ideal yaşam için kentlerin oluşması ve toplum huzurunu sağlamak için gerekli olduğu düşünülmektedir. Sosyal dışlanma veya bir başka ifade ile *dezavantajlılık* kavramı bireylerin toplumsal yaşamdan uzaklaşacak şekilde maddi ve manevi temel ihtiyaçlardan yoksun olmaları ile hak ve özgürlüklerini savunmaktan ve sosyal kurumlardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Dezavantajlı birey, grup veya canlılar ise; kendi kendilerine yetemeyen veya sınırlı olabilen, bireysel sorunlarını tek başına çözmekte zorlanan, günlük yaşam pratiklerini yerine getirme noktasında dışarıdan desteğe ihtiyaç duyan bireyler olarak tanımlanabilir. Bu birey, grup veya canlıların kendilerine içkin özelliklerini ifade eden tanımlamalara ek olarak; göz ardı edilmemesi gereken bir diğer nokta ise dezavantajlılığın dışsal faktörler tarafından belirlenen yaşam koşulları olarak da karşımıza çıkabileceğidir. Çalışma bu hali ile dezavantajlılığın iki boyutunu da irdelemekte ve ele almaktadır.

Tez çalışması; evrensel tasarım ilkeleri, biyoçeşitlilik, ekolojik, biyofilik, sürdürülebilir, erişilebilir tasarım kriterleri üzerinden literatür araştırmaları yapılarak kurgulanmış ve yapının kimliğini oluşturan tasarım pratiğinin daha önce planlanmış benzer örneklerden bağımsız olmasına özen gösterilmiştir.

Hayvan, Yaşlı, Çocuk (HAYAÇO) Entegre Yaşam Alanı Projesi için planlanan mekân kurguları multidisipliner bir çalışma sahası ile oluşturulmuştur. Bu bağlamda sosyoloji ve psikolojinin araştırılmış sahası dâhilinde olan kapatılma mekânlarının bireyler ve toplum üzerinde dezavantajları detaylıca irdelenmiş ve planlama mimari olarak olumsuz kurgulardan soyutlanmıştır. Yapıların dağınık(mış) ifadesi tıpkı köy yerleşim alanları örneğinde olduğu gibi değişken-bağımsız bir yerleşimin oluşmasına fırsat sunmaktadır. Tasarım; bir güç, kontrol mekanizması, kısıtlanmış hareketler merkezi olmaktan çok; özgürlüğe, bireyselliğe, gelişime, eğitime, biyoçeşitliliğe ve doğaya saygı duymayı amaçlayan bir dil ile geliştirilmiştir. Proje; sosyal alanlar, eğitim alanları,

terapi sağlık ve rehabilitasyon birimleri, konaklama alanları, tasarım ofisi birimleri, tarım arazileri, peyzaj, park ve oyun bahçeleri vb. gibi birçok yapı katmanından oluşmaktadır. Her bir yapı kendi içinde farklı alt birimlere dönüşerek kompleks yapının kurgusu oluşturulmuştur. Projede, geçerliliği yaşanarak test edilmiş, yüzlerce yıllık deneyimin çıktısı olan vernaküler mimarlığın yapım ve yaşam kodlarından referans alınarak sürdürülebilirliğin devamı sağlanmışır. Köy meydanına yerleştiren peyzaj bahçeleri yerel dokuya öykünerek evrensel kriterlerle harmanlanmış ve çoklu kullanıcı profiline hitap etmesi sağlanmışır. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi küçültölmüş birer köy konumundadır ve kökleri biyoçeşitliliğe saygı üzerine kurulmuştur. Farklı ritimlere göre yerleştirilmiş tarım arazileri, dinlenme alanları, su elemanları, parklar, rekreasyon ve oyun alanları farklı ölçeklere sahip enstalasyonlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Avlulu ev planları tek ve iki katlı plan tipolojileri ile oluşturulmuştur. Yapı formları çağdaş çizgiler ile desteklenerek çokgen motifler çizerken, uygulanacak coğrafya koşullarının şartlarına da uyum sağlamayı hedeflemektedir. Origami formları ile oluşturulmuş çatı örtüsü; ışığa mekân içerisinde pek çok noktadan ulaşılmasına imkân sunar niteliktedir. Buna ek olarak malzemenin bölgesel bazda değişkenlik göstermesi yapıyı tek tip kurgudan uzaklaştırarak uygulandığı araziye uyumu ve sürdürülebilirliği konusunda da ekolojik bir dil geliştirilmesini desteklemektedir.

Buna göre çalışma bu haliyle; bahsi geçen hayvan, yaşlı, çocuk arasındaki bir nevi izolasyonu önleyerek, yaşlılara ve kimsesiz çocuklara yönelik bakım merkezlerinin aynı alan içinde konumlanmasına imkân sağlayarak, dayatma ya da tepeden inme karar mekanizmaları ile oluşturulan ne zoraki bir ayrılık ne de zoraki bir aradalığa fırsat vermeden hem bağımsız kendine özgü hem de kendiliğinden gelişebilecek bir araya gelme süreçlerine imkân tanımayı hedeflemektedir. Belirlenen hipotez dâhilinde çalışma; hayvanalara, yaşlılara ve çocuklara yönelik kurulacak merkezlerin kendilerine özgü tüm bireysel ve mekânsal ihtiyaçların karşılanmasının yanı sıra ortak yaşam alanlarında kurgusuz karşılaşmalara-tıpkı gerçekte hayatta olduğu gibi imkân sağlayacak ve kurulması ihtimal ilişkilerin sürmesini destekleyecek yapıların eklenmesine veyahut dönüşmesine fırsat sunacaktır. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi; aynı zamanda bahsi geçen bakım merkezlerine ayrı hedef gruplar olarak odaklanmak durumunda kalan kişi, grup veya sivil toplum örgütleri için de farklı gruplarla bir araya gelmelerine fırsat sunarak, bir araya getirme konusunda çift taraflı fayda sağlamış olacaktır. Çalışmaya konu olan dezavantajlı bireyler tanımının genişletilmesi ile proje ilerleyen aşamalarda inovatif farklı projelere dönüştürülebilecektir.

Anahtar kelimeler: *Yaşlı Yaşam Alanları, Çocuk Yaşam Alanları, Hayvan Yaşam Alanları, Sosyal Dışlanma, Dezavantajlı Bireyler, Birlikte Yaşam, Entegre Yaşam, Evrensel Tasarım.*

**AS A SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECT; INTEGRATED LIVING SPACES DESIGN
PRINCIPLES APPROACHES FOR ANIMALS, THE ELDERLY, CHILDREN
AND A MODEL PROPOSAL**

...Utopia comes into play here and questions its depth as a concept. From this point; it appears with definitions such as a place, ideal place, imaginary place, paradise on earth, which are not possible even if they are desired. It is originally derived from the Greek words ou (non-existent), eu (perfect) and topos (land, earth, land). Every definition indicates that this concept refers to a place that does not exist. Indicates the dream for the construction of a targeted life or space...The beginning of Utopia's association with the HAYAÇO Integrated Living Space Project emerges at this point. HAYAÇO is an effort to create the equivalent of a formation that works smoothly in terms of space and fiction where all human actions are designed, everything works in a perfect wheel, all details are planned. It is an effort to imagine the untested and unspoken and put it on an architectural ground...

ABSTRACT

Social responsibility projects, which have gained importance rapidly in the 21st century and are accepted to play an effective role in the integration of a society, constitute the starting point of this thesis. The aforementioned projects are considered necessary to meet the basic or vital needs of individuals, groups and living things exposed to social exclusion, to plan new living spaces, to form cities for ideal life and to ensure social peace. Social exclusion, or in other words, the concept of disadvantage refers to the state of individuals being deprived of material and moral basic needs in a way that they distance themselves from social life, being deprived of defending their rights and freedoms and social institutions. Disadvantaged individuals, groups or living things could be defined as individuals who cannot be self-sufficient or limited in this regard, who have difficulty in solving their individual problems on their own, and who need external support to fulfill their daily life practices. In addition to the definitions expressing the inherent characteristics of these individuals, groups or living things; another point that should not be ignored is that disadvantage can also appear as living conditions determined by external factors. In this way, the study examines and deals with both dimensions of disadvantage.

The thesis study was designed by conducting literature research on universal design principles, biodiversity, ecological, biophilic, sustainable and accessible design criteria, and care was taken to ensure that the design practice that creates the identity of the building is independent from similar examples that were planned before.

The space setups planned for the animal, elderly and child integrated living space project were created with a multidisciplinary study field. In this context, the disadvantages of the places of confinement, which are within the researched field of sociology and psychology, on individuals and society were examined in detail and the

planning was abstracted from the negative constructs architecturally. The random expression of the buildings provides an opportunity for the formation of a variable and independent settlement, just like in the example of village settlements. The design has been developed with a language that aims to respect freedom, individuality, development, education, biodiversity and nature, rather than a center of power, control mechanism or restricted movements. The project consists of many building layers such as social areas, education areas, therapy, health and rehabilitation units, accommodation areas, design office units, farmlands, landscaping, parks and playgrounds. Each building transformed into different sub-units within itself and formed the setup of the complex structure. The sustainability of the project has been ensured by taking reference from the construction and life codes of vernacular architecture, which is the output of hundreds of years of experience, the validity of which has been tested. The landscape gardens placed in the village square have been blended with universal criteria by emulating the local texture and have been ensured to appeal to multiple user profiles. The HAYAÇO project is a scaled-down village and its roots are based on respect for biodiversity. Farmlands, recreational areas, water structures, parks, recreation and playgrounds placed in different rhythms appear as installations of different scales. Courtyard house plans have been created with single and two-storey plan typologies. It is aimed that the building forms, which draw polygonal motifs by being supported by contemporary lines, adapt to the geographical conditions in which they will be applied. Roof cover created with origami forms, provides the opportunity to be reach the light from many points in the space. In addition, the fact that the material varies on a regional basis removes the structure from a uniform construction, thus supporting the development of an ecological language in terms of its compatibility and sustainability with the land on which it is applied.

Accordingly, the study aims to enable both independent, unique and self-developed coming together processes by preventing the isolation between the aforementioned animals, elderly and children in a way and by enabling the care centers for the elderly and orphans to be located in the same area without giving opportunity to forced separation or forced togetherness which is created by imposition or top-down decision mechanisms. This study within the determined hypothesis; in addition to meeting all the individual and spatial needs of the centers to be established for animals, the elderly and children, it will also enable non-fictional encounters in common living spaces, just like in real life and also provide the opportunity to add and transform structures that will support the continuation of possible relations. The HAYAÇO Project will provide both the opportunity for individuals, groups or non-governmental organizations to come together with different groups, who have to focus on the aforementioned care centers as separate target groups and provide a double-sided benefit in bringing them together. By expanding the definition of disadvantaged individuals subject to the study, the project will be able to be transformed into innovative different projects in the following stages.

Keywords: *Elderly Living Quarters, Children's Living Quarters, Animal Habitats, Social Exclusion, Disadvantaged Individuals, Co-existence, Integrated Living, Universal Design.*

1. GİRİŞ

1970'li yıllar ile beraber dünyada engelli oranının hızla artış kaydettiği gözlemlenmektedir. Bu artışla beraber bireylerin engelleri ile ilgili toplumların farkındalığı da aynı doğrultuda yükselmiştir. Birçok farklı disipline konu olan engellilik kavramı, mimaride de kendine önemli bir yer bulmuş fakat tüm bunlar bireylerin bilinçlenmesinde yeterli ölçekte olamamıştır. İlkokul seviyesinden üniversite seviyesine kadar ders kapsamına girmesi gereken ve farklı tanımlamalarla ifade edilen engellilik (erişilebilir, sosyal dışlanma, dezavantajlı vb.) kavramlarının bireyler üzerindeki farkındalığı güncel tutulması açısından, ülkelerin politikalarından, medya organlarına, bilimsel yayınlarından, kurum ve kuruluşlarına oldukça önemli görevler düşmektedir. Bu perspektifte gelişmiş birçok ülkede inceleme, anket, analiz vb. bilimsel çalışmalar yapılmakta bu doğrultuda adımlar atılmaya gayret edilmektedir. Eğitimin her kademesinde yer bulması gereken bilinçlendirme programlarının sosyal politikalar aracılığı ile tüm topluma yayılması önemlidir.

Toplumların bilinçlenmesinin, eğitilmesinin ve beraberinde bireylerin topluma pozitif entegrasyonu için hem ulusal hem de uluslararası platformların başında yükseköğrenim kurumları gelmektedir. Ülkemizde son yıllarda sayıları gittikçe artan eğitim kurumlarının müfredatında sosyal sorumluluk projeleri yeterli derecede yer almamaktadır (Ökten, 2018).

Bireysel açıdan bakıldığında sosyal sorumluluk kavramı bireyin toplumun gelişimine üzerine katkı sağlaması noktasında kendini sorumlu hissetmesi, gönüllük esası ile çeşitli sivil toplum kuruluşlarına üye olması ve bu kuruluşlarla ortak paydada çeşitli çalışmalar yürütmesidir. Bu çalışmalar, sosyal sorumluluk bilinci göstergesi olarak kabul edilmektedir (Göztaş ve Baytekin, 2009). Sosyal sorumluluk projeleri bireysel ve toplumsal bazda bilinçlendirme açısından son derece önemlidir.

Bireyler, toplumsal gelişim açısından çeşitli çalışmalara gönüllü olarak dâhil olma yolu ile sosyal sorumluluklarını yerine getirirken, kurumlar da yaşanan değişimlere paralel olarak sürdürülebilir projeler geliştirme üzerine somut adımlar atmak istemektedir. Belirlenen proje konusu dâhilinde hayvan barınakları, çocuk esirgeme kurumları ve huzurevleri tüm yönleri ile araştırılmıştır. Tarih boyunca gelişme gösteren insanın içinde yaşadığı çevre hem sanayi devrimi hem de kimyasal ve sentetik kullanımının fazlalaşması ile birlikte doğanın tahribatı hızlanmıştır. Bu olumsuzluklar insanın yapılı çevre ve doğal çevre arasındaki ilişkisini kökten sorgulamasının yolunu açmıştır. Özellikle son yıllarda artan salgın hastalıklar ve sağlık problemlerinin ortaya çıkması bireylerin yaşadıkları toplum ve çevre üzerine duyarlılıklarının artmasına sebep olmuş ve sorumluluk kavramını ortaya çıkarmıştır (Knowles, 1977). Bu bakımdan sosyal sorumluluğun tarihsel gelişimi incelendiğinde, sosyal davranış biçimlerinin çok eski tarihlere dayandığı gözlemlenmektedir. Sosyal sorumluluk kavramının kökeninde insanların beraber yaşamaya başladığı tarihin ilk dönemlerine kadar uzandığı bilinmektedir. Sosyal hizmet anlayışının ortaya çıkışı temelde her bir bireyin toplumdaki hizmet ve olanaklardan eşit ve adil olarak yararlanması inancına dayanmaktadır. Bahsi geçen kavram İngilizcede “*social work*” dilimize ise “*sosyal hizmet*” olarak çevrilmiştir. Bu kavram insanlara hizmet etmeyi amaçlayan dayanışma ve yardımlaşma mesleği olan sosyal hizmet olan muhtaç insanlara yardım etme odağını içermektedir. Sosyal hizmet mesleği ise; gönüllü çalışma prensibine dayanan, yardımsever ve paylaşımcı kişilerin yoksul olarak nitelendirilen bölgelerdeki birey ve gruplara yönelik sosyal yardımlar yapması ile başlamıştır (Ersoy ve Dikici, 2018). Bu hizmet yaklaşımı tek başına veya grup içerisinde toplumsal, kişisel tatmin ve bağımsızlık elde edebilmeleri amacı ile yardım edilmesini, insan ilişkileri üzerine bilimsel bilgi ve beceriler geliştirilmesini içerir. Bu meslek grubunu diğerlerinden ayıran en önemli unsur; uygulamaya yönelik olmasıdır.

Sosyal hizmet toplum ve insanı konu edinen bir alan olmasının dışında, toplum ve sorunlarını belirleme ve çözümleme aşamasında da bulunabilen bir disiplin olma özelliğindedir. Bireyin çevre ile olan ilişkisi içerisinde değerlendirerek ideal bir uyum yaratma amacı taşımakta ve sosyal değişim olanakları çerçevesinde insanların güçlenmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir (Ersoy ve Dikici, 2018). Bununla

birlikte sosyal hizmet mesleği, gönüllölük esasına dayanan ve ihtiyaç sahibi dezavantajlı bireylere yönelik çeşitli sosyal paylaşımların yapılması ile başlamıştır. Ülkeler sosyal ve ekonomik şartlarının yanı sıra kültürel koşulları ile biçimlendirmekte ve gelişmektedir (Acar ve Duyan, 2003). ağlar boyunca, hayat ile mücadele noktasında sorun yaşayan bireylere yönelik dinsel ve toplumsal bağlamda yardım edilmesi bir anlamda sosyal hizmet varlığının doğmasına sebep olmuştur. Bahsedilen birey veya gruplar toplum tarafından dezavantajlı olarak tanımlanmakta ve kendi kendilerine yeterli olma araçlarına ulaşma olasılığı sınırlı olmakta veya hiç olamamaktadır.

21. yüzyıl toplumlarında yoksulluk kavramı bireylerin gelir durumları ile bağdaştırılmaktadır. Bu bağlamda bireyin tüketime dayalı gelir düzeyi ekonomik veriler ile alınıp tanımlanmaktadır. Fakat yoksulluk üzerine belirtilmiş net bir görüş ve tanımlama yoktur, bireylerin bakış açısı ve değeri yargılarına göre bir tanım yapılabilmektedir. Evrensel ölçekte yoksulluğa ilişkin en çok kabul edilen; mutlak ve göreceli yaklaşımlardır. Bu bağlamda mutlak yoksulluk, bireyin fizyolojik yaşamını idame ettirebilmesi sağlayabilecek günlük yaşam gereksinmelerine sahip olamama, yoksun olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre kişilerin kendilerinin üretebilmesi için yeterli besin bileşenlerine temin edecek besinlerden yoksun, mahrum olmaları “*mutlak yoksulluk*” olarak kabul edilmektedir. Göreceli yoksulluk kavramı ise; her birey veya toplumun kendine uygun biçimde kabul edeceği biçimdeki yoksulluk kavramıdır. Bahsi geçen birey veya grup, temel gereksinmelerini mutlak olarak karşılayabilen fakat bireysel kaynak yetersizliğinden dolayı toplumun genel refah düzeyinin altında kalan insanlardan oluşmaktadır. Göreceli yoksulluk, kişinin kendisinin biyolojik olarak değilde toplumsal olarak yeniden üretmesi için gerekli yaşam standartlarının saptanmasını kapsamaktadır (Sapancalı, 2003).

Sosyal dışlanma ise sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Politik, ekonomik, sosyal veya sivil vatandaşlık haklarından mahrum olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Sosyal dışlanma terimi, bireylerin bütünleşmesini sağlayan politik, ekonomik, kültürel ve sosyal sistemlerin bir kısmından veya tamamından mahrum olma durumu olarak ifade edilmektedir (akır, 2002). 1970’li yıllara kadar kullanılmamış olan sosyal dışlanma kavramı, Fransız bakan Rene Lenoir tarafından,

Fransızların onda birinin dışlanmış olduğunu belirterek bu grupların varlığına dikkat çekmiştir. Bahsi geçen gruplar; hasta ve bakıma muhtaç yaşlılar, kimsesiz ve istismar edilen çocuklar, zihinsel ve fiziksel engelliler, yalnız ebeveynler, intihara meyilli ve sıra dışı bireyler, uyuşturucu madde bağımlıları, problemlili aileler, asosyal ve suç işlemiş veyahut işlemeye meyilli insanlar olarak nitelendirmiştir (Çakır, 2002).

1990'lı yılların sonlarına doğru bu kavram Avrupa Birliği (AB) tarafından yoksulluğa ilişkin resmi söylem haline dönüşmüş ve belirli birey veya grupların mekânsal olmasa dahi kısmen ve/veya tümüyle yaşadıkları toplumdan izole edildikleri, toplum dışına itildikleri, toplumun sunduğu fırsatlardan yoksun bırakıldıkları veya yararlanamadıkları sonucuna varılmıştır. Sosyal dışlanma terimi, kişinin geleceğini oluşturması için gerekli imkanlara erişim sağlayamaması veya erişimden yoksun bırakılması, temel yurttaşlık haklarından mahrum kalması olarak ifade edilmektedir (Sapancalı, 2003). Bu açıdan bakılırsa toplumun olanaklarından kısmen veya tamamen yoksun, korunmaya muhtaç kişilerin yanında; yaşam hakkına sahip olan diğer canlı grupların da dezavantajlı – yoksun grubuna dâhil edilmesi gerekliliği saptanmış; hayvanların da engellilik, cinsel istismar vb. gibi birçok olumsuz duruma maruz kaldığı gerçeğinden yola çıkarak toplum olanaklarından insanlar kadar yararlanmaları gerekliliği sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda **Şekil 1.1'**de oluşturulan dezavantajlılar şablonu içerisinde hayvanlar da entegre edilmiş ve tez kapsamında geliştirilen projenin çıkış noktası oluşturulmuştur.

1.1 Çalışmanın Amacı

Birlikte – bütünleşik – entegre yaşamın mümkün olduğunu ve bu yönde sosyal sorumluluk projeleri geliştirilerek toplum bilinci ve farkındalığın artabileceğini amaçlayan HAYAÇO (Hayvan, Yaşlı, Çocuk) Entegre Yaşam Alanı Projesi konunun merkezine sosyal dışlanmaya maruz kalmış dezavantajlı bireyleri ve canlıları yerleştirmiştir. Bu bağlamda sosyal sorumluluk projelerinin gelişilmesi ve bireylerin farkındalık düzeyinin artırılabilmesi için toplumun her kesiminden birey veya gruba sorumluluklar düşmektedir. Medya patronları, politikalar, sivil toplum örgütleri vb. gibi birçok kitleye kolaylıkla ulaşabilecek kurumların toplumun bilinçlendirilmesi noktasında özverili ve faydalı oluşumlara, söylemlere, reklamlara, politikalara yer

vermelerinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bireyler, toplumun gelişimi ve kalkınması için çeşitli çalışmalara gönüllü olarak dâhil olma yolu ile sosyal sorumluluklarını yerine getirirken, kurumlar ise yaşanan toplumsal değişimlere ek olarak sürdürülebilir projeler geliştirmek amacı ile somut adımlar atmaktadır. Yapılaşmış çevrenin daha konforlu, huzurlu, rahat ve erişilebilir olması; dezavantajlı bireylere ve benzer gruplara açık güvenli yaşam alanlarını içermesi, daha işlevsel, emniyetli, ergonomik, kolay kullanım sağlayan mekânlardan oluşması projenin hedefleri arasındadır. Araştırma alanı çocuklar, yaşlılar ve hayvanlar olarak belirlenmiştir. Buna göre çalışmada, bahsi geçen birey, grup veya canlılar arasındaki izolasyonu önlemek amacı ile yaşlılara ve kimsesiz çocuklara yönelik bakım merkezlerinin aynı alan içinde bulundurulmasına imkân sağlayarak, dayatma veyahut tepeden inme karar mekanizmaları ile oluşturulan ne zoraki bir ayrılık ne de zoraki bir aradalığa fırsat vermeden hem bağımsız ve kendine özgü hem de kendiliğinden gelişebilecek bir araya gelme süreçlerine imkân tanınması hedeflenmektedir.

Planlanan yapı bu haliyle yaşlılara ve çocuklara yönelik kurulacak merkezlerin kendine özgü tüm ihtiyaçlarına cevap verecek kriterlere sahip olurken, aynı zamanda ortak yaşam alanlarında tıpkı gerçek hayatın olağan akışında olduğu gibi kurgusuz karşılaşmalara imkân sağlayacak ve kurulması ihtimal ilişkilerin sürmesini destekleyecek yapıların eklenmesine ya da dönüşmesine olanak sağlayacaktır. Tasarlanması hedeflenen yapı içerisine ortak faaliyet alanları, bireysel vakit geçirebilecekleri alanlar ile konaklama, acil müdahale ve fizik tedavi merkezleri ile kişisel bakım odaları, travma sonrası rehabilitasyon alanları, oyun alanları, eğitim birimleri, ziyarete gelen misafirler için farkındalık oluşturabilecek kafeler ve ziyaretçi konaklama alanları, sosyal alanlar, terapi, sağlık ve rehabilitasyon birimleri, tasarım ofisleri, yemekhaneler, terzihaneler, eğitim alanları, pazar yerleri, satış kioskuları, meydanlar vb. gibi birçok mekan ve alanın iç içe olacağı bir planlama kurgulanmaktadır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Çalışmada dezavantajlı bireyler/gruplar için bütünleşmiş yaşam alanları oluşturulması amaçlanmaktadır. Belirlenen hipotez dâhilinde araştırmanın problemleri;

bütünleşmiş yaşam koşulları içerisinde bireylerin, canlıların sergiledikleri davranış biçimleri; topluma yeniden kazandırılmış dezavantajlı bireylerin/grupların toplum içindeki uyum problemleri, entegre yaşam alanı projesi ile olasılığının araştırılması olarak belirlenmiştir. Araştırmada toplanan veri seti, uygun araçlarla analiz edildikten sonra elde edilen bulgular dezavantajlı grupların toplum motivasyonunun da yabancılaşma problemi yaşadıklarını belirlemiştir. Literatür taramasıyla tespit edilen problemlere ek olarak, yerinde gözlem ve alan incelemeleri yapılmış, örnek projeler incelenmiş, karşılaştırmalar yapılmış ve dezavantajlı – sosyal dışlanmaya maruz kalmış bireylerin, grupların, canlıların beklentileri araştırılmıştır. Bu doğrultuda sosyal sorumluluk projesi fikri geliştirilerek belirlenen problemlere çözüm önerileri getirilmiş ve belirlenen birey, grup ve canlılar dahilinde entegre yaşam alanı projesinin alt yapısının oluşturulması öngörülmüştür. Kapsama dâhil edilen “dezavantajlı bireyler” tanımının genişletilmesiyle proje ilerleyen aşamalarda inovatif bir başka projeye dönüştürülebilir.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Tez kapsamında nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve sosyal dışlanmaya maruz kalmış bireyler ve tanımlamalarına değinilmiş, dezavantajlılık, dışlanma ve bu gruba giren birey, grup ve canlılardan bahsedilmiştir. Kavramların birçok bilim dalı tarafından incelendiği fakat mimarlık, iç mimarlık alanında kapsamlı irdelenmediği belirlenmiştir. Sosyal dışlanma birey veya gruplara özgü bir durum değildir. İnsanlar, bazı canlıların da sosyal dışlanmaya maruz kalmasına sebep olurlar. Oysaki yaşam hakkı evrenseldir. Bu perspektiften bakıldığında dezavantajlılar şablonuna hayvanlar da eklenmiş ve şablon kapsamı tezin amacına göre genişletilmiştir. Literatür taraması ile sistemdeki açıklar tespit edilmiş ve hedeflenen yaşam alanı projesi oluşturulmuştur.

Araştırma kapsamı konu alanı gereği sosyoloji, psikoloji, hukuk, veterinerlik ve tıp alanındaki verilerden sıklıkla yararlanılmıştır. Farklı coğrafyalardaki örnekler incelenmiş ve hedeflenen grup ile ilgili çalışmaların sorunları tespit edilmeye çalışılmıştır. Literatür taraması sırasında çocuk – yaşlı, yaşlı – hayvan birlikteliğine kısmen yer verilmiş olduğu fakat bahsi geçen üçlü grup için bir tasarım, proje,

uygulama geliştirilmediği gözlemlenmiştir. Oysaki hayatlarının belirli evresinde olan yaşlıların, yaşamın daha çok başında olan çocukların ve sıklıkla insanlardan zulüm gören hayvanların ortak bir yaşam alanı projesi ile birlikte yaşamaları mümkün kılınabilir. Geliştirilen proje kapsamında hayvanların, yaşlıların ve çocukların ihtiyaç listeleri belirlenmiş planlama bu verilerin zeminine oturtulmuştur.

Hayvan, yaşlı ve çocuklar için planlanan yapı için mimarlık ve iç mimarlık disiplinleri mekânsal bazda birtakım istekleri karşılayabilir fakat sevgi, saygı, olumlama, kabul görme vb. gibi birçok pozitif yaşam duygusunu karşılayabilecek birliktelik ancak hedeflenen üçlü grubun bir araya getirilmesi ile sağlanabilir. Entegre yaşam alanı projesi ile yaş almış bireylerin yaşlanma sürecini aktif geçirebilmesi, toplumdan izole olmadan faydalı yöntemler geliştirmesi ve en önemlisi kendini tekrar önemli ve işlevsel hissedebilmesi için hedeflenen yapıya ihtiyaç duyulmuştur. Aktif yaşlanma süreci ile yaş almış bireylerin güvenlik, sağlık ve hayata katılım olanaklarının en üst seviyeye çıkarılması amaçlanmaktadır. Sözü geçen bireylerin sağlıklı ve aktif olarak yaşama katılmaları bir lüks değil bir gerekliliktir. Çocukluk yaşam süreci içerisinde bireyin doğal ve değişmez haklarından biridir ve sosyokültürel bir kavramdır. Bu bağlamda diğer toplumsal kavramlarda olduğu gibi çocukluk kavramı da toplumun norm ve değerlerine göre belirlenmektedir. Çocukların koruma yurtlarında kaldıkları yaş aralığı öğrenme ve kişilik örüntülerinin geliştiği dönemdir. Çocuk haklarının en fazla istismar edildiği ve sınırlandırıldığı kurumlar okullar, çocuk esirgeme kurumları, mahkemelerdir. Bu bağlamda geleceğin toplum yöneticileri çocukların daha özgür, daha kimlikli mekân ve eğitimciler ile ortak paydada büyümeleri tezin önemli bir noktasını temsil etmektedir.

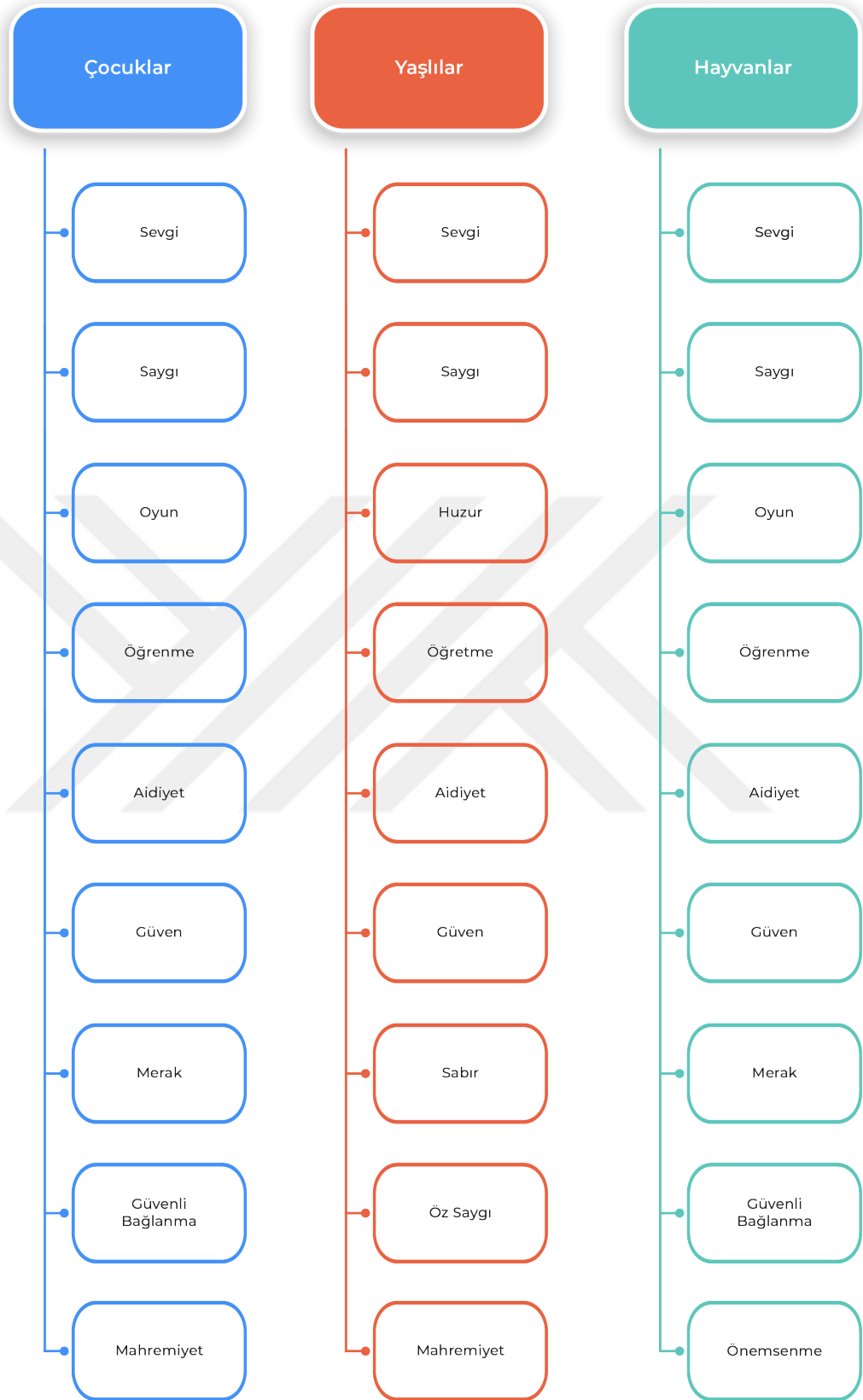
Hayvan hakları, erken çocukluk evresinde bireylere verilecek eğitim ile kazandırılabilir bir olgudur. Bu bağlamda çocuklara hayvan sevgisini aşılama aile ortamı ve eğitim kurumlarındaki destekleyici programlarla mümkün olabilmektedir. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı projesinde hayvanların karşılıksız yararlanılarak çift yönlü fayda sağlanması hedeflemektedir. Proje dâhilinde bireylerin, canlıların mekânsal ve bireysel ihtiyaç listeleri şablonlar halinde oluşturmuş ve bu doğrultuda tasarım önerileri sunulmuştur. Planlama ve tasarım kriterleri, evrensel tasarım ilkeleri, biyoçeşitlilik, ekolojik ve sürdürülebilirlik tasarım anlayışı ile erişilebilir

tasarım prensipleri doğrultusunda planlanmış ve yaşam alanı kurgusu bahsi geçen veriler üzerine oluşturulmuştur.

Fransız düşünür ve sosyolog **Auguste Comte**²'nin dediğı gibi; *“sanayileşmenin yarattığı eşitsizlikler ve bireyler arasındaki uçurumun uzun vadede çözümü ve yeni eşitsizlik kalıplarına karşın toplumu düzenlemeye veyahut bir arada tutmaya yarayacak tek yöntem ahlaki bir oydaşmanın yaratılması ile mümkündür.”*

² Fransız düşünür Auguste Comte (19 Ocak 1798 – 5 Eylül 1857), doğa bilimlerinden esinlenerek toplumsal olayları incelemek üzere “sosyoloji” adını verdiği yeni bir bilim dalının temellerini atmıştır.

Şekil 1.1: Evrensel Yaşam Hakkı İçerisinde Bir Canlının Temel Gereksinimleri³

³ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

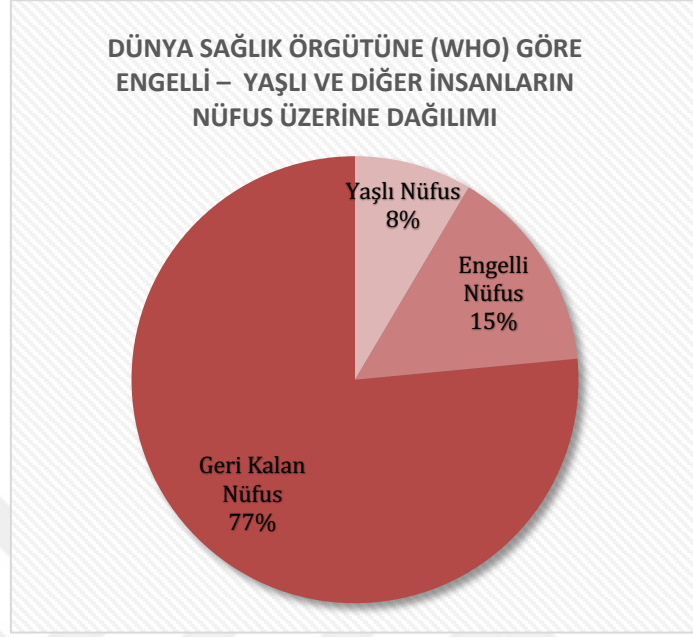
2. DEZAVANTAJLI VE/VEYA SOSYAL DIŞLANMAYA MARUZ BİREY/CANLI/GRUP KAVRAMLARI

19. Yüzyıl sonlarında ortaya çıkan ve devamında 20. yüzyıl boyunca önemli bir gelişme kaydeden sosyal devlet kavramı, sunduğu sosyal refah uygulamaları ve hitap ettiği geniş kamu hizmeti demeti ile özellikle sanayi toplumlarında ortaya çıkan zayıf kesimlerin insan onuruna yakışır bir yaşam standardına kavuşmasını hedeflemiştir ve bu uğurda hayati rol üstlenmiştir (Bulut, 2003).

Aristoya göre eşitlik kavramı evrensel ve doğaldır. Doğal yollar ile sağlanmış adalet ile yasaların sağladığı adalet arasında ciddi farklar vardır. Yasal adalet süreci tüm tarafları bağlayan yasaları kapsıyor gibi görünse de; sonunda eşitlik ilkesine zarar verecek sonuçlar doğurabilir. Fakat yasalar önünde tüm haklara eşit sahip olan vatandaşların adaleti bir süreç olarak tanımladıkları düşünülürse, sonuç eşitliği sağlamaktan uzak dahi olsa en azından hakkaniyetli bir tutum olduğuna dair kanaat işleyiş açısından insanları temize çıkarmaktadır (Sunal, 2011).

21. yüzyılda dünya genelindeki insanların %8.5'ini (617 Milyon) 65 yaş ve üstü kişiler oluşturmaktadır. Bu sayının 2050 yılına kadar 1.6 milyar olacağı ve bu durumun nüfusun % 17'sini oluşturacağı tahmin edilmektedir. Dünya nüfusunun %15'ini ise engelli bireyler oluşturmaktadır. Bu oranın nüfusun yaşlanması ve kronik hastalıklar nedeni ile artacağı öngörülmektedir. Toplumda yaşayan sağlıklı bireylerin hayatlarının bir kısmını özel gereksinimlerle geçirmek zorunda olduğu bir zaman dilimi olmaktadır. Bireyler için tam ve fiziksel yeterlilik geçici bir durumdur. Sağlıklı bireyler yaşamlarının bir kısmını bazı kısıtlamalar ile geçirmek durumunda kalabilmektedir. Buna göre kalıcı engeli olanlar dışında hayatlarının bir döneminde fiziksel engelli durumunda olan bireyler şöyle sıralanabilir; hamile bireyler, bebek arabalı bireyler, yük taşıyanlar, çok şişman veya zayıf olanlar, yüksek topuklu ayakkabı giyenler ile kronik hastalığının fiziksel izlerini taşıyan bireyler bu duruma örnek verilebilir. Tüm bu olası gerçeklere rağmen birçok tasarımcı, ürün ve/veya mekân tasarlarırken kullanıcı olarak ortalama sağlıklı insanları dikkate alma eğilimindedir. Mevcut tasarım prensiplerinin ise ortalama fizyolojik refaha sahip ve herhangi bir

hareket kısıtlılığı bulunmayan sürekli kullanıcılar düşünülerek oluşturulduğu görülmektedir.

Şekil 2.1: Dünya Sağlık Örgütü 2021 (WHO) Araştırmalarına Göre Engelli – Yaşlı ve Diğer İnsanların Nüfus Üzerine Dağılımı

Dezavantajlı gruplar; kendi kendine yeterli olamayan veya sınırlı olabilen, kendi sorunlarını tek başlarına çözemeyen, günlük yaşam pratiklerini sürdürme noktasında dışarıdan desteğe ihtiyaç duyan bireylerden oluşmaktadır. Sosyal dışlanma kavramı ise sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak, sivil, politik, ekonomik ve sosyal yurttaşlık haklarından mahrum kalma veya mahrum bırakılma durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre toplumda sosyal dışlanma, bireyin sosyal bütünleşme araçları olan ekonomik, sosyal, politik ve kültürel haklarından kısmen ve/veya tamamen yoksun olma durumunu ifade etmektedir (Çakır, 2002). Fakat dezavantajlılık kavramını tanımlarken sadece dil, din, ırk, yoksulluk veyahut cinsiyet gibi unsurlarla ilişkilendirmek doğru olmayacaktır zira daha çağdaş bir bakış açısı ile bakıldığında kendisini dezavantajlı olarak tanımlayan gruplar, toplumun çoğunluğunun erişebildiği sağlık, toplumsal destek, eğitim, bilgiye erişim veya istihdam gibi imkânların uzağında kalarak, bu alanlarda kendilerine yetecek imkânları sağlamaktan yoksundurlar (Mayer, 2003).

Dezavantajlı Bireyler & Gruplar

- Eğitimsiz Bireyler
- Engelliler
- Kimsesiz Sokak Hayvanları
- Sığınma Evlerinde Kalanlar
- Eski Hükümlüler
- Yoksul Bireyler
- Tek Başına Çocuk Büyüten Bireyler
- Güvenlik Sebebiyle Göç Eden Terör Mağdurları
- Yurt Dışından Göç Eden Bireyler
- Zihin Farklı Bireyler
- Fiziksel Engelli Bireyler
- İstismar Edilen Çocuklar
- Uyuşturucu Madde Bağımlıları
- İntihara Eğilimli İnsanlar
- Yalnız Ebeveynler
- Problemlili Aileler
- LGBTİ+ Bireyler
- Asosyal İnsanlar
- İşsizler
- Kimsesiz Yaşlılar
- Hasta - Bakıma Muhtaç Yaşlılar
- Diğer Sosyal Uyumsuzluk İçindeki İnsanlar/Canlılar

Şekil 2.2: Dezavantajlı Bireyler – Canlılar/Gruplar Şablonu⁴

2.1 Eğitimsiz Bireyler

Bir toplumun gelişmişlik seviyesi o toplumun eğitim düzeyi ile doğru orantılıdır ve bu durum ülkeler üzerinde pek çok olumlu sonuç doğurmaktadır. Eğitim bireysel açıdan değerlendirildiğinde verimli olma durumu ve buna bağlı olarak bireylerin kazançlarının artmasını sağlayan, işsiz kalma riskini azaltan, işsizlik durumunda iş arayacağı süreyi kısaltan, doğrudan ve dolaylı getirileri ile birçok pozitif ayrıcalık sağlayan, hem ekonominin ihtiyacı olan hem de nicelik ve nitelik yönünden iş gücünü temin eden ve bir başka yönü ile de bilgi birikimine yaptığı katkılar dolayısıyla teknolojik yeniliklerin oluşmasına katkı sağlayan bir süreç olarak ekonomik büyüme üzerine etkili bir rol oynamaktadır (Çalışkan, 2007). Eğitim ülkelerin sosyal, kültürel ve iktisadi yapısının gelişmesine diğer taraftan ise kazanç eşitsizliklerinin azalmasına yardımcı olmak için bireylere yapılan doğrudan varlık veya gelir transferleri gibi toplum içinde tartışmalara sebep olabilen politikalara gerek duyulmaksızın, gelir dağılımdaki eşitsizlikleri azaltabilen en temel politika araçlarının başında gelmektedir (Çiftçi ve Kangallı, 2015). Bireylerin eğitim seviyeleri yükseldikçe beşerî ekonomik sermaye stoklarında ortaya çıkan artış eğitim seviyesi yüksek kişilerin daha kolay iş

⁴ Şekil 2.2’de oluşturulan dezavantajlı bireyler – canlılar şablonu literatür taraması sonucunda yazar tarafından oluşturulmuştur.

bulabilmesine imkân sağlamaktadır. Bu sebeple eğitim seviyesi yüksek toplumlarda işsizlik riskinin düşmesi eğitimden beklenen genel çıktı olarak kabul edilebilir (Çalışkan, 2007).

Eğitimsizlik ve yoksulluk arasında döngüsel bir bağ olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple eğitimsizliğin nedenlerinden biri yoksulluk mu yoksa yoksulluğun nedenlerinden biri eğitimsizlik mi sorusuna cevap vermek oldukça güçtür. Sonuç olarak her ikisinin de birbirinden beslendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ülkemizde yoksulluğun birçok sebebi olduğu bilinmektedir. Yoksulluğun nedenleri arasında ailede sakat veya yatağa bağlı bireylerin olması, işsizlik, hane nüfusunun kalabalık olması ve eğitimsizlik gibi faktörleri sıralayabiliriz. Türkiye’deki yoksulluğun sebeplerinden birinin eğitimsizlik olduğu açıktır. Yardıma muhtaç bireyler ya da aileler eğitimsizlikten veya yeterli eğitim alamamış ailelerden meydana gelmektedir. Yapılan tüm araştırmalar göstermektedir ki, eğitim seviyesi düştükçe yoksulluk riski artmakta, yükseldikçe bu risk azalmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012).

Kırsal yaşam içerisindeki olumsuzluklar ve/veya maddi imkânsızlıklar nedeni ile eğitim alamayan bireyler kent hayatında büyük güçlükler ile karşılaşmaktadırlar. Erkek veya kadın ayrımı yapmaksızın eğitimsiz bireyler kentlerdeki vasıfsız ve niteliksiz işgücünü oluşturmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012). Bir başka açıdan bakıldığında ise kırsal kesimden gelmiş eğitimsiz aileler çocuklarının okumasını istemektedir fakat kırsal ve kentsel bölgelerdeki eğitimin niteliklerinin birbirinden fazlaca ayrıştığı bilinmektedir. Yoksul ailelerin çocuklarının gittiği okulların eğitim kalitesi ve olanakları diğer okullara göre oldukça düşük olmaktadır. Sınıf mevcudunun kalabalık olması ve öğretmen öğrenci diyaloglarının da diğer (iyi eğitilmiş) okullara oranla çok daha otoriter ve tek yönlü olması eğitimin kalitesine etki eden faktörlerdendir.

Sosyo-kültürel durumu ve eğitim düzeyi düşük ailelerde erken yaşta evlenme uygulamaları daha fazla görülmektedir. T.C. Anayasası Madde 42 şöyledir: *“Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. İlköğretim, erkek ve kız bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.”* 2006 yılında yapılan aile yapısı araştırmaları göstermektedir ki, 18 yaş altı yapılan evliliklerin yarısı (%47) eğitimsiz yani okur-yazar olmayan, %32’si ise eğitilmiş yani okur-yazar olan fakat çocukları hiç okula gitmeyen bireyler tarafından yapılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında

erken evlilik ile eğitimsizlik arasında organik bir bağ olduğu söylenebilir. Erken evliliklerin sebep sonuç ilişkisi araştırılmalarına bakıldığında ise karşımıza ilk madde olarak eğitimsizlik çıkmaktadır. Çocukların, gençlerin eğitimlerinin hiç verilmemesi ve/veya eksik bırakılması onların yaşam döngüsü içerisinde hayatları boyunca kendilerini yetersiz hissetmelerine sebep olmaktadır. Bu süreç içerisinde eğitimsiz bireyler meslek edinme aşamasında zorlanarak veya edinemeyerek, üretime katkı sağlayamayarak istihdamın da olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Ekonomik özgürlüğünü elde edememiş her birey yaşam içerisindeki bağımlılık döngüsü içerisinde hapsolacaktır (Dabak, 2014).

2.2 Zihinsel ve Fiziksel Engelli Bireyler

Dezavantajlı kavramı birey veya grubun bir diğer birey veya topluluğa göre daha olumsuz şartlarda bulunmasına sebep olan durumlar bütünü olarak tanımlanabilir. Engelli tanımı Dünya Sağlık Örgütü tanımlamasına göre *“bir özür veya yetersizlik nedeni ile cinsiyete, yaşa, kültürel ve sosyal faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilememesi”*⁵ olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletlere göre ise: *“kişisel ve sosyal yaşantısında kendi kendine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki, kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlara engelli denilmektedir.”*⁶ Engelli ve özürlü kavramları kendi içinde ayrılmaktadır. Özürlülük; fiziksel, zihinsel, duygusal kapasite veya sağlığın yetersiz olması iken engellilik başarıyı olabildiğince zorlaştıran dezavantajlar olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2011). Engellilik kavramı çok geniş bir kitleyi içinde barındırmakta bu yüzden tanımlamak çok da kolay olmamaktadır. Zira engellilik fiziksel bir yoksun olma durumu ve/veya eksik olma durumu olabileceği gibi diğer yandan sosyal, ekonomik, psikolojik ve kültürel bir nedenle de olabilmektedir. Bu sebeple engellilik kavramı birçok nedene bağlı bir sınırlandırma durumunu da ifade edebilmektedir (Aslan ve Şeker, 2013). Engelli bireyler fiziksel veya zihinsel engelleri nedeniyle toplum içerisinde negatif ayrımcılığa maruz

⁵ Uluslararası İşlevsellik, Özürlülük ve Sağlık Sınıflandırması, Dünya Sağlık Örgütü Kararı, 22 Mayıs 2001.

⁶ Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine ek 3447 sayılı Sakat Kişilerin Hakları Bildirisi'nin 1. Maddesi.

kalmaktadır. Bireyin fiziksel veya zihinsel engeli ancak onun sosyal dışlanmışlığının nedeni olarak ele alınabilir. Sosyal dışlanmışlık fakirlik ve maddi yoksunluk olarak tanımlanabilir ki bu durum bireyin fakirlikten kaynaklı *sosyal ve kültürel* olarak kendini gerçekleştirmesine ve toplum içerisinde kendine bir yer edinmesine engel olmaktadır. Durum bu hali ile sosyal ve ekonomik tedbirler alınarak giderilebilir fakat engelli kişinin sosyal yaşama aktif olarak dahil olabilmesi için yasal ve kurumsal tüm gerekli donanımlar olsa dahi engellilere yönelik toplumsal algı onların toplumdan itilmelerine, ötekileştirilmelerine neden olmaktadır. Soruna bu perspektiften bakıldığında Adam Smith⁷'in tanımı ile “toplum içine çıkmaktan utanmak” olarak da görülebilir (Aslan ve Şeker, 2013). Aynı zamanda engellilik durumu kendi içinde başka bir dezavantajlılık da barındırmakta gruba dahil olan bireylerden kadınlar, çocuklar ve yaşlılar engellilik durumunu çifte dezavantaj olarak yaşamaktadır. Birçok çalışma göstermektedir ki engelli bireyler dezavantajlılığı en ağır yaşayan grupların başında gelmektedir.

2.3 Kimsesiz Sokak Hayvanları

İnsan – hayvan birlikteliği yaşamın başlangıcından günümüze kadar boyut ve nitelik değiştirerek varlığını sürdürmüştür (Özgür, 2010). İnsanın hayvana bakış açısının sistematikleşme çabası oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. Hayvanların evcilleştirilmesi ve insanların yaşamlarını sürdürebilme sorumluluğunu üstlenme anlamında söz konusu süreç insan hayatı bağlamında son derece önemli bir yere sahiptir. Başka bir bakış açısında ise hayvanlar dünyayı paylaştığımız canlılar olmaları dolayısıyla daha karmaşık ve felsefi bir tartışmanın da oluşması kaçınılmazdır. Hayvan refahına olan duyarlılığın sorgulanması felsefi açıdan bir tartışma konusu olsa da hayvan refahı ve kontrolü bakımından bilimsel çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Türkiye’de hayvan haklarına ve onları korumaya yönelik düzenlemeler ilk olarak Robert Koleji öğrencileri ve öğretmenleri tarafından oluşturulan “Şefkat Kolları” aracılığı ile başlamış ve 1912 yılında ise “İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti” ismi ile hayvanları koruma derneği kurulmuştur.

⁷ (16 Haziran 1723 – 17 Temmuz 1790) İskoç, ekonomist ve ahlak felsefesi filozofudur. Ahlaki Duygular Kuramı ve Ulusların Zenginliği isimli kitapları önemli eserlerinden bazılarıdır (Kesici, 2010).

Birinci Dünya Savaşı sırasında faaliyetleri durdurulan kurum, 1924 yılında Cumhuriyetin ilanı ile beraber tekrar çalışmaya başlamış ve 21. yüzyıl Türkiye'sine "*Hayvanları Koruma Derneği*" ismi ile ulaşmıştır. Hayvanların korunması, kollanmasına yönelik birçok girişim ve çabaya rağmen korumalarına yönelik ilk kapsamlı kanunun çıkarılması 2004 yılını bulmuştur (Özkul ve diğ, 2013). Hayvanların toplum içerisindeki huzur ve refahı özellikle uygulamacılar tarafından görev edinilmiş bir araştırma sahasıdır. Başka bir taraftan hayvanların refahı ve hayvanlar ile ilgili her türlü konu toplum içerisindeki tüm alanları ve kişileri ilgilendirir. Ekosistemin parçaları olan insan ve diğer canlı türlerinin yaşamın her evresinde birbirlerine muhtaç oldukları yadsınamaz bir gerçektir (Savaş ve diğ, 2009). Tarih boyunca hayvan haklarına yönelik sergilenen ve sergilenmekte olan tutumun muhtaçlık, dini inanç faktörleri, insan ve çevre merkezci yaklaşımlara bağlı olarak değişkenlik göstermiş ve sosyolojik bir kavram olan sosyokültürel ortamı tanımlayan "*çevresel değişkenler*" insanların hayvanlara yönelik davranış ve tutumlarının belirlenmesinde son derece önemli bir rol oynamıştır (Özkul ve diğ, 2013). Yeryüzü üzerinde hiçbir canlı türü diğer bir canlı türü üzerinde üstünlük sahibi değildir. Bu tanımlama ve gruplamaya insanlar da dâhildir ve sadece türlerin birbirinden farklı biyolojik yetenekleri mevcuttur. Her bir türün bir bütün olarak biyolojisi onun bir diğer tür ile ilişkisini düzenlemektedir. Biyolojinin konusu içerisinde olan bu olgu, ekoloji canlı olarak insanı da kapsamaktadır. İnsanı diğer canlı türlerinden ayıran biyolojik olarak farklı kılan gelişmiş beyin yetileridir (Savaş ve diğ, 2009). Hayvan-insan birlikteliği insanoğlunun ilk evrelerinde avlanma, beslenme ve hayatta kalma ile başlamış olsa dahi 21. yüzyıl çağdaş yaşamı içerisinde aynı yaşamı yaşamak, paylaşmak, ortak yaşam alanları planlamak gibi boyut ve nitelik değiştirerek evrilmesine sebep olmuştur. Literatür taraması ile tespit edilen güncel araştırmalar göstermektedir ki; günümüze kadar yapılan çalışmalarda hayvan, yaşlı, çocuk birlikteliği üzerine bir çalışma yapılmamıştır. Her bir disiplin kendi alan konusu gereği birey, grup veya canlıları kendi özelinde ve tekil değerlendirmiş ve yüzyıllardır bir arada yaşama prensibinin belirli ölçekte göz ardı edildiği gözlemlenmiştir. Zira yaşam hakkı ötekileştirmeden, ayrıştırmadan evrenseldir. Bireysel ve/veya toplumsal çıkarlar için hiçbir canlı bir diğerinin fiziksel, bedensel veya ruhsal yaşam alanlarını veya özgürlüklerini kısıtlayamaz.

2.4 Sığınma Evlerinde Kalanlar

Şiddet kişinin yaşamının her evresinde görülebilen ve dünyada hızla artan en önemli toplumsal sorunlardan biridir. Fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik biçimde kendini gösterdiği gibi farklı durumlarda da kendini gösterebilir. En yaygın görülme biçimi ise kadının erkeğe uyguladığı şiddettir. Kadınlar ekseriyetle eş, akraba, aile bireyleri veya tanıdık kişiler tarafından şiddete maruz kalmaktadırlar. Şiddetin herhangi bir türüne maruz kalan birey psikopatoloji geliştirmektedir. Kişinin psikolojik sağlığının bozulmasında şiddetin süresi, sıklığı, biçimi ve şiddete olan bakış açısı, verilebilen tepkiler ve verilemeyen tepkiler olarak birçok faktör sıralanmaktadır. Tüm bu faktörlerin tamamı yapılmış psikolojik sorunların zeminini oluşturmaktadır (Damka, 2009).

Kadına yönelik şiddet finansal, politik, psiko-sosyal sonuçları olmasına hasebiyle farklı disiplinlerin değerlendirmesi gereken önemli ülke problemlerinden biridir. İnsan hakları ihlali olan ve bireylerin bütünlüğünü etkileyen toplumsal bir sorun olan kadına yönelik şiddet, bütün toplumlarda hem makro hem mikro düzeyde önlem alınması gereken bir durumdur. Şiddetin her türlü ilkel bir davranış biçimidir ve şiddet toplumsal bir hastalığın sonuçları arasındadır. Kadına yönelik şiddet üzerine, ülke politikalarını düzenleyici birimler, sosyal medya sorumluları, medya reklamları ve/veya ilkokuldan üniversite seviyesine kadar toplumun bilinçlenmesi için her türlü adımı atmakla yükümlüdür. Birleşmiş Milletler (BM) 1993 yılında açıkladığı raporda kadına yönelik şiddeti: *“İster kamusal ister özel alanda meydana gelsin kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik acı ve ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayalı her türlü eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya özgürlükten yoksun bırakmak”* olarak tarif etmiştir (Uskaner, 2017).

Birçok faktör sayılabileceği gibi kadına şiddetin başrol oyuncusu eşler olmaktadır ve sığınma evleri başvuru nedenlerinin en başında bu şiddet türü karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de kadına yönelik şiddet değerlendirildiğinde kadın sığınma evlerinin sayısının da yetersiz olduğu görülmektedir. Şiddet ile ilgili geleneksel bakış açısı ve toplumun sığınma evleri ilgili görüşü, hali hazırda mağdur olan kadını daha da zor durumda bırakmaktadır (Damka, 2009). Sığınma evlerinde kalan kadınların %52’si maddi

yönden eşlerine bağımlı olan ev hanımlarından, %14.8'i ekonomik açıdan ailesinden destek alan öğrencilerden oluşmaktadır (Öztürk E., 2014).

Tarihsel süreç içerisinde yaşadığı toplum tarafından dışlanmış, çalışması engellenmiş, çalışsa dahi tek başına hayatını idame ettirecek geliri elde edememiş kadınlar bir de aile içinde şiddet ile karşılaşınca, yaşamına tek başına veya en önemlisi çocuğu ile devam edememe korkusu dolayısıyla şiddete boyun eğmiş veya eğmek zorunda bırakılmıştır. Bu sebeplerden ötürü kadın sığınma evleri sadece birer şiddetten uzak kalabilecekleri yuva olarak değil kadını toplumsal hayata yeniden kazandıran birer acil servisler olarak planlanmalıdır (Alpago, 2006).

2.5 Eski Hükümlüler

Suç, toplumların yaşam normlara göre farklı şekillerde ortaya çıkan ve insanoğlunun var olduğu günden beri hayatında olan bir olgudur. Farklı disiplinlerin araştırma konusu olan suç kavramı, çeşitli boyut ve yönleri ile birçok bilimsel çalışmaya konu olmuştur. Toplum dinamiklerini sarsan, toplumun işleyişini bozan önemli problemlerden biri olan suç kavramının sosyolojik açıdan detaylı bir şekilde incelenmesi önerilir (Güllü, 2014).

Özgürlüğü kısıtlayıcı bir cezaya çarptırılan ve hakkındaki mahkûmiyet kararının kesinleşmesiyle birlikte hükümlü sıfatı alan bir kişinin cezası işlediği suçun derecesine göre değişmekle beraber, hükümlü sıfatını alması ile birlikte yaşantısında lehine olmayacak birçok değişiklik başlamaktadır. Yasalara göre işlediği suçun cezasını çekip çıkan bir birey artık hukuken suçtan arınmış bir kişi olmasına rağmen gerçek hayatta durum tam tersi yönde seyretmektedir (Erkul, 1976). Bu durumda kendi ile beraber bakmakla yükümlü olduğu ailesi de toplum tarafından zorunlu izolasyona itilmektedir.

Toplumlarda işlenmiş veya işlenmemiş suçlardan ve çeşitli nedenlerden ötürü cezaevine giren birçok kişi bulunmaktadır. Cezaları tamamlandığında tekrar normal yaşantılarına dönebilmek, hayatlarını idame ettirebilmek için çalışmak istemektedirler. Fakat eski hükümlü tanımı ile toplumdan dışlanmakta, istihdam edilme olasılıkları düşmektedir. Eski hükümlü bireylerin cezaevinden tahliye olduktan

sonra sosyal hayata adapte olmaları ve uyum süreçleri birçok sorunu da beraberinde getirmekte, asıl ceza süreci cezaevinden çıktıktan sonra başlamaktadır. Toplumsal yaşama geçiş evresindeki en büyük korkuları; dışlanma, ötekileştirme, temel ihtiyaçlardan mahrum kalma, gelir ve barınacak yer bulamama, ekonomik sorunlar, destek yetersizliği, etiketlenme vb. birçok sorun ile başa çıkmak zorunda kaldıklarından tüm bu dışlanma sonucu ruhsal çöküntü yaşamaktadırlar. Sosyal izolasyon ve dışlanma davranışları ile toplum dışına itilen bireyler tekrar suç işleyerek yeniden cezaevine girebilmektedir (Karakartal, 2018).

2.6 Yoksul Bireyler – İşsizler

Yoksulluk genel anlamda bireylerin ve toplumların temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek gelir düzeyine sahip olmama olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifade ile belirli gelir seviyesinin altındaki insanlar yoksul olarak tanımlanabilir (Çalışkan, 2007). Yoksulluk kavramının çıkış noktasına bakıldığında küreselleşme, küresel sermaye, ekonomik krizler, işsizlik ve göçün sebep olduğu orantısız nüfus artışı gibi birçok faktörü sayabilmek mümkündür. Bu faktörler makro ölçeğe örnek verilirken mikro ölçek ise; eğitimsizlik, yoksulluk kültürü, kapasite yoksunluğu ve/veya bireysel özellikler ile örneklendirilebilir. 21. yüzyıl yaşantısında küresel bir sorun haline gelen yoksulluk, birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Yoksulluk sosyal dışlanma, gecekondulaşma, marjinalleşme, konut ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, gettolaşma, şiddet-suç ve göç gibi toplumsal bazda sorunlara yol açabileceği gibi; depresyon, aile parçalanmaları, boşanma gibi sorunları da doğurmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012). Küreselleşen dünya üzerinde yoksulluk göçe; göç ise yoksulluğa yol açmaktadır. Yoksulluk sebebi ile kendi ülkelerinden göç eden bireyler gittikleri coğrafyada yoksulluk ve yoksulluğun bir türü olan “*yoksunluğa*” düşmektedirler (Karadağ, 2018). Empirik⁸ veriler yoksulluk sorununun gösterilen tüm çabalara rağmen küresel boyutta derinleştiğini göstermektedir (Özkaracalar, 2019). Yoksulluğun sebep olduğu sorunlar ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği gibi

⁸ Deneycilik, empirizm veya ampirizm, bilginin duyular sayesinde ve deneyimle kazanılabileceğini öne süren görüştür. Deneyci görüşe göre insan zihninde doğuştan bir bilgi yoktur. İnsan zihni, bu nedenle boş bir levha (*tabula rasa*) gibidir.

yoksullaşmaya verilen önem derecesi ülkeler arasındaki konuya yaklaşım farklılıklarını ortaya çıkarmaktadır.

2.7 Tek Başına Çocuk Büyüten Bireyler – Yalnız Ebeveynler

Yalnızlık istem dışı gelişmişse istenmeyen bir olgudur ve fiziksel olarak kendini yalnız hissetmenin dışında; bireyin kendisini eksik ve tatminsiz hissetmesi şeklinde de açıklanabilir. İstem dışı yalnızlık, yaygın ve strese sebep olan bir problemdir. Her birey yalnızlığı farklı zamanlarda hayatının en az bir safhasında deneyimlemektedir.

Tek ebeveynli aile çeşitli sebeplerle tek başına kalmış annenin ya da babanın çocuğunun bakımını tek başına üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu aile tipinin ortaya çıkma sebepleri arasında; ebeveynlerin çeşitli sebepler ile ayrı yaşamaları, ebeveynlerden birinin vefatı, boşanma vb. gibi sayılabilir. Bazı aileler ise planlanmamış hamilelik sonucu veya evlat edinerek tek ebeveynli aileyi oluşturabilirler. Birçok farklı sebep olsa dahi bir çocuğun bakımını tek başına üstlenen ebeveynlerin yalnız olma nedenlerinin en başında boşanma olgusu gelmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde boşanma oranları son derece yüksektir (Bal ve Coşan, 2018).

Bir başka ifade ile yalnız ebeveyn ailenin lideri konumunda olan ve çocuklarının bakımını tek başına üstlenen birey olarak tanımlanır. Ayrıca bakmakla sorumlu oldukları çocuklar (16 yaş altı ve 16-18 yaş arasında olan, hiç evlenmemiş ve tam zamanlı eğitim gören) aynı hane içerisinde bir eşe sahip olmayan, çalışma çağındaki kişilerden oluşmaktadır (Barrett, 2010). Ölüm, boşanma, evlilik dışı hamilelik, terk etme, ebeveynlerden birinin hapiste olması, uzak yerlerde askerlik, evlat edinme ve/veya savaş gibi yaşam olayları yalnız ebeveynliğe neden olan faktörlerdendir.

2.8 Güvenlik Sebebiyle Göç Eden Terör Mağdurları

Dünya üzerinde her geçen yıl mülteci ve sığınmacı sayısı artış göstermektedir. Milyonlarca insan ailelerinden koparak farklı ülkelere ve zor şartlar altında yaşam mücadelesi vermektedirler. En temel sığınma gerekçelerinin başında ise savaş, ihtiyaç duyulan hizmetlere ulaşamaması, yaşam hakkına saldırı, temel hak ve özgürlüklerin

kısıtlanması, zulüm görme yer almaktadır. Mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları travmatik olaylar, gözle ilgili sorunlar, farklı dil problemleri gibi sorunlar nedeniyle, bu kişilerin hem fiziksel hem de psikolojik açıdan büyük baskı ve risk altında oldukları bilinmektedir (Çırakoğlu ve Baysal, 2017).

2.9 LGBTİ+'li Bireyler

LGBTİ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks) 'li bireylere yönelik dışlanma ve ayrımcılık tarihsel, kültürel ve iktisadi egemenlik ilişkilerinin bir neticesidir. 21. yüzyılda Eşcinsel (Gay, Lezbiyen), Trans, Biseksüel (Transeksüel, Travesti, Trans, Transgender, Trans Erken/Kadın), İnterseks, Queer⁹ gibi terimlerle tariflenen ve kısaca LGBT – LGBTT LGBTİ – LGBTQ veya LGBTİ+ şeklinde ifade edilen, hegemonik cinsel kimlik olarak kurumsallaşmış heteroseksüellik dışındaki cinsel kimliklere yönelik kavram bulma çabaları ve tanımlar son yıllarda gelişmiş olup modernizme ait tanımlamalar ve kavramlardır (Altunpolat, 2017). Cinsiyet kimliği bireyin kendisi hakkındaki cinsiyet algısı, kendini tanımladığı ve/veya yakın hissettiği cinsiyet türü ile kendini özdeşleştirmesi olarak tanımlanmaktadır (Altunpolat, 2017).

2.10 Yurt Dışından Göç Eden Bireyler

Göç kavramı fiziksel mekân içerisinde bir uçtan diğerine, geniş ölçekte devamlı oturma yeri-ikametgâh değişikliği ile tanımlanabilir. Çeşitli özellikleri ile göç, hareket mesafesine dayanan, kesintisiz mesafe boyunca devam ettiği varsayılan kapsamlı bir kavram olarak açıklanabilir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) uluslararası iş gücü hareketini şöyle tanımlar: “Göç yolu ile ülkesinden ayrılan kişilerin daha iyi imkânlar içinde çalışmak ve kendilerine ve/veya çevrelerine (aile, akraba vb.) daha iyi yaşama imkânları yaratmak amacı ile bireyin iki ülke arasında yer değiştirmesidir” (Ünlüer, 2010).

Göç, ulusal ve uluslararası boyutu ile tarih boyunca bireylerin-toplumların yaşamını siyasal, kültürel, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik bakımdan çok yönlü olarak

⁹ Kuir. Heteroseksüel veya ikili cinsiyet sistemine uymayan, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim veya her ikisini de içine alan kapsayıcı bir şemsiye terimdir.

etkilemiştir. İnsan gücünün kullanılmasının tarihçesi yüzyıllarca geriye giden bir geçmişin ürünüdür (Şahin, 2001). Göç hareketleri salt göç eden bireyleri değil eş zamanlı olarak göç edilen ülkedeki yerleşik halkı da etkilediğinden dolayı dünyanın en önemli sosyal, siyasal ve ekonomik konularından biri olmuştur (Günay ve diğ, 2017). Bir başka ifade ile göç, toplumların yapısal özellikleri dâhil demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini değiştirebilecek güce sahiptir. Ülke dışı göçler bir süre sonra gidilen ülkede hedefler yerine getirilince veya zorunlu sebeplerden dolayı geri dönüş olarak yön değiştirmiştir. Göçler, gönüllü (serbest) zorunlu (mecburi) olmak üzere iki grupta incelenebilir (Ünlüer, 2010).

2.11 Hasta ve Bakıma Muhtaç Yaşlılar

Yaş almış bireylerin dezavantajlılığı yakın zamanda tüm hatları ile yaşadığı ve huzurevlerinde ölüme terk edilmeleri ile son bulan Covid 19¹⁰ salgını ile beraber, toplumların yaşlı bireylere bakış açısı bir kere daha gözler önüne serilmiştir. Bu bakımdan dezavantajlılığı tüm olumsuz ve dışlayıcı hatları ile yaşayan birey veya gruplardan oluşan yaşlılar, bütünleşmiş yaşam alanı projesi içerisine dâhil edilmek istenmiştir. Bahsi geçen hayvan, yaşlı ve çocuk birlikteliği projesinde en önemli görevlerden birinin yaşlı bireylere düşeceği konusu da tartışmasız bir gerçektir.

Yaşlılar; sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Kişinin doğumdan başlayarak ölümüne kadar olan süreç içerisinde; biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan değişime uğraması ile sonuçlanan ve her bir birey için hayatında yaşayacağı kaçınılmaz olan bir süreci temsil eder. Yaşlılık, bireyin içinde bulunduğu kültür, coğrafya ve yaşantısına bağıntılı olarak pozitif veya negatif şekilde evrilebilir. Kişinin, patolojik, morfolojik¹¹ ve fizyolojik değişimlerinin olumsuz yönde seyrettiği, çeşitli hastalıklar ile birleştiği, fiziksel ve ruhsal olarak bireyin hayatını sürdürmesinde gerekli olan yaşam pratiklerinde yetersizleştiği süreç olarak değerlendirilebilir. Bir başka tanımda ise; kişinin bilişsel ve fiziksel fonksiyonlarındaki

¹⁰ Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmış ve sonrasında tüm dünyayı etkisine almış bir virüs türüdür. Birçok insanın ölümü ile sonuçlanan ve son yılların en tehlikeli salgın hastalığı olarak kabul edilen bu virüs için halen net bir tedavi yöntemi bulunamamıştır (Tunç ve Atıcı, 2020).

¹¹ Yunanca *şekil (morphē)*, bilim (*lagos*) sözcüklerinin bir araya getirilmesi ile ortaya çıkmış, biçimbilim olarak da tanımlanan; canlıların yapı ve biçimini incelerken özel fiziksel özelliklerini de araştıran bilim dalıdır. Canlıların iç bölümlerinin biçimlerini, organlarını bununla birlikte diğer özellikleri olan doku, renk ve şeklini de incelemektedir.

gerileme olarak tanımlanırken; sağlığın, cinsel yaşamın, üretkenliğin, bağımsızlığın, eş ve yakın ilişkilerin, saygınlığın, gelir düzeyinin ve en önemlilerinden biri olan sosyal yaşantının içinde bulunduğu sürece özgü birçok kaybın ve eksikliğin yaşandığı “*kayıplar dönemi*” olarak nitelendirilmektedir (Tereci ve diğ, 2016). Tüm bu tanımlamalara bakıldığında 60 yaşını aşmış bireylerin yaşlı olarak belirtilmesine rağmen genel bir yaşlılık yaşı söylemek mümkün değildir. Fakat Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) bu aralıkları,

- 60 – 74 yaş arasına yaşlılık,
- 75 – 89 arası ihtiyarlık,
- 90 yaş ve fazlası için ise; ileri yaşlılık olarak belirlemiştir.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken önemli nokta yaşlılığın her ülkeye ve yaşlılık hizmeti veren kurum ve/veya kuruluş farklılıklarına göre yaş sınırının farklılık gösterdiğidir (Tereci ve diğ, 2016). Gelişmiş ülkelerdeki istatistikler incelendiğinde dünya nüfusunun hızla yaşlandığı gözlemlenmektedir ve ilerleyen süreç içerisinde yaşlılık ile beraber gelen sorunların ciddi boyutlara ulaşacağı öngörülmektedir. Teknoloji ile birlikte sosyal gelişmeler göstermektedir ki; doğum ve ölüm oranlarındaki düşüş yaşlılığın toplam nüfus içerisinde hızla yükselmesine sebep olurken genç nüfus azalmaya başlamıştır. Genç nüfusun hızlı düşüşü ve yaşlı nüfusun aynı oranda hızla yükselmesi gelecek yüzyıllar için sorun olarak görülmektedir. Batılı ülkelerin yaşlı nüfus grafiğine rağmen durum Türkiye’de biraz daha düşüktür; buna rağmen sayıları 3.5 milyona ulaşan yaşlı nüfusu toplum içerisinde önemli bir sosyal kesimi oluşturmaktadır. Nüfusun yaşlanmasının dezavantajları arasından üretken nüfusa bağımlılığın artması, kültürel ve ekonomik; siyasi ve toplumsal kaygıların oluşması yaşlı birey ve gruplar için “*sosyal politikalar*” geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Gelişen dünya şartlarına uyum problemi yaşayan yaşlılar, kendilerini yaşarken ötekileşmiş, toplumdan izole edilmiş ve dışlanmış hissetmektedir. Bunun bir getirisi olarak adaptasyon problemi yaşamakta, kendilerini gerçekleştirme olanaklarından mahrum bırakılmaktadırlar. Yaşlılık algısı dolayısı ile toplum tarafından yapılan ayrımcılık, negatif olabildiği gibi pozitif de olabilmektedir. Bu bağlamda kendine özne olarak yer edinemeyen yaşlı nüfus her iki ayrımcılığın da kuvvetlenmesine bizzat kendileri katkıda bulunmaktadır (Kalaycıoğlu ve diğ, 2003).

1990'lı yılların sonlarına doğru Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından “*aktif yaşlanma*” kavramı geliştirilmiş ve aktif yaşlanma insanların yaşlandıkça hayat kalitelerinin daha iyi bir noktaya taşınması için bu kişilere yönelik katılım, sağlık ve güvenlik konusundaki fırsatların en üst noktaya çıkarılma süreci olarak tanımlanmıştır. Yaşlılığın en önemli sorunlarından biri bireyin çevresi, yakınları ve toplum ile olan; geçmişte kurup geliştirdiği bağın kaybolmaya başlamasıdır. Bu kayıp yaşlı bireyin çevresinde bulunan eş, çocuk ve arkadaşlarının destek ve ilgisinin azalması veya yaşlı birey tarafından böyle algılanması şeklinde yorumlanması biçiminde soyut düzeyde olabileceği gibi; eşin ölümü, çocukların veya aile bireylerinin evden ayrılması ile somut düzeyde de olabilmektedir (Softave diğ, 2016). Yaşlı, genç, çocuk ayrımı yapmaksızın sosyal ilişkiler bireylerin gelişmesine, toplum motivasyonunda söz sahibi olmasına, yaşama bağlanmasına, yaşamsal doyum noktasında çok önemli bir yere sahiptir.

Dünya üzerindeki yaşlı nüfusu hızla artmaktadır ve bu durum modern toplum hayatını olumsuz etkilemektedir. İnsanlığın ilk çağlarında bireylerin yaş alması hastalık ile eşanlamli değerlendirilirken 21. yüzyılda tedavi edilmesi gereken bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Neredeyse tüm toplumlarda yaşlı aileleri birleştirici bir rol oynadığından ebeveynin çocukları tarafından bakılma düşüncesi bireyin psikolojisini etkilemektedir. Yaşlıların gelecek kaygılarını azaltan ve hatta yok eden bu tutum birey üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Fakat köyden kente göç, kadının daha aktif çalışma hayatına dâhil olması ve artan salgın hastalıklar ile bu durum oldukça zorlaşmaktadır (Özyer, 2016).

Yaşlılık ve çocuk esirgeme kurumları ile ilgili araştırmalara bakıldığında çoğunlukla sosyal hizmetler, hemşirelik, aile hekimliği veya tıp gibi alanlarda kapsamlı araştırmalar yapılmış, özellikle yaşlı ve çocukların sağlıklarına veya psikolojilerine yönelik çalışmalara yer verilmiştir. Sosyoloji alanında ise daha çok fiziksel işlevleri azalan yaşlı bireylerin paralel olarak güçten düşen yaşlıların bakımı daha çok yalnızlık konuları modernite çerçevesinde ele alınmıştır. Birçok yönü ile ele alınan yaşlılık kavramı, sosyoloji, biyoloji, psikoloji, etnografi ve antropolojinin alanına girmekte ve

her bilim dalı yaşlılığı ilgili disiplinler ile incelemektedir. Aynı zamanda günümüzde gerontoloji¹² yaşlılığı tüm yönleri ile ele alan bilim dalıdır (Özyer, 2016).

Ev ortamı bireyin kendini rahat hissettiği ve sevdikleri ile vakit geçirdiği, paylaşımda bulunduğu, temel ihtiyaçlarını karşıladığı kısacası mutlu olduğu ortamdır. Ruhen ve fiziken gerekli doygunluğa ulaştığı ve rahatladığı, içinde aile üyelerinin-sevdiklerinin barındığı ve bireyin konforlu yaşaması için gerekli birçok donanımı içinde barındıran ev ortamı hastane ve diğer kurum ortamlarından farklı özellikler taşımaktadır (Akyıl ve diğ, 2018).

Yaşlıların barınma mekânları yapılaşmış çevre içerisinde en çok etkileşimde olduğu bina tipi konutlardır. Yaşlı bireyler için ikinci yaşam hakkı tanıyan mekânlardan olan; huzurevleri, yaşlı bakım evleri, yaşlı apartmanları ve evleri, yaşlı köyleri vb. gibi alanlar tasarlanırsa da yaşlılar için konut ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Yaşlı bireyler için yaşamsal önemi olan konut, var olduğu günden günümüze, barınmanın mekândaki görüntüsü, günlük yaşam pratiklerinin şekillendiği ve sürdürüldüğü kabuk olarak farklı toplum ve kültürlerin önemli bir ögesi olarak ortaya çıkmaktadır. En temel tanımı ile barınma gereksinimlerini karşılamak olan konutun çevre faktörü bazında asıl hedefi bireyin yaşamına en uygun çevreyi yaratmak olarak tanımlanmaktadır. Konutla beraber gündelik yaşamda sürekli etkileşim içinde bulunduğu yapılaşmış çevre öncelikle yerinde sağlıklı yaşlanma açısından son derece önemlidir. Konut ve çevresinde yaşlı için sunulan yaşam alanı bireyin yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bireyin özellikle yaşlılık sürecinde çevresi ile etkileşimi ve tanıklığına ihtiyaç duyması dikkatle incelendiğinde yapılaşmış çevrenin kimi olumsuz yönlerine rağmen yerinde yaşlanma tercihi anlamlı görünmektedir. Bundan dolayı insanın büyüdüğü ve/veya alışık olduğu ortamda; evinde ve yaşam çevresinde yaşlılığını geçirmesi yaşlılık sürecinin en önemli hedeflerinden biridir (Tutal, 2016).

Her insan doğum ile birlikte gerek fiziksel gerekse ruhsal açıdan sürekli uyum ve denge sağlamaya yönelik bir gelişme ve büyüme göstermektedir. Fakat yaş almasına paralel olarak bu olgular gerilemeye başlamaktadır. Yaşamın bu safhasında yaşlılığın

¹² Gerontoloji bölümünün diğer bir adı yaşlılık bilimidir. Gerontoloji bölümünün amacı, yaşlı bireylerin hayatlarını daha rahat yaşanabilir bir hale getirecek ve problemlerini çözümler üretebilecek öğrencileri yetiştirip, meslek hayatına kazandırmaktır.

getirdiği yeni koşullara uyma zorunluluğu belirlemektedir. Bu zorlu süreç birçok yaşlı birey için geçerli bir sorun iken; kendine has kurallar ağı olan ve bir anlamda toplumdan izole olmuş bir huzurevinde yaşlı bir birey olarak yaşamını idame ettirmeye çalışmak daha büyük sorun yığının oluşmasına sebep olmaktadır (Konak ve Çiğdem, 2005).

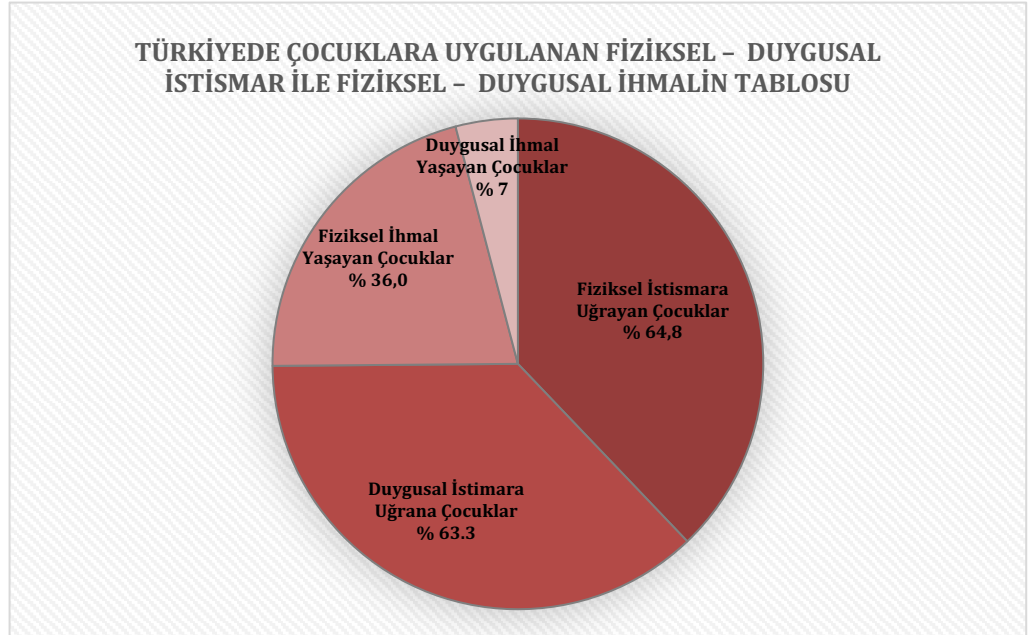
Tüm sebepler göz önüne alındığında yaşlılık nerede ve nasıl yaşanırsa yaşansın yaşlı için yaşam konforunun ve alanının kısıtlandığı bir süreci içine almaktadır. Yaşlılık başlangıcı sayılan 60 yaş ve ileri yaşlılık 85 yaş üzeri dönemi otuz yıllık uzun bir süreci tarif ettiği için, yaşlının hareket alanının olduğu kadar etkileşim içinde olduğu sosyal çevre ve bu çevre ile ilişkileri de sınırlanmaktadır (Tutal, 2016).

2.12 İstismar Edilen Çocuklar

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri çocuk istismarı hep var olmasına rağmen dünya üzerinde bu duruma yönelik çalışmaların başlangıcı yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Türkiye’de ise konu ile ilgili çalışmalar çok yenidir. Dünya Sağlık Örgütünün son yıllardaki araştırma verileri istismarın artışıını göstermektedir (Altıparmak ve diğ, 2013). Çocuk istismarı; 0-18 yaş grubundaki çocukların kendisine bakmak ile yükümlü kişi ve kişiler tarafından zarar verici olan, bilerek veya bilmeyerek, kaza dışı ve önlenabilir bir davranışa maruz bırakılmasıdır (Aydın, 2018). Çocuğun gelişmesini ve büyümesini olumsuz yönde etkileyen her türlü davranış çocuk istismarı olarak değerlendirilmektedir. Cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar ve ihmal tarih boyunca tüm kültürlerde görülmüştür. Bu durum neredeyse her toplumda görülebilen önemli bir problemdir. Kültürel ve geleneksel değerler, hatalı bilgiler, kanıt eksiklikleri, sindirilmiş çocuklar-bireyler istismarın her türlüşünün göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Çocuk istismarı karmaşık nedenlerinin yanı sıra trajik sonuçları olan, hukuki, gelişimsel ve psiko-sosyal ciddi bir sorundur. Dünya sağlık örgütü istismarı şu şekilde tanımlamaktadır: *“Bir yetişkin tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan ve çocuğun sağlığını, fiziksel ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışlar bütünüdür”* (Kara ve diğ, 2004). Çocuk istismarının çocukta bıraktığı tahribat yadsınamayacak kadar güçlü ve derin olmaktadır. İstismar edilen çocuk bedensel ve ruhsal derin yaralar edinmekte ve yaşadığı zaman dilimi

boyunca dış dünyaya karşı ilgisini, sevgisini ve en önemlisi güvenini kaybetmektedir. Bu çocuklar özgüvenleri düşük, iletişim kurmakta güçlük yaşayan, toplum tarafından onaylanmayan, madde bağımlısı, kendine ve çevresinde zarar verici davranışlar sergileyen, şiddete ve intihara eğilimli bireyler haline gelmektedirler. Şiddete uğrayan çocuk zamanla bu durumu olağan karşılamakta ve bu döngüyü hayatı boyunca devam ettirmek istemektedir (Altıparmak ve diğ, 2013).

Çocuk ihmali ise başta ebeveynler yani anne baba olmak üzere, çocuğa bakmak ile yükümlü kimseler ve/veya yetişkinler tarafından çocuğun giyinme, barınma, beslenme, sağlık, eğitim ve en önemlisi sevgi gibi en temel ihtiyaçlarını ihmal etmeleri sonucu, çocuğun duygusal, ahlaksal, bedensel veya sosyal gelişiminin engellenmesi olarak tanımlanabilir. İstismar ve ihmali birbirinden ayıran en önemli nokta istismarın aktif ihmalin ise pasif birer olgu olmalarıdır. Çocuk ihmali fiziksel ve duygusal olarak ele alınabilmektedir. Fakat bunları birbirinden ayırmak oldukça zordur. Çocuğa yakın kişilerin, aile bireylerinin veya bakmakla yükümlü olan kişilerin çocuğun gelişimine sürekli zarar veren hareketler sonucu çocuğa sosyal olarak bulunabilen kaynakların sağlanamaması veya bunlardan yoksun bırakılması fiziksel ihmali olarak değerlendirilmektedir (Turhan ve diğ, 2006).

Şekil 2.3: Türkiye’de Çocuklara Uygulanan Fiziksel İstismar, Duygusal İstismar, Fiziksel İhmal, Duygusal İhmalin Şablonu

(Altıparmak ve diğ, 2013) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

Şekil 2.3'te görüldüğü gibi çocukların %64,8' i fiziksel istismar yaşamakta, %63,3' ü duygusal istismar yaşamakta, %36,0'sı fiziksel ihmal yaşamakta, %7,0'si ise duygusal ihmale maruz kalmaktadır (Altıparmak ve diğ, 2013).

Ülkemizde erken dönem çocukluk programlarının yetersiz oluşu ve gelişmesi gerekliliği göze çarpmaktadır. Çocukların bilinçlendirilmesi için sadece okullar ile sınırlı kalmakta ve istenilen sonuçlar alınamamaktadır. Bilimsel veriler ve literatür taraması yapıldığında çocuk istismarını açıklayan birçok tanım dikkat çekecektir. Çocuk işçiler, çocuk gelinler, yoksulluk, suça itilen ve/veya sürüklenen çocuklar, istismar, toplum cinsiyet eşitsizliği, madde kullanımı, mülteci çocukların sorunları, sosyal aktivitelere ulaşımında kısıtlılık veya imkânsızlık ve internet bağımlılığı gibi birçok sorun çocuk ve gençler açısından risk faktörleri arasındadır. Tüm bu sorunlara yönelik geliştirilemeyen politikalar dolayısıyla sorun giderek kronik bir hal almaktadır (Kök, 2019).

Türkiye ve diğer ülkeler çerçevesinde çocuk haklarının tarihine bakıldığında;

- 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi,
- 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi,
- 1963 Türk Çocuk Hakları Bildirisi,
- 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi olmak üzere dört önemli belge olduğu bilinmektedir (Kök, 2019).

2.13 Uyuşturucu Madde Bağımlıları

Eski çağlardan beri kullanımda olan psikoaktif¹³ maddeler neredeyse her kültürde yatıştırıcı, uyuşturucu, keyif verici ve/veya ilaç olarak kullanılmıştır. Tarih boyunca farklı kültürlerin, dinlerin, toplumların bu maddelere karşı tepkisi çok farklı olmuştur. Bazı toplumlar bu maddeleri fazlasıyla benimsemiş bazıları ise yasaklarla kullanılmalarını engellemeye çalışmışlardır. 21. yüzyıl toplum düzenine bakıldığında

¹³ Psikotrop madde ya da psikoaktif madde merkezi sinir sisteminde etkili olan, beyin fonksiyonlarını değiştiren, duylarda, bilinçte, davranışta ve psikolojik durumda değişikliklere neden olan maddelerdir.

bu maddelerin topluma zarar verdiği veya tehlikeli olduğundan dolayı kanun belirleyiciler tarafından yasaklanmış olduğu görülmektedir (Alpay ve diğ, 1995).

Bireyleri uyuşturucuya yönelten nedenler toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Uyuşturucu kullanımı ve bağımlılığı sadece toplumun belli bölümünde sınırlı kalmadığı gibi giderek daha da farklı kesimlerde ortaya çıkmaktadır. Değişken grupların uyuşturucuyu tercih etme sebepleri incelendiğinde konu daha da karmaşık bir hale gelmektedir (İçli, 1985).

Ülkemizde her geçen gün artan madde bağımlılığı gerçeği toplumumuz için bir tehdit niteliğindedir. Özellikle 15-25 yaş aralığındaki genç bireylerin artan madde bağımlılığı sorunu dolayısıyla konuya çözüm olabilecek projelere duyulan ihtiyaç hızla artmaktadır. Bu perspektifte ilgili disiplinlerin kullanıcı profiline odaklanacak çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Gençleri uyuşturucu madde kullanımına sevk eden nedenlerin ortaya çıkarılması bununla birlikte özellikle bilişsel davranışsal tutumlarını edindikleri ve birincil ilişkilerini öğrendikleri aile ortamlarının detaylı şekilde incelenmesi gerekmektedir (Yaman, 2014).

2.14 İntihara Eğilimli İnsanlar

İntihar dünya üzerindeki baş edilmesi gereken en önemli halk sağlığın sorunlardan biridir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verileri her yıl yaklaşık bir milyon civarında insanın intihar ederek hayatına son verdiğini açıklarken, daha fazla sayıda insanın ise intihara girişiminde bulunduğunu kaydetmektedir (Eskin ve Köskün, 2019). İntihar girişimi kendi kendine yönelik şiddet olarak tanımlanabilmektedir. Fakat teorik ve bilimsel literatür taraması yapıldığında intihar ile ilgili birçok tanımlamalar ve sınıflandırmalar ile karşılaşmak mümkündür. İntihar bireyin istemli olarak yaşamına son vermesidir ve üç boyutta incelenebilir; intihar düşüncesi, girişimi ve tamamlanmamış intihar (Can ve Sayıl, 2004). İntihar davranışı intihara bilimi alanında şemsiye bir kavram olarak kullanılmaktadır (Eskin ve Köskün, 2019).

İntihar davranışı sergileyen bireylerin genellikle bazı bilişsel çarpıtmalar sergilediği gözlemlenmektedir. Bunlar;

- a. *Ya hep ya hiç tarzı düşünme,*

- b. *Seçici soyutlama,*
- c. *Duygulara göre mantık yürütme,*
- d. *Zihin/Niyet okuma,*
- e. *Felaketleştirme,*
- f. *Aşırı genelleme,*
- g. *Etiketleme,*
- h. *Negatifi büyütme, pozitif küçültme,*
- i. *Kişiselleştirme,*
- j. *-meli -malı cümleler*

olarak sıralanabilir (Eskin ve Köskün, 2019).

Literatür çalışmalarındaki bazı tanımlamalar aşağılayıcı olabilmekte ve davranışların ciddiyetini doğru ifade etmemektedir (Matarazzo ve diğ, 2015).

Émile Durkheim¹⁴ intiharı dört yönü ile tanımlamaktadır. Bunlar;

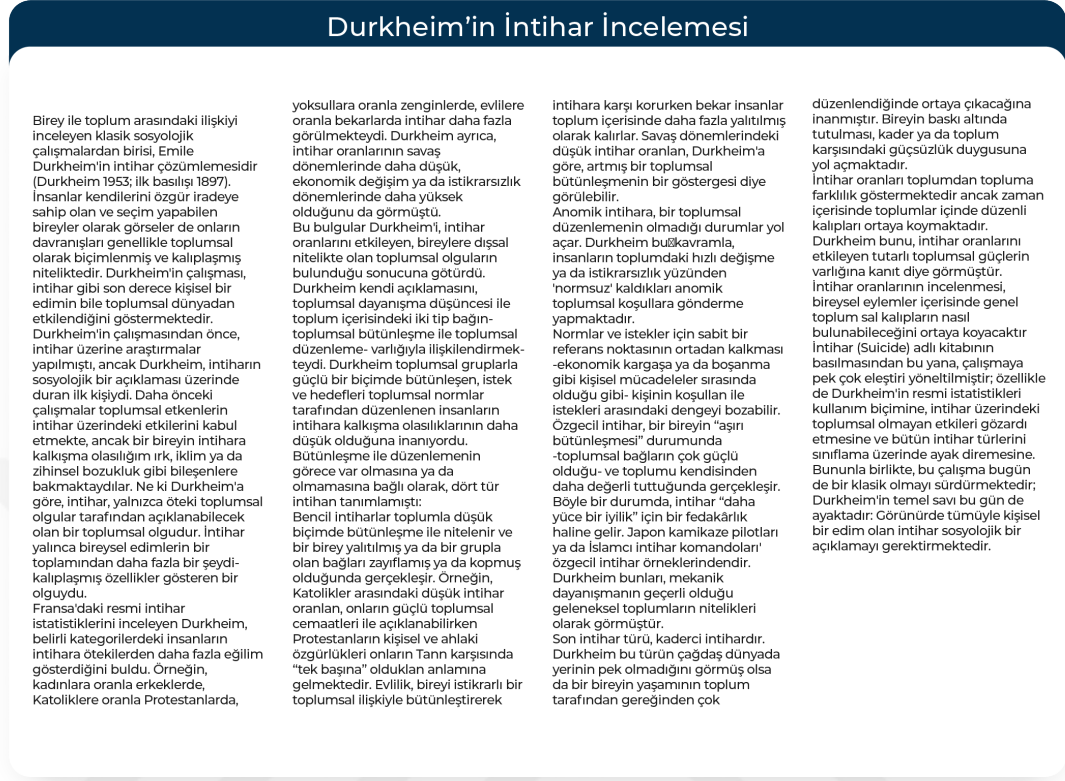
Bencil intihar: Bireyin içinde bulunduğu toplumsal çevresi ile bütünleşememesi sonucu kendini yalnız hissettiğinde gelişen intihar olayıdır. Bireyin topluma bağlılığını kaybettiği durumlarda ortaya çıkmaktadır. *Özgeci (Elcil¹⁵) intihar:* Topluma bağlı olan ve toplum ile aşırı bütünleşmiş bireylerin baskı altında kalmaları intiharı kolaylaştırmaktadır. Kişi toplumsal bir görev ile karşı karşıya kalmakta ve toplumun adet, gelenek ve görenekleri her şeyin üzerinde görmektedir. *Anomik (kuralsızlık) intihar:* Bireyin bozulan toplum düzeni ve birliğine karşı sergilediği tutumdur bir takım norm ve değerlerin kaybolması sonucu açığa çıkmaktadır. Ekonomik krizler, boşanma bu tip intihar çeşidi için örneklendirilebilir. *Kaderci intihar:* Baskılanan ve katı kurallar altında ezilen bireylerde görülmektedir. Kişinin davranışlarının diğer insanlar tarafından aşırı düzenlenmesi durumu sonucu ortaya çıkmaktadır. Birey baskı altında diğer insanların koyduğu kurallar tarafından yönetildiğini ve hayatını kontrol edemediğini düşünmektedir (Durkheim, 2002).

Dünyada ve ülkemizde son yıllarda çocuk ve gençlerin intihar girişimindeki artış oldukça yüksektir. Genç nüfusa sahip olan ülkemizin ekonomik, kültürel ve sosyal

¹⁴ Fransız sosyolog olan Emile Durkheim 20. yüzyılın en önemli toplumbilimcilerinden biridir (1858 –1917).

¹⁵ Başkalarının iyiliği uğruna, kendinden çok başkalarını düşünen kimse.

yönden sürekli bir değişim içerisinde olması çocuk ve ergenlerin ruhsal yönden yıpranmalarına yol açmaktadır (Bayraktar, 2015).

Şekil 2.4: Durkheim'in İntihar İncelemesi (Durkheim, 2002)

Çizen: Yılmaz Arer, U.

2.15 Kimsesiz Bireyler/Çocuklar

Ülkemizde önemli sayıda korunmaya muhtaç çocuk bulunmakta, bir kısmı evsiz bir kısmı ise barınma yurtlarında ikamet etmektedir. Küçük yaşlarda bakım evlerinde yetismeye başlayan bebekler, çocuklar sevgi, bireysel ilgi gereksinimlerini karşılayamadıkları gibi bazı temel ihtiyaçlardan da yoksun olarak büyümekte ve bu durumun çıktısı olarak da fiziksel, ruhsal ve bilişsel gelişimlerini tamamlayamaktadır. Kurumda büyüyen her çocuğun olumsuz şartlarda büyüdüğünü iddia etmek ve/veya olumsuz bir gelişim sergilediğini söylemek mümkün değildir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki negatif örnekler gibi pozitif örneklerle de rastlamak mümkündür. Mevcut sistem içerisinde yaşamlarını sürdürme çabasında olan bireylerin sosyal sorumluluk bilinci ile hareket ederek; barınma yurtlarında ikamet eden, sokaklarda yaşam mücadelesi veren, cinsel istismara uğrayan, aile içi şiddete maruz kalan ve

bunun sosyal dışlanmaya maruz kalmış dezavantajlı çocuklara destek olma, topluma yeniden kazandırma yolunda adım atmaları veya bu yönde adımlar atan politikaları, sivil toplum kurum ve kuruluşlarına destek olmaları çok büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda ilkokul seviyesinden üniversite seviyesine öğrencilerin, ailelerin “*toplumsal duyarlılık*” konusunda biçimlendirilmesi ve topluma fayda noktasında teşvik ve motive edilmeleri gerekmektedir (Özdemir ve diğ, 2008). Bu bakımdan yönetimlere, politikalara, medya yöneticilerine yani mikro ölçekten makro ölçeğe toplumun her kesiminden bireylere önemli görevler düşmektedir.

Yetiştirme yurtlarında sevgi ve ilgiden yoksun olarak büyüyen çocuklar, gelişimlerini tamamlayabilmek için gerekli olan deneyimleri edinemediğinden veya geç edindiğinden toplum içerisinde içine kapanık, çekingen, sosyal bağları sınırlı veya hiç olmayan bir tutum sergilemektedir. Erken çocukluk evresi olarak tanımlanan süreç içerisinde edinilen beceri ve deneyimler, çocuğun/bireyin ileri yaşlarda sergileyeceği sosyal ve duygusal yaşamını da güçlendirecek nitelikte olmalıdır. Özellikle çok küçük yaşlarda kurum içinde yetişmiş bireylerin sevgi ve ilgi gereksinimlerinin karşılanması, her alanda gelişimlerinin desteklenmesi ve nitelikli bir yaşama sahip olma noktasında dezavantajlı olduklarını söylemek mümkündür. Sosyal hizmet programları çerçevesinde büyümüş, yetişmiş çocuklarda genellikle; psikolojik, fiziksel, sosyal, bilişsel ve duygusal alanlarda gelişim geriliği-bozukluğu görüldüğü birçok bilimsel çalışma ile tespit edilmiştir (Bayoğlu ve Purutçuoğlu, 2010).

2.16 Problemlı Aileler

Aile, Türk Dil Kurumu (TDK) tanımlamasına göre “evlilik ve kan bağına dayanan; karı, koca ve kardeşler arasındaki ilişki biçimlerinin oluşturduğu toplum içinde var olan en küçük birim” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle ise; “aynı soydan gelen ve aralarında akrabalık ilişkisi bulunan kimselerin hepsine verilen isim” olarak ifade edilmektedir.

Aile bütün toplumlar için son derece önemli bir yere sahip toplumsal bir kurumdur (Durğun, 2016). Toplumların huzur ve refahının pozitif yönde gelişmesi bu kurum içi sevgi, saygı ve hoşgörü ile biçimlenmektedir. Gelişen teknolojiler ve yaşam koşulları ile beraber toplumların aile yapısı değişmekte ve aile içi iletişimsizlik gün geçtikçe

artmaktadır. Süreç aile üyeleri arasındaki çatışma ortamını beslemekte ve kuşaklar arası uçurumu derinleştirmektedir.

Toplumların en küçük birimi olan aile, kültür, değer, saygı vb. gibi unsurların çocuklara işlenerek aktarıldığı temel kurumdur. Birey öz saygısını ve benliğini bu kurum içinde edinmeye başlar. Sürekli değişim halinde olan toplum yapısı aile ölçeğindeki davranış kalıplarını da değiştirmekte ve yeni ilişki biçimleri ortaya çıkarmaktadır. 21. yüzyıl yaşam tarzı, küreselleşmenin de etkisi ile, topluluklar üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Örneğin; kapitalizmin yükselişi, alışkanlıkların değişmesi, değer yargılarının farklılaşması ile topluluklar arasındaki mesafe açılmıştır. Endüstri devriminden sonra hızla gelişen teknolojiler ile birlikte ivme kazanan modern kapitalist toplum kendi egemen kültürünü oluşturmuş ve popüler kültür kavramını ortaya çıkarmıştır (Durğun, 2016). Küreselleşme ile birlikte kapitalizmin kaçınılmaz sonucu olan toplumsal tabakalar arasındaki mesafe açılmış, orta sınıf giderek erirken yoksul olarak adlandırılan sınıf çoğalmıştır. Ekonominin dar kalıpları içerisinde savaşıyan yoksul kesim tüketim faaliyetlerine yeteri kadar katılamadıklarından varlık problemi yaşamaktadır (Yusufoğlu ve Kızmaz, 2016). Tüm bu veriler yani ekonomik nedenler, parçalanmış aileler (ölüm, boşanma, ayrılma, diğer nedenler) eğitim, sosyal dışlanma vb. gibi sebepler ile aile içi problemlerin yaşanmasında önemli rol oynamaktadır. Yoksulluğun getirdiği olumsuz etkiler ile gelişen aile içi problemler o kurumda büyüyen çocukların gelişimlerinde travmalara yol açmaktadır. Zira tartışma, öfke, şiddet küçük yaşlardan itibaren çevremizden görerek öğrendiğimiz ve çoğu bireyde yerleşmiş davranış biçimleridir (Bayer, 2018).

2.17 Asosyal İnsanlar

Kelime anlamı olarak sosyal olmayan veya genel kabul görmüş kuralların dışında hareket eden kişilere asosyal denilmektedir. Çocuğun geliştiği ve sosyalleştiği ilk ortam ailedir. Aileden sonra ise çocuğu toplumsal yaşama hazırlayan okul öncesi kurumlar sonrasında ise okullardır. Okul öncesi kurumlar içerisindeki eğitim çocuğun kendi bedenini tanıması, kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilmesine yardımcı olurken, çocuğun bireysel yeteneklerine katkı sağlayarak bu yönde gelişimini desteklemektedir. Kendini ifade edebilme, kendine ve çevresine güven duygusunu

geliştirebilme, aile bireyleri ve diğer bireyler tarafından kabul görme, onaylanma, sağlıklı iletişim kurabilme, duygu ve düşüncelerinin diğer bireylere rahatlıkla anlatabilme, paylaşma, iş birliği, yardımlaşma ve dayanışma gibi sosyal bağımsızlık yönünden kendini geliştirmiş bir çocuk geleceğin sağlıklı toplumlarının da öncüsü olmaktadır (Durualp ve Aral, 2010).

Sosyal bağımsızlık becerileri gelişmemiş bireylerin ileriki süreçlerde sorunlu okul hayatları, şiddete eğilim, olumsuz tutum ve davranış içerisinde oldukları araştırmalar ile belirlenmiştir. Bilgisayar oyunları ve sosyal paylaşım siteleri özellikle çocuk ve ergenlerin sosyal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Gerçek dünyada yaşitlarla oynanan oyunlar, kurulan ilişkiler, duyguların doğrudan ve direkt paylaşılması, geleceğin bireylerinin hem yaratıcılıkları hem de kendi toplumsal kültürlerini öğrenmeleri açısından olanak sağlamaktadır (Yıldız, 2012). Bireylerin geleneksel iletişim yöntemlerini terk ederek, sosyal platformlar üzerinden iletişim kurmaya çalışması toplumsal yabancılaşmayı ve yalnızlaşmayı da beraberinde getirmektedir. Sosyal iletişimin yayılması ile birlikte modern toplum insanları yüz yüze iletişim kurmak için zaman bulamamaktadır. Bununla birlikte 21. yüzyıl iletişim çağında zaman ve mekân kavramları önemini yitirmesi ile iletişim anlık olarak gerçekleşmektedir. Bu perspektiften bakıldığında sosyal yaşantıda meydana gelen değişiklikler bireyleri yalnızlığa iterek, yabancılaşmaya ve asosyalleşmeye sevk etmektedir (Karagülle ve Çaycı, 2014).

Modern yaşam, bireysel ve toplumsal bazda bireyler arasında daha fazla iletişime yol açsa da hızlı gelişen kültürel ve toplumsal değişimler bireylerin uyum ve düzenlerini kökten bozmaktadır (Karagülle ve Çaycı, 2014).

2.18 Diğer Sosyal Uyumsuzluk İçinde Olan İnsanlar

Uyum ve/veya sosyal uyum bireyin doğumdan ölümüne kadar olan günlük yaşam pratiklerinde karşılaştığı doğal bir süreç olarak değerlendirebilir. Bu süreç, kişinin içinde bulunduğu ortamda herhangi bir talebin doğması ile başlar ve kurulu dengeleri bozar. İnsan, bozulan dengeleri tekrar kurgulayabilmesi için gereken birçok mekanizmaya sahiptir ve bu mekanizmaları geliştirebilme potansiyeli taşımaktadır (Gençöz, 1998). Sosyal uyumsuzluk içinde bulunan bireyler ise madde bağımlılığı,

riskli yaşam şartları yetersiz beslenme, suç işleme veya suça yönelim, göç, çalışma, istismar, ihmal, terk edilme, azınlıklar, dil farklılıkları vb. gibi örnekler ile çeşitlenebilir.

Uyum problemleri ve sosyal uyumsuzluk içinde olan insanlar sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Sosyal dışlanma kavramı statik değil dinamik bir kavramdır ve bir süreci ifade etmek için kullanılmaktadır (Çakır, 2002). Kişiyi toplumsal hayata bağlı tutan, onu sürece dâhil eden, onun bir toplum üyesi olmasını sağlayan ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması durumudur. Bireylerin, canlıların ihtiyaçları, birbirinden soyutlanmayan ve birbirine tamamlayan bir bütün olarak ele alınmalıdır. Ekonomik, sosyal, kültürel veya diğer alanlardaki ihtiyaçların karşılanmaması, bireylerin topluma katılmalarını güçleştirmekte ve hatta önlemektedir. Herhangi bir alandan yoksun olma durumu kişiyi, canlıyı o alandan uzaklaştırma sürecini başlatmaktadır. Dışlanmanın birçok biçimi ve şekli olabileceği gibi neden olacağı sosyal patlama ve sosyal uyumsuzluk tehdidi, ona sebep olan mekanizmaların karmaşıklığı ve çözüm bulmanın zorluğu “sosyal dışlanma” kavramını günümüzün en önemli problemlerinden biridir (Çakır, 2002).

Tasarım evrensel ve bilimsel birçok çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Kullanıcı çeşitliliğini önemseyen ve kapsayıcı bir tasarım anlayışını ele alan yaklaşımlar yirminci yüzyılın sonlarından günümüze kadar kullanıcı dostu, kullanıcı odaklı, bütünleştirici, kapsayıcı tasarım, yaş dostu tasarım, herkes için tasarım veya evrensel tasarım olarak kavramsal olarak ele alınmaktadır. Evrensel tasarım anlayışı, sürekli kullanıcılarına eşit hak ve özgürlük alanları tanımlarken; güvenli, konforlu ve etkin kullanımı seçme avantajı tanıyarak yaşam kalitesini de arttırmaya yardımcı olmaktadır (Dostoğlu ve diğ, 2009).

Korunmaya muhtaç birey veya gruplar, bir başka tanımı ile sosyal dışlanmaya maruz kalmış dezavantajlı bireyler olarak adlandırılan; kendi sorunlarını tek başına çözemeyen veya sınırlı çözebilen, günlük yaşam pratiklerini sürdürme noktasında dışarıdan desteğe ihtiyaç duyan birey, grup veya canlılardan oluşmaktadır. Bahsi geçen gruplar; sosyal, ekonomik, psikolojik ve fiziksel durumları, cinsiyet, dinsel ve etnik kökenleri veya politik statüleri nedeni ile ekonomik ve toplumsal yaşama katılım şansları (oranları) düşük, uyum sorunu yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Bu grup toplum içerisinde ekonomik gelir seviyesine sahip, servet ve mülkiyete sahip

olamayan ya da çok düşük düzeyde sahip olabilen, ekseriyetle barınma (konut), sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlardan yoksun bırakılan kişilerden oluşmaktadır. Bahsi geçen gruplar genel nüfus içerisinde dışlanma, yoksulluk, ayrımcılık, şiddete maruz kalma riski altında yaşayan kişilerden oluşmaktadır (Gül ve Gümüüşoğlu, 2017).

Bu gruplara net bir tanım yapılamadığı gibi evrensel ölçekte değerlendirildiğinde sosyal dışlanma ifadesi kullanılmaktadır fakat kavramın ülke bazında değişkenlik gösterebileceği göz ardı edilmemelidir. Bireylerin kendi geleceğini oluşturma aşamasında toplum ile bütünleşmesi, gerekli fırsatlara eşit ve tam olarak ulaşmasını sağlayan gereksinimlerden yoksun kalmaması, toplumsal dayanışmanın sağlanması (artması), bireylerin en temel vatandaşlık haklarından mahrum kalmadan sosyal devlet olmanın en önemli koşullarından sadece birkaçıdır.

3. MEKAN, YAŞAM VE ENTEGRE YAŞAM KAVRAMLARI

Mekân kavramı mimarlık ve iç mimarlık disiplinlerinin esas ögesi olarak kullanılmaktadır. Toplamların mekânı kullanım biçimleri kültürel farklılıklarına göre değışiklik göstermektedir. Süreç içerisinde her kültür sistemi; yaşama biçimini, mekân anlayışı ve onu kullanışıyla kendini yansıtmıştır. Bu bağlamda mekân sözcüğü kültürler üzerinde mutlak ve değışmez bir anlam taşımaktadır (Altan, 1993).

Sosyolojik olarak bütünleşme kavramı ile genellikle, bir toplumu oluşturan unsurlar arasındaki uyum ve ahenkli işleyiş anlatılmaktadır. Başka bir ifade ile bu kavram toplumu oluşturan bireyler, gruplar, kurum ve kuruluşların birbirleri ile ahenkli bir bütünlük içinde olmaları, işlevsel birliktelik veyahut uyumlu işleyiş olgusunun karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bütünleşme, toplumu oluşturan ve birlikte yaşama gerçeği ile karşı karşıya bulunan unsurlar arasındaki uyum ile ilgili bir kavramdır ve sosyal bütünleşmeyi sağlayan norm, değer, tutum, alışkanlık ve uygulamalar genellikle bireylerin toplumlar tarafından sosyalleştirilme süreci olan eğitim ile kazandırılmaktadır (Karaca, 2012).

Mekân, içinde yaşayan sürekli kullanıcıları ile anlam kazanır. Yaşanmışlık, aidiyet, paylaşım vb. pozitif kavramlar ile mekân ve birey arasındaki bağ kuvvetlenir. Bireyin toplum içerisinde kendini bir mekâna ait hissetmesi duygusal, fonksiyonel veya kavramsal bir bağ ile mümkün olabilmektedir. Mekânı kullanan kişi kendi için anlamlı ve değeri olan mekânlar ile duygusal bağ kurarken belirli bir aktiviteyi takip etmek için ise fonksiyonel bir bağ kurmaktadır. Yani insanların mekânlar ile arasındaki bağ, fiziksel oluşumlardan ziyade sosyal deneyimlerden oluşmaktadır. Mekân ve kullanıcısı arasındaki bağ, aidiyet duygusu; yer, zaman, mekân, yaşantı, aktiviteler, anılar, sosyal ilişkiler, psiko-sosyal gereksinimler, kimlik, sembol ve simge gibi bileşenler ve bütünde bireyin içinde yaşadığı çevreye karşı geliştirdiği algı ile ilişkili olarak gelişip, değışebilmektedir (Güleç, 2017).

3.1 Mekân Kavramı

Var olma, varlık, vücut anlamına gelen “kevn” sözcüğünden türetilmiş olan mekân kavramı Arapça kökenli bir sözcüktür. Geniş anlamda mekân; kişiyi çevreden belirli ölçülerde ayıran, eylemlerin içinde devam etmesine-ettirilmesine elverişli olan boşluk ve sınırları gözlemciler tarafından idrak edilebilen uzay parçasına verilen isim olarak açıklanabilir. Genel tanımlamalara ek olarak sınırlandırılmış şekliyle, kendini oluşturan yüzeyler aracılığıyla sürekli-karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu en küçük mimari bütün olarak tanımlanabildiği gibi bir başka deyişle “*yapay çevre*” olarak da ifade edilebilir (Arer, 2017).

Mekân kavramına daha detaylı bakıp daha verimli analiz edebilmek için; kendimizi üç farklı ortamda hayal edebiliriz. Birincisi; göz alabildiğine uzanan, her yönde açık, sınırsız-sonsuz gibi görünen doğanın ortasında olduğumuzu, ikincisi; kısmen ağaç, ağaç gruplarının ve bitki örtüsü ile çevrilmiş-kuşatılmış bir ortamda, üçüncüsü ise; ağaç gövdelerinin birbirine çok bitişik ve sık olduğu ormanda. İşte ikinci ortamda olan ağaç ve çalılar ile kuşatılmış olan ortam bize mekân kavramını düşünmemizi sağlar. Bu bağlamda mekân hissi için çevrelenmişlik-korunmuşluk duygularıyla birlikte ortaya çıkmaktadır (Altan, 1993). Aynı zamanda mekân; içinde yaşadığımız uzay boşluğu içerisinde bilinçli veya bilinçsiz bir araç kullanarak sınırladığı, üç boyutlu boşluk olarak tanımlanabileceği gibi, kullanıcıyı çevreden belli ölçüde ayıran ve içinde eylemlerin sürdürülmesine olanak tanıyan, elverişli olan boşluk olarak da nitelendirilebilir. Platon’a göre; içinde barındırdığı nesnelerden bağımsız bir verili alan veyahut bir tür kap olarak da tanımlanır. Aristo ise mekânı; birbirileri ile etkileşim içerisinde olan varlıkların şekillendirdiği alan olarak ele almıştır.

3.2 Yaşam Kavramı

Sosyal açıdan dezavantajlı bireylerin gelişmeleri için sürekli ulusal ve uluslararası alanlarda yeni adımlar atılmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), gelişmenin artık ne kadar büyüme ile değil ne tip büyüme ile değerlendirilmesi gerektiğini belirlemiş ve buna karşılık İnsani Gelişim Endeksi’ni (İGE) geliştirmiştir. Bireylerin; yaşam beklentisi, eğitimi ve kişi başına düşen gelir unsurları ile ilişkili olan

IGE, bu anlamda gelişme analizinin kapsamını genişletmektedir. Toplumların sağlık düzeyinin iyileşmesi ile beraber bir takım ekonomik faydalar da ortaya çıkmaktadır. Sağlık düzeyi ve ekonomik gelişme arasında karşılıklı bir ilişki vardır (Gürsoy, 2005). Ülkelerin gelişmişlik seviyesi son yirmi yılda insani gelişme yönünde artış göstermekte ve bu doğrultuda adımlar atılmaktadır (Mihci ve Mihci, 2003). Bir toplumun gelişmişlik düzeyi o toplumun üretiminin ve kişi başına düşen gelirin arttırılmasıyla değil, toplumların iktisadi, kültürel, politik ve sosyal yapısında görülen iyileşmeler ile belirlenir. Bununla birlikte gelişmenin asıl amacı toplumun ekonomik açıdan gelişmesiyle birlikte sağlıklı, uzun, huzurlu ve mutlu bir yaşam sürmesidir. Bu perspektiften bakıldığında gelişme kavramının temelini insan faktörü oluşturmaktadır (Gürsoy, 2005).

Yaşam hakkı evrenseldir. Temel hak ve özgürlükleri koruyan ulusal ve uluslararası belgelerin birçoğunda ilk sırada yer almaktadır. Öyle ki, yaşama hakkına sahip olunmadan diğer hak ve özgürlüklere sahip olmanın bir anlamı yoktur. Yaşama hakkı en dar anlamı ile kişilerin sağlıklı ve eksiksiz bir beden varlığına sahip olması ve hayatlarını potansiyel saldırı ve tehlikelere karşı koruması olarak tanımlanabilir (Tacir, 2013). Yaşam hakkından bir diğer önemli hak ise barınmadır ve en temel ihtiyaçlardan biri olarak kabul edilmektedir. İnsanlar bulundukları toplum içerisinde varlıklarını sürdürebilmek için birtakım gereksinimlere ihtiyaç duyarlar. Bu gereksinimler onların toplumda varoluş – önemsenme – aidiyet – kabul görme vb. gibi duygu durumları ile çoğaltılabilir.

Bireylerin veya canlıların yaşam hakkı içerisinde birçok gereksinimleri vardır. Bu gereksinimler Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi üzerinden detaylandırılarak **Şekil 3.1**'de tekrar ortaya konulmuştur.

Şekil 3.1: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi (Doğan ve Arer, 2018)
Çizen: Yılmaz Arer, U.

3.3 Entegre Yaşam Kavramı

John Rawls¹⁶, “*A Theory of Justice*” başlıklı eserinde; şekli adalet, yani kamusal kuralların düzenli ve bitaraf yönetiminin, hukuk sistemine uyarlanınca hukuk devletine dönüştüğünü belirtmektedir (Uygur, 2004). Birlikte yaşama kültürünün sınırları ve şekli çok kültürlülük kuramının da temelini oluşturmaktadır. Grup haklarının gerekli olmadığını düşünen ve bireysel liberalizmin bakış açısını yansıtan Rawls, konuyu adalet kavramı ile değerlendirir. Rawls'un bu etkileyici teorisinin temel prensibi şu fikirden oluşmaktadır: bazı insanlar diğer insanların özgürlüğünü kaybetme pahasına daha iyi olanı paylaşması asla haklı görülemez. Adalet, birkaç kişinin mutluluğu için çoğunluğun mutluluğundan feda edilmesine izin vermek demek değildir. Dolayısı ile adil toplum içerisinde; eşitliğe dayalı özgürlükler temel alınmalıdır ve bunlar siyasi pazarlıkların veya toplumsal ilgilerin konusu yapılamaz. Hatalı bir teoriyi kabul etmemizin tek şartı daha iyisine sahip olmamak, adaletsizliğe boyun

¹⁶ (1921 – 2002) Amerikalı filozof olan John Bordley Raws'ın temel eseri A Theory of Justice (1971) kitabıdır. Bu eser 20. yüzyıl siyaset felsefesi alanında hazırlanmış en önemli eser olarak kabul edilir. 1993 yılında ise Siyasal Liberalizm adlı eserini kaleme almıştır.

eğmemizin tek gerekçesi ise daha büyük adaletsizliklerden kaçınmak olabilir (Hazır, 2010).

Farklı kimliklerin din, dil, ırk, köken vb. gibi birlikte yaşamı üzerine çalışılan bilimsel çalışmalar ışığında doktora tez konusu farklı türlerinde toplum içerisinde söz hakkı olduğu bilincini geliştirilmiş ve salt insanlardan oluşan kimliklerden değil, bütüncül bir bakış açısı ile “*hayvanlar ve insanlar*” olarak konuyu ele almaktadır. Türler ile birlikte yaşam bilinci en az farklı kimlikler ile birlikte yaşam bilinci kadar değerli ve kıymetlidir. İnsanlığın avcı, avlanan ilişkisi içerisinde olduğu çağlar boyunca hayvanlar sadece faydalanan, korunulan, tüketilen varlıklar olmuşlardır. Süreç 21. yüzyıla uzandığında ilişki belli ölçekte boyut ve yön değiştirerek evcilleştirme ile birlikte yerini ekonomik kazanımlara ve sosyal paylaşıma bırakmıştır. Var olan periyot içerisinde hayvanlara yüklenen anlamlar, insan odaklı bir yaklaşım ile yapılan tanımlamalar ve yine hayvanlara karşı tutumun veya bakış açısının belirteci durumundadır (Özgür, 2010).

Fransız sosyolog Bourdieu’ya göre; habitus kavramı bireyin, toplumsal alanı algılayışını organize eden beğeni, yatkınlık ve pratiklerin oluşturduğu biçimlenme sürecidir. Her bir birey kendi toplumsallaşma süreci içerisinde bedeninde içselleştirdiği nesnel varoluş koşulları, birey için aktarılabilir ve kalıcı habitusu oluşturmaktadır. Bu sayede bireyin eylemleri içinde bulunduğu toplumsal alan ile karşılıklı olarak tanınır ve tanıdık hale gelir. Bu kavram ile sınıfa içkin niteliklerin bedenselleşmesine yapılan vurgu, farklı bireylerin benzer toplumsal mekanizmalarla farklı sınıfsal konumlara nasıl yerleştiklerini oldukça iyi açıklamaktadır. Zira Bourdieu’nün toplumsal konumların dağılım analizi bedeni eş zamanlı bir biçimde hem sermaye birikim stratejilerinin taşıyıcısı hem de politik direnişin olası mekânı olarak inşa eder (Çeğin ve diğ, 2016).

Danimarkalı felsefeci *Knud E. Logstrup’a*¹⁷ göre; günlük hayatımızda normal olarak bizlerden beklenen, bireyin hayatına değil, uzlaşım sal nezakete giren şeylere ilgi göstermemizdir. Toplumsal uzlaşım ise hem gösterdiğimiz güveni hem de diğer kişinin yaşamına özen göstermemiz talebini azaltır. Uzlaşım lar hayatı kolaylaştırm anın

¹⁷ Knud Ejler Løgstrup (2 Eylül 1905 – 20 Kasım 1981) Danimarkalı filozof ve ilahiyatçı. Fenomenoloji, etik ve teoloji unsurlarını birleştiren eseri, savaş sonrası İskandinav düşüncesinde önemli bir etki yaratmıştır.

yanında kişisel çıkarlar içinde yaşanan yaşamı korurlar. Yüzeysel bakıldığında sadece uzlaşmsal nezakete uymak birlikte yaşamın aracı gibi görülür. Oysaki bunun etkisi ayrıdır. Uzlaşmaları birbirimizden uzak durarak ve kendimizi tecrit ederek bir araç olarak kullanırız. Bu kullanım uzlaşmsal zarafet olarak birlikte yaşamayı daha çekici hale getirir. Uzlaşmsallığı daha çekici hale getiren bir diğer özellik ise; toplumsal normlardır. Kişinin yapması ve yapmaması gerekenler hakkında görece kesin talimatlar verirken normal olarak diğer insanı düşünmek ve yaşamını dikkate almak bırakılmadan bu talimatlara uyulabilir. Toplumsal kural ve normlar huzurlu bir vicdan ve güvenlik için gereklidir (Bauman, 2016).

3.4 Yaşlı – Çocuk – Hayvan Birlikteliği Avantaj ve Dezavantajları

Yaşlılık birçok tanım ile anlatılabilir, yaş alma veya artmış yaşı etkilerinin gözlemlendiği hal olarak tanımlanabilir. Bir başka ifade ile canlıların biyolojik işlevler bazında erişkin konuma ulaşıldıktan sonra, yani üreme dönemi bitimi ile ölüme kadar geçen süre içerisindeki değişim ve dönüşüm sürecidir denilebilir (Beğer ve Yavuzer, 2012). Yaşın artması olarak tanımlanan yaşlanma ile yaşı spesifik olarak bir bölümünün tanımlamak amacı ile kullanılan yaşlılık kavramı biraz farklıdır; örneğin on yaşını bitirmiş bir çocuk on bir yaşına geldiğinde bir miktar büyümüştür yani yaşlanmıştır fakat henüz yaşlanma evresine girmemiştir. İnsan dışındaki canlılarda da yaşlılık büyük ölçüde fizyolojik ve biyolojik değişimle ilintilidir (Beğer ve Yavuzer, 2012).

Çocukluk ise henüz yetişkin olamamış, kendi kararlarını almakta zorlanan ve/veya alamayan biyolojik bir geçiş dönemi olarak tanımlanabilir. (Sağlam ve Aral, 2016). Çocukluk dönemini araştıran birçok araştırma masumiyetten, bilişsel yapıya, cinsellikten fiziksel gelişimini açıklayan birçok tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlamaların ortak noktası, bir biçimde çocukları yetişkinlerden ayırmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir (Sağlam ve Aral, 2016).

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş insan-hayvan ilişkisini de değiştirmiştir. Bu değişim hayvanın hukuki statüsünde de tartışmalı bir değişimi başlatmış farklı birçok görüşün çıkmasına sebep olmuştur. Bu tartışmadaki belli başlı bazı savlar şöyledir: hayvanın eski dönemlerde olduğu gibi bir nesne olarak görülmesi ve fakat

insanın korunması için gerekli olduğu, hayvanın kişi benzeri kabul edilmesi, hayvanın duyarlı ve ıstırap çeken bir canlı olmasından hareketle kişi olarak kabul edilmesi (Koçhisarlıoğlu ve Erişgin, 2013). İnsanların kendilerine arkadaşlık etmesi için vahşi hayvanları evcilleştirdikleri görülmüştür (Savishinsky, 1983). Hayvanların ilk evcilleştirilme süreçleri ile başlayan ve günümüze kadar gelen ve pet hayvanı olarak tanımlanan köpek, kedi vb. evcil hayvanlar insanoğlunun çevresinde bulunmuştur (Erten ve diğ, 2019). Bunların dışında arkeolojik çalışmalarda bir mezarda karşılaşılan yavru köpeğe sarılmış halde bulunan insan fosili insan ve hayvan ilişkisinin sadece beslenmeye dayalı olmadığını da göstermektedir. Miladi tarihten Ortaçağ'a kadar özellikle dini yapıları korumak üzere rol sahibi olan köpeklerin aynı zamanda avlanmaya yardımcı olmak için görevlendirildiği söylenmiştir. Rönesans ile birlikte insanların hayatlarındaki evcil hayvanların arkadaşlık rolleri artmış ve evcil hayvan sahipliği birer moda haline dönüşmeye başlamıştır. Özellikle özel ırk köpeklerle sahip olan kişiler hayvanları refah ve statü simgesi olarak kullanmaya başlamıştır. Aynı süreç içerisinde orta ve alt sınıf mensupları ise çobanlık, korunma ve avlanma amacı ile köpekleri kullanmaya devam etmiştir (Pamuk, 2015).

İnsan ve hayvan arasındaki terapötik¹⁸ ilişkinin nedenini açıklamak için kabul edilen, deneysel olarak desteklenen veya yaygın olarak kullanılan teorik bir çerçeveye rastlanmamıştır. Bu ikili ilişkide birden fazla mekanizmanın etkili olduğu düşünülmektedir. Hayvan ve insan etkileşiminin sakinleştirici etkiler yarattığı sav literatürde yaygındır. Kabul edilen en yaygın görüş ise E. O. Wilson¹⁹ (1984) tarafından gerçekleştirilmiş olan biyofili hipotezi olmuştur. Wilson, insanların doğaya duydukları yakınlık ve ilginin biyolojik yapıları kaynaklı olduğunu öne sürmektedir. Biyofili hipotezi, diğer canlı sistemler ve insanlar arasında içgüdüsel bir bağ olduğunu savunmaktadır (Muslu ve Conk, 2011).

Bağlanma teorisi John Bowlby ve Mary Ainsworth'un ortak çalışmalarının sonucu olarak gelişmiştir. Bowlby ve Ainsworth; gelişimsel psikoloji, güdübilim, etoloji, bilgi

¹⁸ Psikodinamik yaklaşımlı terapiye ait bir terim olan terapötik ilişki temel anlamı ile; terapiye katılım sağlayan danışan ile terapist arasında kurulan iletişimin adına verilen isimdir. Oluşan bu bağ terapide iyileştirici rol oynamaktadır.

¹⁹ Edward Osborne Wilson: (10 Haziran 1929 – 26 Aralık 2021) Amerikalı biyolog, doğa bilimci ve yazardır.

işleme, psikanaliz gibi kavramlardan yararlanarak teorinin temel prensiplerini formülleştirmiştir. Böylelikle bir çocuğun annesine olan bağlılığı ve bu bağın herhangi bir olay sonucu (ölüm, terk etme, ayrılma vb.) bozulması hakkındaki düşünce biçimi hakkında önemli rol oynamışlardır (Demirbağ, 2017). Bowlby çalışmalarına başladığı 1950’li yıllarda “bağlanma” terimini iki kişi arasında olan çok güçlü bağ olarak tanımlamıştır (Muslu ve Conk, 2011). Kuram, hayvan destekli tedavilerde hayvanların “geçiş objesi” görevini yerine getirdiklerini savunmaktadır. Geçiş objesi olarak anlatılmak istenen primer bakıcısından ayrılma stresini azaltmaya yardımcı olan ve rahatlatıcı işlevi olan bir öge veya bir nesnedir. Teropatik süreç içerisinde olan birey üzerinde tedavi stresini azaltıcı bir etki yarattığı gözlemlenmiştir. Bağlanmada uzun süreli duygusal bağlanma olarak tarif edilebileceği gibi, geçiş objesinde olduğu gibi kısa süreli bir bağlanma da olabilmektedir (Muslu ve Conk, 2011).

Bir bireyin bilişsel durumu ve davranış biçimi arasında sürekli karşılık bir ilişki olduğu inancı bilişsel ve sosyal bilişsel kuramlar için bir araştırma konusudur. Bu kuramlar hayvan destekli tedavilerin; öz yeterlilik, benlik saygısı ve kontrol odağı gibi kişinin benlik algısında pozitif değişiklikler meydana getirdiğini göstermektedir. Hayvanların gözlemlenmesi ile taklit ve/veya doğrudan uygulama yoluyla öğrenme ve değişim gerçekleşmektedir (Kruger ve Serpell, 2010).

İnsan ve hayvan arasındaki güven veren, olumlu, sakinleştirici bağlanma; stres hormonları olarak bilinen epinefrin²⁰ ve kortikosteroidlerin²¹ salınmasına, kan basıncının, solunum ve nabız hızının azalmasına neden olmaktadır. Bu iki canlı arasındaki güçlü bağ bireylerin sosyal davranış ve ilişkili mekanizmalarını, kişilik özelliği ve bilişsel yönlerini etkilemektedir. Bir hayvanın bakımı ile ilgilenen kişinin sorunlarından uzaklaşmasına yardımcı olmaktadır. Bu pozitif tepkime sorunları çözme ve/veya baş etme noktasında bireye çok yönlü fayda sağlamaktadır (Ballarini, 2003).

Sosyalleşmesi kötü veya zayıf, okul performansı yetersiz veya davranış bozuklukları olan çocukların, kritik durumlarda olan (hapishane, cezaevi, ıslahevleri, çocuk

²⁰ (Adrenalin) Böbrek üstü bezleri ve sempatik sinir sistemindeki sinir uçlarından salgılanan, kalp atışını hızlandıran, kas ve karaciğerde glikojenin glikoza parçalanmasını sağlayan bir katekolamin.

²¹ Kortikosteroidler (kortizon, prednizon, deksametazon vb.) vücutta böbrek üstü bezlerinden salgılanan bir hormon olan kortizole benzer steroid yapıda ilaçlardır. Çok sayıda tipi geliştirilmiştir, ilk geliştirilen ve halk arasında ismi en bilinen kortizondur.

esirgeme kurumları vb. gibi) saldırganlığın azaltılması, psikiyatrik amaçların tedavisi ve önlenmesi vb. birçok tıbbi ve psikolojik alanda hayvan ve insan ilişkisi için son derece kritik öneme sahiptir (Ballarini, 2003).

Hayvan destekli tedavilerin en önemli yönlerinden birisini oyun mekanizması oluşturmaktadır. Herhangi bir hastalık ile mücadele eden birey, bir hayvan ile oynadığında veya zaman geçirdiğinde ya da bir hayvanın davranışına güldüğünde iyileşme potansiyeli fazlalaşmaktadır. Oyun eş zamanlı olarak bireyin aktivite yapmasını da sağlamaktadır. 21. yüzyılda çok sayıda hastalığın oluşmasının altında yatan nedenler arasında psikolojik nedenler üst sırada yer almaktadır. Birçok hastalığın temelinde psikolojik nedenler olduğu bilinmektedir. Hayvan destekli tedaviler için kullanılan psikolojik uyarı, duygusal, oyun ve fiziksel mekanizmalar psikosomatik²² etkiler oluşmasına fırsat vermektedir (Muslu ve Conk, 2011).

Hayvan insan birlikteliğinin birçok olumlu sonuçları olmasına rağmen potansiyel riskler barındıracağı da unutulmamalıdır. Kist hidatik, toksoplazma gibi zoonoz kökenli hastalıklar bu risklerin başında gelmektedir. Uygulama sırasında oluşabilecek kaza veya ısırıklar ve aşırı duyarlılık reaksiyonları bu riskler arasında sayılabilir. Hayvanların özel ve düzenli bakımları ile bu riskler azaltılabilmektedir. Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezi (CDC) ve Delta Birliği riskleri en aza indirmek için standartlar ve rehberler listesi hazırlamıştır.

²² Psikosomatik, psikolojik kökenli fiziksel hastalıklar için kullanılan adlandırma. Eski Yunanca'da "ruh" anlamına gelen "*psyche*" ile "beden" anlamına gelen "*soma*" kelimelerinin birleşmesinden türetilmiştir.

Başlık	Girişimler
El hijyeni uygulamaları	Hasta, hayvan bakıcısı ve sağlık profesyonelleri uygulama öncesi ve sonrası tekniğine uygun olarak el yıkamalıdır.
Hayvan destekli uygulamalar için program yönetimi	Sağlık profesyonelleri hayvan ziyaret programı oluşturmali ve buna yönelik politikalar belirlenmelidir.
Cinsiyet, özellik ve cins bakımından uygun hayvanların belirlenmesi	Cinsiyet, özellik ve cins bakımından uygun hayvanlar belirlenmelidir. Örneğin küçük kafes hayvanları yaşlı bakım ünitesi için önerilmez.
Hayvan destekli uygulamalar için mizacı uygun olan hayvanın belirlenmesi	Hayvanların yabancılara, ani sese, kalabalığa, diğer hayvanlara ve bakıcısının komutlarına tepkisi belirlenmelidir. Her hayvanın üç yılda bir yeniden değerlendirilmesi ve ona göre sertifikalanması önerilir.
Hayvanların sağlık kontrolünden geçirilmesi	Hayvanlar aşılanmalı ve her hayvan yılda iki kez veteriner kontrolünden geçirilmeli ve zoonoz hastalıklar açısından taranmalıdır.
Hayvanlar için uygun diyet rehberleri	Son üç ay içinde hayvanların çiğ ya da kurutulmuş gıda ile beslenip beslenmediği belirlenmelidir.
Hayvan bakıcılarının yönetimi ve eğitimi	Bakıcılara program hakkında bilgi verilmelidir. Bakıcılar enfeksiyon kontrolü, zoonoz hastalıklar, yaralanmalarda ilk yardım konularında formal eğitim almalıdır. Hayvan atıkları ile uğraşırken eldiven giymelidir. Hayvan ısırtığı ya da yaralanması durumunda yapılacak girişimleri içeren uygulamalar belirtilmiştir.
Hayvanların uygulamaya hazırlanması	Hayvanların temel gereksinimleri uygulama öncesi karşılanmalıdır. Hayvan uygulama için temiz ve bakımlı görünmelidir.
Uygulama sırasında hayvan ve hasta arasında uygun iletişimin yönetimi	Uygulama için hastadan yazılı onam alınmalıdır. Uygulama öncesi hastanın alerji, immünoşüpresan gibi sağlık sorunlarının olmadığı kesinleştirilmelidir. Yoğun bakım, diyaliz merkezi, yenidoğan ünitesi gibi enfeksiyon riski yüksek birimlere hayvanların girişi engellenmelidir.
Takip etme	Kurum hastanın hayvan ile etkileşimde olduğu alanın gözlemlenmesi için uygun bir sistem geliştirmelidir.
Uygun ziyaret yerinin belirlenmesi	Sağlık profesyonelleri hayvan ile etkileşim için en uygun yeri belirlemelidir.
Çevresel temizlik	Uygulama sonrası çevre uygun dezenfektan ile temizlenmelidir.

Şekil 3.2: Sağlık Profesyonelleri için Hayvan Destekli Uygulamalar Rehberi
(Muslu ve Conk, 2011) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

Çocuk ve yaşam terapi programları ile evcil hayvan terapi programları genellikle pediatrik hastane ortamında bireyin iyi vakit geçirmesine yardımcı olmak veya duygusal destek sağlanması amacıyla kullanılmaktadır ancak etkileri hakkında yapılan araştırmalar oldukça azdır (Kaminski ve diğ., 2002). Hayvanlar ile tedavi yöntemlerinden maksimum fayda sağlayabilmek için multidisipliner çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu çalışmaların alanında uzman; veteriner, halk sağlığı uzmanı, deneyimli terapist ve tıp doktorlarından oluşturulması faydalı olabilir. Hayvan destekli uygulamalar bu yönde eğitim almış ve işin uzmanı kişiler gözetiminde yapılması insan – hayvan ilişkisi ve sağlığı açısından yararlı olacaktır. Beyin hasarı ve motor gelişme geriliği olan hastalar ile yapılan uygulamalarda yaralanma tehlikesi ve hayvanlara zarar gelme tehlikesini önleyebilmek için daha fazla önlem alınması gerekmektedir (Morrison, 2007).

İnsan ve Hayvan İlişkilerinin ve Gelişiminin Tarihsel Perspektifi

12,000 Yıl Önce: İsrail'in kuzeyinde bir köpek yavrusu tutan insan iskeleti bulundu.
9. Yüzyıl: Belçika Gheel 'de "hayvanlar" engellilerin tedavisine dahil edildi.
1790: İngiltere York 'da akıl hastalarının tedavisinde tavşanlar ve tavuklar kullanıldı.
1830: İngiliz Hayır Kurumu yazısı (British Charity Commissioner) zihinsel olarak faydaları bakımından hayvanları tavsiye etti.
1867: Batı Almanya 'da epilepsi hastalarının tedavisinde çiftlik hayvanları ve atlar kullanıldı.
1942: New York'ta hastalar, ABD Ordusu Hava Kuvvetleri Konvansiyonel Hastanesinde (Army Air Corps Convalescent Hospital) çiftlik hayvanları ile çalışıldı ve "dinlendirici" tedavi olduğu görüldü.
1944: Sosyolog James Bossad'ın "Köpek Sahibi Olmanın Zihinsel Temizliği" adlı yayını ile evcil hayvanlar ve sahipleri arasındaki yararlı ilişkileri inceledi.
1962: Psikoterapist Boris Levinson, köpeği Jingles'i bir ergen tedavisinde kullandı ve bulgularını şu ifade ile yayınladı "Yardımcı terapist gibi köpek".

1970s: Michigan, Ann Arbor'da bulunan Çocuk Psikiyatri Hastanesini ziyarete gelen terapi köpeği Skeezer, hastanenin daimi üyesi oldu. Psikiyatrist Michael McCulloch hastalarına evcil hayvan reçete etti. Veteriner Leo Bustad ise Washington'da bulunan Pullman Memorial Hastanesi ve Tacoma Lutheran Huzurevinde "Bustad'ın Arkadaşları" uygulamasına başladı.
1972: Psikoterapist Boris Levinson bir anket yaptı ve New York psikoterapistlerinin üçte birinin tedavide evcil hayvan kullandığı sonucuna vardı.
1973: Humane Society 'in "petmobil" programı hayvanları Colorado'daki Pikes Peak bölgesinde yaşayan huzurevlerindeki yaşlılarla buluşturdu.
1977: Dr. Dean Katcher ve Erika Friedmann evcil hayvanların kan basıncı ve ölüm oranları üzerindeki etkilerine ilişkin araştırma yaptı.
1980: Delta Society, insan-hayvan odaklı kâr amacı gütmeyen bir organizasyon topluluğu olarak kuruldu [CITATION Mor07 \ 1055].

Şekil 3.3: İnsan ve Hayvan İlişkilerinin ve Gelişiminin Tarihsel Perspektifi (Morrison, 2007) Çizen: Yılmaz Arer, U.

Hayvan destekli tedavilerin faydaları birçok araştırmaya konu olmuştur. Uygulanan yöntemlerin pozitif sonuçları ile hayvan, çocuk, yaşlı, ergen vb. gibi üzerine yapılan araştırma çoğaltılabilir. Örneğin; yardımcı terapist köpekler hastaların vücut dillerini çok iyi algıladığı için ve gelişmiş koklama yetenekleri ile hastaların üzerinde rahatlatma sağladıkları gözlemlenmiştir (Çakıcı ve Kök, 2020) Psikiyatrik sorunu olan adölesanlar ile yapılan çalışmada tedavinin bir parçası olarak köpek ile geçirdikleri zamanı yazmaları istenmiştir. Hastaların birçoğu *"köpeklerin en iyi arkadaşları olarak gördüklerini ve köpekleri ile sorunlarını paylaşabildiklerini"* belirtmişlerdir. Duygusal ve fiziksel istismara uğramış çocukların tedavisinde hayvanların kullanılmasının da pek çok yararı vardır. Bu perspektiften bakıldığında hayvanları çocukların duyguların erişkinlere aktarmada bir köprü görevi görmektedir (Muslu ve Conk, 2011).

Terapi hayvanlarının başında daha kolay eğitilebilmeleri ve sosyal becerilerinin fazla olması dolayısıyla köpekler gelmektedir. İstismar ve ihmalden kaynaklı güvensiz bağlanma sergileyen çocuklar ile yapılan araştırmada, bu çocuklara uygulanan hayvan destekli tedavide papağan, hamster, fare ve köpeklerden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda çocuklarda olumlu etkiler gözlemlenmiştir (Chandler, 2017).

Hayvan – insan birlikteliği sadece çocuklar için değil, her yaştan birey için ruhsal ve bedensel iyilik halinin sağlanması noktasında son derece önemlidir. Uygulamalı bir

araştırma programında Kaliforniya'daki hayvan sahipliği ve fiziksel aktivite arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın örneklemi 41514 yetişkinden oluşan kedi, köpek veya evcil olmayan hayvan sahipleridir. Haftalık toplam yürüme mesafesi ile hayvan sahipliği arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonucunda elde edilen bulgu; köpek sahibi ile yüksek düzeydeki fiziksel aktivite arasındaki orta derece bir ilişkiyi göstermiştir. İsveç'te 39.995 katılımcı ile yürütülen bir başka araştırmada ise hayvan sahibi olan ve olmayanların fiziksel/boş zaman etkinlikleri sağlık, iş durumu ve hayvan sahipliği ile katılımcıların sosyo-demografik özellikleri incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar; evcil hayvan sahibi olanların genel sağlık durumlarının iyi olduğunu; hayvan sahibi olmayanların ise daha fazla zihinsel sorun yaşadığını göstermektedir. Hayvan sahibi olan katılımcıların boş zamanlarında yaptıkları doğal yaşam ve bahçe işlerini içeren faaliyetler, diğer katılımcılara göre daha fazladır. Ayrıca, 39-45 yaş aralığına sahip serbest meslek sahibi kadın katılımcıların evcil hayvanı olan diğer katılımcılara göre baş, boyun ve omuzlarından daha fazla ağrı çektikleri gözlemlenmiştir. Evcil hayvanlar üzerine yapılan pek çok deneyde hayvan sahiplerinin evcil hayvanı olmayanlara göre öz saygı düzeylerinin daha yüksek olduğu, daha olumlu bir ruh haline sahip oldukları, yaşam memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu ve yalnızlık düzeylerinin daha düşük olduğu bildirilmiştir (Herzog, 2011). Sonuç olarak durum şöyle özetlenebilir; evcil hayvan sahibi olanların yaşamlarında sağlık durumları, psikolojik olarak iyi olma durumları (duygu durumları) ve yaşam sürelerinin artması noktasında hayvanlarla kurulan ilişkinin olumlu etkisi olduğu düşünülmektedir (Çakıcı ve Kök, 2020).

Dünya üzerinde hayvan destekli tedaviler uzun yıllardır devam ederken ülkemizde çok yaygın ve/veya bilinen bir uygulama değildir. Oysaki hayvan insan ilişkilerinin tarihsel gelişimi üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde araştırma çerçevesinin çok geniş bir perspektife sahip olduğu bilinmektedir ve evcil hayvan olarak sadece kedi – köpek değil balık, at, fare gibi birçok hayvandan da yardım alındığı gözlemlenmiştir. Hedeflenen yaşam alanı projesinin, çok yönlü fayda sağladığı bilimsel verilerle de kabul edilen hayvan insan birlikteliğini pekiştirmeye katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan ve bu grubun önemli bir kısmını oluşturan kimsesiz çocuk-yaşlı ve hayvan birlikteliği yaşam alanı projesi ile toplumsal

temelde birçok fayda sağlanması amaçlanmaktadır. Kimsesizlik-ait olmama (olamama)-sevgi ve ilgi eksikliği-toplumdan dışlanma-kendini değersiz ve önemsiz hissetme (hissettirilmesi) vb. gibi sayılabilecek birçok toplumsal baskı ile dışlanmaya maruz kalan ve dezavantajlı grubun büyük bir kısmını oluşturan çocuk, hayvan, yaşlı birlikteliği ile bütünleşmiş yaşam alanları oluşturularak bireylerin yaşamlarının geri kalan kısmında birbirlerini pozitif yönde beslemesi ve geliştirmesi hedeflenmektedir. Barınma, yaşlılık döneminde kişilerin karşısına çıkan en önemli sorunlardan biridir. Kimsesiz çocuklar ve hayvanlar barınma konusunda en az yaşlı bireyler kadar savunmasız ve çaresizdir. Planlanan entegre yaşam alanı projesi bu üçlü grubun en temel ihtiyacı olan barınmayı çözerken bir yandan da bireyleri yaşama bağlayan sevgi, saygı ve güven bağını tekrar kazandırmayı/güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

3.4.1 Yaşlılar ve Çocuklar

“Adalet ölçeksizdir ve bu bilgi en çok çocukluk evresinde bilinir. Soyut bir geleceğe saplanamayan çocuklukta. İnşaat kumundan mekân, merdiven boşluğundan, kırık kaldırımdan dünya yaratan çocuklukta. Gölgede yaşam gören çocuklukta (Kıyğı, 2018).”

Çocuk koruma ile ilgili ilk vakfın M.Ö. 1280 yılında Eti’ler tarafından kurulduğu ve yine M.Ö. 12. Asırda Uygurlar tarafından benzer şekilde bir başka vakfın ilk temellerinin atıldığı bilinmektedir. Sümer ve Hun imparatorluklarında da çocuklara yönelik vakıf çalışmalarının yürütüldüğü ve bu kurumlar aracılığı ile hizmet verildiği bilinmektedir (Türkmen, 2005).

Günümüzde, Çocuk Esirgeme Kurumları ve sosyal politikalar ile çocukların gelecekleri kısmen güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. Güvence altına alınmaya çalışılsa dahi literatür bilgileri ile mevcut sistemin faydaları arasındaki tutarsızlık bir tartışma konusudur. Kapatılma mekânlarında büyümek zorunda kalan çocukların, yaşlıların veya canlıların tahakküm, ehlileştirme ve yok etme arasında gidip gelen iktidar ilişkileri ile tanımlanan fiziki kapatılma yolu ile baskı altında tutulmaları, 21. yüzyılda da çok çeşitli mekân ve kurumlara yayılmış durumdadır: mülteci kampları, huzurevleri, askeri cezaevleri, sivil hapishaneler, kapalı eğitim kurumları, psikiyatri kurumları vb. gibi örnekler çoğaltılabilir. Günümüzde farklı isimler altında olan

kapatılma mekânları disiplinler arası bir yaklaşım ile ortak paydada ele alınmaktadır (Fırat, 2014).

Dünyada ve Türkiye’de yaşlı nüfusu hızla artmaktadır ve yaşlılığın en temel sorunlarından olan yalnızlık ve yoksulluk durumu ülke politikaları ve/veya mevcut kurumlar tarafından giderilmesi gereken bir sorundur. Yaşlı refahının korunması, geliştirilmesi ve yaşlıların yaşam kalitesini arttırmaya yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesi, yaşlı bireylerin sosyal çevre ile bütünleşmelerini ve yaşam standartlarını korumaya veya yükseltmeye yönelik düzenlemeler ve gelir güvencelerinin sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Yaşlı, çocuk birlikteliği üzerine huzurevi ve kreş veya çocuk esirgeme kurumu birleşiminin ilk örneği olan Londra’nın Güney Batısındaki Clapham mahallesinde Nightingale Huzurevi’nde gerçekleşmiştir. 30 çocuğun katıldığı bir uygulama ile kreş ve huzurevi birleştirilmiştir. Aynı çatı altında çocuk esirgeme kurumu veya kreş ile huzurevi birlikteliği örnekleri dünya üzerinde farklı ülkelerde de uygulanmaktadır. ABD, Avustralya, Singapur, Kanada bu ülkelerin başındadır.

Farklı yaş gruplarının bir arada yaşamasına veya birlikte vakit geçirmesine fırsat sunmayı hedefleyen bu tür kurumlar temelde bireyler arasındaki kuşak farkını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Huzurevi, kreş veya çocuk esirgeme kurumu birlikteliğinde farklı müfredat programlar oluşturulmuş ve bireylerin günlük yaşam pratikleri içerisine şarkı söyleme, bahçe ile uğraşma, yemek yapma, öykü anlatma etkinlikleri eklenmiştir. Planlamada çocuklar ve yaşlıların katılım sağladığı ortak faaliyetler ile yaşlılar daha aktif bir yaşama sahip olurken çocuklar ise yaşlıların yaşam tecrübelerinden faydalanabilmektedir. Hedeflenen grup ile ortak yapı içerisinde birçok aktivite yapılması planlanmaktadır. Bunlar: Sanatsal aktiviteler (müzik, resim vb.) bedensel aktiviteler (spor, yüzme vb.) zihinsel aktiviteler vb. gibi çok yönlü fayda sağlaması hedeflenen aktivitelerdir ve entegre yaşam alanı içerisinde yaşayacak yaşlıların ve çocuklar sayesinde hayatlarının bundan sonraki evresinde yalnızlık ve terk edilmişlik duygusundan kurtulmaları hedeflenmektedir.

21. yüzyıl modern tüketim toplumlarında güzellik kaygıları, yeniliğe dair modalar popüler anlamda yükselen değerler olarak karşımıza çıkarken; yaşlılık, bilgelik ve

yaşam tecrübesi gibi değerler eski toplumsal söylem olarak biçim değiştirmiştir (Danış, 2009). Farklı disiplinlerin konusu içerisinde olan huzurevleri, çocuk esirgeme kurumları ve hayvan barınakları bağımsız olarak veya farklı birliktelikler ile incelenmiş ve faydaları bilimsel veriler ile literatüre girmiştir.

Yapılması amaçlanan entegre yaşam alanı projesinin kurumlara veya sisteme hizmet eden bir yapı statüsünden çıkması ve yenilikçi bir planlamaya sahip olması için konu dahilindeki tüm disiplinlerin uzmanları ile ortak bir çalışma-araştırma yapılması gerekmektedir. Oluşturulan proje ile tasarım parametrelerinin girdileri-çıktıları detaylıca analiz edilmelidir. Bununla birlikte mekânı tasarlayacak ve planlayacak olan tasarımcı veya mimarın sadece bina kabuğunu veya yapısını tasarlayan, iç ve dış mekân düzenlemelerini belirleyen vb. gibi kapitalist sistem içerisinde üretilen ürünü pazarlayan teknik eleman rolünde olmaması, toplumun ekonomik ve sosyal, fiziksel ve psikolojik açıdan ihtiyaçlarına da cevap verecek tasarımlar yapan, gelecek öngörüsü kuvvetli, insancıl ve eşitlikçi ütopyaları gündeme getirecek ve tüm bunların uygulamaları için her türlü alt yapıyı oluşturacak birikime ve cesarete sahip olması gerektiği unutulmamalıdır (Özden, 2012).

3.4.2 Hayvanlar ve Yaşlılar

İnsan hayvan ilişkisi insanoğlunun ilk avlanma süreci ile başlayarak korunma – sevgi ihtiyaçları ile yerini başka bağlanma türlerine bırakmıştır. Özellikle evcil hayvan sahipliği ve evcil hayvan terapisi gibi uygulamalar ile 21. yüzyılda bireylerin iyilik hali evcil hayvanları son derece önemli bir konuma getirmiştir. Evcil hayvanların bu faydası özellikle yaşlılık evresinde büyük öneme sahiptir. Yaşlılık dönemi bireylerin birçok yakınıni kaybetmesi ve ciddi hastalıkların ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu nedenle yaşamlarının özellikle kayıp zamanlarında (eş ölümü, çocukların ilgisinin azalması vb.) ruhsal çöküntüye uğrayan yaşlılar için evcil hayvanların hem kurumsal hem de gündelik yaşam pratiklerine katkıları oldukça fazladır. Bunun yanında bakımevleri, huzurevleri dışında yaşayan yaşlı bireylere sosyal destek ve hareket kabiliyeti sağlamaları da onları yaşlıların hayatında daha kıymetli hale getirmiştir (Pamuk, 2015).

Pet terapi veya hayvan destekli tedavi, belirli kriterleri sağlayan hayvanlar ile insanlar arasındaki etkileşime ve fayda ilişkisine dayalı; psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıkların– hastalıkların tedavisinde kullanılan, bireyin sağlık ve davranışlarının gelişmesinde gerekli vücut mekanizmalarını harekete geçirerek uyaran, devreye sokan nonfarmakolojik²³ bir tedavi yöntemidir (Demirağ ve Hindistan, 2019). Hayvan destekli tedavi (HDT) yöntemi uzun yıllardır uygulanan bir yöntemdir ve insan hayvan ilişkisi temelinde şekillenen, bireylerin problemlerini çözmek amacı ile hayvanların yardımcı olarak kullanılması ile uygulanan bir tedavi-müdahale yöntemidir. Bütüncül müdahalelerde HDT yararlanma tüm dünyada yaklaşık son otuz yılda giderek yaygınlaşmaktadır (Yeşilkayalı ve Ofluoğlu, 2018). Bu yöntem; risk altındaki çocuklar, yaşlılar, şiddet mağdurları, mahkûmlar, engelliler gibi dezavantajlı gruplarda sosyal çalışma müdahalesi olarak da kullanılmaktadır. Fiziksel, psikolojik ve sosyal sağlığın iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için hayvan-insan birlikteliği üzerine birçok çalışma yapılmakta ve faydaları bilimsel veriler ile ortaya konulmaktadır (Yeşilkayalı ve Ofluoğlu, 2018). Kronik hastalığı olan bireylerde yaşam kalitesini arttırmaya yönelik kullanılan tedavi yöntemlerinden biri olan HDT aynı zamanda ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen bozuklukların tedavisi için de kullanılmaktadır. Birçok çalışma göstermektedir ki, HDT halk sağlığı ve huzuru bakımından bireylerin ruhsal, fiziksel ve sosyal olarak tam iyilik hallerinin korunmasında son derece önemli bir yere sahiptir. 21. yüzyılın en önemli sorunlarından olan yalnızlık duygusu, stres, depresyon, Alzheimer, anksiyete, şizofreni, afazi gibi ruh ve sinir hastalıkları tedavisinde HDT’den faydalanılmaktadır. Önerilen yöntemler kılavuzlar ve uzman kişilerin yardımı ile uygulandığında bireylerin tedavisinde pozitif sonuçlar elde edilmesine ek olarak rahatlatıcı ve iyileştirici etkisi olduğu da birçok araştırma ile ortaya konulmuştur. Literatürde ülkemizde yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır (Cevizci ve diğ, 2008). Pet terapi veya hayvan destekli tedavi için kuş, balık, kedi, köpek vb. gibi pek çok evcil hayvan ile robot simülasyonlarının kullanıldığı çalışmalara bakıldığında özellikle yaşlı sağlığı ve diğer bireyler üzerinde yararları ispatlanmıştır. Türkiye’de alan içi

²³ Farmakolojik olmayan yöntemler, ağrının ilaç dışı yöntemlerle kontrol edilmesi durumudur. Bu yöntemlerin ağrı gidermede kullanılma amacı analjeziklerin kullanım oranının azaltılması ve hastanın ağrı sorununun olabildiğince giderilmesi ile devamında yaşam kalitesinin yükseltilmesidir.

Çalışmaların yetersiz veya çok az oluşu dolayısı ile uygulamalar henüz yaygınlaşmamıştır. Fakat birçok kişinin hayvanlara duyduğu olumlu öznel duygular sebebi ile evcil hayvan sahipliği diğerk ölkelerde olduğu gibi ölkemizde de giderek artmaktadır (Demirağ ve Hindistan, 2019).

Literatürde karşılaşılan birçok bilimsel çalışma hayvan, yaşı, ocuk birlikteliğinin faydalarından bahsetmektedir. Hayvanların özellikle yaşlıların yalnızlık duygularının ve iç sıkıntılarının azalmasında, sosyal etkileşime bireyi teşvik ettiği ve bireylerin hayatında daha aktif-hareketli hale getirdiği klinik çalışmalar ile ispatlanmıştır. Evcil hayvana sahip demanslı hastalarda sözel saldırgan davranışların azaldığı bununla birlikte evcil hayvana sahip olmayan yaşlılarda ise psikotik ve hiperaktivite davranışlarında artma olduğu gözlemlenmiştir. Kanada'da 65 yaş üzeri yaşlı bireylerden oluşan 1000 kişilik bir örnekleme yapılan epidemiyolojik çalışmada evcil hayvanlara sahip olmayan yaşlıların, evcil hayvana sahip olanlara oranla günlük yaşam aktivitelerini (GYA) yerine getirme davranışlarında daha fazla azalma görüldüğü bildirilmiştir. Bir başka çalışma da yaş aralıkları 65 ile 91 olan yaşlılar üzerinde yapılmış ve yaşlı grup ikiye ayrılmıştır. Onlara bir ay boyunca haftada bir kez hemşire tarafından hayvanlı ve hayvansız ziyaretler düzenlenmiştir. Çalışma sonunda, hayvanlar ile ziyaret edilen koşullar altında yaşlıların kan basınçlarının, köpeksiz ziyaretlere oranla anlamlı olarak ($p < 0.01$) daha düşük (*ortalama sistolik 8 mmHg, diyastolik 4 mmHg*) olduğu bildirilmiştir (Demirağ ve Hindistan, 2019).

Kanada'da yapılan bir başka çalışmada ise; 65 ila 80 yaş aralığındaki köpek sahibi yaşlıların olmayanlara göre daha fazla park alanlarına gittiği ve daha fazla yürüyüş yaptıkları bildirilmiştir. HDT yaşlılarda terapi hastalık durumundan bağımsız olarak sosyal ve psikolojik yararlar sağladığını kanıtlayan pek çok çalışma mevcuttur. Huzurevi gibi uzun süreli bakımevlerinde yapılan randomize kontrollü çalışmada; Demografik ve evcil hayvan tarihi anketi (DPHQ) ve (UCLA) yalnızlık etkilerini anket kullanarak değerlendirmiş ve pet terapinin bireyler üzerinde yalnızlık duygusunu azalttığını belirtmiştir. Yine bir başka huzurevinde 35 yaşlı birey ile yapılan çalışmada; 2,5 ay boyunca her gün iki saat tavşan, kedi veya köpek ile terapi uygulanmış, yaşlıların terapi öncesi ve sonrasında sosyal davranış ölçek skorlarında anlamlı bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Birçok alışma evcil hayvanların, sahiplerinin stres

kaynaklı fizyolojik belirtilerinin iyileşmesine yardımcı olduğunu ve birey üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu kanıtlamıştır (Demirağ ve Hindistan, 2019).

HDT bireyin hastalığının türüne ve kişinin özelliklerine bağlı olarak farklı etki mekanizmalarına sahiptir. Bu bağlamda mekanizmayı yönlendiren beş farklı faktör Şekil IX. 'da gösterilmiştir. Tüm bu mekanizmalar ayrı ayrı tanımlanmış olsa dahi işleyiş bazında birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Birçok fiziksel sorunun temelinde psikolojik sorun olduğu bilinmektedir. Tedavilerde en etkili nokta insan–hayvan birlikteliği ile oluşan etkileşimdir ve çok güçlü bir duygusal zemin oluşturmaktadır. Duygusal etkileşimin niteliğinin, pozitif yöndeki etkinin faydasını etkilediği bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Bununla birlikte pet terapi yani hayvan destekli tedavinin bireyin gevşemesini sağlayan biyokimyasal reaksiyonları da başlattığı düşünülmektedir (Cevizci ve diğ, 2009).

Şekil 3.4: Hayvan Destekli Tedavide (HDT) Etki Mekanizmasını Yönlendiren Faktörler (Cevizci ve diğ, 2009) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

Şekil 3.5: Hayvan Destekli Tedavi (HDT) Uygulanan Hastalarda Gözlenen İyileşmeler
(Cevizci ve diğ., 2009) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

3.4.3 Çocuklar ve Hayvanlar

Bilimsel araştırmalar; çocukların hayvanlar ile etkileşimlerinin psikolojik-duygusal, fiziksel-ruhsal ve sosyal açıdan gelişimlerini olumlu etkilediğini göstermektedir. Gelişim psikolojisi araştırmaları insan kimliğinin büyük bir bölümünün bireyin çocukluk döneminde (0-12 yaş) yani gelişiminin ilk yıllarında oluştuğunu gözlemlemiştir. Sigmund Freud, Jean Piaget, Erik Erikson gibi kuramcılar insan gelişimini evrelere ayırarak incelemiş ve çocukluk döneminde insan gelişiminin büyük oranda tamamlandığı, dolayısıyla diğer dönemleri de etkilediği sonucuna varmışlardır. Bu bağlamda bu dönemde edinilen her türlü negatif-pozitif bilinç kalıcı nitelik sergilemektedir (Çukur ve Özgüner, 2008).

Bireye erken yaşta edindirilen doğa eğitimi, örneğin ekolojik döngüleri, doğadaki çeşitliliği (biyoçeşitliliği), doğanın ilişki düzenini, beslenme zincirinin işleyişini vb. gibi farklı türlerin bir aradalığını içermelidir. Böylelikle kişiye nesne odaklı bir bakış açısı değil bütünsel bir bakış açısı geliştirmesi kazandırılabilir. İnsan, doğa içerisindeki ekolojik dengeyi, bütünlüğü ve kendisinin bütünün içerisindeki konumunu kavraması

daha kolay olacaktır. Böyle bir doğa bilinci sayesinde ancak ekolojik benlik bilincinin geliştirilmesi ile mümkün olabilir (Çukur ve Özgüner, 2008). İnsanın alt beyinde bulunan doğaya ait bilgiler nedeni ile ekolojik benliğe sahiptir fakat bu bilinçdışıdır. Başka bir ifade ile sistem tarafından anılan benlik bastırılmıştır. Ekolojik benlik varoluş bilincidir ve dolayısı ile gerçek biyolojik benliktir. Bu benlik bilincini kazandırmak ancak, anılan benliğin bilinç düzeyine taşınması ve kendiliğinden gerçekleşen kimliğin parçası olan bir eylem haline gelmesi ile mümkün olabilmektedir (Çukur ve Özgüner, 2008). Ekolojik benlik bilincine sahip birey kendisinin doğanın bir parçası olduğu gerçeğini bilerek diğer varlıklara-canlılar saygı duyacak ve çevre ahlakı gibi kurallara gerek duyulmaksızın doğa koruma olayını kendini koruma olayı ile özdeşleşerek kendiliğinden gerçekleştirebilecektir. Bu bilgileri içselleştiren beyin, doğa bilincinin yalnızca örgün öğretimle olmayacağını, içselleşen doğa bilinci ile doğayı korunması gereken değil, zarar verilmemesi gereken bir alan olarak görme bilincine sahip olacaktır (Çukur ve Özgüner, 2008).

Çocuğun/bireyin yapay-kültürel çevre tasarımı içerisinde doğa bilincini geliştirebilmek ve doğal öğelerin oyunun değerini arttırmadaki önemine dikkat çekmek için tasarım içerisinde birçok doğal öğeye yer verilebilir. Yapay çevrenin katı formluluğuna kıyasla, kendi elinde değişebileceği ve istediği forma sokabileceği elemanların yardımı ile çevresini ve kendisini tanıyabilmesi;

- Evrenin ve doğanın düzenini kavrayabilmesi,
- Temel deneyimleri edinebilmesi,
- Yaratıcılığa ve üreticiliğe yönlenebilmesi,
- Özerklik dönemi bunalımları sırasında, kirletme ve bulaştırma eğilimlerinin en faydalı ve sağlıklı biçimde doğal öğelerle karşılanabilmesi ve beraberinde çocuğun ruhsal sağlığının korunabilmesi-koruyabilmesi için son derece önemlidir (Çukur ve Özgüner, 2008).

Hayvan Destekli Tedavi (HDT) – Pet Terapi Uygulama Alanları:

Psikolojik ve eğitim amaçlı;

- Sosyalleşme yönü zayıf veya gelişmemiş – gelişmemiş çocuklarda.
- Davranış bozukluğu olan bireylerde,

- Kendine güveni az ve akademik başarısı az olan çocuklarda.

Saldırgan davranışların azaltılmasında;

- Hapishanelerde,
- Mahkûmların bulunduğu akıl hastanelerinde,
- İslahevlerinde.

Psikiyatrik durumlar;

- Hafif ve/veya orta dereceli otizmlili bireylerde,
- Yaşlı bireylerin depresyon semptomlarının önlenmesi veya tedavisinde,
- Anksiyete,
- Nöro-psişik gerginlik hallerinde.

Tıbbi Müdahalelerde;

- Hastalıkların iyileşme döneminde,
- Arteriyel hipertansiyon durumlarında,
- Kardiyopatiler,
- Kronik kas ve sinir hastalıklarında,
- Farklı motor bozuklukların tedavisi ve rehabilitasyonunda (Cevizci ve diğ., 2009).

3.5 Entegre Yaşam Alanı Mekansal İhtiyaç Programı ve Tasarım Yaklaşımları

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Önermesinde; tasarım kurgusu ve yaşam alanları tasarımlarında birçok tasarım kriteri-yaklaşımı irdelenmiş ve planlanan bütünleşmiş yaşam alanının omurgası oluşturulmuştur. Bütünleşik yaşam kurgusunda birçok alan dışı disiplinden yararlanılmış, değişken kullanıcı kimlikleri literatür taraması sonrasında elde edilen bulgular ile oluşturulmuştur. Multidisipliner bir konu olması dolayısı ile öneri sunulan tasarımın mekân kurgusunun değişken/dönüştürülebilir, biyoçeşitli, yerel doku ve mimariye uyumlu, ekoloji ve sürdürülebilir kimliğe sahip, herkes için ideal olabilen, erişilebilir verilerden oluşturulmasına dikkat edilmiştir. Literatür taramaları esnasında tespit edilen, uygulanmış projeler ile fikir aşamasında kalmış, yarışma projesi olarak tasarlanmış birçok proje ve tasarım incelenerek mekân parametrelerinin şablonları planlanmıştır. Bahsi geçen şablonlarda tekrarlardan ve uygulamalarda karşılaşılan hatalı ifadelerden ve/veya tasarımlardan kaçınılmaya özen

gösterilmiştir. Konu kapsamı gereği multidisipliner bir konudur ve mimarlık kadar sosyoloji ve psikoloji sahasında da detaylı inceleme yapılmıştır. Her iki disiplinin işlem ve uygulamalarında veya tanımlamalarında farklılıklar tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında sosyolojiye ve psikolojiye mimari bir gözle bakılarak tasarım ve planlama oluşturulmasına özen gösterilmiştir.

HAYAÇO vaziyet planı görsellerinde elde edilen sonuçlara birçok eskiz denemeleri neticesinde ulaşılmış ve birtakım temsilleri esas alarak tasarım kurgulanmıştır. Yapıların formları, yüzyıllardır deneyimlenen ve elde edilen veriler ile uygulanan, geçerliliği yaşanarak test edilmiş yerel mirasın köklerinden alınmıştır. Proje, uygulama prensibi olarak da inovatif bir dil geliştirmek istemektedir. Öyle ki; uygulanacağı yörenin yerel mimarisi göz önüne alınarak yapı yerleşimi ve malzemesinin seçimi yapılacaktır. Proje, araziye ait olmayan malzeme çeşitliliğinden kaçınılarak, sürdürülebilirliği tüm boyutları ile ele alacaktır. Zira bir bütünün eş parçalarını oluşturan sürdürülebilirlik çevresel, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik olarak ele alınmadıkça yapı çıktısı ismen sürdürülebilir özelliği ile kalacak ve gelecek nesillere ulaşamayacaktır. Bu bağlamda yerel mimari ve malzeme kullanımı sürdürülebilir mimarinin tüm verilerini karşılamayan yanı sıra aynı zamanda yapı ömrü konusunda da uzun vadede sonuç alınmasına imkân sağlayacaktır. HAYAÇO projesi 21. yüzyılın sorunu olan ötekileştirmenin tam dersi bir dil geliştirerek, türler arası birlikteliğin ve uyumun temsili niteliğindedir.

3.5.1 Evrensel Tasarım Yaklaşımları

Yapılı çevre tasarımı, insan için yaşanabilir çevresel koşulları sağlamak, bireyin gereksinimlerini karşılamaya uygun kriterleri bilmeyi gerektirmektedir. Kullanıcının gereksinimleri fiziksel (sağlık, emniyet, mekânsal vb.) ve psiko-sosyal (mahremiyet, kamusal ve bireysel sınırlar, estetik gereksinimler) olarak gruplandırmak mümkündür (Hatırnaz, 2019). Evrensel tasarım bünyesinde fiziksel çevrenin tasarımından ürün tasarımına, peyzaj düzenlemelerinden, kentsel tasarıma; çevre kontrolü sağlayan basit sistemlerden, daha karmaşık bilgi teknolojilerini kapsayan farklı ölçeklerden birçok disiplini içinde barındırmaktadır (Tandoğan, 2017). Ürün veya mekân tasarımının, hizmetlerin veya ortamların bireye özel adaptasyon ya da özel sunumlara

gerek kalmaksızın tüm canlılar için mümkün olan en geniş ölçüde kullanabilir olacak şekilde tasarlanması “*herkes için tasarım*” olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımda birbirinden farklı tasarım disiplinlerini ele alan ve ortak paydanın “*kullanıcı*” olduğu gerçeğinden yola çıkarak üretilen tasarımların olduğu bilinmektedir (Dolap ve Tural, 2016).

Evrensel Tasarım ve İlkeleri

Şekil 3.6: Evrensel Tasarım İlkeleri (Dolap ve Tural, 2016)
Çizen: Yılmaz Arer, U.

Engelli kişilerin yaşlı, genç, kadın, çocuk gibi veya normal-standart tanımları ile ayrıştırılmaları ya da “*diğer*” bireyler ifadesiyle ötekileştirilmeleri değiştirilmesi gereken bir algıdır. Farklı duygulara, arzulara, duruşa ve özelliklere sahip tüm bireylerin bir arada vakit geçirmeleri aktif veya pasif bir aktiviteyi ortak bir mekânda yapmaları psikolojik ve fizyolojik açıdan oldukça önemlidir. Bireylerin birbirlerinden ayrı sıfatlarla tanımlanması veya ayrı tutulması beklenen yararın aksine olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Uslu ve Shakouri, 2014).

Engelli olan ya da olmayan tüm bireyleri kapsayıcı tasarım felsefesinin adı olan evrensel tasarım, tüm ürünlerin her bir bireyin ihtiyacına yönelik ve tüm bireylere eşit kullanım olanağı sunacak şekilde tasarlanması ve üretilmesidir. Bir başka ifade ile iç mimarlık alanı mimarlık, endüstri tasarımı, kentsel tasarım, iletişim ve ulaşım teknolojileri dahil birçok alanı içermektedir. Tüm dünyada ürün, çevre ve servislerin daha erişilebilir perspektifte tasarlanmasında pek çok itici faktör oluşmaktadır. Bunlar;

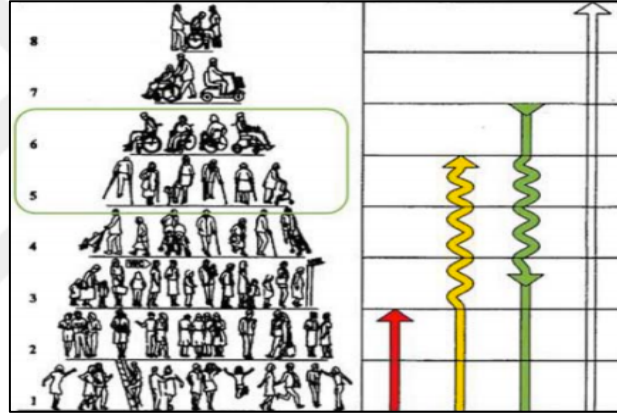
- Modern iş dünyasının yarışmacı ve küresel doğası,
- Uluslararası engelli hareketleri,
- Dünya genelinde hızla artan yaşlılık,
- İletişim teknolojisinde parlak ve hızlı gelişmeler,

- Dünya genelinde artan engelli nüfus (Uslu ve Shakouri, 2014).

Evrensel tasarım ilkeleri ile farklı ölçütler belirlenmiştir. Bunlar altı başlık halinde özetlenebilir:

(Ökten, 2018)

- *Olabilecek en fazla sayıda kullanıcıya saygınlık ve bağımsızlık sağlayan,*
- *Ürünün bütünlüğünü tehlikeye düşürmeden kullanıcının özel gereksinimlerine uyum sağlayan,*
- *Estetik olarak başarılı,*
- *Optimum gereksinme düzeyinde başarı gösteren,*
- *Tüketiciye bilgi veren,*
- *Sürdürülebilir olan (Meşhur, 2018).*

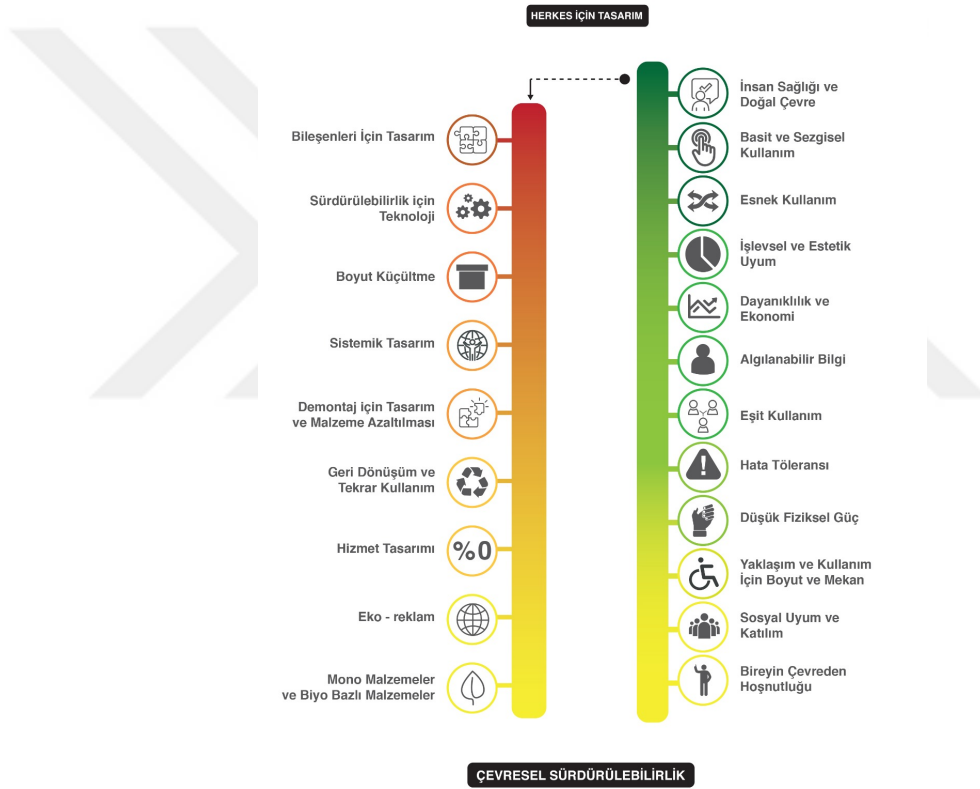
Şekil 3.7: Gold Smith'in Evrensel Yaşam Piramidi
(Meşhur, 2018) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

Sürdürülebilirlik birçok disiplinde olduğu gibi sosyal alanda da önemli bir yere sahiptir. Bu kavram sosyolojik boyutu ile bireylerin çevreleri ile ilişkilerini düzenleyen ve kapsayan düşünce sistemidir. Sürdürülebilir gelişme doğal kaynakların rasyonel kullanımını gerektirdiği kadar insanın da rasyonel kullanımını gerektirmektedir. Küresel bazda çevre politikalarını uygulayabilmek için temelde tüm eşitsizliklerin ortadan kaldırılması gerekmektedir (Yorgancıoğlu, 2004).

Hakçılık toplumlarda cinsiyet, yaş, dil, din, ırk gözetmeksizin;

- Bireylerin gıda, konut, giyim ve sağlık hizmeti gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması ile yoksulluğun ortadan kaldırılması,

- Bireylerin eğitime, yaratıcı ve verimli geçinmenin yollarını serbestçe seçmesinde ve kültürel, kişisel, manevi ve sosyal gelişmesini sağlamada eşit haklara sahip olması,
- Doğal ve kültürel kaynakların korunmasında ve yaşanabilir yerleşimlerin oluşmasında eşit hak ve sorumluluğa sahip olunması,
- Kamusal karar alma süreçlerinin ilerleyişinde eşit haklara ve fırsatlara sahip olunması ve hak ihlallerine karşı hak ihlalini önleyici mekanizmalara eşit derecede ulaşılabilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, 1996).

Şekil 3.8: Herkes İçin Tasarım İlkeleri ile Sürdürülebilirlik İlkeleri Arasındaki Birliktelik Modeli

(Dolap ve Tural, 2016) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

Konut iç mekânlarından kentsel dış mekânlara içinde bulunduğumuz, yaşadığımız çevre zincirleme bir yapı teşkil etmektedir. Yapılaşmış çevre içerisine kaliteli, güvenli ve en önemlisi sağlıklı bir şekilde adapte olma katılım sağlama yaşlılar için sosyal etkileşimin sürdürülebilmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle iyi tasarlanmış bir kent, bir yaşam çerçevesi veyahut konut, yaşlı bireyler için gündelik hayatlarının fiziki

olumsuzluklarını azaltacak ve/veya yok edecek kadar nitelikli tasarlanmalıdır. Bu yapı özel ve bununla beraber kolay erişilebilir olması nedeniyle sürekli kullanıcılarının veya bir başka deyişle potansiyel kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılayacak kadar evrensel bir tasarım diline sahip olmalıdır (Tutal, 2016). Bu çalışma yaşlılar, çocuklar ve hayvanlar üçgeninde yeni bir yaşam alanı önerisi sunmayı hedeflemekte ve kapsama dâhil edilen canlılara alışılmış yaşantılarından kopmadan veya aile ortamı huzurunu destekleyici bir planlama önerisi sunmayı hedeflemektedir.

Evrensel tasarım ilkeleri ışığında alınacak çok temel önlemler ile yapılaşmış çevrenin daha konforlu, huzurlu, rahat ve erişilebilir; binaların dezavantajlı bireylere ve benzer gruplara açık, güvenli; yaşam alanlarının, ıslak hacimlerin daha işlevsel, emniyetli, ergonomik ve kolay kullanım sağlaması amaçlanır. Aynı prensipte ürün tasarımcıları da mekân içerisinde veya dışarısında kullanılacak araç gereçlerin daha konforlu ve emniyetli kullanılması için tasarımlarını şekillendirmelidir (Tutal, 2016).

Son yıllarda farklı disiplinlere de araştırma konusu olan ve hızla gelişen bununla birlikte birçok ülkede yapı çevre, ürün ve hizmetler ile ilgili düzenlemelere de yansıyan evrensel tasarım-herkes için tasarım yaklaşımı kadın, erkek, çocuk, yaşlı, farklı fiziksel özellikler taşıyan ve yahut taşımayan, farklı kültürlere sahip bireylerin gereksinimlerini, beklentilerini anlamayı, isteklerini cevaplamayı yani insan değerinin bilgisi ile tasarım gücünü birleştirmeyi amaçlamaktadır. Evrensel tasarımın en önemli özelliği olan ve bireyi ötekileştirmeden, farklılaştırmadan, kolay ulaşılabilir, eşitlik sağlayan, farklılık ve çeşitliliği içinde barındırabilen, katılım konusunda eşitlik ile beraber kullanımda seçme duygusu sunan, güvenli olan, nitelikli bir çevre öngörmektedir. Yapılı çevre içerisindeki her türlü karar, planlama, tasarlama ve yapım süreçlerinin her aşamasında hiçbir ayrım gözetmeksizin potansiyel oluşturabilecek tüm kullanıcıların etkin katılımının sağlanması eşitlikçi tasarımın yani evrensel tasarımın en önemli hedeflerinden biridir (Aközer, 2007).

3.5.2 Ekolojik Tasarım – Mimari ve Yapay Çevre

Barınma her canlı için en doğal ihtiyaçtır. Uzun süre doğal yaşam ile bütünleşik ve uyumlu yaşayan insan, süreç içerisinde ihtiyaçlarının farklılaşması ve doyumsuzluğu ile ekolojik dengeye ve biyoçeşitliliğe ciddi zararlar vermiştir. Teknolojik gelişmeler ile

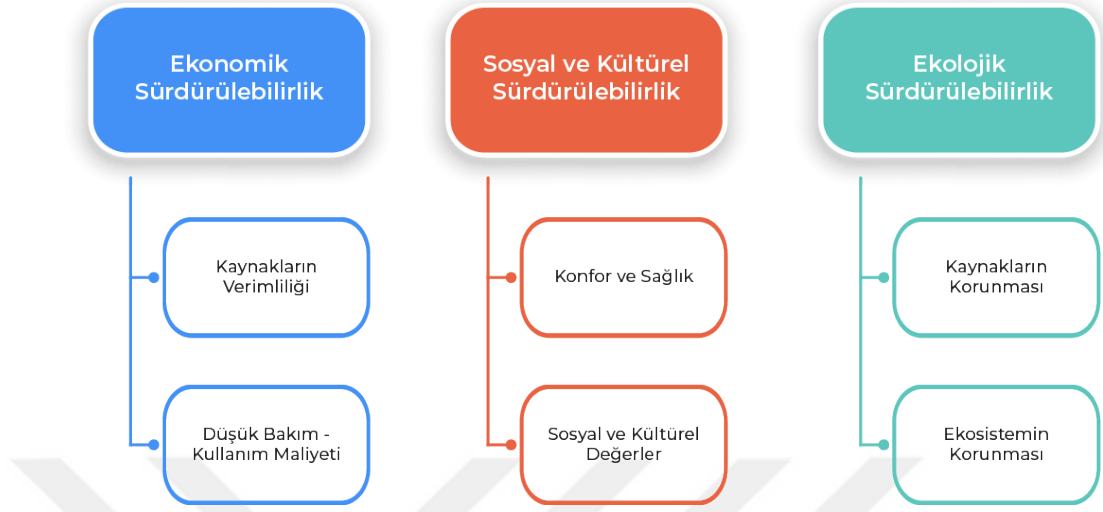
beraber doğal kaynaklar hızla tüketilirken diğer canlıların yaşam hakları ellerinden alınmaya başlanmıştır.

Konutlarda tüketilen enerji küresel ve bölgesel bazda değerlendirildiğinde Türkiye’de sanayiden sonra ikinci, dünyada ise birinci sırada yer almaktadır. Doğal kaynakların sorumsuzca tüketimi, sera gazının salınımı, ozon tabakasının incelmesi, ekosistemin tahribatı ve küresel ısınma gibi birçok çevre sorununun çıkmasına neden olmuştur. Küresel bazda önlem çalışmaları hızla devam etse dahi bireysel olarak yaşantımızı kontrol altında tutmadığımız sürece doğanın yok oluşunu, ekosistemin çöküşünü engellemek mümkün olmayacaktır. Çevre sorunlarında en büyük pay sahibi olan binaların, tasarım aşamasından, yapım ve kullanım aşamasına planlaması farklı yapılmalı, bu planlama çevreci ve sürdürülebilir politikalar ile desteklenmelidir (Gökşen ve diğ, 2017).

Ekolojik tasarım yapay çevreyi doğal çevre ile bütünleştirmek için tasarlanmaktadır. Fakat 21. yüzyılda gelinen noktada yapay çevre tamamen doğalı yok etmek üzere kurgulanmaktadır. Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde enerji kullanımının %40’tan fazlası, CO₂ emisyonunun %30’u ve sentetik atıkların %40’ı bina sektöründen kaynaklanmaktadır. Yeryüzünden çıkan malzemelerin yaklaşık olarak yarısı bina sektörü tarafından kullanılmaktadır. Tüm bu rakamlar incelendiğinde sürdürülebilirlik düzeyinin üzerinde bir tüketim olduğu gözlemlenmektedir (Özmehmet, 2007).

Yapay çevre ile doğal çevre arasındaki ilişki son derece karmaşıktır çünkü yapılar, diğer birçok insan yapımı malzemeden çok daha uzun bir ömre sahiptir. Bunun yanında yapıların programlama aşamasından yıkım aşamasına her aşamada doğa ile iletişimi sürmektedir. Bir yapı sadece yakın çevresini değil uzun vadede ekolojik dengeleri, dolayısıyla da dünyadaki dengeleri etkilemektedir.

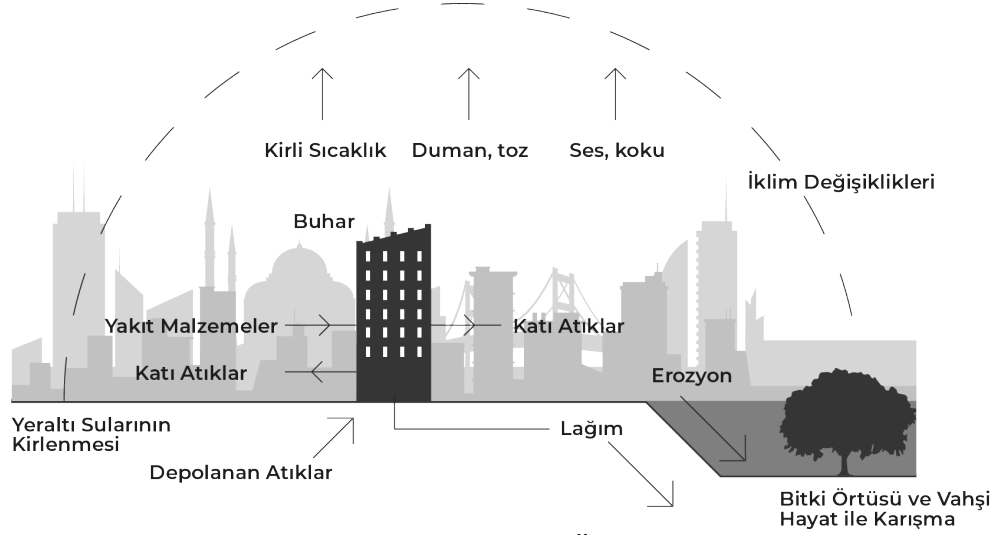
Sürdürülebilir Bina

Şekil 3.9: Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının Yapılara Yansıması
(Özmehmet, 2007) **Çizen:** Yılmaz Arer U.

Sürdürülebilir mimari anlayışının benimsediği ana hedefler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Esnek ve değişen koşullara uyum sağlayabilen, uzun kullanım ömrü olan bina tasarımı,
- Enerjinin verimli kullanılması,
- Kaynakların etkin kullanılması,
- Atıkların azaltılması,
- Temiz su kaynaklarının korunması,
- Zararlı ve tehlikeli maddelerden uzak durulması,
- Sağlık ve güvenlik risklerinin en aza indirilmesi,
- Sağlıklı iç mekân hava kalitesi sağlanması,
- Biyolojik çeşitliliğin korunması (Özmehmet, 2007).

Şekil 3.10: Yapıların Çevre Üzerine Etkileri
(Özmehmet, 2007) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

Bir yapı sadece kullanıcıları etkilemez, yapılar aynı zamanda ortak kullanım alanlarının bir parçasıdır ve toplum içinde yaşayan canlı türlerin, uzun vadede ekolojik dengeleri ve dolayısı ile dünya üzerindeki bütün dengeleri olumsuz etkiler. Bu bağlamda yapılar, bulundukları yakın veya uzak çevreyi bir şekilde etkilerler. Yapıların çevre üzerine etkileri **Şekil 3.10**'da gösterilmiştir (Özmehmet, 2007).

Şekil 3.11: Ekolojik, Evrensel Sürdürülebilir Yapı Tasarımı Kriterleri ve Alt Parametreleri
(Gökşen ve diğ, 2017) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

Ekolojik tasarım bir başka deyişle eko-tasarım, doğal ile yapay çevreyi bütünleştirmek üzere tasarlamaktır. Bölgesel ölçekte biçimlendirilen yapı çevrenin, tasarlanan ürünün işlev, işleyiş ve içeriğinin belirlenmesini ve bütün yaşam döngüsü boyunca gözlenmesini gerekir. Yapı çevrenin etkileşim ve üretim yolu ile doğal çevre üzerinde yarattığı etkiler, girdiler ve çıktılar, taşıma vs. faaliyetlerle ilgili sorunlar çözümlenerek doğal çevre ile kusursuz, uyumlu ve simbiyotik²⁴ bir bütünleşme sağlanır (Gökşen ve diğ, 2017).

Sürdürülebilir mimarlık, içinde bulunduğu şartlarda ve var olduğu günden bugüne, gelecek nesilleri de dikkate alarak, yenilebilir enerji kaynaklarının kullanımına öncelik veren, çevre dostu, enerjiyi, suyu, malzemeyi ve bulunduğu alanı en etkin şekilde kullanan, insanların sağlık ve konforunu düzenleyen, koruyan yapılar ortaya koyma faaliyetlerinin tümüdür. Bir başka ifade ile insanların mekân gereksinimlerini hiçbir canlının geleceğini tehdit altına sokmadan yerine getirmeyi amaçlayan mimari/iç mimari tasarım ve uygulamalardır (Gökşen ve diğ, 2017).

Şekil 3.12: Bina Enerji Performansını Etkileyen Tasarım Parametreleri

(Akın ve Kaplan, 2019) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

²⁴ Ortak yaşam, ortak yaşarlık ya da simbiyoz, iki canlının tek bir organizma gibi birbirleriyle yardımlaşarak bir arada yaşamalarıdır.

Doğal çevrenin korunması; mimarlık, şehir bölge planlama, mühendislik disiplinlerine ek olarak kent sosyolojisi, coğrafya, tarih, hukuk, iktisat ve ilgili diğer tüm disiplinlerin iş birliği içerisinde sürdürmesi gereken ortak bir mücadele alanıdır. Son yıllarda çevre kısımlarına karşı sergilenen ulusal ve uluslararası tutumun ortaya koyduğu gibi doğal alanların korunmasını sağlamak için verilen hukuki, mesleki, bilimsel, mücadeleler yeterli olmamaktadır. Bunların yerine daha örgütlü düzenlemelerin yanı sıra demokratik hak arayışları ve kentsel mücadele pratiklerinin varlıkları, kararlılıkları (ısrarlı sürdürülen tüm direnişler) vb. çevre koruma konusunda ekosistem ve doğal yaşam için önemli kazanımlar elde edilmesine katkı sağlamaktadır (Doyduk, 2020).

Yerel yapıya uygun tasarım anlayışı bölge coğrafyasının ve topografyasının iyi analiz edilerek yapıya aktarılmasıdır. Doğal yaşamın korunması mimariden kaynaklı çevreye verilecek zararın en aza indirilmesi olarak düşünülebilir. Yapı sisteminin yer alacağı ekosistemin doğru analiz edilerek binanın tasarım aşamasından oluşturulma aşamasına kadar tüm mimari aşamalarda doğa ile bütünleşmesi sağlanmalıdır. Mimari planlama yaparken doğal çevreye zarar verecek yapım faaliyetlerinden kaçınmak veya en aza indirmek, yapının kaplayacağı alanı asgaride tutmak, araziyi büyük ölçüde olduğu gibi bırakmak, bilinçli kaynak kullanımı, yeşil dokuya zarar verilmemesi için üst düzey önlemler almak, geri dönüştürülebilir malzemelerden yapıyı oluşturmak, atık oluşumunun önlenmesi gibi birçok yapım parametresi hesaplanarak planlama yapılmalıdır (Gökşen ve diğ, 2017). Toplumun politik ve ekonomik yaşantısının planlanması ile sahip olduğu teknolojik imkânları ve sosyal-kültürel eğilimlerini yansıtan çevre, toplumların yaşanmışlıkları hakkında önemli ipuçları verirken aynı zamanda geleceğin kültürel yapılanmasının nasıl olacağı hakkında önemli göstergeler ortaya koymaktadır. İçerisine iklim, coğrafya ve topografik koşulların da dâhil edildiği fiziksel çevreye bağlı olarak şekillenen kültürel çevre her toplum için ciddi önem taşımaktadır (Göğebakan, 2015).

Sürekli var olma yeteneği olarak da tanımlanan süreklilik kavramı dünya üzerinde yaşayan milyarlarca insan ve canlının (canlı-cansız) kullandığı çeşitli kaynakların korunmasıyla ilişkili bir kavramdır. 21. yüzyılda insanlar kendi ihtiyaçlarını karşılayabiliyorken, gelecek kuşakları da düşünerek kaynakların verimli ve dikkatli kullanılması yönünde daha somut adımlar atılması için harekete geçilmelidir.

Kaynakların verimli kullanılması, yenilenebilir kaynakları kullanarak veya daha az tüketim yapmakla mümkün olabilecektir. Bu bağlamda sürdürülebilirliğin üç boyutu vardır; ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik. Çevresel sürdürülebilirlik; canlı ve cansız bileşenlerin oluşturduğu ekosistemin geliştirilmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlamaktadır. Bu, çevresel sürdürülebilirliğin olmazsa olmaz kurallarından biridir. Sosyal sürdürülebilirlik ise bireylerin, toplulukların eşitlik, sağlık, eğitim ve temel gereksinimlerinin yeterli düzeyde karşılanabilmesi ile ilgili bir olgudur. Üç boyutta kendi içlerinde birbirleri ile ilişkili ve bütünleşik durumdadır. Ekonomik boyut ise; tüketim alışkanlıklarının kontrol altına alınması, doğal çevre ve kaynakların korunarak ve geri dönüştürülerek kullanılmasıyla birlikte, üretimde devamlılığın sağlanması ile sağlanabilmektedir.

Dünya üzerindeki yoksulluğun önlenmesi, adaletli paylaşımı sağlamak ve iklim değişikliğini yavaşlatabilmek için 17 sürdürülebilir kalkınma amacı belirlenmiştir:

Yoksulluğa Son Verilmesi
Aclığa Son Verilmesi
Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam
Nitelikli Eğitim
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
Temiz Su ve Sanitasyon
Erisilebilir Temiz Enerji
İnsana Yakısır İş ve Ekonomik Büyüme
Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
Eşitsizliklerin Azaltılması
Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
Sorumlu Üretim ve Tüketim
İklim Eylemi
Sudaki Yaşam
Karasal Yaşam
Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar
Amaçlar için Ortaklıklar

Şekil 3.13: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (URL 22)²⁵

Çizen: Yılmaz Arer, U. (2022)

²⁵ (URL 22) Şekil 3.13 <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> Alıntılama Tarihi: 01.03.2022 Saat: 14:11

Sürdürülebilirliğin bir diğer uzantısı ise yeryüzündeki biyoçeşitliliğin korunmasıdır. Biyolojik çeşitlilik (bioçeşitlilik) kavramı bilgi depolanacak, kullanılacak bir kaynak olmanın daha ötesinde küresel kaynakların korunması olarak irdelenmesi gereken bir durumdur. Konunun ciddiyeti ve önemini kavramak ve bireylere farkındalık kazandırmak için ciddi adımlar atılması gerekmektedir. Biyolojik çeşitliliğe dikkat çekmek için üç koşul belirlenmiştir. Birincisi, hızla yükselen insan nüfusunun sebep olduğu çevre kirliliği özellikle tropik ülkelerde yaşanan çevre sorunlarının durdurulması veya engellenmesi. İkincisi, bilim sayesinde insanların doğa ve insanların yaşadığı problemlerin çözümüne yönelik yeni keşifleri yapabiliyor olması ve daha fazla insana ulaşabilmesi. Üçüncüsü ise yine çeşitliliğin en yoğun görüldüğü tropik bölgelerde doğal yaşam alanlarının geri dönülemez biçimde yok edilmesinin önüne geçilmesi. Gelecek yüzyıllar için akıllıca bir koruma politikası belirlenerek bireylerin farkındalığının gelişmesi ve toplumların bioçeşitlilik konusunda temel alabilecekleri bilgiye ulaşmaları için daha somut ve hızlı adımlar atılması gerekmektedir (Wilson ve Frances, 1988). Ekonomik büyüme, mal ve hizmetlerin üretim ve tüketimindeki artışı biyofiziksel bağlamı içinde düşünülmelidir. Ekonomik büyüme, biyofiziksel girdiler ile beslenir ve çıktıları küresel iklim sistemi gibi ekolojik süreçlerin bozulmasına yol açar. İklim değişikliğinin başlıca sebeplerinden biri ekonomik büyümedir. Çevre kirliliğinin birincil sebeplerinden biri olan ekonomilerde büyümeyi sınırlandıracak eşitlik temelli bir çerçeve, insanların biyoçeşitlilik üzerindeki olumsuz etkisini azaltacaktır (Rosales, 2008). Bununla birlikte gelecek yıllarda iklim değişikliğinin çoklu bışelenleri olarak organizmalardan biyom²⁶ seviyelerine kadar tüm biyoçeşitlilik seviyelerinin önemli oranda etkilemesi beklenmektedir (Bellard ve diğ, 2012).

3.5.3 Sürdürülebilir Tasarım Yaklaşımları

Ekolojik, sosyolojik ve ekonomik gelişmeler dünya üzerindeki kaynak tüketimini hızla yok etmekte ve rezervlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını tehlikeye atmaktadır. Bu durum tüm disiplinlerde olduğu gibi mimari alanda da sürdürülebilir tasarımların

²⁶ Biyom, biyosferin aynı iklim koşullarına sahip ve aynı bitki örtüsünün hâkim olduğu çok geniş bölümlerini tanımlayan çevrebilim terimidir. Dünya üzerindeki birbirine bitişik, benzer yayılmış yaşam alanları olarak da ifade edilebilir. Her bir biyomda egemen olan bitki örtüsü ile o biyoma özgü bir dizi hayvan topluluğu barınmaktadır.

kıymetini arttırmış ve insanlığın birtakım amaçlarla hareket etme gerekliliğini öne çıkarmıştır. Kaynakların etkin kullanılmaması ve çevrenin büyük bir hızla tahrip edilmesi, ham maddenin çeşitli safhalardan geçerek kişilerin hayatına ürün olarak girmesi ve bu ürünlerin bireylerin hayat kalitesinde değişim yaratarak yeni arayışlara yönlendirmiştir (Yorgancıoğlu, 2004).

Sürdürülebilirlik, yerel mirasın korunması ve devamı için de son derece önemlidir. Yerel mimarinin çözümlenmesi adına birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Bunlardan biri olan ve *Avrupa Birliği Kültür Programı* tarafından desteklenen *Vernacular Heritage Sustainable Architecture (VERSUS)*²⁷ projesi yerel mimari değerler bazında önemli bilimsel çalışmalardan biridir. Çalışma dâhilinde yerel mimarinin çözümlenebilmesi için disiplinlerarası bir yaklaşımla üç temel yöntem ele alınmaktadır;

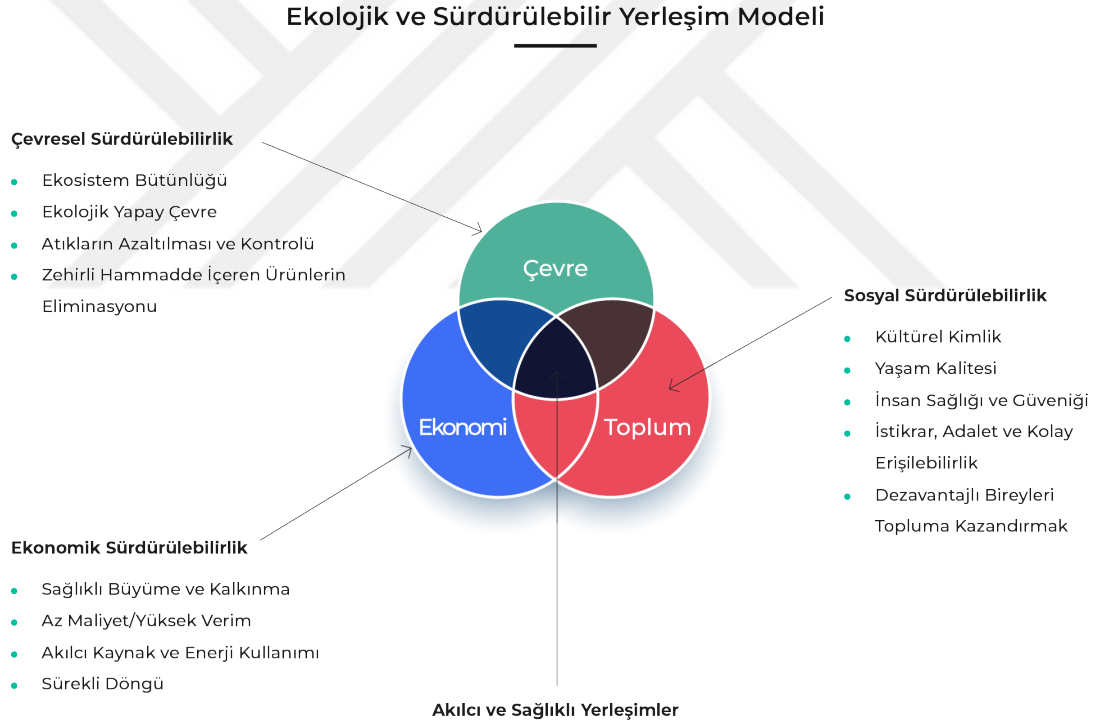
1. *Sürdürülebilirliğin devamı üç boyutta ele alınmıştır; çevresel, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik sürdürülebilirlik,*
2. *Her bir sürdürülebilir kapsamına ilişkin genel amaçlar ve ihtiyaçlar/anahtar sorular.*
3. *Daha sürdürülebilir ve çevre dostu bir mimari oluşturulabilmesi için yerel mirastan öğrenilecek ilke ve stratejiler (Guillaud ve diğ, 2014).*

Bu bağlamda *çevresel sürdürülebilirlik*, yaşam konforunu arttırmak ve doğal kaynakların korunmasına yönelik endişelerin bir getirisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğa ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak veya önlemek amacıyla çevresel etmenleri kontrol altında tutmak tasarımın birincil hedeflerinden olmalıdır. *Sosyo-kültürel sürdürülebilirlik* ise ilişkilerin, aidiyet duygusunun, kimliğin, kişisel ve toplumsallığın mihenk taşı olarak değerlendirilmelidir. Bu kapsamın devamı toplumun düzenli katılımı ve güçlü sivil toplum oluşumları tarafından sağlanabilmektedir. *Sosyo-ekonomik sürdürülebilirlik* ise en nicel kapsam olarak nitelendirilebilir. Bu kapsamın sürdürülebilirliğini sağlamak için doğal çevrenin bir sermaye aracı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Fakat özellikle yoğun sermaye

²⁷ Vernacular Heritage Sustainable Architecture (VERSUS) projesi: 2007-2013 yılları arasında öncülüğünü Portekiz'in üstlendiği ve Fransa, İtalya, İspanya üniversitelerinden birçok bilim insanının ortak çalışmaları sonucu "*VERSUS: Heritage for Tomorrow*" adlı kitap ile 2014 yılında bilim dünyasına kazandırılmış bir kaynak çalışmadır.

sisteminin uygulandığı yerlerde emek ve işin amacı farklılaşmış, maliyet ile yer değiştirmiştir (Carlos ve diğ, 2014).

Endüstri devrimi sonrasında hızla gelişen teknoloji ile tüketim hız kazanmıştır. Tüketim hızı insanlığı geri dönülmez ve tamir edilemez tahribatın sonuna doğru itmiştir. Bu yok oluş, tükenbilir ve tükenmez kaynakların doğru kullanılması ve yönlendirilmesi ile sürdürülebilirlik kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu kavram bir nevi yeryüzü kaynaklarının adaletli bir biçimde canlılara dağıtılmasını hedeflemektedir. Hammadde tüketiminde üretimin kaynağı olan, üretim ve tüketim dengesinin yakalanması aynı zamanda neyin, neden ve ne için yapılacağına belirlenmesi ne miktarda üretileceği ve nasıl-ne kadar tüketileceğinin kararının verilmesini hedeflemektedir (Yorgancıoğlu, 2004).

Şekil 3.14: Ekolojik ve Sürdürülebilir Yerleşim Modeli
(Gökşen ve diğ, 2017) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

İnsan hayatının büyük bir kısmının geçtiği binalar ve yapı elemanlarından oluşan yapay çevrenin sorgulanması ve iyileştirilmesi gerekmektedir. Teknolojik gelişmeler ve sosyo-ekonomik düzenlemeler iyileştirmenin şartlarını ve kriterlerini değiştirmiştir. Her proje kendi içkin problemine ve cevabına sahiptir (Yorgancıoğlu, 2004).

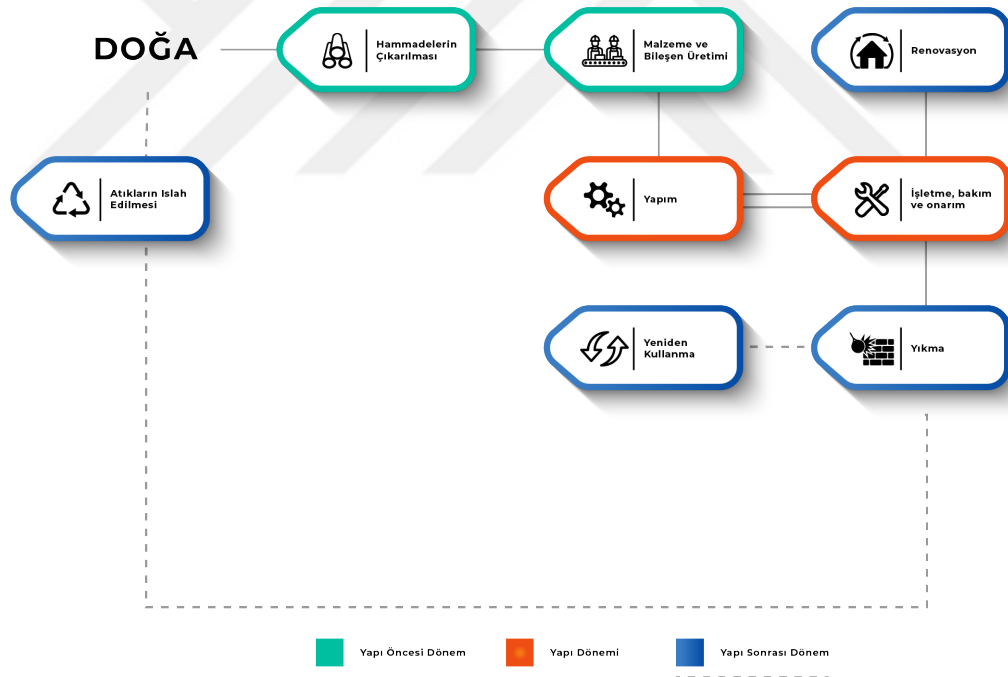

3.5.4 Geri Dönüşüm ve Atık Kontrolü

İnsanın oluşturduğu yapay çevre, doğal çevreye ve ekosisteme köklü zararlar vermekte ve gün geçtikçe tahribat geri dönülemez bir hal almaktadır. Bu bağlamda ekolojik sürdürülebilir tasarım anlayışının mikro ölçekten makro ölçeğe her noktada ve her disiplinde özümsemişi ve ekolojik sürdürülebilir tasarım anlayışı ile yapılanma için harekete geçilmesi gerekmektedir. Öyle ki, bütünü sürdürülebilir kılmak için, bütünün parçaların da sürdürülebilir olması ve tasarımda kullanılan malzemelerden, yapım yöntemlerine, ulaşım ve şehir planlamalarından tüketim alışkanlıklarına, devlet politikalarından, mesleki yapılanmalara ve sivil toplum örgütlerinin iş birliklerine kadar her noktada sürdürülebilirliğin hayat bulması önem arz etmektedir. Mimari tasarım parametrelerinde aydınlatma, ekolojik malzeme kullanımı ve yenilenebilir malzeme kullanımı, iklim, rüzgâr ve yön faktörlerine uygunluk, enerji verimliliği, ısı konfor, yağmur suyu ve atık suların değerlendirilmesi gibi birçok konu ve başlık önem taşımaktadır (Aytıs ve Polatkan, 2010).

Yapı üretimi birçok farklı aşamadan oluşan, birden fazla aktör ve nesnenin sürece dâhil olduğu fiziksel çevreyi düzenlemek için yürütülen örgütlü bir çabadır. Yapı üretim sürecinin bir çıktısı olan yapılar ise birbirleri ile ilişkili ve bütünleşmiş birçok sistem ve alt sistemin parçasını oluşturmaktadır. Yapım sürecinin önemli parçalarından biri olan ve çevreye direkt etki eden atık kontrolü, yapının tasarım aşamasında oluşturulması gereken bir planlamadır. Atıkların çevreye ve ekosisteme zararının en aza indirilmesi için uygun şekilde yönetilmesi gerekmektedir (Aksel ve Çetiner, 2021).

Sürdürülebilir yapıların üretim süreçleri: tasarım ve planlama, yapım, kullanım, yıkım ve geri dönüşüm evrelerinden oluşmaktadır. Sürecin sağlıklı işleyebilmesi için yapının tasarım aşamasında tüm hesaplamalar doğa ve çevre odaklı olmalıdır. Birçok araştırma göstermektedir ki doğru planlanan tasarım süreci yapısal atıkları en aza indirgeyebilmektedir (Paker ve Taş, 2017).

Şekil 3.16: Sürdürülebilir Yapıların Malzeme Bazında Yaşam Döngü Modeli
(Paker ve Taş, 2017) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

Atıklar; üretim, tüketim, kimyasal özellikler olmak üzere birçok faktöre bağlı olarak sınıflandırılabilir. Bu bağlamda atıklar genel olarak; sıvı-gaz atıklar, katı atıklar, ambalaj atıkları şeklinde sınıflandırılabilir. Katı atıklar; çevre sürdürülebilirliği ve

sağlığı bakımından düzenli olarak bertaraf edilmesi gereken üreticisinin istemediği atık maddeleri ifade etmektedir. Ticari, evsel veya endüstriyel atık; yakıt, hammadde, suyun kullanımı sonrası kullanışlılığını yitirmesi ve bunun sonucunda kişi için mali değerini kaybetmesi olarak ifade edilebilir. Birleşmiş Milletler Çevre Programına (UNEP) göre katı atık, sahibinin istemediği, kullanmadığı, ihtiyacı olmadığı, arıtılması ve uzaklaştırılması gereken maddeler olarak ifade edilmektedir (Gündüzalp ve Güven, 2016).

Yenilikçi teknolojiler sayesinde su tüketiminin azaltılması, evsel nitelikli suların arıtılarak tekrar kullanılabilir hale gelmesi, su sıkıntısının yaşandığı bölgelerde deniz suyundan tatlı su elde edilmesi, binalarda yağmur suyu hasadı gibi birçok yöntem ile su kaynaklarına yönelik alternatif teknolojiler tüm dünyada sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (Üstün ve diğ., 2020). Yağmurun yağması ile oluşan suyun çeşitli uygulama alanlarında kullanılmasına “su hasadı” denilmektedir. Yağmur suyu toplama yöntemine göre eğim doğrultusunda akışa geçen sular toplanmaktadır. Çatılar veya taşlık, kayalık alanlardan gelen yağış suları toprak altında depolanarak hayvan içme suyu veya evsel ihtiyaçlar için kullanılabilen ve yıllık yağış miktarına göre yağmur suyu depo hacmi hesaplanabilmektedir. Düşük maliyet imkânı sağlayan sistem sayesinde depolanan su ile rezervuarlarda, çamaşır yıkanmasında, bahçe sulamasında kullanılabilir. Son yıllarda artan küresel ısınma ve kuraklık sorunları ile su hasadı kavramı yeniden gündeme gelmiştir (Kantaroğlu, 2009). Sürdürülebilir mimarlık başlığı birçok parametreyi bünyesinde barındırmaktadır. Bunlar; yağmur suyu hasadı dışında, enerjisini kendi üretmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanması, daha az toksik madde içeren ya da geri dönüşümle elde edilen malzemeye yer verilmesi, yeşil çevreyi olabildiğince koruması, yağmur suları ve (gri su) atık suları toplayarak yeniden kullanılmasını içine almaktadır (Paker ve Taş, 2017).

Kentleşme, sanayileşme, hızla artan nüfus artışı ve ekonomik gelişmeler katı atık sorununun büyüyerek içinden çıkılmaz bir çevre sorunu haline dönüştürmüştür. Atık maddelerin miktarı, çeşidi ve çevreye olan olumsuz etkileri gün geçtikçe tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır (Akdoğan ve Güleç, 2007). Katı atık yönetiminde tasarımın proje aşamasından yıkım aşamasına kontrollü bir kurgu ile hesaplanması

gerekmektedir. Yapının formundan, cephe düzenlemelerine, açık alanlardan, peyzaj düzenlemelerine tasarımın her aşamasında kullanılan malzemelerin sürdürülebilir ve çevre dostu olmasına özen gösterilmelidir. Malzemelerin bu bilinç ile seçilmesinin yanında bütüncül olarak ele alınarak gelişmiş enerji yönetimi sistemlerinin bulunduğu, olası çevre sorunlarının önüne geçmeyi ve en aza indirmeyi hedefleyen önlemlerin alındığı tasarımların ve projelerin oluşturulması doğa ve sürdürülebilir ilkeler adına son derece önemlidir (Karafakı, 2013). Çevre sorunlarının global ölçekte önüne geçebilmek için kurulan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu ekonomik girdilerin arttırılmasını ve bunu gerçekleştirirken doğal kaynakların korunmasını, çevreye ve ekolojik dengeye yapılan baskıların minimum seviyelere indirilmesi için çalışmalar yapmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı tüm bu çalışmaların sonucu olarak ortaya çıkmış ve yeni bir düşünce biçiminin kazanılmasını sağlamıştır (Atıl ve diğ, 2005).

Çevre olgusu sadece doğal yapı olarak algılanmamalıdır. Canlı-cansız her şeyi kapsayan, sosyokültürel ve biyofiziksel unsurları da içermektedir. Bunlardan birincisi insanın fiziksel ve biyolojik yanını, ikincisi ise ekonomik, politik ve entelektüel aktivitelerini kapsamaktadır (Atıl ve diğ, 2005).

3.5.4 İklimlendirme Sistemleri

İnsanoğlu var olduğu günden beri yaşam koşullarını geliştirmek-iyileştirmek için çalışmış ve hemen hemen tüm yaşam koşullarını daha konforlu-daha sağlıklı yaşama arzusuna göre planlamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar da içinde yaşadığı kaynakları fütursuzca kullanmış ve bu durumu kendi hakkı olarak görmüştür (Sakınç, 2006). Sürdürülebilir kavramı birçok disiplin tarafından benimsenmiş ve üzerine çalışmalar yapılmıştır.

Bioklimatik tasarım (İklimle Dengeli Tasarım) kullanıcının yapılarda iklimsel konforunu en az enerji ile en iyi biçimde oluşturmasını etkin bir biçimde uzun yıllardır değerlendiren bir yaklaşımdır. Bu tasarım anlayışı ek teknik sistemlere gereksinim duymadan kullanıcının iklimsel konforunu sağlamak amacı ile tüm yapma çevrenin tasarımını bir bütün olarak ele alan tasarım yaklaşımıdır. İç mekân içerisinde kullanıcı için en etkin ısısal konfor koşullarının sağlanmasında, çevre ve iklim koşullarından

yararlanmayı amaçlamaktadır. İnsanın barınma koşulları içerisinde en üst konfor koşullarının sağlanması, en az ısıtma-soğutma yükleri ile gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Sıradan mimari elemanları yapı için enerji etkinliğini arttırıcı ve konfor koşullarını iyileştirici birer araç olarak kullanmaktadır (Sakınç, 2006).

Yapay çevrenin oluşturulması için uygulanan yapılar doğal çevrenin tahribatında önemli bir paya sahiptir. Yapılarda, yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin kullanılması, yenilenemeyen enerji kullanımının en aza indirilmesi, kaynak tüketimi, zararlı atıklar ve çevreye verilen zararın engellenmesi bağlamında sürdürülebilir yapı olgusu son derece önemlidir. Bina, yapım süreci ile başlayan enerji tüketimine ömrünü tamamlayıncaya kadar devam etmektedir. Döngü içerisinde ısıtma-soğutma, aydınlatma, havalandırma ve bina işlevine bağlı etkinlikler ile enerji sarfiyatına gereksinim duymaktadır (Sakınç, 2006).

Güneş enerjili ısıtma sistemleri; ışınlamaların topaçlarla ısı enerjine dönüştürülmesini imkân sağlayarak bu ısıyı su, hava vb. gibi bir akışkan yardımı ile doğrudan ve/veya bir depolama ünitesinde değerlendirerek kullanımını sağlayan elektronik sistemlerin bütününe verilen isimdir. Sistemi kullanan yapılarda; kullanım-havuz suyunun ısıtılması, iklimlendirme havasının ön ısıtılması ve mekân ısıtması için kullanılmasına imkân sağlamasıdır. Isıtma sistemleri ısıнын dağıtılması için kullanılan akışkana göre iki grupta toplanmaktadır. Bunlar; güneş enerjili su artıma sistemleri ve güneş enerjili hava ısıtma sistemleridir (Sakınç, 2006).

Yapının yerleşimine ilişkin tasarım ilkeleri birçok alt parametreye sahiptir. Güneş enerjisinden yararlanmak ve enerjinin korunmasına yönelik veriler ile iklimsel verilerin kontrol altında tutulması kadar yapma çevrenin sürdürülebilir çevre olabilmesi için önemli ölçüde belirleyicisi durumdadır. Bu belirleyici özellikler şöyle sıralanabilir; yapının yeri, yapı aralıkları ve yerleşme dokusu, yapının yönlendirilmiş durumu ile yapının formu ve doğal havalandırma sağlama yöntemleri olarak ele alınabilir (Dumlupınar, 2008).

Aydınlatma tüm canlılar için son derece büyük bir öneme sahiptir. Çünkü biyolojik saatimizi, tüm hormonal dengelerimizi, psikolojik ve ruhsal durumumuzu direkt etkilemektedir. Ateşin bulunması ile ilk yapay aydınlatma bulunmuş ve süreçte

gelişerek 21. yüzyılda geldiği noktaya gelmiş olması aydınlatmayı tasarımın da en önemli öğelerinden biri haline getirmiştir. Aydınlatmada temel ilke, kullanıldığı mekân içerisinde birey için yeterli olması durumudur. Bireyin fiziksel ve ruhsal konforunu düzenleyen ve mekân tasarım parametrelerinde de ayrıntılı olarak üzerine çalışılması gereken önemli başlıklardan biridir.

En temel ışık kaynağı olan güneş ve gök ışığı (gün ışığı) ile aydınlatılan binalarda verimli ve konforlu bir ortamın sağlanması esastır. Yapıların tasarımı esnasında doğal aydınlatma düzenlerinin; saydamlık oranı, pencere türü gibi kabuk bileşenleri ile güneş kontrol sistemlerinin doğru seçimi, iç hacim yönlendirme durumu gibi tasarım parametreleri kontrol altında tutularak gün boyu çalışılan hacimlerde enerji tüketimini azaltmak mümkündür (Erlalelitepe ve diğ., 2011). Bina tasarımlarında günışığının verimli kullanılmasına yönelik çalışmalar mimarlık alanında önemli bir yere sahiptir. Bina içi enerji miktarını azaltmak ve temel ışık kaynağı olarak günışığından yararlanmak insan sağlığını ve eylemlerini destekleyici dinamik mekanlar oluşturulmasına da katkıda bulunmaktadır. İç mekân tasarımında sağlanmış olan uygun günışığı sürekli kullanıcısı için sadece rahat görüş sağlamaz, aynı zamanda ışığın sebep olabileceği yorgunluk ve gerginlik hissiyatı olmadan yapılması gereken eylemlerin uygulanmasına yardımcı olur (Kazanasmaz, 2009).

Enerji tüketilen her noktada hidrojen, biyokütle, güneş, rüzgâr, su gücü enerjisi ve jeotermal enerji olarak sınıflandırılan enerji kaynaklarının gelecekte zorunlu hale gelmesi beklenmektedir. Ülkemizde enerji için kullanılan kaynakların %28'i öz kaynaklardan oluşurken, %72'si ithal edilmektedir (Demircan ve Gültekin, 2017).

Kaynakların hızlı ve sorumsuzca tüketilmesi ve artan talepler enerjinin etkin kullanımı ve yenilenebilir enerji tabanlı çalışmaların artmasına sebep olmuştur. Güneş enerjisi ile binalarda ısıtma-soğutma, aydınlatma, elektrik üretimi amacı ile en çok tercih edilen enerji kaynaklarıdır. Güneş enerjisinin binalarda kullanımına yönelik alternatifler şöyle sıralanabilir:

- Pasif güneş sistemleri aracılığı ile güneşten enerji elde edilmesi (Güneş odaları ve güney yönünde tasarlanan büyük cam yüzeyler örnek verilebilir),

- Aktif güneş sistemleri aracılığı ile güneşten enerji elde edilmesi (Güneş toplayıcıları ve güneş pilleri örnek gösterilebilir) ve doğal aydınlatmanın sağlanması (Demircan ve Gültekin, 2017).

Binaların tasarım aşamasında yapıların ısıtılması için kullanılan güneş enerji sistemleri “pasif güneş sistemleri olarak” tasarıma eklenen her teknolojik ürün ise “*aktif güneş sistemleri*” olarak tanımlanmaktadır (Demircan ve Gültekin, 2017). Pasif iklimlendirmede amaç; yapının bulunduğu bölgenin iklimsel verilerine göre kullanıcının iklimsel gereksinimlerini değerlendirerek ısıtma, soğutma ve havalandırma planlamaları yapılırken aynı zamanda yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanarak yapılarda enerji korunumunu maksimum seviyeye çıkarmak ve mekanik sistemlerin sorumluluğundaki aktif iklimlendirme yükünü hafifletmektir (Engin, 2012).

Enerji etkin binaların oluşturulması için birtakım kriterler dikkate alınmalıdır:

1. Yapının biçimlendirilmesi ve içinde bulunduğu çevreye olan (pasif sistemlere) etkisi,
2. Yapının işletim sistemleri-mekanik ve elektriksel sistemler-(aktif sistemler) - (yapı ömrü boyunca gerçekleştireceği toplam enerji tüketimine en büyük etkiyi 2. madde ile yapmaktadır.)
3. Bina sistemlerinin yönetimi (enerji sistemlerinin etkinliği) (Yeang, 2001).

Güneşin, tasarlanacak yapı üzerine etkisinin azaltabilmek için yapıyı güneşin izlediği güzergâha göre planlamak mümkündür (Yeang, 2001).Güneş enerjisinden en etkili yararlanmanın bir diğer alternatifi ise güneş ışıını ile elde edilen ısı enerjisinin doğal taşınım yolu ile yapı içerisine alınması ilkesine dayanan trombe duvar kullanımıdır (Karaman ve diğ, 2016). Trombe duvarları yaz aylarında havalandırma ve soğutma amaçlı kullanılabilir (Engin, 2012). Kış mevsimi havalandırması için son derece uygun olan ve soğuk taze havayı ısıtmak suretiyle duvarlar boyunca yukarı yönlerecek şekilde planlanan trombe duvarın kullanılması ile sürekli kullanıcısı soğuk havanın olumsuz etkilerinden korunmuş ve böylelikle ısı dengesi sağlanmış olacaktır (Karaman ve diğ, 2016).

Bugün sahip olunan medeniyetin temel taşlarından biri olan ve sosyal, ekonomik kalkınmanın önemli bileşenlerinden olan ve bununla birlikte gelişmişliğin de bir göstergesi olarak kabul edilen enerjinin yaşam standartlarının yükseltilmesinde hayati bir rol oynadığı bilinmektedir. Ayrıca sürdürülebilir bir kalkınma sürekli ve kaliteli bir enerji arzı ile mümkün olabilmektedir (İçel ve diğ, 2015). Sürdürülebilirliğin devamı için insanoğlunun yeryüzü kaynaklarının tüketimini azaltması ve bu yönde politikalar belirlemesi gerekmektedir. Bu bağlamda dünya genelinde fosil kökenli kaynakların kullanımı yerine teknolojik verilerin imkânları ile çevre dostu ürünleri kullanmak canlıların yaşam konforu ve devamı için son derece önemlidir. Bu sorunun çözümüne yönelik en önemli adım yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasının artması ile olacaktır. Özellikle güneş enerji teknolojileri ve bu teknolojiler içerisinde yer alan güneş bacası teknolojisi tüm ülkeler için umut verici bir gelişme olarak görülmektedir (Üçgül ve Koyun, 2010)

Güneş bacası sistemleri güneş ışınımından elektrik üreten bir yenilenebilir bir enerji santralidir. Sistem üç bölümden oluşmaktadır; baca, türbin ve kolektör (Avcı, 2021). Bu baca sistemlerinin üç temel prensibi vardır, bunlar; sera etkisi, yoğunluk ve sıcaklık farkları ile oluşan baca çıkışı ve kinetik enerjidir. Sistem dairesel veyahut dairesel kesite yakın bir kesit ile oluşturulmuş sera alanları ve bu alanların merkezinde konumlandırılmış bacadan oluşmaktadır (İçel ve diğ, 2015).

Güneş bacaları da trombe duvar gibi yaz aylarında havalandırma ve soğutma amaçlı kullanılabilir. Güneş bacası bina içerisinden dışarıya doğru konvektif hava akımları yaratmak için kullanılabilen sistemlerdir. Dışarıya açılan biri soğuk biri sıcak iki egzoz bacası bina içinde hava akımları oluşmasına imkân sağlamaktadır. Bacanın bir yüzüne cam diğer yüzüne güneş enerjisini absorbe etmesi amacı ile siyah metal kaplanır ve bina ile temasta olan bölümler yalıtılarak bacada yüksek sıcaklık elde edilmiş olur. Güneş bacası binanın en yüksek bölümünden daha da yukarı çıkmalı ve sıcak havanın rüzgâr halinde çıkışını kolaylaştırmak için metal bir şapkaya sahip olmak durumundadır ve şapkanın açık kısmı rüzgârın zıt yönüne gelecek şekilde yerleşim sağlamalıdır. Bu sistem sayesinde oluşan sıcaklık farkları bina içerisinde hava dolaşımı sağlayarak yazın soğutma ve havalandırma etkisi yapmaktadır (Engin, 2012).

Kış bahçeleri trombe duvar sistemindeki cam ve ısı tutucu duvar arasındaki boşluğun bir mimari hacim haline getirilmesi ile elde edilmektedir. Bir tür ısı topaçlardır. Güneş enerjisinden en yüksek seviyede yararlanma imkânı sunan kış bahçeleri, güneş ışınlarının toplanması ve güney cephesinde yer alan geniş cam yüzeyler ile sağlanmaktadır. Mimaride planlamada projenin tasarım aşamasında güneşten yararlanma kararı alınmış olması sistemden en etkin şekilde verim alınması açısından son derece önemlidir. Yapının mimarisine göre formu ve işlevi bir bütün halinde ele alınarak tasarım parametreleri kurgulanmalı ve kış bahçesi tasarımı yapılmalıdır (Dumlupınar, 2008).

Bir mekânın doğal havalandırma sistemi tasarlanırken biri yaz bir diğeri kış olmak üzere en az iki ayrı tasarım stratejisi düşünülerek planlama yapılmalıdır (Engin, 2012). Yapının iç hava kalitesi mekân içinde doğal aydınlatma ve havalandırmaya ne kadar fırsat verildiği ile doğru orantılıdır (Sevim ve Engin, 2019). Binalarda doğal aydınlatma ve havalandırma için kullanılan en yaygın araçlar pencerelerdir. Pencereler ile sağlanan havalandırma rüzgâr kanatları uygulaması ile daha etkili ve hızlı hale getirilebilir (Engin, 2012). Havalandırma kullanıcı konforu ve mekanik enerji kullanımı bakımından son derece önemlidir (Sevim ve Engin, 2019). Doğal havalandırmanın yıllardır mekân tasarımında kullanılmasına imkân sağlayan atriyumlar son yıllarda tasarımda aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. Atriyum geleneksel kullanımı itibari ile üç veya daha fazla kenarı galerilerle çevrili, üstü açık avlu olarak tanımlanırken, üstten aydınlatılan alt katlardan veya diğer alanlara açılan mekân olarak tanımlanmaktadır (Göçer ve Tavil, 2008). Atriyumlar gün ışığından doğal aydınlatma, havalandırma ve ısıtma için fayda sağlaması, iklimlendirme sorunlarını çözmesi dışında estetik ve çarpıcı mekânlar oluşturulması, kullanıcı için sosyal ve refah ortam sağlaması dolayısı ile tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çok kullanılan bir plan tipi özelliğindedir. Aynı zamanda etrafında bulunan mekânların da çevresel faktörlerden yararlanmasına fırsat sunan ve dış mekânın iç mekân içerisinde algılanmasını sağlayan atriyumlar günışığından maksimum fayda sağlayan yapı bileşenleridir (Göçer ve Tavil, 2008). Yapı tasarlanırken bölgesel iklim koşulları veri olarak kullanılmalı ve etkin bir doğal havalandırma için iklimin olumlu-olumsuz

etkilerine göre kurgu yapılmalıdır. Atriyumlar; merkezi, doğrusal, plaza tipi, üç tarafı çevrili ve sera tipi olmak üzere beş bölümde incelenebilir (Sevim ve Engin, 2019).

Enerji duyarlı tasarım prensiplerinde güneş kolektörü yardımı ile sıcak su elde edilmesi, yapı tasarımında aktif ve pasif sistemlerin entegre edilmesi, fotovoltanik panel kullanımı ile elektrik elde edilmesi, doğal havalandırma ve aydınlatma kullanılması, atıkların geri dönüşümü ve yeniden kullanılması, ısı pompası gibi mekanik sistemlerin kullanılması, yapıya uygun yalıtımlı cephe malzemelerinin seçilmesi, gerekli ölçü ve oranlarda mekan boyutu tercih edilmesi, iç mekan kurgusunda enerji tasarruflu eşyaların tercih edilmesi örnek gösterilebilir (Gökşen ve diğ, 2017).

Güneş-Rüzgâr-Biyoyakıt: Enerji sistemleri ve ülkelerin kalkınmaları arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Bu bağlamda ekonomik refah ve gelişme arttıkça enerji tüketiminin de arttığı bilinmektedir (Koç ve Şenel, 2013). Dünyada enerji üretiminin çok büyük bir kısmı fosil kaynaklardan elde edilmektedir. Fakat fosil kaynakların yeterli olmaması-kısıtlı olması bir takım çevre sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu ve benzer etkenler dolayısı ile dünyada yenilenebilir enerji kaynaklarına olan ilgiyi ve talebi arttırmaktadır. Türkiye yenilenebilir enerji kaynak potansiyeli ve çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir coğrafyaya sahiptir (Ayan ve Pabuçcu, 2013). Biyoyakıtlar yenilenebilir, çevre dostu olmakla beraber ülkelerin sosyo-ekonomik gelişimi ile kaynak çeşitliliği ve arz güvenliği bakımından son derece önemli, güç, ısı, alternatif motor yakıtı olarak kullanılmaya uygun alternatif enerji kaynaklarıdır. Enerji kaynakları arasında en büyük teknik potansiyele sahip biyokütlelerdir (Üstün ve Genç, 2015).

Enerji kaynakları kullanılışlarına göre yenilenebilir ve yenilenemez olarak ayrılmaktadır.

- Yenilenebilir (tükenmez) kaynaklar; Hidrolik, Güneş, Biyokütle, Rüzgâr, Jeotermal, Dalga, Gel-Git, Hidrojen'dir.
- Yenilenemez (tükenir) enerji kaynakları ise;
 - *Fosil kaynaklı olanlar; Kömür-Petrol, Doğal gaz*
 - *Çekirdek kaynaklı olanlar; Uranyum, Toryum'dur* (Koç ve Şenel, 2013).

Enerji gereksinimlerini karşılayabilmek için rüzgâr türbinleri (RT) yüzyıllardır kullanılmaktadır. Birçok alanda kullanılan rüzgâr türbinleri rüzgâr enerjisinden verimli bir enerji elde etmek için mevcut şartlara göre kurulacak RT'nin seçimi son derece önemlidir (Nurbay ve Çınar, 2005). Yenilenebilir kaynaklar ile elde edilen birçok alanda kullanıldığı gibi yapı sektöründe de kullanılmaktadır. Yapılarda kullanılan en önemli yenilenebilir enerji kaynağı güneş enerjisidir. Çünkü Türkiye güneş enerjisi bakımından çok uygun bir konumdadır. Özellikle güneş enerjisinden faydalanmak için basit sistemlerin kullanıldığı pasif yöntemlerin kullanılması yapı-mekân tasarımında enerji etkinliği açısından önemli bir çevresel yaklaşımdır. Böylelikle bu yönde tasarım kararları ile salt yapının kendi elemanları kullanılmakta ve ek donanımlara ihtiyaç duyulmamaktadır (Yüksel ve Esin, 2009). Yenilenebilir enerji kaynakları güneşten aktif ve pasif yöntemler kullanılarak doğal aydınlatma, havalandırma, ısıtma, soğutma, sıcak su elde etme, rüzgâr enerjisinden yine aktif ve pasif sistemlerden havalandırma, soğutma, Jeotermal enerjiden ısıtma, soğutma, hidrojen enerjisinden ısıtma ve sıcak su elde etme, yemek pişirme ve elektrik ihtiyacını karşılama, biyokütle enerjisinden ısınma ve sıcak su elde etmek için yararlanılabilecek en önemli kaynaklardır (Yüksel ve Esin, 2009).

3.5.5 Yapı Kabuğu ve Formu (Geometrisi)

Mimarlık bir dönüşüm sürecini ima eder bu bağlamda içine yerleştirildiği doğal ortamı az veya çok etkiler. Mimar veya tasarımcı bu metamorfoz sürecinin farkında olabilir ve inşaatın doğal çevrenin baş düşmanı olabileceğinin bilincinde olarak ve günümüzde mimarlık mesleğini damgalayan yaygın bir düsturun etkilerini en aza indirebilecek bir duyarlılık geliştirmeyi ilke edinebilir. Mimarlıkta sürdürülebilirliğin devamı, doğal ve yapay arasındaki bu diyalogu dengelemeye ve mimarlık mesleğini *“inşa edilmiş sorumluluğun bir parçası”* olarak tanımlamaya çalışır (Vegas ve diğ, 2014).

Yapı formu binanın çevresel etkenlerden korunma veya yararlanma düzeyini belirleyen ve bununla birlikte enerji tüketim performansını etkileyen önemli tasarım parametrelerinden biridir. Pasif sistem stratejileri yapının güneş yönü ile ilişkisinden bitki kullanımına, doğal havalandırma kullanımından güneş kontrolüne ilişkin binanın uygun kullanılmasını içermektedir. Kabuk herhangi bir mekânın örtücü ögesi

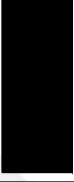
konumunda olup; dış yüzey alanlarını, farklı yönlere bakan ve farklı eğimlerdeki cephe hareketlerini, çatı yüzey alanlarını kapatıcı durumdadır. Yaşam alanını veya mekânları örten ve onu dış çevreden ayıran bina kabuğu;

- *Bina toplam dış yüzey alanı,*
- *Farklı yöne ve farklı eğimlere sahip cephe ve çatı yüzey alanları,*
- *Çatı ve cephe yüzeyleri arasındaki oranlar değişim göstermektedir* (Sojoudihassanlouei, 2019).

Bu bağlamda genel olarak binanın uzun ekseninin kuzey-güney yönüne dik konumda olması, doğu-batı yönüne paralel olması ısıtma döneminde güneş ışınlarından maksimum fayda sağlarken soğutma döneminde ise kontrol etmeyi olanaklı hale getirmektedir (Sojoudihassanlouei, 2019).

Bina biçim ve form faktörü (plan üzerindeki bina uzunluğunun bina derinliğine oranı), bina yüksekliği, çatı türü (beşik, kırma veya düz) çatı eğimi veya cephe eğimi gibi bina ile ilintili geometrik değişkenler aracılığı ile tanımlanabilmektedir. Yaşama alanlarını örten ve onun dış etkenlerden ayrılmasını sağlayan yapı kabuğunun formuna bağlı olarak binanın toplam dış düzey alanı, farklı yönlere bakan ve farklı eğimlerdeki cephe ve çatı alanlarıyla cephe ve çatı yüzeyleri arasındaki oranlar değişim göstermektedir (Demircan ve Gültekin, 2017). Bina kabuğu yapının uygulanacağı coğrafyanın iklim özelliklerine göre değişkenlik göstermektedir. Bu perspektifte iklime uygun yapı formları şöyle açıklanabilir;

- *Ilıman ve nemli iklimlerde; sıcak aylarda rüzgâra açık cepheler, serbest formlar.*
- *Sıcak-kuru iklimlerde; avluya bakan cepheler ile dışa kapalı daha kompakt formlar,*
- *Sıcak nemli iklimlerde; rüzgâra açık cepheler ile daha uzun formlar,*
- *Soğuk iklimlerde; minimum yüzey alanlarına sahip veya açık olmayan yüzeylere sahip cepheler ve kompakt formlar tercih edilmelidir* (Sojoudihassanlouei, 2019).

YAPI FORMU	ÖZELLİKLER	İKLİM BÖLGESİ
	Sıcak dönemlerde rüzgara karşı açık cepheler ve serbest formlar.	ILIMAN İKLİM BÖLGESİ
	Avluya bakan cepheler, dışa kapalı kompakt formlar.	SICAK VE KURU İKLİM BÖLGESİ
	Rüzgara açık cepheler ve uzun formlar.	SICAK VE NEMLİ İKLİM BÖLGESİ
	Minimum yüzey alanlı cepheler ve kompakt formlar.	SOĞUK İKLİM BÖLGESİ

Şekil 3.17: İklim Bölgelerine Göre Yapı Formları
(Sojoudihassanlouei, 2019) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

Yapının konumlandırılacağı arazinin topografik yapısına en minimum dokunuşlarla yerleşmek, doğal düzenin korunması, kazı, dolgu vb. gibi değişikliklerle ilave kaynakların tüketimi engellenebilmektedir. Bölgeye uygun peyzaj tasarımında yerli bitki ve ağaç kullanımı da yaygın olarak tercih edilmektedir. Bununla birlikte bitkilerin az su ve bakım gerektiren türde seçilmesi de son derece önemlidir. Arazi üzerindeki doğal drenajı bozmamak için araç ve yaya yolları gibi sert zeminlerin geçirimsiz kaplamalar yerine bitkiler ile bir arada tutulan kırma doğal taş kaplamalar tercih edildiği gözlemlenmektedir (Gökşen ve diğ, 2017).

Enerji etkin bina kabuğu tasarımı için optik ve termofiziksel özellikler önemlidir. Bu özellikler; bina kabuğunun birim alanından dış hava sıcaklığına ve güneş ışınımı etkileri ile kazanılan ve kaybedilen toplam ısı miktarına bağlı olarak değişim göstermektedir (Demircan ve Gültekin, 2017).

Yapı içerisindeki en fazla ısı kaybı bina kabuğundan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda betonarme ve çelik yapılar ahşap yapılara göre daha fazla tercih edilmektedir. Temelde, çatıda ve duvarlarda ısı yalıtımı ile binaya büyük ölçüde katkı sağlanmaktadır. Bununla birlikte yeşil çatı atık su miktarını azaltıp, çatı üzerindeki ısı yalıtımına katkı sağlayarak su yalıtımının ömrünü uzatmaktadır (Gökşen ve diğ, 2017). Yapılar mimari tasarım sürecinden; planlama, programlama, ön tasarım-tasarım, uygulama, kullanım ve yıkım aşamalarında yani tüm hayatları boyunca doğal kaynakları kullanmakta, tüm canlı türlerinin yaşamı için gerekli suyu, havayı ve toprağı olumsuz yönde etkilemektedir. Ekolojik sürdürülebilirlik ekosistemin ve kaynakların korunmasını, ekonomik sürdürülebilirlik kaynakların kullanım maliyetleri ve uzun süreli kullanılmasının sağlanması, sosyal ve kültürel değerlerin genelini kapsayan çok geniş bir yelpazedir (Dikmen, 2011).

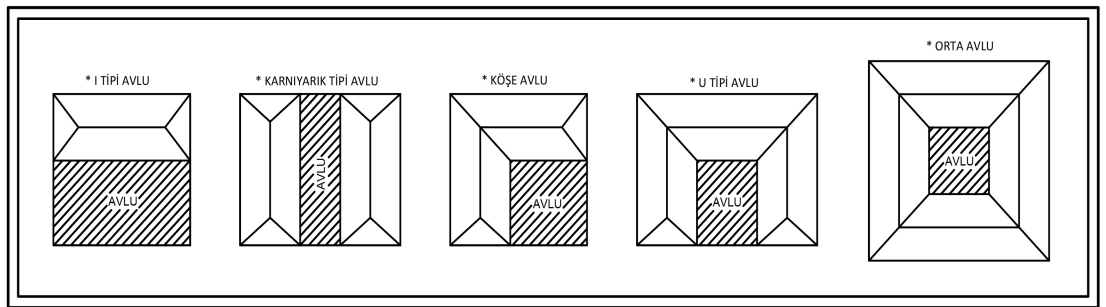
Konum, topografya, manzara, iklim, rüzgâr vb. gibi fiziksel çevre verilerine uygun biçimde planlanarak enerji verimliliği sağlanabilmektedir. Kaynakların verimli ve enerji etkin kullanılması, alternatif enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması sürdürülebilir mimari ve doğal çevrenin korunabilmesi sağlamaktadır. Aynı zamanda yapının; bakım-onarım maliyetleri, atık ve kirliliğin azaltılması veya değerlendirilmesi gerekmektedir. Esnek ve değişen şartlara uyum sağlayabilen ve uzun kullanım ömrü olabilen yapıların performanslarının beklenenden daha fazla arttırılması doğal çevre korunumu için bir başka önemli veridir. Bunun dışında zararlı maddelerden sakınılması, yapıya ilişkin güvenlik risklerinin en aza indirilmesi, daha konforlu ve sağlıklı mekânların oluşturulması ve mekân içi hava kalitesinin olması gerektiği normlara ulaşması, habitat ve biyolojik çeşitliliği korunması oldukça önemlidir. Kullanıcı memnuniyeti ve nitelikli çevre düzenlemeleri ile yaşanabilir mekanlar oluşturmak sürdürülebilir-ekolojik tasarım anlayışının vazgeçilmez başlıkları arasındadır (Dikmen, 2011).

Yapı kabuğu, doğal çevre ile yapay çevre arasında bir filtre görevi görmektedir. Yapı kabuklarının değişken özellikleri kullanıcı konforunun arttırılmasına ve enerjinin etkin kullanılmasına ilişkin olumlu özellikler taşımaktadır. Yapı kabuğunun değişken yapısı dış ortam şartlarının durumuna göre ayarlanabilen ve iç ortam konfor düzeyinde katkı sağlamaktadır (Gür ve Aygün, 2008). Yapı iç mekân tasarımında amaçlanan iklimsel

konforun sağlanabilmesi için yapının ısı kayıp ve kazançlarının belirlenmesi gerekmektedir. Ekolojik tasarım için bina formu-geometrisi ve yüzey alanları yapının ısı tutuculuğu bakımından önemlidir. Sıcak iklime sahip coğrafyalarda yüzey kaynaklı oluşabilecek ısı kayıplarını en aza indirmek için parçalı ve dış cephe alanı fazla bina formları kullanılmaktadır. Soğuk iklimlerde ise yapı cephelerinde oluşabilecek ısı kayıplarını önlemek amacı ile dış cephe alanlarının azaltılması gerekmektedir (Aktuna, 2007).

Özel Yarı Açık – Açık Mekân Tasarımı: Geleneksel Türk Mimarisinde yağış ve sıcaklık derecelerindeki farklılıklar farklı ev tiplerinin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Kış şartları soğuk geçen bölgelerde daha korunaklı, yaz şartları daha sıcak geçen bölgelerde dışa açık avlulu yapıların oluşmasını sağlamıştır. Kuzey bölgelere doğru iklim soğudukça avlular kış güneşinin iç mekâna alabilmek için genişlemiştir. Güney bölgelere yani daha sıcak iklimlere doğru yaz güneşinden korunmak amacı ile küçülmektedirler. Bu bölgelerde yapılarda kullanılan avlular ekseriyetle yüksek duvarlar ile çevrilmişlerdir. Duvarların yüksek olmasının nedeni avlunun daha az güneş almasına ve daha serin olmasına imkân sağlamaktadır. Uzun yıllardır yaygın olarak kullanılan avlulu evler beş grupta toplanmaktadır. Bunlar;

- *I tipi avlulu ev,*
- *Karniyarık tipi avlulu ev,*
- *Köşe avlulu ev,*
- *U tipi avlulu ev,*
- *Orta avlulu ev olarak ayrılmaktadır (Aktuna, 2007).*

Şekil 3.18: Geleneksel Avlu Tipleri (Aktuna, 2007)

Çizen: Yılmaz Arer, U.

Geleneksel Türk ev tipinde günlük yaşamın büyük bir kısmı evde geçmektedir ve Türk evinin temel belirleyici özelliklerinden birisi avlu içinde kurulmuş olmasıdır (Aktuna,

2007) (Köse, 2007). Kiler, depo ve hizmet mekânları ile yapının ısınmasına sağlayan fonksiyonların gerçekleştiği mekanlar ise avluda bulunmaktadır. Özellikle yaz aylarında iç mekânın daha fazla ısınmasını engellemek amacı ile avluda bulunan ocak, mutfak olarak kullanılmaktadır. Avlularda bulunan kuyu, havuz veya çakıl gibi döşemeler ise mekâna serinlik vermek amacı ile kullanılmaktadır. Geleneksel Türk ev tipinde saray mimarisinden en sade köy evlerine mekânların serinletilmesi için suyun buharlaşması metodu neredeyse her yapıda yaygın olarak kullanılmıştır. Buharlaşma yolu ile sağlanan pasif soğutma yöntemi, hava içindeki hissedilen ısı, ıslak yüzeylerdeki su damlacıklarının hissedilmeyen ısı ile yer değiştirmektedir. Suyun buharlaşma esnasında, sistemdeki ısı bir kısmı buharlaşma ısı olarak çevreden uzaklaşmaktadır (Aktuna, 2007).

Geleneksel konut mimarisinin kurgusunda önemli etkenler çevre, iklim verileri ve topografya olmuştur. Çevre ve iklim koşullarını, topografyayı yıllar içinde değerlendiren yöre halkı kendilerine özgü yapım teknikleri ve yöresel malzemeler ile kendi kültürel dokularını yansıtan yapılar inşa etmişlerdir. Bu yapıların en önemli ortak özellikleri yapıların bulundukları fiziksel ve ekolojik çevre ile uyum içerisinde olmasıdır (Atalan, 2018). Geleneksel Türk ev tipi kendi doğasında var olduğu günden beri sürdürülebilir kimliği ile günümüze kadar ulaşmıştır.

3.5.6 İç ve Dış Mekân Düzenlemesi/Organizasyonu

Hızla değişen teknolojiler, ihtiyaçların farklılaşması ve ekonomik şartlar dolayısıyla birbirine benzer çarpık kentler oluşmakta; tüm bunlar olurken yerel kültürünü kaybetmemiş doğa ile uyum içinde olan kırsal yerleşmeler gündeme gelmektedir (Eminağaoğlu ve Çevik, 2007). Kentlerin biçimlendirilmesinde önemli bir yapı taşı olan kent ekolojisi kentlerde hidroloji, topografya, jeoloji, toprak, iklim, jeomorfoloji yani abiyotik bileşenler ve flora, mikroorganizmalar, fauna ve tüm canlılar (biyotik bileşenler) arasındaki ilişkiyi ve etkileşimi ortaya koymaktadır (Aklanoğlu, 2009). Son yıllarda kentsel yaşamda yükselen birçok değer göze çarpmaktadır. Huzur, sakinlik, yeşil alanlar ve ekolojik değerlerin ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Kaliteli bir yaşam çevresi, kent dokusu içerisindeki yapılar, ulaşım olanakları, açık-yeşil alanlar arasındaki dengeli mekânsal dağılım ve ilişki sonucunda olabilmektedir. Peyzaj düzenlemeleri kaliteli kent yaşamı oluşturulmasında son derece önemli bir yere

sahiptir. Kent peyzajı bir mekânının deneyimlenmesi ve mekândan alınacak hazzı etkileyecek görme ve duyma gibi duyumsal unsurlarında içermektedir (Aklanoğlu, 2009). Ekolojik yaklaşımın bir çıktısı olan sürdürülebilir kent modelleri kendine yeterli kent-kompakt kent formlarıdır. Bu bilinç yeşil kent idealinin de bir parçasıdır. Amacı doğal yaşama olabildiğince zarar vermeden doğa merkezli bir yaşam tarzını benimseyerek, ekolojik bilincin artırılması ve bu sayede doğal kaynakların tüketiminin azaltılmasıdır (Aklanoğlu, 2009).

Kentlerde cinsiyet, yaş, fiziksel özellikler ve yetileri farklı birçok insan ve canlı yaşamaktadır. Kentlerdeki bu kullanıcı profili çoğunlukla çocuklar, yaşlılar ve engelliler olarak kategorize edilmektedir (Çelik ve diğ, 2015). Sürdürülebilir kentsel ve kırsal gelişimin gerçekleşmesi, planlama süreçlerinin ekolojik temellere oturtulması, doğa ile uyum içinde bir yaşam için ekonomi-enerji-ekoloji ilişkisini güçlendiren bir tasarım yaklaşımı benimsenmelidir (Aklanoğlu, 2009).

İnsanın içinde yaşadığı yapay çevrenin organizasyonu bireyin aktif veya pasif sosyal ve fiziksel eylemlerini desteklediği ölçüde yaşam konforu artmaktadır. Ayrıca mekân sadece fiziksel bir çevreyi ifade etmenin dışında içinde yaşayan canlıların deneyimlediği, hissettiği, bağ ve iletişim kurduğu bir olgudur. Bu nedenle yapının veya mekânın ölçeği ne olursa olsun, yaşam alanı oluşturulan mekânlar için kültürel, sosyal ve fiziksel anlamda algılanabilir ve yaşanabilir bir planlama ve tasarım oldukça önemlidir (Özgür ve diğ, 2010).

Yerel Kültüre Göre Tasarım (Yerel Mimarlık): Sürdürülebilir, ekolojik, biyofilik ve evrensel tasarım ilkeleri dahilinde olan tasarımlar 21. yüzyıl mimari mekân-yapı tasarımlarının temel parametrelerini oluşturmaktadır. Hem küresel ölçekte hem de yerel tasarımcıların, uygulamacıların ve işverenlerin yönlendirmeleri ile sıklıkla çağdaş projelerin içlerinde yer almaktadır. Mevcut ekosistemin sürekliliği bu prensipleri doğru algılayıp hayata geçirmek ile mümkün olabilecektir. Fosil yakıt tüketimlerinin en aza indirilmesi veya tamamen ortadan kaldırılması, bireylerin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönlendirilmesi ve bu yönde politikalar belirleyerek kitleler bazında harekete geçirilmesi yine bireylerin geri dönüşüme teşvik edilmesi ve yaygınlaşması için ulusal ve uluslararası düzeyde önlemler alınması, doğayı reddederek değil de

onunla barışçıl ve bütünleşik yaşamının yöntemlerinin geliştirilmesi ile ekosisteme verilen zararın önüne geçilmesi gerekmektedir.

Enerji duyarlı tasarımı sürdürülebilirliğin temel ilkelerinden biridir ve bütün yapı malzemeleri bileşenlerinin üretiminde ve uygulanmasında, yapının tasarımından yıkımına kadar her aşamasında uygulanması gereken geniş bir perspektifi kapsamaktadır. Yapıların işleyiş ve kullanım standartlarını düşürmeden, enerji giderlerinin bireysel ve toplumsal yararlaraya yönelik olarak maliyet ve miktarını en az seviyede tutmak son derece önemlidir. Enerji duyarlı tasarımlar;

- *Fotovoltaik panellerin kullanımı ile elektrik üretilmesi,*
- *Güneş kolektörü ile sıcak su elde edilmesi,*
- *Yapı tasarımına aktif ve pasif sistemleri entegre edilerek iklimlendirilmesi,*
- *Uygun şartlar varsa yerel ısıtma sistemlerin tercih edilmesi,*
- *Doğal havalandırma sağlanması,*
- *Doğal aydınlatma sağlanması,*
- *Atık kontrolü – atıkların geri dönüştürülmesi ve yeniden kullanılması,*
- *Isı pompası gibi mekanik sistemlerin kullanılması,*
- *Yapıya uygun cephe kaplama malzemesi seçilmesi ve yalıtımın yapılması,*
- *Yeterli oranlarda mekân boyutu tercih edilmesi,*
- *Enerji tasarruflu eşyaların tercih edilmesi,*
- *Uygulanacak coğrafi konuma göre malzeme seçimi vb. örnekler verilebilir* (Gökşen ve diğ, 2017).

21. yüzyılda kullanılan enerjinin büyük bir kısmı fosil yakıtlardan elde edilmektedir. Fosil yakıt tüketiminin atmosferde bol miktarda karbondioksit birikmesine sebep olması çevre sorunlarının en önemlilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevre ve doğanın tahribatının durdurulması veya en aza indirilmesi için tasarımcılar doğa dostu çözümler bularak tasarımlarında;

- *Güneş,*
- *Rüzgâr,*
- *Biyoyakıtlar,*
- *Jeotermal Enerji,*
- *Gel-git enerjisi gibi enerjileri kullanmaktadırlar.*

Yapıların dünya üzerindeki enerji miktarının yarısından fazlasını tüketiyor olması, yapı üzerinde alınacak enerji tasarrufu ve enerji verimliliğinin sağlanması, yenilenebilir enerji kaynaklarının tercih edilmesi, yenilenebilir olmayan kaynaklar kullanılıyor ise elde edilen enerjinin en doğru ve etkin şekilde kullanılması gerekmektedir. Bu tür yapıların verimli ve işlevsel çalışabilmesi için multidisipliner bir çalışma alanı oluşturulması şarttır.

Yerel yapıya uygun tasarım anlayışı için ise bölgenin coğrafi karakterinin en etkili şekilde analiz edilmesi ve tasarıma bölgenin karakterinin en etkili şekilde yansıtılması sağlanmalıdır. Fakat dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, geleneksel konutlarda geçmişten günümüze süregelen olumsuz tasarım ve malzeme birleşimlerinden kaynaklı problemlerin daha çağdaş ve sürdürülebilir bir dil ile geliştirilmesidir (Gökşen ve diğ, 2017).

Kullanıcı Sağlığı ve Verimliliği: Yapı ve mekân organizasyonunda uygulama yapılacak bölgenin yapısı, yaşam biçimi ve geleneklerin etkisi son derece büyüktür. 21. yüzyıl yaşam şartları ve teknolojik gelişmeler ile tüketici ihtiyaç ve konfor anlayışları farklılaşmış; bu durum mekân tasarımında yeni parametrelerin doğmasına sebep olmuştur. İklimle uygun tasarım anlayışı ile doğal havalandırma, doğal aydınlatma vb. gibi özellikleri ile kullanıcı sağlığı ve verimliliği sağlanmaya çalışılmaktadır (Gökşen ve diğ, 2017).

Sürdürülebilirlik kavramı post-modern anlamıyla tarihsel mimarinin biçimsel modellerinin eleştirel olmayan bir şekilde yeniden üretilmesi anlamına gelmektedir. Sürdürülebilir mimari kendi durumuna uygun, soyutlamadan, vazgeçmeden, yerel olarak üretilen malzeme ve tekniklerin yaygın kullanımıyla bağlamını yeniden yorumlama süreci ve/veya yüzyıllar boyunca deneme yanılma yoluyla inşa edilen mimari biçimlerin kullanması olarak tanımlanabilir (Vegas ve diğ, 2014). Öte yandan yerel mimari ile ilgili eğilimler ve artan duyarlılık, belirli yerel koşullar ve malzemeler dikkate alınmaksızın yapılan veya önerilen uygulamalar birtakım problemleri beraberinde getirmiştir. Arazi verilerini ve uygulanacak coğrafyanın iklim koşullarını planlamadan veya hesaplamadan farklı ülkelerdeki örnekleri veya malzemeleri uygulamak hatalı sonuçlara sebep olmaktadır. Örneğin, ahşap uygulanacağı

coğrafyada kolaylıkla temin edilemiyorsa o bölgede yapı malzemesi olarak kullanmak doğru olmayacaktır (Vegas ve diğ, 2014).

Yerel habitat çevresi ile bütünleşmiş haldedir ve ekosistemin diğer unsurlarına zarar vermez (Achenza ve Giovagnorio, 2014). İklim ve arazi özellikleri ise mimari tasarım yapmak için başlangıç noktasıdır. Yerel topluluklar bölgenin biyo-iklimsel özelliklerden (havalandırma, etkin enerji kullanımı, yönlendirme, bina tipi vb. gibi) yararlanarak yapıların güvenliğini ve yaşanabilirliğini güvence altına almışlardır. Farklı küresel iklim koşulları, iklimin mevsimsel veya günlük değişkenliklerine göre yerel mimari yapıların *“esnekliğinde ve uyarlanabilirliğinde”* yatan güçlü yönleri sahip çok sayıda çözüme neden olmuştur. Örneğin, Akdeniz gibi ılıman iklime sahip bölgelerde binalar kış aylarında güneş ışınlarını emmeye veya yaz aylarında güneş ışınlarına karşı koruma sağlamaya yarayan avlu, sundurma, kepenk vb. gibi yapı öğeleri ile donatılmıştır (Achenza ve Giovagnorio, 2014).

Yerel habitat, kirlilik ve diğer çevresel etkilerden kaçınmak için kaynakları optimize eder. Yerel mimaride kullanılan malzemeler, binaların yapıldığı coğrafi alandan elde edilmiştir. Malzemede zanaat üretimi vardır; araziden çıkarılan malzeme, hafifçe işlenir ve doğrudan sahada (kısa mesafede) kullanılır. Bu da ulaşım ile bağlantılı enerji ve çevresel maliyetlerinin daha az kullanılmasını sağlar. Bu bağlamda yerel malzeme kullanımında; nakliye ve sevkiyata ihtiyaç duyulmaması (veya çok kısa mesafe olması), daha az enerji kullanarak daha yoğun üretim yapılması, CO2 emisyon salınımının düşük olması gibi birçok avantaj sayılabilir (Achenza ve Giovagnorio, 2014).

Habitat, tüm sakinleri için güvenli ve koruyucu bir ortam sağlamalıdır. Yerel mimaride tehlikeye açık alanlarda, yerel inşaatçılar doğal risklerle başa çıkabilmek için yapıcı stratejiler uygulamıştır. Bu teknikler öncelikle her bir özel çevre ile ilgili olarak yüzyıllar boyunca deneysel olarak geliştirilmiştir. Bu yapı tiplerinde genellikle bölgesel malzemeler seçilmektedir: Örneğin, bambu, ahşap, taş vb. gibi. Yerel mimarideki teknik çözümler olası tehlike, yerel kültür ve çevresel verilere göre değişir. Bahsi geçen önlemler geçici veya kalıcı olabilir (Achenza ve Giovagnorio, 2014). Sonuç olarak insanlar yerel mimariye karşı duygusal bir bakış açısı geliştirir çünkü bu yapılar genellikle geçmişin bir ifadesi konumundadır ve dünyaya bakışımızı zenginleştiren anılarımızın izlerini taşırlar (Guillaud, 2014).

Ekolojik – Biyofilik Tasarım: Ekolojik olarak bir parçası olduğumuz doğa ile olan ilişkiler mekân-yapı tasarım kriterlerinde farklı parametreler ve kavramlar doğmasına sebep olmuştur. Biyomimikri, biyomimesis, biyofilik tasarım, organik mimarlık, *morfogenesis/morfo-ekolojik* tasarım gibi birçok farklı ifade ortaya çıkmıştır. 21. yüzyıl tasarım anlayışı içinde tüm bu tanımlamalar oldukça önemli bir yere sahiptir.

Bilim insanları ve tasarımcılar bireylerin doğal ve yapılı çevre ile ilgili memnuniyet derecelerini nelerin etkilediğini ve bu durumun sebep-sonuç ilişkilerini tanımlamak için çalışmaktadır (Kaya ve Selçuk, 2018). Her dönem farklı biçim, form ve şekillerde uygulanan doğal temalar arasındaki tutarlılık biyofilik tasarım fikri ve anlayışının yeni bir olgu olmadığını destekler niteliktedir.

Biyofili kavramı insan ve doğa arasındaki doğuştan beri süregelen duygusal yakınlığı ifade etmektedir. Bu hipotez ile insanın diğer tüm yaşam sistemlerine içgüdüsel olarak bağlı olduğunu iddia etmektedir (Kaya ve Selçuk, 2018). Yaşam dostu tasarım anlayışı olarak da tanımlanan biyofilik tasarım (biophilic design) kavramı bir tasarım prensibi veya eylemi olarak yeni bir kavram değildir. İnsanın, doğada olma ve onunla bağlantı kurma içgüdülerine bağlı olarak doğuştan beri var olan eğilimlerin tümü biyofilik tasarımının iç dinamiklerini oluşturmaktadır (Demirbaş ve Demirbaş, 2019).

Doğa ve insanın modern kentsel alan içerisindeki ilişkisini yeniden kurarak zihinsel ve fiziksel açıdan sağlık ve refah duygularını geliştirmeyi amaçlayan bu yaklaşım 21. yüzyıl mekân tasarım kriterleri içine önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte yapılı çevre içerisindeki insanın biyolojik bir organizma olarak iyi bir yaşam alanı yaratması ile ilgilidir ve tüm türlerde olduğu gibi insanında doğala ve doğaya karşı etki ve tepkisel bağlantısı biyolojisinde mevcuttur. Biyofilik tasarım modern yapılı çevre ile doğa arasındaki kurguyu yeniden yorumlarken aynı zamanda bireylerin fiziksel ve zihinsel sağlıklarını-zindeliklerini de geliştirmeyi amaçlamaktadır (Kaya ve Selçuk, 2018).

21. yüzyıl iç mimari pratikleri göz önüne alındığında doğaya dönük, doğa ile iç içe, doğaya karışan veya doğadan esinlenen tasarım yaklaşımlarının benimsendiği bilinmektedir. Günümüz tasarım kriterlerine bakıldığında tasarlanan birçok mekân içerisinde biyofilik tasarımın son derece etkili olduğu gözlemlenmektedir. Biyofilik

tasarım anlayışı ile oluşturulan özellikle kamusal alanlar kullanıcıları üzerinde pozitif etkileşim sergilerken, stres düzeyini azalttığı, çalışma verimini arttırdığı da yapılan araştırmalarla gözlemlenmiştir. Özellikle eğitim ve sağlık hizmet yapıları gibi kamusal mekânlarda biyofilik tasarım-yaşam dostu tasarım uygulanması küresel ekonomi ve toplum sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır (Demirbaş ve Demirbaş, 2019). Doğal olan ve doğa ile iç içe tasarım anlayışı eski çağlardan beri insan yaşam alanlarında kullanılmıştır. İlk yerleşim yerleri olan mağaralardaki duvar resimlerinden, Şanlıurfa'da Neolitik Döneme ait bulunan Göbeklitepe yerleşim alanının karakteristik stilinde, Yunan tapınaklarında, Babil'in asma bahçelerinde, İspanya'daki Elhamra Sarayı bahçe avlusunda, Selçuklu motifleri vb. birçok örnekte doğal unsurların ve süreçlerin uygulamalarını görmek mümkündür (Kaya ve Selçuk, 2018).

Doğal yaşamı koruyabilmek için karbon ayak izinin azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının tüketiminin çoğalması için toplumların bilinçlendirilmesi gelecek kuşakların sürdürülebilir bir yaşama sahip olabilmeleri için çok değerlidir. Doğal yaşamın korunması ve mimari-tasarım kaynaklı çevresel zararın minimum düzeyde tutulması gerekmektedir. Yapı tasarım aşamasında bulunduğu çevre, iklim, topografya, ekosistem doğru analiz edilmeli tüm parametreler bu doğrultuda oluşturulmalıdır. Yapı yerleşim yeri seçilirken ise toplumsal gereksinimler dikkate alınmalıdır. Bölgenin yoğunluğu, manzarası, ulaşım imkânları (bisiklet, yaya, bisiklet) gibi konular için çözüm önerileri sunulmalıdır. Rüzgâr, güneş, bitki örtüsü, arazi eğimi yapının konumlandırılmasında etkin rol oynayan faktörlerdendir. Yapının yerleşeceği araziye en az müdahale ile yerleşmesi, topografyasına uyumlu olması çevre tahribatını aza indirmek için son derece önemli bir planlamadır. Tasarım bölge iklimi verilerine göre planlandığında enerji sarfiyatı da minimize edilmiş olacaktır. Avrupa'da iklim ile dengeli oluşturulmuş yapının ısıtılması için tüketilen enerjinin diğer yapılara oranla on kat daha düşük performans sergilediği gözlemlenmiştir (Gökşen ve diğ, 2017).

Mekân tasarım parametrelerinde birçok etken saymak mümkündür bunlardan biri mevsime göre değişken kullanım verilebilir. Örnek olarak kış bahçeleri veya cam paravanlar ile ayrılmış-ayrıştırılmış mekânlar verilebilmektedir. Yaz aylarında hareketli paravanların açılması ise açık hale dönüştürülen mekânlar sayesinde

mevsime göre değişkenlik sergileyen alanlar elde etmek mümkün olmaktadır. Tampon mekân kullanımı ise doğrudan kullanılmayan banyo, merdiven, kiler, WC gibi alanların tampon mekân oluşturması amacı ile özellikle daha az kullanılan soğuk yönde tasarlanmasıdır. Böylelikle ısı kayıplarının da olabildiğince önüne geçilmiş olacaktır (Gökşen ve diğ., 2017).

3.5.7 Yapı Kimliği ve Malzemesi

Mimarlık, tasarım, mühendislik ve teknoloji ilişkisinin bir başka boyutu da yapı malzemeleri üzerine olan gelişmelerdir. 21. yüzyılda çevreye daha az zarar veren, geri dönüşümü olabilen malzemeler tercih edilmektedir. Geleneksel malzemeler yeni teknolojiler kullanılarak çağdaş, sürdürülebilir, ekolojik kompozit malzemelerin üretilmesine yardımcı olmaktadır.

Yapı malzemesi ve ürünlerinin sürdürülebilir tasarım ilkelerine göre seçimi, yapıların doğal çevre üzerindeki negatif etkilerini azaltmaktadır. Bununla beraber işletme, onarım ve bakım giderlerini azaltırken enerji etkinliğini arttırmaktadır. Sonuç olarak sürekli kullanıcısı için sağlıklı ve konforlu ortamlar sunmaktadır. Yerel malzeme kullanımı ile ham maddenin taşınması için daha az enerji harcamakta ve taşıma sırasında ortaya çıkacak olan CO₂ emisyonunu da azaltmaktadır. Bununla birlikte yerel ekonominin kalkınmasına da fayda sağlamaktadır (Gökşen ve diğ., 2017). Doğal taş, ahşap ve basit pişirme yöntemleri ile (güneşte kurutma) kurutularak üretilen pişmiş toprak malzemeler az işlem gören ve neredeyse ham halleri ile kullanılabilen yapı malzemeleridir. Bu malzemeleri kullanmak, daha az enerji ve su tüketimi açısından da sürdürülebilir fayda sağlayacaktır.

Geleneksel malzemeler sürdürülebilir mimari yaklaşımlar ile beraber çağdaş tasarım planlamalarında da tercih sebebi olmaktadır. Ekolojik ve sürdürülebilir tasarımlar için doğal malzemeler veya doğal bileşenli malzemelerin dışında sağlığa zararlı boyalar yerine uçucu organik bileşenler, çözücüler içermeyen, su bazlı akrilik lateks boyalar kullanılmaktadır. Piezoelektrik bir madde olan zirkonat titanat (PZT) içeren boyalar, yüzeylere uygulanarak malzemenin basınç ve çekme gerilmelerindeki artış, boya tarafından çevreye yayılan elektrik sinyalleri yardımı ile saptanarak daha ince kesitli taşıyıcı bileşenler inşa ederek yapının strüktürel davranışını izlemeyi mümkün

kılmaktadır (Altun, 2007). Cam kırılğan bir malzemedir ve günümüz teknolojileri ile eğilme dayanımı arttırılmış ve strüktür malzemesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Strüktürel cam dışında mevsimlik değişimlere uyum sağlayabilen, dinamik filtreler yardımı ile doğal aydınlatma imkânı sunan, güneşten ısı kazancı, güneş kontrolü sağlayan, güneş spektrumunun farklı dalga boylarındaki ışınlamaları seçerek geçirme özelliğine sahip olan akıllı camlar geliştirilmiştir. Şeffaf ısı yalıtımlı malzemelerin güneş ışınlamını geçirme hassasiyetleri dolayısı ile arkasındaki duvarın ısıyı depolamasına imkân sağlamakta ve ısı köprülerini engelleyerek enerji korunumu ve yapı sağlığı yönünden bina performansını önemli ölçüde yükseltmektedir (Altun, 2007).

Ahşabın yapı malzemesi olarak kullanılması çelik ve betona göre çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Ekolojik yapılanma içerisinde önemli bir yere sahip olan ahşap; bireylerin yaşam çevrelerine karşı daha akılcı, dikkatli ve kontrollü olması gerektiğini göstermektedir. Malzemenin doğasına uygun hareket ederek dönüştürülerek kullanılmasının önemini kavramak, yaşam konforunu yükselten ve enerji etkin tasarım, doğru planlama ile üretilen her türlü yapıların veya araç gerecin çoğalmasını desteklemek gerekmektedir (Bostancıoğlu ve Birer, 2004). Organik ve başka hiçbir malzemedede olmayan iç yapıya sahip olan bir ahşap geleneksel mimarinin vazgeçilmez bir parçası olmasının yanı sıra 21. yüzyılda da sürdürülebilir ve ekolojik mimarinin desteklediği önemli malzemelerden biri olmuştur (Altun, 2007). Ahşap malzemenin hafif olması, farklı iklim şartlarına dayanımının yüksek olması, özel boyalar ve koruyucular (emprenye) ile böceklenmeye ve haşerelere karşı direncinin yükseltilebilmesi, farklı kurutma ve ısıtım işlem metotları ile ömrünün uzatılması ve farklı formların oluşturulmasına imkân sağlaması, çelik ve beton ile sorunsuz bir uyum içinde kullanılabilmesi, enerji dostu olması ve depreme dayanıklı olması, geri dönüştürülebilir olması vb. gibi birçok olumlu özelliği ile tercih sebebi olmaktadır. Ahşap dışında sürdürülebilir ve geri dönüştürülebilen, kolay temin edilebilen bir diğer malzeme ise kâğıttır. Kâğıt özel tutkallar ve yapıştırma teknikleri sayesinde sarmal olarak kat kat yapıştırılarak yeni ve geri dönüşümlü bir başka malzeme elde edilmek mümkün olmaktadır (Altun, 2007).

Yapıların değerini korumak ve ömrünü uzatmak için, iç ve dış etkenlerden doğru biçimde korunması gerekmektedir. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken en önemli

nokta yapının tasarım aşamasından yapım aşamasına kadar olan planlama sürecinde malzeme ve yalıtımın doğru hesaplanması ve uygulanmasıdır. İç ve dış mekânı birbirinden ayıran ve bina zarfı olarak tanımlanan kapılar, pencereler, duvarlar, çatı, tavan ve döşemelerden oluşan yapı elemanları dış hava koşullarından korunmalıdır. Bununla birlikte amacına uygun olarak kullanıcı sağlığı ve konforu yapı içinde sağlanmalıdır. Yapı bileşenleri üzerinden farklı sıcaklıktaki iç ve dış ortam arasında ısı kaybını azaltmak veya kazancını arttırmak için uygulanan tüm işlemlere ısı yalıtımı adı verilmektedir. Isı yalıtımı ile enerji tasarrufu sağlamanın yanı sıra doğru yalıtım malzeme seçimi ile işitsel ve iklimsel konfor da sağlanmış olmaktadır. Bununla birlikte yapı için yangın güvenliği de sağlanmaktadır. Yalıtımlı binalar sayesinde, ısı kazanç ve kayıpları azaltarak ısı tasarrufu sağlanması, çevrenin korunması gürültü ve ısı konfor denetiminin sağlanması, yapı elemanlarında ve yüzeylerde yoğuşmanın azaltılması, soğutma ve ısıtma ve enerji sistemlerinde işletme verimliliğinin artırılması ve yapı elemanlarının dış etkenlerden korunması mümkün olmaktadır (Candan, 2007).

Şekil 3.19: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Tasarım Kriterleri²⁸

²⁸ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde malzeme salt yapının sürdürülebilirliği açısından değil fikrin gelecek nesillere aktarılabilmesi ve sürdürülebilir olması nedeni ile son derece önemlidir. Sürdürülebilirlik kavramı son yıllarda detaylıca irdelenmiş ve birçok tasarımın önemli parametrelerinden biri olmuştur. Fakat dünya üzerinde hedeflenen amacına 21. yüzyılda halen ulaşamamıştır. Toplumların bilinçlenmesi, geri dönüşüm, atık azaltımı ve gerektiği kadarını harcama bilinci, bulunduğumuz yüzyılda dahi gerçek anlamda uygulanamamaktadır. HAYAÇO projesi dâhilinde planlanan malzemeler yapının uygulanacağı coğrafi verilere göre belirleneceğinden malzeme seçiminin sürdürülebilir ve doğa dostu olması birincil kriterdir.

Gelecek nesillerin bizler ile eşit kaynaklara sahip olabilmesi için mevcut doğal kaynakların doğru ve iyi bir şekilde korunması gerekmektedir. Yapı malzemelerinin kaynağından çıkarılmasından son işlemine kadar geçen süreçte oluşturduğu atık maddelerin doğal çevreyi son derece olumsuz etkilediği bilinmektedir. Bu bağlamda proje kapsamında yapı için kullanılacak tüm malzemelerin yapım aşamasından, imha aşamasına kadar her noktada çevre dostu olması zorunlu olacaktır. Atıklardan üretilmiş çağdaş ve çevre dostu çözümler ile yapı oluşturulacaktır.

Beton malzeme inşaat sektörünün birincil malzemelerindendir. Bu bağlamda bir yapının yıkılma aşamasında elde edilen eski beton, kırılarak yeniden agrega malzemesi olarak kullanılabilir. Betona katkı malzemesi olarak kullanılan mermer tozunun filler katkı malzemesi olarak kullanıldığı ve beton üretiminde kullanılan ince malzeme oranının yaklaşık %10'unun mermer tozu ile değiştirilmesi durumunda basınç dayanımının ciddi farklılıklar gösterdiği araştırmalarda da gözlemlenmiştir. Ahşap ise en eski yapı malzemesinden biridir ancak betonarmenin bulunması ile yerel mimari örnekleri dışında kullanımı oldukça azalmıştır. Ahşap aynı zamanda, kaynak bakımından yenilenebilen tek inşaat malzemesidir (Gürer ve diğ, 2004).

Vernaküler mimarlık anlayışı bir yörenin kendine özgü mimari biçimlendirme dilidir. HAYAÇO projesi vernaküler mimarlık anlayışını benimseyerek çağdaş olan ile uyumlu bir ilişki yakalamayı hedeflemektedir. Günümüzde mimari tasarım kavramı teknoloji odaklı (teknosantrik) ve çevre odaklı (ekosentrik) olmak üzere iki yaklaşımı benimsemektedir. Teknosantrik yaklaşımın amacı yapı ve çevresinin yüksek teknolojik olanaklar ile kontrol edilmesini sağlarken, enerji etkin kullanım, ilerleme ve

kontrolün en üst seviyede olduğu bir tasarım prensibi olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yaklaşım olan ekosantrik ise; doğa odaklı bakış açısı ve biyoetik değerler ile ileri teknoloji gerektirmeyen bir prensibi benimsemektedir. Başarılı ve iyi bir çözümleme için her iki mimari yaklaşımından da yararlanmak ve yapıların teknolojiyi yok saymadan doğa ile uyumuna katkı sağlayacak nitelikte olmasına dikkat edilmelidir (Aytis ve Polatkan, 2010).

Endüstri devrimi ile beraber hızla artan nüfusa bağlı olarak farklı yapı fonksiyonları ile hacimsel olarak daha büyük yapı gereksinimleri ortaya çıkmıştır. Geniş ve büyük yapı taleplerine cevap verebilen en iyi malzemelerden biri çeliktir. Kolay işlenebilir olmasının yanı sıra hafif ve fonksiyonel olabilmesi, seri üretime fırsat sunabilmesi çeliğin yapılarda kullanılmasının da önünü açmıştır. Özellikle konsol taşıma, geniş açıklıklarının geçme gibi mimaride mühendislik problemlerine uygun cevaplar verebilmesi çeliğin kullanım olanaklarını çoğaltmıştır (Yaman ve Gökaslan, 2019). Paslanmaz çelik geri dönüştürülebilir malzeme grubundadır. Doğal ve yapay çevre içerisinde korozyon ve oksitlenmeye karşı yüksek dirence sahip bir malzemedir. Etkili görünümü, birçok diğer malzemeye oranla fiyat performansı, düşük bakım maliyeti çeliğin etkili yapı malzemesi olmasına imkân sunmaktadır.

19. yüzyılda başlayan prefabrikasyon, ihtiyaçlara hızlı cevap verebilme özelliği ile daha önceki çözümlerin önüne geçerek 21. yüzyılda sıklıkla tercih edilen bir yapı üretim yöntemi haline gelmiştir. Sanayi Devrimi sonrası yapı sektörü için önemli bir üretim yöntemi haline gelen prefabrikasyon, modüler ve seri üretimde kolay kullanım olanağı sunduğu için son derece önemli bir üretim metodu olmuştur. Prefabrikasyon tanım olarak; kullanım amacına göre mukavemet, ikamete uygunluk, konfor ve görünüm, daha az bakım maliyeti ve uygulama süresi bakımından olağan koşullara yeterli yanıt verebilecek tutarlı bir yapım sistemi oluşturmak üzere, elemanların birçoğunun atölyelerde endüstriyel metotların duyarlılığı sayesinde seri halde imal edilmiş yapı türü olarak kabul edilmektedir. Prefabrikasyon sistemi yapının parçalarının fabrikasyon üretimi tamamlandıktan sonra yapı yerinde uygulanması ile sonuçlanmaktadır (Kurnalı, 2015).

Sürdürülebilir yapı tasarımı için bina geometrisi yerel dokudan bağımsız olarak düşünülemez. Yapının yer alacağı çevrenin niteliklerini ve karakterini yansıtmaları son

derece önemlidir. Tasarımcı hem yerel dokudan yararlanırken hem de çağdaş yaşam şartlarını dikkate alarak planlama yapmalı ve bu doğrultuda doğal çevre ile yapay çevreyi birbirinden koparmamalıdır. Tasarımcı bölgesel iklimi doğru analiz ettiğinde etkili çözüm bulması da kaçınılmaz olur. Bölgenin iklimine göre oluşturulan bina formu, yönelme doğrultusu, en ve boy ilişki oranları farklılaşmaktadır. Bu perspektifte yapılar, iklime uygun olarak pasif ve aktif sistemlerden birinin veya ikisinin beraber öncelik kazanması, topografyası, binanın yönelmesi, bitki örtüsü, rüzgâr ve güneş etkisi vb. parametrelerin etkisi ile tasarlanmalıdır. Mekân ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve farklı çözüm bulabilmek için özel konstrüksiyonlu tasarımlara yönelmek ve yapı içerisindeki enerji kaybını minimize etmek için tasarımcı kompakt yapı tasarımlarına yönelmektedir (Gökşen ve diğ., 2017).

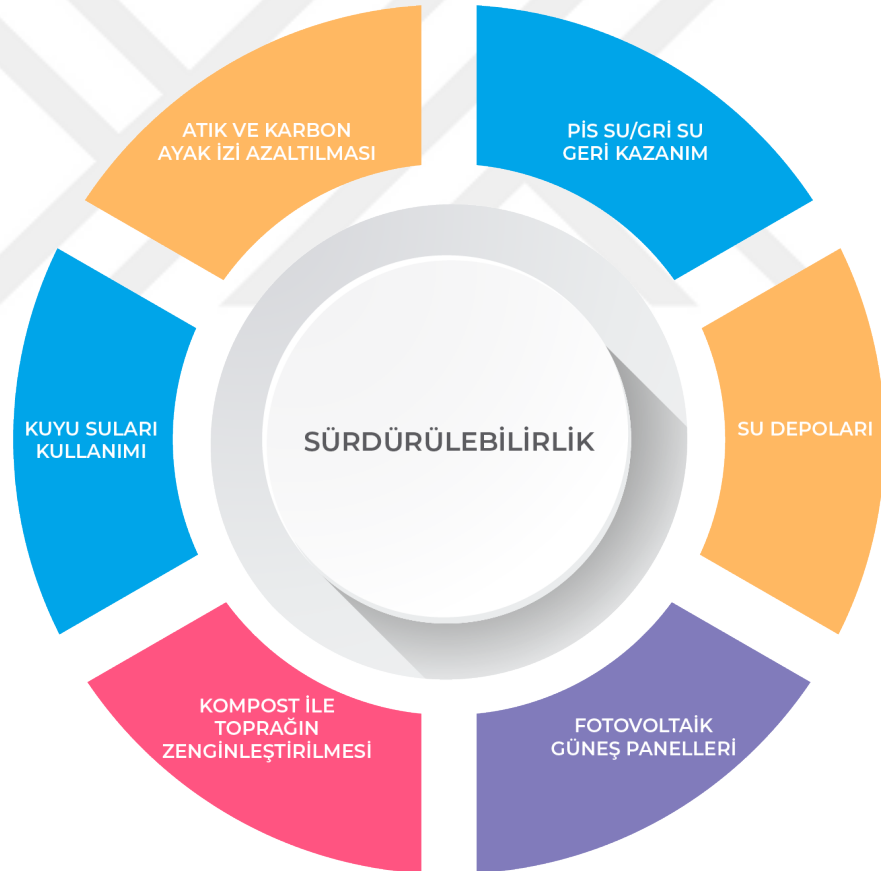
Kentsel yapılaşmada sıklıkla görülen asfalt ve beton ile örtülmüş yüzeyler yeryüzüne yağın suyun toprağa ulaşmasına fırsat vermezler. Karanlık çatı üstleri ve kaldırımlar güneş enerjisini yutarak depolar ve gece de yansıtırlar. Su kaynaklarının azalması, kentsel alanlar ile açık alanlar arasında sıcaklık farklılıkları, ısı adaları etkisi, bozulmuş toprak ile hava şartlarının değişmesi ve kentsel alanlardaki yeşil alanların kaybı ile sonuçlanmaktadır (Tohum, 2011). Sürdürülebilir ve ekolojik mimarinin bir diğer uygulaması ise yeşil çatılardır. Çatı bahçeleri oluşturmak bulunduğu yapıya eklediği ekstra yük ve maliyeti oldukça fazla olması dolayısı ile tasarımı direkt etkileyen önemli bir unsurdur (Tunbiş, 1987).

Yeşil çatı kavramı, 21. yüzyılda sığ derinliğe sahip olan bir yetiştirme ortamı üzerinde (2-10 cm), değişken çevre koşullarına uyum sağlayabilen otsu bitki türleri ile bitkilerden, bakım ihtiyaçları düşük olan, üzerinde bulunduğu yapıya ve yapı çevreye sağladığı katkılar sebebi ile tesis edilmiş olan ekstensif²⁹ çatı bahçe alanları için kullanılan bir terimdir (Ekşi ve Uzun, 2016). Günümüzde uygulanan yeşil çatı örnekleri 19. yüzyıl başlarında Kuzey Avrupa'da çatı yüzeylerinin toprak ile örtülerek üzerinin çeşitli otsu bitkilerle bitkilendirilmesi ile ısı yalıtımı sağlanmasıyla oluşturulmuş çatı sistemleridir. Bitkilendirilmiş çatı sistemleri yoğun (intensif³⁰), seyrek (ekstensif) sistemler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bu iki sistem karıştırılarak ise yarı

²⁹ Seyrek, az yoğun (Aras, 2019).

³⁰ Yoğun (Aras, 2019).

intensif sistemler kullanılmaktadır. İntensif sistemler ağaç ve çalılar ile bitkilendirilmiş, bir bahçeye benzeyen ve drenaj, sulama, yer kaplamaları gibi yoğun sistemler gerektiren ve daha çok estetik amaçlı uygulanan sistemlerdir. Ekstensif sistemler ise; günümüzde yeşil çatı olarak adlandırılan ekseriyetle *Sedum (SP)* türleri gibi yenileme yetenekleri yüksek ve kuraklığa dayanabilen yer örtücü bitkiler yardımı ile bitkilendirilmiş, sığ yetiştirilme oranına sahip, drenaj ve sulama gibi gelişmiş sistemler gerektirmeyen, daha çok üzerinde bulunduğu yapıya ve yapılı çevreye ekolojik ve sürdürülebilir katkıları dolayısıyla tesis edilen çatı bahçeleridir. Ayrıca ekstensif sistemler herhangi bir sulama sistemine ihtiyaç duymadan alt katmanlarında depoladığı (biriktirdiği) suyu kullanmaya imkân sağlamaktadır (Ekşi ve Uzun, 2016).

Şekil 3.20: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Sürdürülebilirlik İlkeleri³¹

Fiziksel, mimari mekâna ait gereksinmelerin hızla gelişen teknolojiler ile desteklenmesi akıllı bina anlayışı içinde kullanıcılarında sosyal ortamlar

³¹ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

sağlamaktadır. Çevre dostu ve ekolojik tasarımların artması yeni nesil malzeme ve üretim metotlarının önemini ortaya çıkarmaktadır. Karma bina yapısının barındırdığı sürdürülebilirlik, ekolojik tema ve uygulamaları ile örnek alınacak nitelikler sunmaktadır. Günümüzde yenilikçi tasarım olarak algılanan pek çok fikir sadece fiziksel mekânın kurgusu ile tamamlanmayıp, eş zamanlı olarak yapı programının kentsel mekân ile bütünleşerek toplulukları yönlendirmesi gerektiğini de savunmaktadır. 21. yüzyıl mekân ve yapı tasarımında kullanıcıların bir aradalıklarını sağlayan, güçlerini sembolize edebilecekleri tek çatı kavramı altındaki ekolojik sosyal mekanlar değişim ve gelişim göstermektedir (Şahin ve Hocaoglu, 2015).

Mekân ve yapı tasarımına ait birçok gereksinim mevcuttur. Bunlar; bireyi bilgilendirmeye, değişime açık olmaya, fiziksel ve psikolojik güvenliğe, bulunduğu çevreye ait olmaya, kamusalığa ve/veya kendini gerçekleştirmeye açık olmalıdır (Şahin ve Hocaoglu, 2015). Bahsi geçen seçenekler tasarlanacak proje özelinde değişiklik gösterebilir.

Yeşil Bina Tasarım Hedefleri	Yeşil Bina Tasarım İlkeleri
Kaynak Kullanımının Azaltılması	- Enerji etkin yapı tasarımı - Enerji etkin yapım süreci - Yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi - Geri dönüşümlü malzeme seçimi - Yeniden kullanım - Enerji etkin malzeme seçimi - Yağmur sularının değerlendirilmesi - Atık suların değerlendirilmesi - Arazinin etkin kullanımı
Çevre ve Doğal Ortamın Korunması ve İyileştirilmesi	- Doğal çevreye uyum - Doğal bitki örtüsünün korunması ve iyileştirilmesi - Çevrenin ekosisteminin anlaşılması ve korunması - Her türlü atığın azaltılması, denetlenmesi - Geri dönüşümlü malzeme kullanımı - Enerji tüketiminin azaltılması - Temiz enerji kaynaklarının kullanılması
İnsan Sağlığının ve Konforunun En Üst Düzeyde Sağlanması	- Uygun iç iklimsel koşulların oluşturulması - Uygun nitelikli havalandırma koşullarının sağlanması - Görsel konfor koşullarının sağlanması - Gürültü, kirlilik ve kötü kokuların denetlenmesi - Uygun akustik koşulların sağlanması - Zehirli madde içeren malzemelerin kullanılmaması - Sosyal ve kültürel etkinlikler için alanlar oluşturulması - Ulaşım koşullarının sağlanması
Sosyo - Ekonomik, Kültürel ve Politik Gerçeklerin Gözetilmesi	- Toplumların sosyal ve ekonomik gerçeklerinin anlaşılması - Toplumsal çeşitliliğin korunması - Kültürel çeşitliliğin korunması ve zenginleştirilmesi - Toplumsal gereksinim ve isteklerin anlaşılması - Toplumların kendi yaşam ortamlarının oluşturulma sürecine etkin katılımının sağlanması

Şekil 3.21: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yeşil Bina Tasarım Hedef ve İlkeleri (Akın ve Kaplan, 2019) **Çizen:** Yılmaz Arer, U.

Şekil 3.22: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yapım Kriterleri³²

³² Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.5.8 Entegre Yaşam Alanı Tasarım Yaklaşımında Yeniden İşlevlendirme

Yapının var olma sebebi insandır. İnsanlar veya canlılar tarafından kullanılmayan bir yapı var oluş nedenini yitirmiş demektir. Bu nedenle insan tarafından kullanılmayan yapılar harabeye dönmektedir. Yapıldıkları dönem içerisinde bir işlev ve amaç ile kurgulanan yapılar, süreç içerisinde değişen kültürel ve sosyo-ekonomik koşullar ile beraber yapıldığı zamanki işlevini kaybedebilmektedir. Toplum sürekli gelişim ve değişim içindedir ve zaman içerisinde değişen ihtiyaçlarına bağlı olarak, özgün işlevini kaybetmekte olan yapılara, yapılma amacından farklı amaçlarla hizmet etmesi için yeni işlev yüklemeye “yeniden işlevlendirme” denilmektedir (Pehlivan, 2018).

Çoğu zaman işlevini yitiren yapılar inşa edildiği dönemin kültürel, teknik, sosyal, mimari ve ekonomik vb. özelliklerinin somut birer yansıması olarak varlıklarını sürdürmeye devam ederler. Yeniden işlevlendirme tarihi yapıların korunması için bir araçtır (Pehlivan, 2018). Böylelikle işlevsel olarak eskiyen ve kurgulanan amacını yitiren yapıların terkedilerek yok olmaya mahkûm olmadan ve manevi değerini geleceğe aktarabilmek için yeniden işlevlendirilmeleri gerekmektedir (Kaşlı, 2009). Yapıların işlevsel değeri, bakımının sürekli yapılması ve yapının yaşamını sürdürebilmesi için bir gereklilik olmuş ve bu sayede birçok yapı üretildiği yıldan günümüze kadar ulaşabilmiştir (Pehlivan, 2018). Yapılarda sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik alınan birçok önlem vardır fakat bunun da ötesine geçmek amacı ile 1975 yılında Amsterdam Bildirisi yayımlanmıştır. Bildiride, yapı için uygun işlevin belirlenmesi, sosyal dokunun korunması ve restorasyon çalışmalarının titizlikle gerçekleştirilmesi gerekliliği saptanmıştır. Bu çerçevede yeniden işlevlendirme Kanada, Hong Kong, Amerika, Avustralya, İspanya ve Kuzey Afrika gibi ülkelerde tercih edilen bir koruma yöntemi haline getirilmiştir (Saraç & Tanrısever, 2018). Endüstri mirası yapıların gelecek kuşaklara aktarılması için uygun bir işlev ile kent yaşantısına kazandırılmasının yanı sıra özgün kimliklerinin de muhafaza edilmesi ile sağlanabilmektedir (Köksal ve Ahunbay, 2006).

Endüstri Devrimi ile birlikte birçok alanda değişen dünya düzeni mimari alanda da kendini göstermiş ve Osmanlı Devleti’nde de hissedilmiştir. Endüstri yapıları inşa edildikleri döneme ait tarihsel, sosyal ve kültürel özellikler ile korunmaya değer yapı durumundadır. Bu sebeple tüm korunmaya değer yapılarda olduğu gibi endüstri

yapılarında da yeniden işlevlendirme sırasında uygulanacak olan müdahaleler ile yapının zarar görmemesi için uygulamaların hassasiyet ile yapılması gerekmektedir (Kaşlı, 2009). Tarihsel değer taşıyan mimari yapılar bulunduğu coğrafyanın kültürünü tasarım ve malzeme ile somutlaştırarak duyular ile algılanabilen kültürel kaynaklar haline dönüşür. Anıtsal değeri olan bu tür yapılar kullanıcıları yaptıkları döneme götürebilmektedir. Tarihi binaların bu güçlü özelliklerinin korunabilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için aslına uygun planlama yapılması ve ilk işlevine paralel olarak yeniden işlevlendirme yapılması gerekmektedir (Durukan, 2020).

Planlanan HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi için her türlü olasılık değerlendirilerek bir alan araştırması yapılmıştır. Bu bağlamda yeniden işlevlendirmenin tez kapsamına dâhil edilmesinin en önemli sebeplerinden biri hedeflenen proje için var olan bir yapının yeniden işlevlendirilmesi gerekliliğinin ortaya çıkma ihtimalidir. Özetle HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi ile sıfırdan bir proje planlaması yapılabileceği gibi mevcut bir yapıdan da yararlanılabilir. Tarihi dokuya sahip olabildiği gibi işlevini kaybetmiş kimliği olmayan bir yapıdan da faydalanılabilir. Proje sadece sıfırdan oluşturulacak mekân kurguları ile değil yeniden işlev kazandırılacak bir yapının da planlanması üzerine kurgulanabilir. HAYAÇO projesi ile birçok olasılık değerlendirilmiş ve tasarım kriterleri bu perspektifte belirlenmiştir. Sonuç olarak planlanan entegre yaşam alanı tasarım rehberi ve model önerisi sayesinde planlama her türlü yapıya adapte edilebilecek nitelikte oluşturulmuştur.

4. SOSYAL SORUMLULUK PROJESİ OLARAK: HAYVAN, YAŞLI, ÇOCUKLAR İÇİN ENTEGRE YAŞAM ALANLARI TASARIM İLKELERİ UYGULAMA YAKLAŞIMLARI ve MODEL ÖNERİSİ

Dezavantajlı birey, grup veya canlılardan olan hayvan, yaşlı, çocuk yaşam alanları birçok disiplin tarafından araştırma konusu olmuştur. Bahsi geçen birey, grup veya canlılar ile ilgili araştırmalar daha çok sosyoloji, psikoloji, antropoloji, hemşirelik, etnografi ve veterinerlik disiplinleri tarafından irdelenmiş ve beraberinde her bir bilim dalı kendi alanı içinde araştırmasını yapmıştır. Literatür taramasında bahsi geçen üçleme üzerine ortak bir entegre yaşam alanı projesi üzerine bir planlama yapılmadığı tespit edilmiştir. Doktora projesi kapsamında araştırma çerçevesi ilk etapta hayvan, yaşlı ve çocukları ele alan ortak bir kurgu üzerinde durmaktadır. Bilindiği üzere dezavantajlı bireyler, canlılar şablonu oldukça fazla canlıyı içine almaktadır. Tez kapsamında hayvan, yaşlı ve çocukların birlikte yaşayacağı bir kurgu ele alınmıştır fakat ilerleyen süreçte farklı grupların bütünsel yaşamalarına fırsat sunacak inovatif projeler geliştirilebilir.

Mekân veya kabuk, içinde yaşayan canlılar ile anlam kazanmakta ve işlevi buna göre belirlenmektedir. Zira mekân, kullanıcısı ile tanımlanıp ihtiyaçlarına göre şekillenen bir olgudur. Hedeflenen bütünlüştür yaşam alanı projesi tasarım kriterlerinde sosyolojik ve psikolojik veriler detaylı analiz edilerek entegre yaşam alanı tasarım yaklaşımının planlanması oluşturulmuştur. Hedeflenen HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde; hayvanların yaşlılarla-yaşlıların çocuklarla-çocukların hayvanlarla olan tüm ilişkileri incelenmiş ve proje bu çerçeve üzerinde şekillendirilmiştir. Mevcut kompleks yapı alanı içerisinde olması planlanan; konaklama ve eğitim birimleri, terapi, sağlık ve rehabilitasyon birimleri, tasarım ofis birimleri, sosyal alanlar ve peyzaj alanları yapının katmanlarını oluşturmaktadır. Hedeflenen proje dâhilinde birçok tasarım kriterine vurgu yapılmış ve proje tüm bu veriler ile oluşturularak, rehbermodel planlaması ortaya çıkarılmıştır.

Sürdürülebilir, ekolojik ve erişilebilir tasarım kriterlerinin birleşimi ile oluşturulması hedeflenen projede sıfırdan bir yapı üretilebilme imkânı sağlanabildiği gibi, imkanlar dahilinde yeniden işlevlendirme ile de proje hayata geçirilebilmelidir. Çünkü bilinmektedir ki, sosyal sorumluluk projeleri için büyük bütçeler ayrılamamakta ve bu tür kurum/kuruluşlar çoğunlukla kendi çabaları ile yol katetmeye çalışmaktadır. Oysaki sosyal devlet bu tür kuruluşları desteklemeli ve toplumsal faydaları için çok yönlü çalışmalar ve politikalar belirlemelidir.

Geliştirilmek istenen proje ile hayvan, yaşlı, çocuk bir aradalığı yaşam planlaması daha önce üzerine çalışılmamış bir konudur. Literatür taramaları ile her bir canlı kendi özelinde, alanında değerlendirilmiştir. Doğa üzerinde yaşayan tüm canlılar birbirlerine muhtaçtır. Bu durum sadece hayvanın insana duyduğu muhtaçlık olarak düşünülmemelidir. İnsanlar yaşamı boyunca kendilerine her türlü fayda sağlayan hayvanlara bir vefa, özür borçludur. Doktora projesini konu olan hayvanların HAYAÇO ile ünsiyeti bu noktada başlamaktadır.

Hayvan – insan ilişkisi yıllardır süregelen 21. yüzyılda şekil ve boyut değiştirmiştir. Birçok hastalığın tedavisinde “kullanılan” evcil hayvanların insan hayatındaki rolü tartışmasız “fayda” üzerine kuruludur. Bu tekil fayda anlayışının çağımızda değişmesi gerektiği bir gerçektir. Projede bir arada bulunmalarına fırsat sunulan hayvan, yaşlı ve çocuk birlikteliği ile hayatlarının bilge dönemini yaşayan bireylerin yani yaşlıların çocuklara katabilecekleri gönüllü öğretmenlikleri ile yalnız-faydasız hissiyatlarını pozitif yönde değiştirmek amaçlanmaktadır. Proje aynı zamanda çocuklar için ise en çok aile üyelerinin desteğine ihtiyaç duydukları dönemde, olumlama eksikliği, sevgiden ve ilgiden noksan olmalarının görece önüne geçebilmeyi hedeflemektedir. Gelecekte sağlıklı toplumlarının oluşabilmesi için bireyin/çocuğun gelişim evresinde sevgiden yoksun olmaması gerekmektedir.

Kompleks yapı içerisinde her bir canlının sınıf ve varoluş kimliğine vurgu yapmadan birbirlerine olumlu fayda sağlamaları amaçlanırken, diledikleri zaman izole ve dingin hayatlarına dönebilme imkânı sağlayacak bir oluşum planlanmaktadır. Tüm bu kurgu içerisinde şüphesiz en önemli yerde hayvanlar durmaktadır. Bahsi geçen üçlü grup kendi sevgi ağlarını oluştururken aynı zamanda da çağımızın en önemli sorunu olan istemsiz-isteksiz yalnızlıktan bireyleri kurtarabilmeyi amaçlamaktadır. Planlamanın

bir parçası olan tasarım ofislerinin görevi, yaşam alanlarında barınacak bireylerin tasarıma kendi yaşam alanları özelinde dâhil olma fırsatı sunmaktır. Çocuklar için mekân kurgusu yaşlı bireylerin aksine daha çok tasarımcı odaklı olmalıdır.

Projede amaç sadece bir barınma alanı, farklı forma sahip bir kabuk tasarlamak değildir. Mahalle, yuva, köy kurgusu tekrar hatırlatılarak, kullanıcıya tasarımın iyileştirici rolü hatırlatılmak istenmektedir. Birlikte ve amaçlı bir yaşamın mümkün olduğu gerçeğini unutmadan doğaya en az zararlar tüm canlıların ortak yaşamasının mümkün olduğu anlatılmaktadır. 21. yüzyılın en önemli sorunlarından biri olan bencil ve bireysel çıkarlar için yaşama fikrin oluşması engellenmektedir. Planlama, bu ekseninde kurgu yapılması ve gelecek kuşaklar için inovatif farklı tasarımların geliştirilmesini sağlarken; gelecek kuşaklara sosyal sorumluluk projelerinin hak ettiği değeri ve ilgiyi alması anlamında da yol gösterici niteliktedir. Mimar veya tasarımcı sadece yapı kabuğu, malzeme, form, renk vb. gibi parametreler ile oluşturulmuş mekanik mekanlar tasarlamak, üretmek yerine birlikte yaşam konforuna vurgu yapan, toplum sosyolojisini ve psikolojisini doğru analiz ederek toplumlar üzerinde etkili ve farkındalık yaratabilecek projeler üzerinden tasarımlarını geliştirebilen, çok yönlü düşünebilen bir profil çizmelidir.

Toplum içerisinde birçok kurum total kurum olarak tasarlanmakta ve bireylerin kurum içinde mahremiyet ve aidiyet algısını kökten zedelemektedir. Özellikle huzurevleri, çocuk esirgeme kurumları birer total kurumdur. Total kurum ve mimari yansımaları üzerine çalışmalar Bölüm 4.2 üzerinde detaylıca anlatılmıştır.

Huzurevleri, çocuk esirgeme kurumları, hayvan barınakları vb. gibi total kurum adı altında işlevini sürdüren yapıların en büyük sorunlardan biri veya birkaçı hem yönetim hem de çalışanlar ile ilgilidir. Her kurum özelinde sürekli kullanıcısı ile iletişimi negatif olabileceği gibi pozitif de olabilir. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı kurgusunda eğitim verecek veya çalışacak her bir bireyin pozitif bilinçte olması HAYAÇO projesini iş veya görev olarak değil yaşamının bir parçası olarak görerek gönüllülük esası ile çalışmasını sürdürmesi beklenmektedir. Tüm bu nitelikleri sağlamak için kurum öncesi düzenli bir eğitimden geçirilmeleri son derece önemlidir. Sonuç olarak kurumda çalışmak gönüllülük esasına dayalı olarak, yeterli eğitimleri aldıktan sonra mümkün olabilecektir.

Birçok araştırmaya da konu olan bahsi geçen total kurumlar birey veya canlıların en doğal ihtiyacı olan barınmayı karşılayabilmek için planlanmış olsa dahi araştırmalar birey veya canlıların kurum içinde gördükleri olumsuz koşullar ile psikolojik ve fiziksel istismara maruz kaldıklarını göstermektedir. Bu durum tüm kurumlar için geçerli bir veri olmasa dahi araştırmalar pozitif olduğu kadar negatif sonuçların da varlığını ortaya koymaktadır.

4.1 Psikolojik Veriler Dahilinde HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Tasarım Yaklaşımı

Psikoloji genç bir bilim dalıdır ve insan davranışı gibi; fizyoloji, biyoloji, kimya ve diğer bilimlerin süreçlerini içine alan son derece karmaşık konuları incelediği için, fiziksel doğayı konu edinen bilimlerin ulaştığı kesinliğe ulaşamamıştır (Cüceloğlu, 2006). Güncel psikoloji bilimi; bireyi çevreden kopuk ve sahip olduğu zekâ, beceri veya sorunlarına yalnız bireysel ve kişisel deneyimi yok sayarak geçmişin analitik bakış açısını eleştirmektedir (Öztürk A., 2017). Karşıt olarak psikolojinin kişinin gelişimini açıklarken kabullendiği yeni duruşu; kişinin doğasını inkâr etmeden içinde bulunduğu sosyal ve kültürel bağlamlarla ilişkisini ve sonuç olarak ortaya çıkan bireysel deneyimleri de kapsamaktadır. Richard Rorty'ye³³ göre 21. yüzyılın insan hakları hareketi yeni bir bakış açısına ihtiyaç duymaktadır. Öyle ki; bu bakış açısı özellikleri dil, din, ırk, mezhep, ulus, etnik kökenleri dolayısı ile kötü davranışa maruz kalanların ihtiyaçlarını belirleyebilme kapasitesini belirterek ve ilgili alan olarak psikolojiyi işaret etmektedir (Öztürk A., 2017).

Dezavantajlı çocukların haklarını fark edebilmesi ve kendini daha iyi savunabilmesi için bu çocuklar iyi bir eğitimden geçmek zorundadır. Bilim insanları dezavantajlı çocuklar üzerine çalışmalar yapmakta ve 21. yüzyılda çocuk haklarının değişime, gelişmeye ve güçlenmeye ihtiyaç duyduğunu ve bunun da eğitimden geçtiğini savunmaktadır. Politika bilimci ve akademisyen olan Mary John yarım asırdır araştırmalarını sürdürdüğü dezavantajlı çocuklar ile ilgili olarak psikoloji bilimi ve özellikle de gelişim psikolojisi alanına vurgu yapmaktadır. Gelişim psikolojisinin güçlü

³³ Richard Mckay Rorty (4 Kasım 1931 – 8 Haziran 2007) Postyapısalcı yaklaşımı Amerika'da geçerli kılmış, pragmatizmin felsefe öğretisini yeniden yorumlayarak kullanan ve bir tür relativizm yaklaşımı ile postyapısalcılığı değerlendiren Amerikalı düşünür.

kuramsal altyapısı ve aynı zamanda insana dair bütüncül bakış açısı dolayısıyla elde ettiği kanıtlar ve iş birliği ile çocuk hakları hareketine ivme kazandırabileceğini savunmaktadır. Bu düşünceden hareket ile çağımızda çocuk hakları hareketi dünya üzerinde yaşanan olumsuz gelişmelerden etkilenen her bir çocuğu kapsayacak nitelikte olmalıdır. Çocukların psikolojik gelişimlerinin olumlu yönde ilerleyebilmesi ve iyi bir eğitim alabilmeleri erken yaşta müdahale ile mümkün olabilmektedir (Öztürk A., 2017).

Psikoloji hayatın tüm alanlarında ve her yaşta kendini hissettiren bir bilim dalıdır. Reklamlardan, iş veriminin arttırılmasına, zayıflama rejimlerinden personel seçimlerine yaşamın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Bireyin psikoloji biliminin temel kavramlarını bilmesi hem bireysel hem de toplumsal açıdan yararlarını iki başlıkta toplamak mümkündür:

- *Kendi davranışlarının nedenlerini ve kökenlerini daha iyi kavramaya, anlamaya dayanan yararlar.*
- *Toplum olarak daha sağlıklı ve demokratik bir düzen oluşturulmayı kolaylaştıran yararlar.*

Psikoloji insan davranışlarını inceleyen bilim dalı olduğu için bireyin tüm davranışlarını inceler ve bu yönde çıkarım yapar ve bireyin kendi davranışlarını daha iyi anlayabilmesine imkân sağlar. Böylelikle birey kendi davranışlarını nedenleri konusunda daha bilinçli hareket edebilir. Bu şekilde ilişkilerde baba, anne, öğretmen, yönetici, işveren vb. gibi sağlıklı davranma bilinci kazanmış olur (Cüceloğlu, 2006).

İnsan psikolojisinin dışında hayvan davranış bilimi olan zootehni bilimi de doktora konusu dâhilinde incelenmiştir. Hayvan davranış ve bu davranışların hayatta kalma üzerine etkilerini ilk inceleyen kişi Charles Darwin³⁴'dir. C.Lloyd Morgan³⁵ hayvan davranışlarının insana özgü psikoloji ile değil de kendilerine özgü bir psikoloji ile açıklanabileceğini savunmuştur. Pavlov'un³⁶ "*koşullu tepki*" tanımlaması ile anlattığı bir dizi deneyi içeren ünlü çalışması ise davranışta deneysel çalışmalara verilecek en

³⁴ Charles Robert Darwin: (12 Şubat 1809, Shropshire – 19 Nisan 1882, Downe) İngiliz biyolog ve doğa tarihçisi. Doğal seçim yoluyla evrim kuramının kurucusu.

³⁵ Conwy Lloyd Morgan: (6 Şubat 1852 – 6 Mart 1936) İngiliz etolog ve psikoloğu.

³⁶ Ivan Petroviç Pavlov (14 Eylül 1849, Ryazan – 27 Şubat 1936, Leningrad), klasik koşullanma üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Rus fizyologdur.

önemli örnekler arasında yerini almıştır. Hayvan ve insan davranışlarında; Konrad Lorenz³⁷ karşılaştırmalı davranış bilimini Charles Darwin'den beri olağan olan biyolojinin tüm dallarındaki soru ve yöntemleri kullanmak olarak tanımlamaktadır (Savaş ve Yurtman, 2008). Davranış bilimi en genel anlamı ile biyolojik olguların anlaşılması bununla birlikte yetiştirme şartlarının iyileştirilmesi ve hayvan refahı sorunlarının nitelendirilmesinde, çevresel veya bireysel kökenli olumsuzlukların tanımlanmasına, sağlık korumalarının uygulanması ve geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Uygulamalı etoloji çevresel şartların büyük oranda insanlar tarafından şekillendirilen hayvan davranış biyolojilerinin ortaya konmasını, davranış gereksinimlerinin belirlenmesini üzerine incelemeler yaptığı gibi aynı zamanda tamamı ile uygulamaya dönük "biyolojik tamamlayıcıların" geliştirilmesi ve farklı bakım, beslenme, şartlarının davranışlarda yarattığı etkilerin incelenmesi ile de ilgilenmiştir. Bu perspektiften bakıldığında davranış biliminin ürünlerini tek başına geliştirmesi mümkün olmamış ve diğer biyolojik bilim disiplinleri ile de etolojinin alt dalları oluşturulmuştur. Bunların başlıcaları: insan etolojisi; davranış fizyolojisi, eko etoloji, nöro-etoloji, davranış genetiği ve etolojiden elde edilen bulguların yönlendirmesi ve teşviki ile psikonöroimmünoloji ve sosyobiyoloji gibi yeni bilim alanları ortaya çıkmıştır. Bahsi geçen bilim dallarının isimlerinden de anlaşılacağı üzere bu bilim alanlarında biyologlar, veteriner hekimler, psikologlar, tıp hekimleri ve sosyologlar çalışabilmektedir (Savaş ve Yurtman, 2008).

Bilim tarihi içerisinde geçmişi çok köklü olmayan bir bilim dalı olan etoloji, evcil hayvan türlerinin davranış biyolojilerinin ortaya konması, davranış gereksinimlerinin belirlenmesi gibi temel çalışmaları konu almanın yanı sıra tamamen uygulamaya dönük olarak hayvan refahını konu alan biyolojik tanımlayıcıların geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Hayvan davranışlarına etkisi kabul edilen, beslenme koşulları, farklı bakım şartlarının yarattığı etkilerin araştırılması ve geliştirilmesi için katkıda bulunmaktadır (Savaş ve Yurtman, 2008).

İnsan ve hayvan birlikteliği, ilişkisi ilk çağlardan beri farklı amaçlarla kurulmuş çağımıza yaşamı beraber sürdürme, hayatı paylaşma çift taraflı fayda sağlama olarak

³⁷ Konrad Zacharias Lorenz (7 Kasım 1903 – 27 Şubat 1989), Avusturyalı bir etoloji uzmanıdır.

evrilerek ulaşmıştır. Bu birliktelik gerçek ya da simgesel, fiili veyahut kurgusal, tarihsel veya çağdaş olabilir çünkü hayatımızdaki hayvan figürleri bireyin kendi içinde çeşitli şekillerde var olmaktadır ancak insan ve diğer canlılar arasındaki ilişkilerin geleneksel olarak hayvanların dilbilimsel bir algıda incelenmesi sosyolojik olarak uzun bir zaman yok sayılmıştır. Sosyoloji hayvanların dil kullanımından yoksun olmalarını akılsız ve özverili olarak değerlendirilmeleri ile ilişkilendirmiştir. Dolayısı ile hayvan davranışları için toplumsal bir temel bulunmadığından sosyoloji kurucuları için dikkat çekici olmamıştır. Fakat son yarım yüzyılda sosyal bilimler alanında hayvanlara yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu bağlamda başta insan – hayvan ilişkileri üzerine odaklanan araştırma alanı, son yıllarda gelişmiş ve sağlam antropolojik bilgi alanının oluşmasına imkân sağlamıştır (Sıddıq ve diğ, 2018).

Abraham Maslow sağlık psikolojisinin temel varsayımlarını şöyle sıralar:

- *Her birimizin biyolojik bir temele dayanan, bir dereceye kadar “doğal”, esas, verili ve sözcüğün dar anlamıyla değiştirilemez ya da değişmez bir içsel doğası vardır.*
- *Her birey, bir bölümü kendine özgü, bir bölümü de tüm insanlıkta ortak bir içsel doğaya sahiptir.*
- *İçsel doğanın bilimsel açıdan incelenmesi ve -yaratılması değil- keşfedilmesi mümkündür.*
- *Elimizdeki bilgilerin ışığında bu içsel doğanın temelde ya da zorunlu olarak kötü olmadığını söyleyebiliriz. Temel gereksinimler (yaşamaya; güvenliğe, ait olmaya ve şefkate; saygıya ve özsaygıya, kendini gerçekleştirmeye duyulan) ile temel insani duygu ve yetenekler ilk bakışta nötr, “pre-moral” ya da yapıcı nitelikleri ile “iyi”dirler. Yıkıcılık, sadizm, gaddarlık, kin, nefret vb. insanın temel özellikleri olmayıp, gereksinim, duygu ve yeteneklerin engellenmesine karşı duyulan şiddet eğilimi tepkilerdir. Öfke kendi içinde kötü değildir; korku tembellik hatta bilgisizlik de... Bunlar elbette kötü davranışlara yol açabilirler ama bu da zorunlu değildir. İnsan doğasına ait olasılıklar tipik bir yaklaşımla küçümsenmiştir.*

- *İçsel doğamız kötü değil, tersine iyi ya da nötr olduğundan açığa çıkarılmasının desteklenmesi seçilecek en iyi yoldur. Kendi yaşamlarımızı yönetebilme şansına sahip olduğumuz takdirde daha sağlıklı, üretken ve mutlu oluruz.*
- *Bu temel yapısı reddedildiğinde ya da baskı altına alındığında zaman insan sağlığı görülür şekilde ya da gizliden gizliye, hemen ya da neden sonra bozulacaktır.*
- *İnsanın içsel doğası hayvanların içgüdülerinin tersine güçlü, egemen ve yanılmaz değildir. Zayıf ve hassastır. Alışkanlıklara, kültürel baskıya ve olumsuz tavırlara kolaylıkla boyun eğer.*
- *Zayıf olmasına karşın bu doğa, normal bir insanda-hatta hasta bir kişilikte bile-ender olarak tamamıyla yok olur. Reddedilmesine karşın kendini gerçekleştirmek üzere içten içe direnir.*
- *Bu yargılar disiplin, yoksulluk, engelleme, acı ve trajedinin gerekliliği içinde açıkça tartışmalıdır. Bunlar içsel doğamızı açığa çıkaran, besleyen ve gerçekleştiren; yaşamak istenilen deneyimlerdir. Bu deneyimlerin başarı ve ben gücü, dolayısıyla özsaygı ve özgüven ile yakından bağlantılı oldukları gittikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Utkular kazanmayan, direnmeyen ve üstesinden gelmeyen insan bunu yapabileceğinden kuşulanmaktan da kurtulamaz. Bu yalnızca dış tehlikeler için geçerli değildir. Kişinin kendi itkilerini kontrol edebilme ve erteleyebilmesi, yani korkusunu yenebilmesiyle de ilişkilidir (Maslow, 2001).*

Tüm bu varsayımların doğruluğunun ispatı, bilimsel bir etik, doğal bir değerler sistemi, iyi ve kötünün, doğru ve yanlışın belirleneceği son bir karar düzeneği oluşturacaktır. İnsanın doğal eğilimleri hakkında daha çok bilgi sahibi oldukça daha fazla nasıl mutlu, üretken ve iyi olacağını; özsaygısını nasıl geliştirebileceğini ve yeteneklerini nasıl en iyi şekilde kullanabileceğini söylemek de kolaylaşacaktır. Bu da gelecekte birçok kişilik sorunun kendiliğinden çözüleceği anlamına gelmektedir. Asıl sorun, kişinin insanlık ailesinin bir üyesi ve tekil bir birey olarak gelecekte nasıl birisi olduğunu ortaya çıkarabilmektedir (Maslow, 2001).

Çocuklar tehlikeli durumlar karşında kendilerini koruyabilecek yetide değildirler. Bununla beraber bireyin yetişkin yaşamı içerisinde ruhsal açıdan tam bir iyilik halinde

yaşamını sürdürmesi büyük oranda çocukluk yaşamına bağlı olduğu savunan birçok kuramsal görüş vardır. Aile ortamında farklı bakım ve koruma gerektiren yenidoğanlar, bebekler ve çocukların fiziksel ve duygusal gereksinmelerinin zamanında ve tam olarak karşılanması ileriki yaşlarında ruhsal problemler görülmesine neden olmaktadır (Erdoğan ve Tuncer, 2018). Anksiyete, gece kâbusları ve ruhsal problem yaşayan bireylerin travmalarının altında çocukluk evrelerinde yaşadıkları olumsuzluklar olduğu birçok araştırma ile gözlemlenmiştir. Kurum bakımının çocukları bilişsel, ruhsal ve davranışsal bakımdan olumsuz etkilediği bilinmektedir. Bununla birlikte kurum içi eğitimlerde farklı gelişim alanlarında eksik hizmet verilmektedir. Çocuğun gelişim evresinde gelişimine etki eden doğal zorluklara yakın çevrenin olumsuz etkileri de eklendiğinde çocukta tepki olarak duygusal bazda bozukluklar görülmektedir. Bu olumsuz tepkilere davranış ve uyum bozukluğu denilmektedir (Erdoğan ve Tuncer, 2018). Ruhsal olarak kurum içinde büyüyen çocuklarda alışkanlık bozuklukları, davranış bozuklukları, duygusal ve diğer bozukluklar görülmektedir.

4.2 Sosyolojik Veriler Dahilinde HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Tasarım Yaklaşımı

İnsanoğlu doğası gereği ait olma, bağlanma dürtüleri ile yaşamını idame ettirmektedir. Bu durum bir bireye bağlanmak olabildiği gibi, bir topluma, mesleğe, aileye de olabilir. Dolayısıyla bu bağlanma neticesinde olumlama, kabul görme bireyin psikolojisini etkileyecek faktörler olarak kişinin davranışlarına yansıyacaktır. Ötekileştirme, grupların veya kişilerin, diğerlerinin gözünde farklılaşması olarak tanımlanabilir. Öteki olarak ifade edilen birey(ler) yaşamını sürdürdüğü toplum tarafından dışlandığı için sosyal etkileşim süreci bahsi geçen kişi(ler) açısından bir travma olacaktır (Özyer, 2016). Öteki kavramı değişimin bir parçasıdır. Değişimin var olan durumdan bir başka duruma geçme hali ötekileştirmeyi doğurmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kişide meydana gelen fiziksel değişimler ve/veya deformasyonlar bireyleri bir anlamda toplumdan dışlamaya sebep olmaktadır. Dışlanma durumu sadece fiziksel deformasyon ile olmayacağı gibi birey yoksun olduğu herhangi bir nokta için toplumdan dışlanabilmektedir. Yaşlıların, yaşlılık döneminde değişen özelliklerinden dolayı toplumda dışlanmaları, kimsesiz çocukların aile

yoksunluğundan dolayı toplumdan dışlanmaları, sokak hayvanları ile diğer evcil hayvanların *diğer canlı* türü olmasından dolayı toplumdan dışlanmaları bu duruma örnek verilebilir.

Tasarımcılar geçmişten 21. yüzyıla kadar yani tasarım yapma eyleminin insan hayatında var olduğu günden beri toplum ve insanı dikkate alarak düşündüklerini söylemeye çalışmışlardır. Fakat bireyin çevresi ile biçimleneceğine inandıklarından, tasarladıkları ideal (düşünsel) toplum için önce ideal (düşünsel) kent kurmakla işe başlamışlarsa da bunu çok nadir başarabilmişlerdir. Bu yönelim idealist bir duruşu simgelese dahi insanı ve toplumu, mimarlığın tüm araçlarını kullanarak dönüştürme eğilimi daha baskın olmuştur (Tutal, 2012).

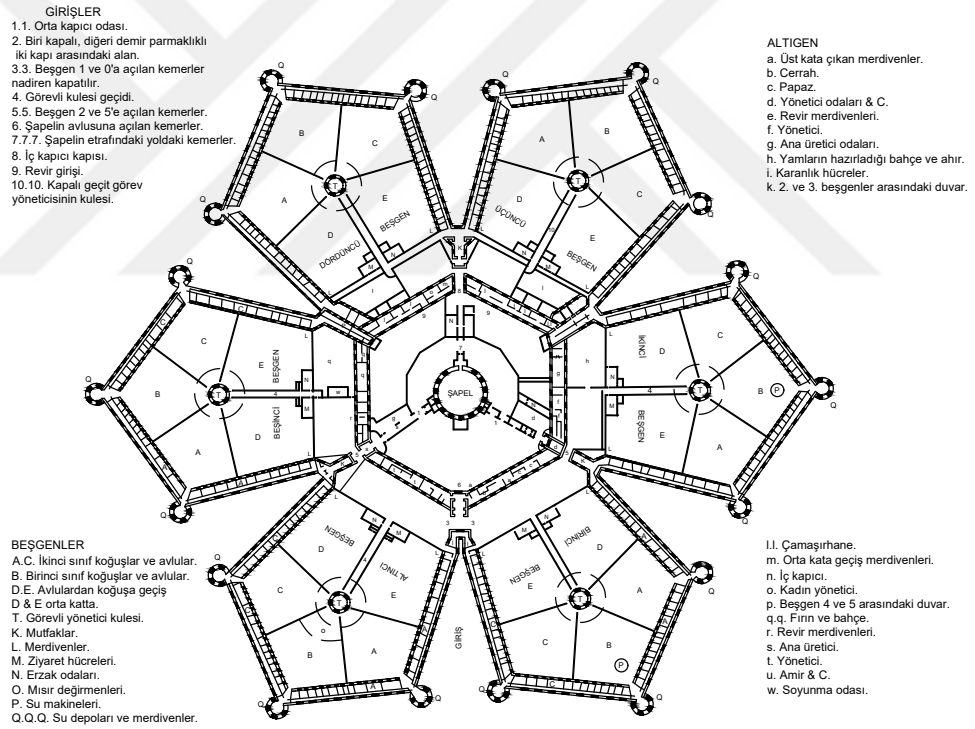
Türkiye’de özel gereksinimli insanlar için tasarlanmış yapılara bakıldığında isim vermekte güçlük çekildiği gözlemlenmektedir. Örneğin yaşlılar ile ilgili olan yapılara verilen isimler şöyledir; güçsüzler yurdu, yaşlı yurdu, yatalak hastalar hastanesi, bakım evi, dinlenme yeri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon evi vb. gibi. Fakat en çok karşımıza çıkan kullanım örneği ve ismi huzurevidir (Özyer, 2016). Yaşlı bireylerin yaşamlarını idame ettirmeleri için tasarlanan huzurevleri, şehir planlaması içerisinde iç ve dış çevre ile bağlantısı sürekli kullanıcıları tarafından belirlenen ve bu durum kullanıcının yaşam kalitesini etkileyen önemli faktörlerden biridir.

Total kurum, bireyin toplumun genelinden uzun bir süre için koparılmış ve aynı durumda olan birçok kişinin, kurum tarafından kuşatılmış ve resmi surette düzenlenmiş bir yaşam döngüsünü sürdürdüğü çalışma ve ikamet ettiği yer olarak tanımlanmaktadır (Özyer, 2016).

Toplum içerisindeki total kurumlar; hastaneler, okullar, hapishaneler, ıslahevleri; aciz, zararsız ve yoksun bireylerin bakımı ve barınmasını sağlayan yaşlı bakım evleri (huzurevleri) olarak kabaca sınıflandırılabilir. Bu kurumların kuşatıcı veya total karakteri, dış dünya ile kurulan toplumsal ilişki karşısındaki engelli ve ekseriyetle fiziksel bir yapı içinde tesis edilmiş yüksek duvarlar, kilitli kapılar, dikenli teller, su, ormanlar veya çalılıklar gibi kurumdan ayrılmanın karşısındaki engeller ile sembolleştirilmektedir (Özyer, 2016).

Şekil 4.1: Millbank Hapishanesi Görünüşü (URL 32)³⁸
Çizen: Yılmaz Arer, U.

Şekil 4.2: Millbank Hapishanesi Plan Çizimleri (URL 33)³⁹
Çizen: Yılmaz Arer, U.

³⁸ (URL 32) Şekil 4.1. <https://www.victorianlondon.org/prisons/millbank1.gif> Alıntılama Tarihi: 01.12.2020 Saat 17:30

³⁹ (URL 33) Şekil 4.2 https://www.wikiwand.com/en/Millbank_Prison Alıntılama Tarihi: 01.12.2020 Saat: 17:34

Ehlileştirme veya yok etmek arasında kalan iktidar ilişkileri ile tanımlanan fiziki kapatılma yolu ile baskı uygulanması 21. yüzyılda çok çeşitli mekân ve kurumlara yayılmıştır. Bunlar; kapalı eğitim kurumları, mülteci kampları ve/veya sığınmacı kampları, askeri cezaevleri, kışlalar, sivil hapishaneler, huzurevleri gibi örneklendirilebilir. Farklı kapatılma mekânları disiplinlerarası bir yaklaşımla ortak bir paydada ele alınmaktadır (Fırat, 2014).

*Erving Goffman*⁴⁰'a göre total kurum şu şekilde özetlenebilir:

- *Tek bir otorite altında aynı yerde hayatın tüm veçhe⁴¹leri idare edilir.*
- *Üyenin günlük faaliyetlerinin her aşaması, benzer şekilde davranılan ve aynı şeylere birlikte yapması şart tutulan, geniş yığınlar halinde diğer üyelerin doğrudan eşliğinde sürdürülür.*
- *Günlük faaliyetlerin tüm aşamaları sıkı bir şekilde programlanır.*
- *Farklı zorunlu faaliyetler, görünüşte kurumun resmi amaçlarının gerçekleştirme üzere tasarlanmış tek bir rasyonel plan haline getirilir (Özyer, 2016).*

Jeremy Bentham'ın⁴² *Panoptikon* ismini verdiği ve 1785 yılında tasarladığı hapishane modeli dikkatle incelendiğinde altıgen form ile oluşturulmuş orta avlunun çevrelediği beşgen formların tasarımın çıkış noktası olan gözetlemeye imkân tanıdığı anlaşılabılır. Şöyle ki; (*pan-*) bütünü (*-opticon*) gözlemlemek anlamına gelmektedir. Birkaç katlık tek odalı hücre düzenlemelerinden oluşan tasarım bir halka üzerinde çözümlenmiştir ve her hücre var olan halkanın iç kısmına açılmaktadır (URL)⁴³. Yapı "*Bütünü Gözlemlemek*" adını tasarımından almaktadır. Çevrede halka şeklinde bir yapı, merkez noktada bir kule ve bu kulenin iç cephesine bakan bölümde ise geniş pencereler bulunmaktadır. Çevre bina hücrelere bölünmüştür, bunlardan her biri ise yapının tüm kalınlığını katetmektedir (Foucault, 2016). Halkanın dış kısmında bulunan duvarlarda ise birer pencere bulunmaktadır. Halkanın tam ortasında ise

⁴⁰ 21.yüzyılın en değerli sembolik etkileşimcilerinden biri sayılan Erving Goffman 1922 yılında Kanada'da doğmuştur.

⁴¹ Yön, görünen yüz.

⁴² İngiliz filozof, hukukçu ve toplum kuramcısı (15 Şubat 1748 – 6 Haziran 1832).

⁴³ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Panoptikon>

mahpuslardan tamamen saklanmış konumda bulunan gözlemcilerin kaldığı nöbet kuleleri bulunmaktadır (Özyer, 2016).

Foucault⁴⁴ mimarlık ve sosyoloji üzerine yaptığı çalışmalarda panopticon örneğini analiz etmiş ve mekân parçalarının güç ilişkisi üzerine etkisini belirterek; mekânı, güç ve bilgi ile ilgili söylemlerin gerçeğe dönüştüğü yer olarak tanımlamıştır. Foucault’a göre çevre, insan davranışlarını belirler ve yönlendirir (Foucault, 2012).

“Richard Sennett⁴⁵ “Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam” adlı eserinde modern dünyanın içine sıkışmış kentlerde yaşayan bireyleri ya tüketimle sınırlı olup sadece tüketimi ya da turizm yaşantısını sahneye koyan yerler olarak betimlemiştir. *Kentler birer yaşam sahnesidir ve bu sahneler fiziksel çevre ile anlamsız hale getirilir. Kentlerin bu şekilde nötralize edilmesi ve bireylerin yaşam olarak böylesine karaktersiz bir mizansene tahammül etmelerindeki sebep “ruhsal” bir nedenden kaynaklanmaktadır.* Modern dünyanın en büyük problemi olarak gördüğü kentlerin inşa tarzını, karakteristik özelliğini bireyler arasındaki farkların oluşturduğu duvarlar olarak tanımlar. *Bu yüzden ki kente inşa edilmiş her şey nötralize edici, kişiliksiz, sosyal iletişimi kaldıran yerlerdir. Camla giydirilmiş büyük cepheli yapılar, çöküntü alanlarını kentin diğer kısımlarından ayıran ana yollar ve güvenli kapalı siteler bu kişiliksiz mekânların örnekleri arasında verilebilir.”*

Tüm sosyolojik veriler incelendiğinde tasarımcı ve mekân ilişkisi bağlamında birçok detay dikkat çekicidir. Bahsi geçen veriler 21. yüzyıl mimari dilinde mekânda bireyin rahatı, konforu ve isteklerini karşılayabilecek tüm parametreleri tasarıma yerleştirmektedir. Fakat tıpkı kapatılma mekanlarında olduğu gibi bireyi dış dünyadan izole ederek bulunduğu mekândan kopmadan sadece çalışmaya, üretmeye, yaşamaya adapte etmek-yönlendirmek acaba gerçekten doğru bir tasarım dili midir?

Çocuk ve Mekân: Korunmaya muhtaç çocukların bakımını üstlenen kurum modelleri; çocuk yuvaları, sevgi evleri, kadın konukevleri, çocuk evleri, koruma bakım ve rehabilitasyon merkezleri, çocuk ve gençlik merkezleri, yetiştirme yurtları şeklinde

⁴⁴ Paul-Michel Foucault (15 Ekim 1926 – 25 Haziran 1984) Fransız filozof, sosyal teorist, tarihçi, edebiyat eleştirmeni, antropolog, psikolog ve sosyolog.

⁴⁵ 1 Ocak 1943 Chicago doğumlu dönemin en önemli sosyologlarından. 1964 Yılında Chicago Üniversitesinden mezun olan, 1969’da Harvard Üniversitesinde doktorasını tamamlamıştır.

sıralanabilir. Fakat bu ve benzeri kurumlarda kalan veya bakım evinde kalmış küçük yaşlardaki çocuklar için kurum, ait olma ve sevgi ihtiyacı karşılayamamaktadır. Anne yoksunluğu çocuk için anne yerine geçebilecek kişilerin olmaması iken aile yoksunluğu ise aile yerine geçebilecek kişilerin olmamasıdır (Çayır, 2020).

Mekân fiziksel değil sosyal bir olgudur. Bilinen fiziksel anlamlarının dışında çoklu disiplin anlayışlarının dâhil edilerek özümzenmesi ve kurgulanması gerekmektedir. Bireyin çocukluk evresi ele alındığında; edilgen yaşam kurgusunun dolayısıyla hak ihlallerinin fizikselleşip ölçek kazandığı bir halden bahsetmek mümkündür. Çocuğun sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşama hakkı, katılım ve erişim hakkı birçok yaklaşım gerilimleri arasında kaybolup gitmektedir. Yaklaşım gerilimleri dezavantajlılık tanımları içerisinde derinlik kazanmaktadır. Zira her birey hayatının bir dönemini çocuk olarak geçirmektedir. Çocuk; sınıfsal etnisite ve cinsiyete dayalı ayrışmalardan kurulan dezavantajlı tanımlarının temsilinde araçsallaştırılmakta ve yine vicdan manipölasyonunda toplumsallaştırılmaktadır (Kıyğı, 2018).

Çocuk için mekân tasarlarırken ölçüler ve veriler tamamıyla çocuk verilerine göre düzenlenmeli, onların dünyası ve gelişimi üzerinden değerlendirmeler yapılmalıdır. Tasarım olgusu birçok parametreyi bünyesinde barındırmaktadır ama konu çocuk olduğunda tüm parametre ölçekleri değişmektedir. Güvenli alanlar (hem fiziksel hem ruhsal), erişilebilir mekânlar, üretmeyi – yaratıcılığı destekleyici alanlar vb. gibi birçok örnek verilebilir. Çocuk gelişimini sosyal ve paylaşımcı olarak sürdürebilmesi için beklentilerinin karşılandığı ve istediklerini gerçekleştirebildiği, enerjisini güvenli ve sağlıklı bir şekilde boşaltabildiği alanlar tasarlanmalı ve oluşturulmalıdır (Yavuzer, 2018).

Çocuk dostu mekânların oluşturulması için UNICEF Tarafından belirlenen 12 başlık şöyle sıralanmaktadır;

- *Kentlerin hakkındaki kararları etkileyebilmek,*
- *Nasıl bir kent istediklerine dair fikirlerini dile getirebilmek,*
- *Aileye, topluma ve sosyal hayata katılım sağlayabilmek,*
- *Barınma, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere ulaşabilmek,*
- *Temiz su içebilmek ve düzgün kanalizasyon sistemine sahip olmak,*

- *Caddelerde kendi başına özgürce yürüyebilmek,*
- *Arkadaş edinebilmek ve oyun oynamak,*
- *Hayvanlar ve bitkiler için yeşil alana sahip olmak,*
- *Temiz bir çevreye sahip olmak,*
- *Kültürel ve sosyal etkinliklere katılabilmek,*
- *Din, dil, gelir, cinsiyet, etnik köken ya da dezavantaj farkı gözetmeksizin tüm kentlilerle eşit şekilde kentin tüm servislerinden yararlanabilmek*
(Aksel B., 2018)

Avusturalya’da bulunan New South Wales Çocuklar ve Gençler Komisyonu, gençlerin ve çocukların ihtiyaçlarını hedef alan birçok farklı başlık altında uygulamaya dönük maddeler yayımlamaktadır. 2009 yılında çocuk dostu mekânlar konusunda önerdiği ilkeler 3 ana başlıkta toplanmaktadır:

- **Temsiliyet:** Kamusal hizmetlerden bağımsız olarak faydalanmak; topluma aktif şekilde dâhil olabilmek,
- **Güvenlik ve koruma:** Açık kamusal alanların daha güvenli hale getirilmesi, çocukların toplumla daha ilişkili ve güven duygusu gelişmiş olmasının sağlanması,
- **Kendini iyi hissetme:** Eğlenceli, davetkâr, destekleyici mekânların; yeşil alanlara ve doğaya erişiminin artırılması, kentler hakkında verilen kararları etkileyebilmek (Aksel B., 2018)

Hollanda’nın Delft kentinde 2005 yılında düzenlenen Child Street Konferansında; gücünü oyun oynamak, yürümek, bisiklete binmekten alan çocuk dostu kamusal alanların tasarlanması ve geliştirilmesi konusunda birçok konu ele alınmıştır. Aynı konferans içinde geliştirilen bir diğer kentsel tasarım yaklaşımı ise Kids Street Scan’dır (KISS). Bu yaklaşımın temel prensibi hareket ve etkinlik odaklı olarak kentsel mekânlar ele alınmakta ve bir model önerisi sunmaktadır. 6 maddelik kriterler şöyle sıralanmaktadır;

- **Güvenlik:** Sosyal ve fiziksel güvenliğin sağlanması,
- **Yürünebilirlik:** Kentsel alanlarda güvenle yürüme ve sokaklarda karşıdan karşıya geçebilme,

- *Bisiklete binebilme*: Kentsel alanlarda güvenle yürüme ve sokaklarda karşıdan karşıya geçebilme: Kentsel alanlarda güvenle bisiklete binebilme ve sokaklarda karşıdan karşıya geçebilme,
 - *Çapraz geçişlere imkân tanıma*: Tüm sokak yüzeylerinin kullanıma uygunluğu: Tüm sokak yüzeyinin kullanıma uygunluğu, çapraz geçişlere ve yol yüzeyini maksimum düzeyde kullanmaya olanak tanınması (böylece kent içinde kullanılan alan yüzeyinin de arttırılmış olması),
 - *Keyif alınacak mekânlar*: Mekânsal/işlevsel çeşitlilik ve çekiciliğin yüksek olması,
- Oyun oynayabilirlik*: Farklı kullanımlara ve etkinliklere imkân tanınması (Aksel B. , 2018).

Mark Francis ve Ray Lorenzo; hızlı kentleşme ve motorlu araç kullanımının kent formuna olan etkileri üzerinden çocukların kent ile ilişki kurma ve kenti kullanma dinamiklerini tanımlamakta; bununla beraber bir katılım projesi olarak çocuklarla birlikte yürüttükleri “*mahalle yenileme projeleri*” üzerinden çocukların planlama ve kentsel tasarım ölçeğinde önemsedikleri kriterleri şöyle aktarmaktadır:

- *Erişilebilirlik,*
- *Karma kullanım ve karma kullanıcılar ile sosyalleşebilme,*
- *Küçük, uygulanabilir ve esnek çözümler,*
- *Doğal ve çevreye uyumlu çözümler,*
- *Kimlikli kentsel mekânlar,*
- *Katılıma fırsat veren mekânlar olarak tanımlanmıştır.*

Güney Afrika’nın Johannesburg kentinde 10-15 yaş aralığı gençlerin katılımı ile yerel mekânın olumlu fiziksel özellikleri üzerine bir çalışma yürüten Chawla, çocuk dostu mekânlar tasarlanması için şu kriterleri belirlemiştir:

- *Yeşil alanların varlığı,*
- *Davranış ortamlarının varlığı,*
- *Etkinlik alanlarının varlığı,*
- *Özgürce hareket edebilme,*
- *Tehlikelerden uzak mekân,*
- *Toplanma alanlarının varlığı.*

Örnek olarak belirlenen tüm tasarım yaklaşımlarında temel prensipler bakımından benzerlik içermekte fakat iki temel özellik farklı başlıklar içerisinde hatta kapsayıcı ve diğer kriterleri de sağlayan özellikler olarak ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki;

“mekân içerisinde rahatça hareket edebilme” ve “erişebilirlik” diğer ise; “oyun oynama” ve “etkinliktir” (Aksel B., 2018).

4.3 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Yapı Kabuğu ve Planlaması

Yapı kabuğu binanın iç mekân dinamiklerini direkt etkileyen ve yapı için belirli bir dengenin sağlanıp sürdürülmesinde etki eden faktörlerden biridir. Yapı kabuğu kullanıcının konfor şartlarını sağlayarak korunmasında önemli işlev yüklenmektedir. Dış ortam koşulları; yağmur, dolu, kar, rüzgâr, güneş ışınlarının geliş açıları vb. gibi birçok etmen süreç içerisinde değişkenlik göstermektedir. Sürekli değişken iklim koşulları yapı kabuğu tasarımında belirleyici yere sahiptir. Bununla birlikte yapının tasarımında güneş ışığından maksimum fayda sağlanması, etkin enerji sistemlerinin kullanılması ve tüm koşulların bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirilmesi, tasarımın biyoçeşitli, sürdürülebilir ve ekolojik bakış açısı bağlamında son derece önemlidir.

Şekil 4.3: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Planlama Rehberi⁴⁶

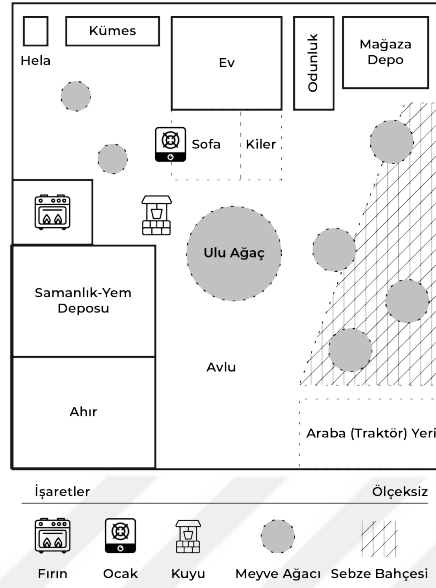
⁴⁶ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde yapı düzenlemesi, kullanıcıların seçim yapmalarına ve bireysel ev yaşantılarını biçimlendirmelerine olanak tanımaktadır. HAYAÇO geleneksel evlerin ikonografik biçiminden yararlanarak yapı kabuğunu oluşturmaktadır. Yapı geleneksel konstrüksiyonun çağdaş çözümlerle yeniden tanımlanmasına olanak sağlamaktadır. Yapıya uygulanacak kabuk iki parçayı birbirine birleştirirken aynı zamanda ortada bir avlu oluşmasına imkân verecektir. Her bir yapı içerisindeki avlunun kullanılmasındaki amaç, mekân kullanıcılarının izole zaman geçirebilecekleri bir iç bahçe kurgusu planlanmaktadır. İki konutu birbirine bağlayan avlu aynı zamanda güneş ışınlarının her noktadan mekân içerisinde verimli kullanılmasına fırsat vererek etkin enerji kullanımının da önünü açmaktadır. Yapı malzemesi olarak özellikle kabuk bölümünde uygulanacak malzemenin coğrafyanın verileri göz önünde bulundurularak tercih edilmesi gerekmektedir. Yapı Doğu Anadolu Bölgesinde uygulanacak ise (Örn: Van) yapı malzemesi olarak kırmızı andezit taşı kullanılabileceği gibi Doğu Karadeniz bölgesinde uygulanacak ise (Örn: Artvin, Trabzon vb.) yapı malzemesi ahşap, Güney Doğu Anadolu Bölgesinde uygulanacak ise (Örn: Şanlıurfa) yapı malzemesi kerpiç olarak düşünülebilir. Sonuç olarak yerel mimari öğelerinin verileri kullanılarak yapının uygulanacağı coğrafyaya göre malzeme seçimi şekillenecek ve proje yerel dokuya uyum konusunda da sürdürülebilir bir dil geliştirmiş olacaktır.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı projesi yapı kabuğu uygulanacağı coğrafik şartlara göre değişiklik gösterecek şekilde planlanmaktadır. Yapı kabuğu oluşturulurken geleneksel veriler dikkate alınarak uygulanacak bölgenin malzeme verileri dikkate alınacaktır. Yeryüzü kaynaklarının sorumsuzca tüketildiği ve şehirlerdeki yapıların sadece çöp üretmesi nedeni ile HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi, mevcut sistemin olumsuzluklarını beslemek yerine; geleneksel yapım teknikleri yardımı ile kültürel devamlılığı da yapıya yansıtmak hedefindedir.

Anadolu birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış köklü bir kültür birikimine sahip bir coğrafyadır. Topoğrafya, iklim, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapıya göre şekillenmiş geleneksel konutlar Anadolu'nun mimari mirası bakımından önemli kültür kaynaklarıdır. Türk ev tipi örnekleri içerisinde avlulu ev tipolojileri ise yerel mimarinin en önemli planlamalarından biridir. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde avlulu

ev planı tercih edilmesinin en önemli sebebi **Şekil 4.4**'te görüldüğü gibi geleneksel Türk ev tipolojilerindeki avlulu evin merkezine yerleştirilen ağaç vurgusudur.

Şekil 4.4: Balıkesir’de Bulunan Teorik Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı Örneğinde Ağaç (Köse, 2007)

Doğanın kendi döngüsü HAYAÇO tasarımının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Öyle ki; tıpkı doğada olduğu gibi yapılar arasında da hiyerarşik bir planlama yapılması amaçlanmaktadır. Yapıların merkez noktasına yerleştirilen ağaç ile doğa ananın otoritesine vurgu yapılmak istenilmektedir. Yapıların tek tip olmaması kendi içerisinde bir hiyerarşi oluşturması tasarım hedeflerinin başındadır. Aynı plan ve kurgu ile oluşturulan mekânların aidiyet duygusunu zedelediği düşüncesinden yola çıkarak, aynı köy hayatında ve yerleşiminde olduğu gibi farklı yükseklik ve genişlikte farklı ölçülerde mekânlar oluşturulacaktır. Burada hedef tek tip planlamadan uzaklaşırken aynı zamanda dağınık ve iç içe geçmiş köy yaşantısına alternatif/öneri sunmaktır.

Dört farklı plan tipolojisine sahip konutların orta alanlarında avlu, bahçe, peyzaj kalacak şekilde ortak kullanım alanları bırakılacak, bu durum bireysel izolasyonu da destekler nitelikte olacaktır. Mekânlar arasında zorunlu ilişkiler kurulacak fakat mahremiyete zarar vermeyen bir kurgu üzerine gidilecektir. Bu “zorunlu” kurgudaki amaç mahalle kültüründe olduğu gibi hayatın iç içe geçmişliğine vurgu yapmak ve mekânlar içerisindeki yapaylığı ortadan kaldırmaktır. Zira mahalle ve mahalle kültürü bir yaşam biçimini tasvir etmektedir. Bu bağlamda mahallede ana figür insan ilişkileri,

mekânsal biçimler ve atmosferdir. Mahalleler nasıl kentin zorunlu mekânları ise HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı projesinde de yapılar-mekanlar-mahalleler arasındaki ilişki tıpkı mahalle kültüründe olduğu gibi sıcak, samimi ve paylaşımına açık fakat birlikte yaşamaya muhtaç-zorunlu olduğumuzu ifade eden bir dil ile kurgulanacaktır.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Yapı Kabuğu çatı formları olarak birbiri ile benzersiz yapı formları kullanarak hem geleneksel mimari örneklerindeki avlulu ev tiplerine hem de çağdaş mimarisinin mekânsal kurgu bütünlüğüne uyum sağlayacak nitelikte planlama yapılacaktır. Yapı içerisinde kullanılan avlu mekân kurgusunda dramatik değişikliklerin olmasına fırsat sunmaktadır. Çatı örtüsünün origami formları sayesinde ise yapının her noktadan doğal ışık alması hedeflenmektedir. Bu prensip uygulanacak coğrafyanın iklim şartlarına göre büyük pencerelere ihtiyaç duymaksızın doğal ışığı mekânsal bir unsur olarak kullanmaya fırsat vermektedir. Ayrıca yapının farklı geometrik formlar ve benzersiz şekiller ile oluşturulması soğuk iklimler için bir koruma kalkanı görevi üstlenmesini sağlayacaktır.

Şekil 4.5: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi için Minimum Çalışacak İnsan Kapasitesi Şablonu⁴⁷

Ortak kullanım alanları olan: *Eğitim Birimleri, Terapi Sağlık ve Rehabilitasyon Birimleri, Sosyal Alanlar ve Tasarım Ofis Birimleri* işlev olarak kullanıcı gereksinim ve

⁴⁷ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

konforunu sağlayan birçok açık, yarı açık ve kapalı alanlardan-mekânlardan oluşmaktadır. Eğitim birimleri yapısı altında: okul öncesi eğitim derslikleri, hobi kursları, müzik ve resim atölyeleri, dans kursları, spor aktiviteleri, deneyim paylaşım kulüpleri, kütüphaneler, felsefe, sosyoloji, tarih ve uzay atölyeleri, hayvanları anlama atölyeleri, teknoloji ve robotik kodlama atölyeleri, yaratıcı oyun ve drama atölyeleri ile doğa atölyeleri, tarım ve bitki tanıma atölyeleri, masal ve dinleti atölyeleri, kitap kulüpleri, köy enstitüleri⁴⁸ gibi birçok eğitici, öğretici ve birlikte sosyal zaman geçirmeyi destekleyici mekanlar oluşturulmaktadır. Aynı zamanda depolama alanları, WC'ler, atıştırma büfeleri, danışma, teknik oda ve server odaları ile de mekân içerisinde yapının işleyişini destekleyici yardımcı alanlar kurgulanacaktır. Yapı içlerinde de yine ışığı kesen bölücü duvarlar yerine şeffaf cam paneller veya yapının doğal ışığını kesmeyecek cam pencereler kullanılması eğitim birimleri alanını kullanacak kişiler ve mekânı kullanan sürekli kullanıcıların yapının şeffaflığını ve işleyişini deneyimleyebilmeleri açısından son derece önemlidir. Fakat cam malzemenin oluşturabileceği malzeme kaynaklı olası akustik problemleri için sesin yansıyabileceği veya geçebileceği tavan, zemin, duvar gibi yüzeylerin ses emici malzemeler ile desteklenmesi mekânın kullanım konforu açısından uygun olacaktır. Zemin malzemesi olarak yine doğal bileşenli linolyum malzeme tercih edilebilir. Linolyum anti-alerjen, doğa dostu, kolay temizlenebilen, çabuk deforme olmayan, kokusuz ve kolay uygulanabilen bir malzeme özelliğindedir. Bu yüzden hastane, okul ve kamusal alanlarda sıklıkla tercih edilmektedir. Ayrıca kaymaz özelliği sayesinde de olası kaza risklerini ortadan kaldıracaktır. Terapi Sağlık ve Rehabilitasyon Birimleri ise: Revir, acil müdahale odası, fizyoterapi merkezi, sağlıklı yaşam eğitim stüdyoları,

⁴⁸ Köy Enstitüleri 1940'lı yıllarda Türkiye'nin 21 farklı yerleşkesinde köy öğretmenini yetiştirmeye yönelik geliştirilmiş bir eğitim sistemidir. Hazırlıkları 1935'te başlayıp 1940'da yasal bir zemine oturmuştur. Kırsal kesimdeki bireylerin eğitilmesinde önemli bir yere sahip olmasına rağmen gelişimini tamamlayamadan 10 yıldan biraz daha fazla süre devam etmiş, sonrasında kapatılmıştır. Türkiye'de Köy Enstitüsü fikri ilk kez Amerikalı eğitim filozofu John Dewey tarafından savunulmuştur. Tamamiyle Türkiye Cumhuriyeti'ne özgü bir eğitim projesi olan Köy Enstitüleri 28 Aralık 1938 yılında Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel tarafından yönetilmiştir.

beslenme uzmanları, hayvan ve insan psikologları, doktor ve hemşireler, nefes terapisi alanları, konuşma ve artikülasyon derslikleri, hayvan ve insan ambulansları, veteriner kliniklerin yanı sıra depolama alanları, server odaları, teknik odalar, dinlenme alanları, atıştırmalık kioskları gibi alanlardan oluşacaktır. Hastane konforuna sahip olması gereken ve yine mekansal ölçüleri hastane yönetmeliklerine uygun olarak planlanacak terapi, sağlık ve rehabilitasyon alanlarında kişilerin mahremiyet izolasyonuna önem verilerek olası acil durumlar karşısında ilk müdahalelerin de yapılabileceği alanlar-mekanlar oluşturulacaktır. Proje çevre hastanelerin yakın alanlarında kurgulanacağı için tam teşekküllü bir hastane konforu olması mümkün değildir. Bu bağlamda yapı kurgulanırken yakın çevresinde hastahane, sağlık ocağı vb. acil müdahale alanları olması mekânı kullanacak sürekli kullanıcıları için de bir güven duygusu oluşturacaktır. Tasarım Ofis Birimleri ise, marangoz, seramik ve boya atölyesi, terzi ve dikimevleri, kuaför ve cilt bakım stüdyosu, el sanatları ve çini atölyesi, mini nalbur, züccaciye ve elektronik market, minyatür ve tezhip atölyesi ile depolama, server, teknik odalar, WC ve atıştırmalık büfelerin olduğu mekanlardan oluşacaktır. Tasarım ofis birimleri bireylerin yaşam alanlarında kendilerini mekâna ait hissetmeleri noktasında önemli bir görev üstlenmektedir. Konaklama birimlerinin kısmen kullanıcısı tarafından tasarlanması bireyin oda ve mekân adaptasyonunda önemli rol oynamaktadır. Zira kendini bulunduğu mekâna ait hissetmeyen bireyler yapıları birer geçiş alanı olarak kullanmaktadır. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi bir geçiş unsuru olmaktan çok kök salınarak yaşama arzusunun yapı olarak da en somut kanıtı olmayı hayal etmektedir. Sosyal Alan kurgularında ise: Çocuklar ve hayvanlar için oyun alanları, yaşlı bireyler için dinlenme, paylaşma ve okuma alanları, ortak paylaşım alanları, satış kioskları, küçük işletmelerin bulunduğu mekanlar, müzik-tiyatro gibi gösterilerin yapılabileceği açık-kapalı gösteri alanları, gastronomi market, farkındalık kafeleri, mini konferans salonu ve restoranlar, kafe ve dinlenme alanları, mini market (bakkal), piknik alanları, tanıtım ofisleri, açık ve kapalı sinema alanları, yemekhaneler ile danışma ve güvenlik için mekanlar kurgulanacaktır. Aynı zamanda teknik odalar, server odaları, depolama alanları sosyal alanlar içinde de bulunacaktır.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi yapı katmanı içerisinde örgütlenen peyzaj ve bahçe düzenlemelerinde mekanların devamını sağlayacak, yapının finansal sürdürülebilirliğine destek olacak alanların yanı sıra sürdürülebilir tarım alanları, meyve ve permakültür bahçeleri, oyun ve süs havuzları, yürüyüş parkurları, jimnastik aletleri, eğitim bahçeleri, açık-kapalı mini sergi alanları, tüm kullanıcılara hitap eden oyun alanları (satranç, masa tenisi vb.), mini yüzme havuzu, bisiklet-martı sürüş ve park alanları, basketbol ve tenis sahası, açık büfe atıştırmalık kiosklar, araçlar için açık ve kapalı otopark alanları ile yine depolama, server, teknik odaların bulunduğu mekanlardan oluşturulacaktır. Bahçe peyzajı içerisinde pergola, çardak ve gazebo gibi üstü örtülü yapılar sayesinde kullanıcılar için dinlenebilecekleri, bireysel veya ortak zaman geçirebilecekleri tanımlı alanlar kurgulanacaktır. Mekânı kullanan sürekli kullanıcıları ve deneyimlemek isteyen kişilerin gereksinimleri üzerine kurgulanan bahçe ve peyzaj alanları değişken ve yeniliğe açık olarak açık, yarı açık ve kapalı alanlardan oluşturulmalıdır. Zira bu alanlar toplanma, eğlenme, beraber vakit geçirme ve bireylerin birçok aktiviteyi birlikte yaparak sosyalleşmelerine imkân sağlayan işlevi ve misyonu kuvvetli mekanlardır. Bununla birlikte bahçe peyzajı içerisinde heykel ve sanatsal öğelerin olması mekânı kullanacak tüm bireyler için eğitici-öğretici nitelikte olacaktır. Peyzaj alanları zemin malzemeleri erişilebilir ve ulaşılabilir tasarım dilini destekleyici nitelikte olacak, geçiş alanlarını ve mekanları birbirlerine bağlayan patikalar, yollar uygulanacağı arazi verilerine göre şekillenecektir.

Şekil 4.6: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yerleşim (Vaziyet) Planı (Öneri 1)⁴⁹

⁴⁹ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4.7: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yerleşim (Vaziyet) Planı (Öneri 2)⁵⁰

Ortak kullanım alanları içerisinde planlanan satış kioskları, pazar yerleri, farkındalık kafeleri mekânı kullanacak tüm canlıları kapsayıcı niteliktedir. Kent hayatındaki pazaryerlerine gönderme yaparak kurgulanacak pazaryeri alanı; modüler, kolay kurulabilen, esnek, değişime açık, erişilebilir bir dil ile geliştirilecektir. Planlama içerisinde dışarıdan stand kurmak veya ürün almak için gelen misafirler de mekânın tüm kapsayıcılığı ile yapıyı kullanabileceği gibi aynı zamanda sürekli kullanıcıların dış dünya ile iletişiminin de devamı sağlanmış olacaktır. Aynı alan içerisindeki eğitim,

⁵⁰ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

dinlenme ve mahremiyet alanları, su ve oyun alanları, enstalasyon ve peyzaj alanları, tarım alanları yine dışarıdan mekânı deneyimlemek isteyen misafirlere kullanım olanakları sunacaktır. Kompleks yapıda amaç yapıyı kullanan tüm canlıların dış dünya ile izolasyonunu önleyerek kapatılma mekânı kurgusundan uzaklaşmak ve evrensel, ulaşılabilir, erişilebilir tasarım dilini tüm mekânın özüne işlemektir.

Şekil 4.8: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yerleşim (Vaziyet) Planı (Öneri 2)⁵¹

⁵¹ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4.9: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Yerleşim (Vaziyet) Planı (Öneri 3)⁵²

Helezonik formlar ile oluşturulan ortak kullanım alanları yapıların orta alanlarında doğal avluların oluşmasına fırsat verir niteliktedir. Sosyoloji okumaları sonrasında mekanların bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirebilmek veya ortadan kaldırmak için yapı formlarında çokgen planlamalar (*bütünü gözetlemek amacı ile değil ışığı ve yapının değişken kurgusuna vurgu yapmak ve yerel mimariye uyum sağlamak için*) kullanılacak, çatı örtülerinde ise çatı pencereleri-çatı açıklıklarına yer verilerek doğal ışık ve havalandırmadan yararlanılacaktır. Tüm tasarım

⁵² Yazar tarafından oluşturulmuştur.

planlamalarında sıfırdan üretim yerine yerel mimarinin yüzlerce yıldır denenmiş kodlarından referans alınacaktır. Yapı açıklıkları uygulandığı bölgelere göre değişkenlik gösterebileceği gibi çok küçük veya çok büyük olabilir. Coğrafyanın iklim özellikleri, arazi eğimi ve yapının konumu tüm bu prensiplerin oluşturulmasında etkin rol oynayacaktır. Yapılar arasında kalan bölümlere ambulans veya taşıtların da geçişlerine imkân sağlayacak genişlikte yollar oluşturulacak (geçiş aksları) mekânın kolay kullanımına destek verecek uyarıcı veya duyumsanabilir levhalar ile mekânın erişilebilirliği desteklenecektir.

4.3.1 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde İç Mekân Düzenlemeleri ve Erişebilirlik

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi mekân tasarımı kurgusunda; hayvan, yaşlı ve çocuk birlikteliğini sorunsuz veya en az sorun ile geçirebilecekleri ve toplumun her kesimine hitap edebilecek tasarımlar geliştirmeyi hedeflemektedir. Türkiye şartları sadece engelliler için değil aynı zamanda hayatının belli dönemlerinde kısıtlamalara maruz kalan (hamile, hasta, çocuklu ebeveynler vb. gibi) bireyler için dahi birçok sorun barındırmaktadır. En sık karşılaşılan sorunlardan biri ise engelli birey için bir rampa olması fakat o rampanın olması gereken eğim dışında uygulanmış olduğudur. Bu örnekler farklı şehir ve coğrafyalara göre çoğaltılabilir.

HAYAÇO yeni yaşam önermesi sadece entegre yaşamı savunmamakta aynı zamanda sürdürülebilir ve birlikte yaşanabilir mekanları olması gereken ergonomik veriler ile kurgulamaktadır. Erişebilirlik-ulaşılabilirlik; mekân-bina-peyzaj alanları içerisinde kullanıcılarının hedeflerine herhangi bir sorun ve zorluk yaşamadan en kolay yoldan kullanmaları anlamına gelmektedir. Evrensel tasarım veya herkes için tasarım prensipleri dâhilinde mekân tasarımları kullanıcıya yönelik olmalıdır. Bu yaklaşım hareket kısıtlaması veya engeli olan bireyler, canlılar olmak üzere tüm kullanıcıların bireysel, sosyal veya mekânsal ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte planlanmalıdır. Bilinmelidir ki bireyin tam veya fiziksel yeterli olduğu durum geçici olabilir. Kişi hayatının bir döneminde bazı kısıtlamalara maruz kalabilmektedir. Bu gruba en belirgin örnek; hamileler, çocuklu ebeveynler ve yaşlılar verilebilir.

Farkındalık ise bireyin dikkatini şimdiki ana yönelterek, anlık deneyim ve yargılamadan, ötekileştirmeden kabullenme ile gözlemlenmesine dayanmaktadır.

Erişilebilir tasarım anlayışının gelişebilmesi için toplumun ve tasarımlara yön veren mimarların, tasarımcıların farkındalık düzeylerinin son derece net ve açık olması gerekmektedir. Zira evrensel tasarım kriterlerinin en temel ögesi kapsayıcı, bütünleştirici tasarım anlayışından yola çıkmasıdır. Tüm bunlar toplumların farkındalık düzeyleri ve gelişmişlikleri ile doğru orantılıdır.

Tasarım çok katmanlı bir kabuk olarak değerlendirildiğinde onu diğer unsurlardan ayıran en önemli noktanın erişilebilir bir tasarım anlayışı ile kurgulanması olarak düşünülebilir. Herhangi bir alanı tasarlarken, burası bir iç mekân veya kamusal alan olabilir; bireyin zihinsel ve fiziksel farklılıklarına ve/veya görme, duyma, hareket ve algılama özelliklerine uyumlu, kişinin bağımsız hareket edebilme kabiliyetine ket vurmeyen aksine pozitif yönde destekleyen elemanlardan oluşturulmuş mekânlar için işlevsel ve erişilebilir ifadelerini kullanmak mümkündür. Tasarım her insanı, canlıyı bünyesine dâhil ederek oluşturulduğunda evrensel amacına ulaşmaktadır. Fiziksel veya zihinsel farklılıklara sahip bireylerin toplumdan dışlanmadan ve ötekileştirilmeden, tüm toplumu oluşturan bireyler ile uyum içinde yaşamalarını destekleyici, eğitici, öğretici ve eş zamanlı eğlendirici mekânlar erişilebilir ve evrensel tasarım kriterleri dâhilinde oluşturulmuş mekânlar olarak kabul edilebilir.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi duyumsal açıdan yapıyı kullananların birçok noktada mekânı deneyimlemelerine fırsat veren bir tasarım anlayışı ile kurgulanmaktadır. Peyzaj içerisinde kullanılan yön ve uyarı levhaları sayesinde alanı, yapıyı kullanan sürekli kullanıcılarını ve ziyarete gelen misafirlerini “suya dokun”, “ağacı hisset”, “derin nefes al” ve “doğanın gücünü keşfet” vb. uyarıcı notlar ile algılarını açarak yön göstermeyi planlamaktadır. Bu yön göstermedeki amaç mekânın içerisinde yaşarken farkında olamadığımız birçok olumlu, eğitici, rahatlatıcı unsura vurgu yapılmasını sağlamaktır. Avustralya’da bulunan; Leichtag Family Healing Garden – Children’s Hospital and Health Center isimli terapi merkezinde de “Sensory Garden” duyumsal bahçe olarak tanımlanan bir alan mevcuttur ve yapı içerisinde birtakım uyarılar bulunmaktadır. Yine bu uyarılar üzerinde “rüzgârı hisset”, “ağaca dokun” vb. yazılar ile çocuklar bilgilendirilmektedir. HAYAÇO Projesi kapsamında yapı ve yerleşim içindeki ağaçların üzerlerine şiirler, özlü sözler, kişisel öğretiler ile notlar yazarak bir zamanlar mekânı deneyimlemiş bireylerin kayıpları

halinde gelecek misafirlere geçmiş kullanıcılarını hatırlatacak, sevgi ile anıları yad edecekleri bir ortak paylaşım alanı planlanmaktadır. Huzurevleri projeleri incelendiğinde mekânı kullanan yaşlıların vefatı ile onlardan geriye kalan nesnelerin bir sergi alanı içerisinde kullanıldığı örnekler gözlemlenmiştir. HAYAÇO projesinde sadece objeler değil kullanıcıların olgunluk çağındaki deneyimleri, sözleri ve şiirleri de gelecek kuşaklara aktarılacak istenmektedir. Bu bağlamda yapı içerisinde oluşturulacak mini basımevleri ile kendi kitaplarını basmak veya anı olarak yaşatmak isteyen bireylere de imkân sağlanacaktır.

Yapı içerisinde ayrıştırıcı, dışlayıcı hiçbir ifade kullanılmayacağı gibi toplum içerisinde hala isimlendirme konusunda kaygı verici söylemlerin bulunduğu bilinmektedir. Bu bağlamda HAYAÇO projesinin hiçbir alanında “engelli”, “özürlü” vb. ötekileştirici söylemlere yer verilmediği gibi tüm farklılıkları hayatın renkleri olarak görmeyi tasarımın tüm noktalarına yaymayı ve bu yönde yapıcı bir mekân olmayı hedeflemektedir.

HAYAÇO peyzaj tasarımı içerisinde bulunan tüm ortak kullanım alanlarında coğrafi verilerin getirilerine göre tasarım planlanırken arazi şartlarının getirdiği kot farkları ve merdivenler rampalar ile desteklenmelidir. Yine peyzaj içerisinde görme, işitme engelli bireylerin hayat konforlarını kolaylaştırıcı her türlü yön levhaları, döşeme farklılıkları, hareketli sistemler, asansörler, uyarıcı levhalar, dokunma veya işitme kabiliyeti olmayan bireyler için eğlenceli ve ötekileştirmeyen uyaranlar, kolay kullanım imkânları sağlayan çözümler, tekerlekli sandalye kullanan bireyler için manevra kabiliyeti oluşturacak alanlar, bir başka bireyin yardımına ihtiyaç duymadan; bağımsız bir şekilde ulaşımı kolaylaştırıcı öğeler, renkli ve hareketli uyaranlar, özellikle merdivenlerin giriş-çıkış kısımlarında kolay kavranabilecek malzeme farklılıkları, dünya standartları ile belirlenmiş ral kodları ile oluşturulmuş uyarıcı kabartmalı zemin kaplamaları ile döşenmeli ve görme farklılıkları olan bireyler için Braille⁵³ alfabesiyle uyaranlar ile yapı evrensel ilkelere uyumlu hale getirilmelidir. Mekân içi kullanılacak

⁵³ *Braille alfabesi* veya *körler alfabesi*: 1821 yılında Louis Braille tarafından geliştirilmiş görme engelli bireylerin okuma-yazmaları için kullanılan bir alfabe yöntemidir. İki kolon taşıyan dikdörtgen düzen üzerine dizilmiş altı kabartılmış noktadan oluşmakta ve her iki kolonda üçer nokta bulunmaktadır. Noktalardan her biri altmış dört farklı kombinasyondan birinin oluşturulması için farklı şekillerde dizilerek kullanılır.

elektronik levhalar veya butonlar için kullanıcı profili doğru analiz edilerek erişilebilir bir yükseklikte tutulmalıdır. Ne çok yüksek ne çok alçak olmamalıdır. Zemin malzemesi olarak tercih edilen renkli, sesli, hareketli, kabartmalı uyarılar sayesinde tasarımda hata payı en aza indirilmelidir. Özellikle ortak kullanım alanlarındaki kapıların yaşlı kullanıcı bireyler için düşük fiziksel güç kullanımı ilkesinin gerekliliği olarak sensörlü veya otomatik olması son derece önemlidir.

Esnek ve kullanışlı mekânların oluşturulması için çok yönlü evrensel tasarım kriterleri uygulanmalı ve gerekli durumlarda tasarım özelleştirilmelidir. Mekânlar ve peyzaj algılanabilir olmalıdır. Karmaşık ve net olmayan tasarım yaklaşımı ile sürekli kullanıcıların yaşam konforları düşürülmemelidir. Tasarım sadece insan odaklı değil mekânın kapsayıcılığı gereği evrensel bir dil ile zenginleştirilmeli ve tüm canlıları içerisine alacak şekilde kurgulanmalıdır.

HAYAÇO projesi içerisinde hareket kabiliyeti düşük veya hiç olmayan kullanıcılar için hareketli kent mobilyaları ve mekân donatı elemanları tercih edilmesi uygun olacaktır. Peyzaj içerisine yerleştirilecek heykeller ile mekânı kullanan bireylerin sanatsal yönlerinin geliştirilmesine katkı sağlanacaktır. Aynı zamanda peyzaj içerisinde kurgulanan oyun alanları ile bilişsel, fiziksel ve duyuşsal açıdan çocukların ve yaşlı bireylerin eğlenceli vakit geçirirken öğrenmeleri ve öğretmeleri amaçlanmaktadır. Terapi, sağlık ve rehabilitasyon merkezlerinin birincil hedefi kullanıcı profillerindeki farklılıklar dolayısıyla ortak kullanım alanlarının fonksiyonel ve farklı değişkenleri tasarım içerisinde barındırması zorunluluğudur. Bu değişkenler oyun oynarken bitkileri tanımak, dokunarak-hissederek öğrenmek, üretmeyi-çoğaltmayı ekerek, biçerek uygulamalı olarak öğrenmek, sorumluluk alarak çocuklara, bireylere yeni görevler tanımlamak gibi birçok tedavi edici unsurdan oluşmaktadır.

Proje, bitkilerin mimari tasarımda özellikle sağlık yapılarındaki iyileştirici yanı bir dönem göz ardı edilse dahi 21. yüzyılda bitki, ağaç, bahçe veya peyzajın ilaçtan daha güçlü etkileri olabileceği savını desteklemektedir. Bu yüzden HAYAÇO projesi konutların ve ortak kullanım alanları olan “terapi sağlık ve rehabilitasyon merkezi”, “eğitim alanları”, “tasarım ofis birimleri” vb. yapıların orta noktalarına temsili ağaç yerleştirmenin doğaya vurgu için son derece önemli bir algı yaratacağı görüşündedir. İnsan vücudu doğa ile sorunsuz uyum gösteren bir yapı içerisinde. Bu söylem

üzerinden kurgulanan tasarım, yapıların merkezine doğayı yerleştirerek tasarımın çıkış noktasını belirlemiş ve tüm alan kurguları bu yönde oluşturulmuştur.

4.3.2 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Konaklama Birimleri

Bireylerin yaşam alanları tüm fonksiyon yeterlilikleri göz önüne alınarak tasarlandığında bir diğer kişiye bağımlı kalmadan yaşaması veya en asgari ölçülerde kişilerle ilişkilendiği bir hayat sürmesi mümkün olabilmektedir. Yaşlılar, çocuklar ve hayvanlar için ise durum biraz daha farklıdır. Hastalık ve ağır bir vaka olmadığı sürece yaşlı bireylerin günlük yaşam pratiklerini küçük destekler alarak karşılamaları mümkün olabilmektedir. Kullanıcıların günlük yaşamlarını daha konforlu, dilediği gibi özgür, verimli, bağımsız ve güvenli bir şekilde geçirebilmeleri için uygulanması gereken bir takım tasarım kriterleri vardır. Bunlar;

- *Fiziksel çevre faktörleri (işitsel- görsel- ısısal konfor)*
- *Mekân organizasyonları (mekânlar arası ilişki)*
- *İç mekân mobilyaları, ekipmanlarının tasarımı (kullanıcı ekipman uyumu – işlev ekipman uyumu)* (Konuk & Kaya, 2018).

Huzurevi ve bakım evleri hizmet kalitesi üç ana başlıkta toplanabilir:

1. *Kurumsal çevrenin etkisi: Oda ve ortak mekânlar arasına düşen kişi sayısı, faaliyetlerdeki çeşitlilik, personel yapısı, personel ve kullanıcı sayısı, ortak faaliyetlerdeki kişi sayısı, idari ve personel alt yapısı ve özellikleri.*
2. *Kullanıcının kurumsal yapıdan istek ya da ihtiyaçları ve bunların kullanıcı ve yaşam memnuniyeti üzerine etkisi.*
3. *Yerleşmedeki profesyonel personelin kurumda verilen bakım kalitesini etkilemesidir* (Konuk ve Kaya, 2018).

Bazı araştırmalar huzurevi ortamının bireyi depresyona sürüklediğini ortaya koyarken diğer çalışmalar aitlik, yüksek moral, insan-çevre uyumu, bağımlılık ve yaşam doyumu konusunda olumlu (pozitif) bulgular ortaya koymaktadır. Bu bağlamda taraflı düşünüp huzurevleri bakımı ile ilgili olumsuz değerlendirmeler yapmak doğru olmayacaktır. Mekân kurgusunda kullanılacak özel yaşam alanlarının tasarımı bireylerin aidiyet, özgüven, mahremiyet ve sahiplenme duygularını hissedebilmeleri için son derece önemlidir. Kişiselleştirme olgusunun eksik veya zayıf olduğu tasarım

içerisinde kullanıcı kendisini mekâna ait hissedemediği gibi bir bağ kurmakta da zorlanmaktadır. Özellikle yaşlı bireyler geçmişin olumlu izlerini yaşam alanlarında görmekten haz alırlar. Bu bir resim olabileceği gibi, obje, aydınlatma, masa vb. gibi aksesuar ve/veya nesneler olabilmektedir. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi bu bağlamda oda tasarımları içerisine sürekli kullanıcısı olacak yaşlı bireyleri de dâhil ederek tasarımın bir parçası olmalarını hedeflemektedir. Donuk kurgusal mekânlar oluşturmak yerine, değişebilir, dönüştürülebilir ısınmasından aydınlatmasına her detayı düşünülmüş fakat kullanıcısına seçim şansı veren bir tasarım anlayışı ile “yaşanmış” mekânlar oluşturmayı amaçlamaktadır.

Konutların yaşlıları ağırlayacak bölümünde odalarda en fazla iki kişinin kalması uygun olacaktır. Yapılar, tek veya iki katlı plan tipolojileri ile oluşturulacak, iki katlı olan konutlarda alt katlar birer müstemilat görevi görecektir ve sürekli kullanıcıların misafirlerini ağırlayarak ikinci bir ev görevini üstlenecektir.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi sadece malzeme bazında sürdürülebilir olmayı değil yaşam prensibi olarak da sürdürülebilir olmayı hedeflemektedir. Proje 21. yüzyıl dünyasında birlikte ve huzurlu yaşam mümkün mü sorusuna cevap ararken aynı zamanda bu soruya cevap olabilecek öneri sunmaktadır. Dezavantajlı birey, grup veya canlıların yeniden kendi alışkanlıkları ve düzenlerini yaşayabilecekleri (dışarıdan minimum destek alarak) tıpkı mahalle hayatında olduğu gibi kendi içkin hayatlarında doğaçlama yaşayabilecekleri bir yaşam programlamaktadır. Yeni bir yaşam manifestosu olabilecek proje ile birlikteliklerine bu zamana kadar imkân verilmemiş birey, grup veya canlıların değişmesi ile gelecekte inovatif projelerin de oluşmasının önü açılacaktır.

Konaklama veya barınma her canlı için en temel ihtiyaçlardan biridir. Bir yapıyı tasarlamadan önce kullanıcı kimliği doğru analiz edilmeli ve tüm veriler detaylıca araştırılmalıdır. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi konaklama birimlerinde sürekli kullanıcısı olacak yaşlılar, çocuklar ve hayvanlar için **Bölüm 3.5** içerisinde detaylıca anlatılan tüm tasarım kriterlerini mekanların kurgularında değerlendirilecektir. Doktora tezi kapsamında yaşlıların, çocukların ve hayvanların ihtiyaçları belirlenmeye çalışılmış ve mekân kurguları bu parametreler doğrultusunda oluşturulmuştur. Hayvanlar, yaşlılar ve çocuklar için planlanan yapıların her biri birbirinden bağımsız

oluşacak şekilde kurgulanacak ve birbirlerinden peyzaj ve bitki düzenlemeleri ile ayrılacaktır. Burada amaç mekânlar arası istenildiğinde oluşturulacak sosyal izolasyonu sağlayabilmektir. Yapı içerisindeki kullanılacak bölücü koridorlar veya bağlantı yolları sayesinde mekânlar arası doğal ilişki sağlanacak ve diledikleri zaman mahremiyet alanlarını koruyabilecekleri özel alanlar oluşturulacaktır. Burada hedef mahalle kültüründe olduğu gibi doğaçlama/rastlantısal yaşam pratiklerinin oluşmasını sağlamaktır.

Huzurevleri, 65 yaş ve üzeri bireyler için daha konforlu ve yaşanabilir bir ortamda bakılmak, korunmak ve/veya mekânı kullanan kişilerin psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını gidermek için kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ise kullanıcılarının yaşamlarını sağlık, huzur ve güven içerisinde sürdürmelerine imkân sağlamak amacı ile oluşturulmuş, kendi yaşamlarını idame ettirmelerini destekleyecek şekilde rehabilitasyonlarının sağlandığı, tedavisi mümkün olmayanlarda ise sürekli özel kontrol ve bakım hizmeti sunan sosyal hizmet kuruluşlarıdır. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde ise sadece huzurevi veya yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi tanımlaması yapmak eksik olacaktır. Zira kompleks yapı içerisinde oluşturulması planlanan olağan kurguda hayvan, yaşlı ve çocuk birlikteliklerinin vereceği doğal rehabilitasyon ile hiçbir birey gerçek yaşamdan kopmadan tedavi alabilecek ve faydalı olma işlevini yaşamının sonuna kadar kaybetmemesi için farklı ve çok yönlü planlamalara yer verilecektir. Yaşlı bireylerin (kalıcı sağlık sorunları olanlar dışında) en büyük problemlerinden biri hayatları boyunca çalışıp yaşlılık evresinde toplumdan izole edilerek dışlanmalarıdır. Türk toplumlarında yaşlılığın ve yaşlıların toplumdaki yerinin son derece önemli olduğu bilinmektedir. Fakat önemi gösterme biçimimiz salt evde saygı göstermek veya özel günlerde hatırlamak yerine onların meslekleri veya ilgi alanları ile ilgili eğitim veya bilgi alışverişi sağlayacak ortamların oluşturulmasına yönünde olmalıdır. HAYAÇO projesi yaşlıların bilgeliklerini kullanacakları “*eğitim birimleri ve sosyal alanlar*” ile onların zihinsel rehabilitasyonlarına da katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Yaşlıların konaklama birimlerinde oda planları tek veya iki kişilik odalar olarak planlanmaktadır. Türkiye şartlarına göre huzurevleri odalarında olması gerekenler şöyle sıralanabilir; kalacak yaşlı sayısı kadar yatak, etajer, komodin, dolap, karyola,

sandalye, masa, koltuk ve TV'dir. Mekânın mobilyaları için ahşap malzeme tercih edilmelidir. Zemin kaplamaları ve diğer mobilyalar yoğun temizlik altında bile kolay deforme olmayacak nitelikte olmalıdır. Odalarda yaşlı bireylerin kolay erişim sağlayabilecekleri yükseklikte alarm düzenekleri bulundurulmalıdır. Zemini bölgesel kapatacak şekilde halı kullanılabilir. Zemin kaplama malzemeleri anti-bakteriye, anti-statik kompozit malzemelerden tercih edilmelidir. İç mekân düzenlemeleri tekerlekli sandalye kullanımına imkân sunacak şekilde düzenlenmeli ve mekân içerisinde tehlike oluşturacak tüm mobilyaların sabitlenmesi gerekmektedir. Islak hacimler oda içerisindeki olacak şekilde planlanmalı, yaşlı ergonomisi ve antropometrik verileri dikkate alınarak odalar oluşturulmalıdır. Özellikle ıslak hacimlerde ayna, etajer, havluluk ve sabunluk gibi materyallerin sabitlenmesi gerekmektedir. Tüm mekân donatı elemanları yaşlı bireylerin kolay kullanımına fırsat sunacak şekilde örgütlenmelidir.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Önermesinde ise bu parametreler daha kişiselleştirilmiş ve mekânlara özgün bir kimlik kazandıracak nitelikte planlanmaktadır. Bu bağlamda oda içi kurgusunda tek kişi, en fazla iki kişi olacak şekilde düzenleme yapılmıştır. Oda metrekaresi, tek kişilik odalar için 25 m², çift kişilik odalar için ise 45 m² alandan daha küçük olmamalıdır. Malzeme olarak tercih edilecek zemin ve duvar kaplamalarında doğal bileşenli ve doğa dostu kompozit çözümlerden yararlanılacaktır. HAYAÇO projesi ekolojik ve sürdürülebilir bir yapı olmanın dışında fikir olarak da sürdürülebilir olmayı hedeflemektedir. Mekân ve oda düzenlemeleri içerisinde erişilebilir ve herkes için tasarım ilkeleri planlamaya dâhil edilecek, engelli bireyler için oluşabilecek tüm aksaklıklar tasarım aşamasında ortadan kaldırılacaktır. Çift kişilik oda kullanımlarında kişisel mahremiyetin önemi tasarım içerisine dâhil edilecektir.

Her bir odanın içerisinde ıslak hacimler (mutfak+kitchenette ve banyo+WC) olması yaşayan bireylerin konforu için son derece önemlidir. Planlanan kurgu içerisinde odalar tasarlanıp bitmiş olarak kullanıcısına teslim edilmeyecektir. Örneğin sürekli kullanıcı birey, kompleks yapı içerisinde konumlanan tasarım ofislerine giderek ihtiyaç ve isteklerini anlatacak, malzeme ve renk seçimlerini belirterek tasarıma kişisel katkı sağlayacaktır. Çünkü her birey farklı renk, doku ve malzeme zevkine sahiptir.

Tasarım ofislerinde onlar için belirlenen kartelalar ile sunumlar yapılacak, kullanıcılar kendi yaşam alanlarına ufak müdahaleler ile mekân kurgusuna katkı sağlayacaktır. Amaç kendi yaşam alanlarının tasarımına dâhil olurken aynı zamanda aidiyet duygusunun oluşmasının da zeminini hazırlamaktır. Bu bağlamda hedeflenen yaş almış ve belli yaşın üstünde toplumdan kendini izole hisseden yaşlıların kendi yaşam kurgularını oluşturmaları ve yaşamın bir parçası oldukları gerçeğini (tekrar) hissetmelerini sağlamaktır. Mekân kurgusu içerisinde zemin kaplamaları olarak kaygan olmayan, yaya trafiğine dirençli, leke ve kir tutmayan, antibakteriyel, kokusuz ve doğa dostu bileşenlerden oluşan kompozit malzemelerin kullanılması uygun olacaktır. Aynı zamanda mekân içerisinde kullanılacak yatak ve dolapların her bir bireyin engelli adayı olduğu gerçeğini unutmadan tasarlanacak ve gerekli her noktaya tutunma barları konulması planlamaya dâhil edilecektir. Konaklama birimlerinde kullanılacak olan yatak tiplerinin kullanıcıyı rahatsız etmeden (psikolojik bağlamda) hasta yatağı ölçüsü ve konforunda olması olası yaşanabilecek sağlık sorunları içinde gelecek kurgusunda yararlı olacaktır. Her bir oda içerisinde çalışma alanı, okuma alanı, dinlenme alanı, mini kütüphane gibi mekansal ihtiyaçları karşılayabilecek kişisel alanların olması gerekmektedir. Odalarda doğal ışıktan maksimum seviyede yararlanılacaktır. Oda kurgularında bitki yetiştirebilecek alanlar ve sohbet köşeleri ile izole-bireysel zaman geçirmelerine fırsat verebilecek mini balkon alanları ve iç bahçeler oluşturmak bireylerin konforu için son derece önemlidir. Islak hacimlerde zemin karosu olarak seçilecek malzemelerin kaymaz olarak tercih edilmesi ve duş alanları içerisinde (slim flat) zemin ile eşit kotta ürün(ler) tercih edilmesi olası kaza riskini azaltacaktır. Duş alınacak bölümde duş oturakları kullanılarak kişinin rahat ve konforlu hissetmesi sağlanmalıdır. Duş kabin malzemesi temperli cam olması hem sağlığa uygunluk hem de güvenlik açısından son derece önemlidir. Aynı zamanda temperli cam malzemenin kırılma ve patlama durumunda bireye vereceği zarar minimum düzeydedir. Herhangi bir sağlık problemi esnasında kişinin kendisini alan dışına rahatlıkla atması temel hedef olmalıdır. Polistren ve lamine cam aksine temperli cam bireye bahsi geçen konforu sağlamaktadır. Vitrifiye gurubu içerisindeki klozetlerin bedensel engelli bireylerin ihtiyaç ve isteklerini karşılayacak özellikte olması uygun olacaktır. Klozet+duş ve lavabo yanlarında yardımcı tutunma barları

konulması olası kazaların önüne geçebileceği gibi kullanıcısının da konforunu sağlayacaktır. Hastane WC'lerinde olan imdat butonu ve/veya kolu mutlaka oda ıslak hacimlerine eklenmelidir. Banyo bataryası olarak seçilecek malzemelerin termostatik olması ergonomik olarak son derece önemli olacak ve gereksiz su kaybını önleyecektir. Islak hacim (Banyo+WC) içerisinde kullanılacak lavaboların bedensel engelli bireylerin kullanımını kolaylaştıracak nitelikte olması ve ayna+lavabo çevresinde tutunma barlarının bulundurulmasına özen gösterilmelidir. Mutfak alanları içerisinde kişinin şahsi eşyaları (bardak, tabak, kaşık, çatal vb.) depolayabileceği ölçekte dolap+çekmece üniteleri olmalıdır. Her mutfak içerisinde bir mini evye bulunması uygun olacaktır. Elektronik eşya olarak mini buzdolabı, su ısıtıcı, kahve makinesi olması kullanıcı konforu için yeterli olacaktır. Oda içi kurgusunda TV, bilgisayar, radyo, telefon ve internet otel odası konforunda olduğu gibi tasarıma dâhil edilmeli ve her oda içerisinde ısıtma ve soğutma merkezi sistem ile çözümlenmelidir. Yine oda içi yatak başlarına acil çağrı butonları yerleştirilmelidir. Yoğun bakım gerektiren odalarda hasta yatakları hastane tipi olmalı, diğer kullanıcılar için ise ergonomik yatakları kullanılmalıdır.

Otel odalarının aksine kullanıcısını mekanik-donuk mekânlar karşılamamalı; kendilerini ait hissedecekleri, samimi-yalın ve işlevsel mekân çözümlmelerine ihtiyaç duyulmalıdır. Her alan kendi kullanıcısı özelinde detaylandırılırken sadece bir renk, bir çerçeve, önceki yaşamından getireceği bir masa-aksesuar vb. gibi nesneler ile bireyin mekâna aidiyeti sağlanmalıdır. Huzurevleri üzerine yapılan birçok bilimsel çalışma göstermektedir ki, yaş almış birey konaklama mekânı olarak adlandırılan mekân içerisinde özellikle cam-pencere veya doğrama yani odanın doğal ışığı aldığı noktaya yatağını yerleştirmek istemektedir. Bunun sebepleri farklı olabileceği gibi en önemlilerinden biri veya birkaçı yaşlı bireyin dış dünya ile bağını şeffaflaştırmak istemesi, hem bireysel ve kontrol edebildiği izolasyonunu sağlarken hem de hayatın akışı içerisinde kendisini dâhil etmek istemesidir.

Konaklama Birimi

Şekil 4.10: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Konaklama Birimleri Fonksiyon Şemaları⁵⁴

Kapsamlı bir otomasyon sistemine sahip olması planlanan projede güneş enerji panelleri ve mekanik kurulumlar bütüncül bir kontrol ünitesi ile tek noktadan kontrol edilecek şekilde düzenlenecektir. Otomasyon sistemi oda içlerine yerleştirilecek kontrol panelleri sayesinde kullanıcı konforunu desteklemektedir.

Çocuk esirgeme kurumları veya kurum bakımı bir ailenin olmadığı veya ailenin üstüne düşen görevleri yerine getiremediği durumlarda, kimsesiz veya korunmaya muhtaç çocuklara, bireylere resmi veya özel kurumlar tarafından sürekli veya geçici olarak sunulan hizmettir.

“Bu kurumlar içerisinde yaşayan çocuklar kendileri ile herhangi bir kan bağına sahip olmayan kendi durumundaki çocuklar ile birlikte topluca yaşamakta ve kendileri ile biyolojik yakınlığı olmayan yetişkinlerce bakılmaktadır. Bu tanımlara göre bahsi geçen yetiştirme yurtları ve çocuk yuvaları ile yerine getirilmelidir. 2828 sayılı Kanun çocuk yuvaları şöyle tarif edilmektedir. “0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar ile gerektiğinde 12 yaşını tamamlamış kız çocuklarının bedensel, fiziksel, psiko-sosyal gelişimlerini sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmaları ile yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (SHÇEKK. m. 3/e, bent 1). Yetiştirme yurtları ise yine aynı kanun maddesine göre şöyle tarif edilmiştir; “13-18 yaş arasında olan korunmaya muhtaç olan çocukları-bireyleri korumak, bakmak ve bir iş/meslek sahibi olmalarını

⁵⁴ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

sağlamak ve topluma faydalı bireyler olarak yetiştirmelerini desteklemek ile görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır “(SHÇEKK. m.3/e, bent 2).”

Kurumlar açık ve kapalı tip olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kapalı tip kurumlarda çocukların ilişkileri neredeyse dış dünya ile tamamen kapalı olduğu ve sinema, hastane, okul, barınma vb. gibi tüm ihtiyaçlarını yapı içerisinde çözümlediği bilinirken açık kurumlarda ise kapalı kurumların aksine sinema ve tiyatro gibi kültürel ihtiyaçlar toplum ile beraber aynı alanlarda çözümlenmektedir. Bu yol ile çocukların toplum ile arasına bir izolasyon ağı örmeden kuvvetli ilişkiler kurmasına fırsat sunmaktadır. Açık kurumlar kapalıların aksine çocukların gelişimi için son derece kritik öneme sahip olduğu bilinmektedir. Genel olarak kurumlar kendi içlerinde şöyle kategorize edilebilir;

- *Kışla tipi kurumlar,*
- *Okul tipi kurumlar,*
- *Ev tipi kurumlar.*

Kışla tipi kurumlar çocukların (var olduğu takdirde) aileden ve toplumdan izole kaldıkları için uygun bulunmayan ve çocukların bakım ve eğitiminin yapılabildiği büyük binalar olarak inşa edilmektedir. Çok sayıda çocuğun barınmasına imkân veren bu yapı türlerinin sakıncaları dolayısı ile yerini daha küçük ölçekli yapılara bırakmıştır. *Okul tipi kurumların* amacı eğitim ve öğretim kurumları dışında kalan zihin ve işitme engelli bireylerle, suçlu ya da uyumsuz çocuklara eğitim alabilecekleri alan oluşturmaktır. *Ev tipi kurumlar ise; 5-10 çocuk grubuna* hitap eden, büyük ölçek yatakhaneler veya yemekhaneler yerine küçük oda tiplerine yer verilen ve yine bu mekanlarda yatılan ve yemek yenilen ünitelerden oluşmaktadır (Şenocak, 2010).

Korunmaya muhtaç veya kimsesiz çocuklara bakım hizmetlerinin sağlanması ülkeler için önemli sosyal politika problemlerinden biri olmuştur. 21. yüzyılda da bir toplum sorunu olarak varlığını sürdürmektedir. Üç tipi bulunan esirgeme kurum örneklerinin olumlu ve olumsuz özellikleri yukarıda belirtilmiştir. Tüm olumsuz tasarım problemleri değerlendirildiğinde HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Kurgusu çocuk barınma bölümlerinde kapatılma mekânlarına gönderi yapmak yerine daha özgün, nitelikli, öğrenmeye teşvik edici, huzur ve sevgi duygularını mekânda hissettirebilen

ve çocukların kendilerini ait hissedebilecekleri bir mekân tasarımı planlanmaktadır. Oda içlerinde çocuklar için çoklu ranzalı düzen yerine en az iki, en fazla dört kişilik odalarda beraber yaşamalarına imkân sağlayacak bir planlama öngörülmektedir. Oda içerisinde yatak, komodin, mini kütüphane, çalışma masası, çalışma sandalyesi, bilgisayar, kıyafet dolabı, WC ve banyo, aydınlatma elemanları, dinlenme koltuğu, doğal ışık sağlayacak pencereler, sorumlu olduğu bir bitki, duvarlarda resim çerçeveleri (özellikle arkadaşları veya sevdikleri ile birlikte kendi seçtiği ve ait hissetmesini destekleyici tamamlama elemanları) vb. gibi birçok donatı elemanlarından oluşmaktadır. Odalara yerleştirilecek herhangi bir bitki (zararsız ve kolay bakımı olan) çocukların sorumluluk duygularının geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. Çocuk odaları duvar kaplamalarında duvar kâğıtları kullanılabilir. Kullanılacak malzemelerin doğal bileşenli doğa dostu olması, zemin malzemesi olarak ise linolyum⁵⁵ malzeme tercih edilmesi kullanım kolaylığı ve hijyeni bakımından son derece önemlidir.

ABD ve Avrupa ülkelerinde 6 yaş altı çocukların bakım evinde kalmalarından ziyade onlar için en uygun yöntemin koruyucu aile bakımı olduğu tespit edilmiştir. HAYAÇO projesi hayvan, yaşlı ve çocukları bu bağlamda bir araya getirmek istemektedir. Her çocuk şefkate ve sevgiye muhtaçtır. Kendini birey olarak hissedebildiği, davranışlarının anlayışla karşılandığı ve yapıcı eğitim altında olduğu, yargılanmadığı bir çocukluk evresi onun gelecekteki duygu durumunu da direkt etkileyecek faktörlerdendir. Tüm bunlar için özel odası ve eşyaları olması, alışveriş yapabileceği, arkadaşlarını kabul edeceği alanlara sahip olması gerekmektedir. Aynı zamanda arkadaşları ile bağımsız zaman geçirebilmesini destekleyici ekonomisi olması kendine güveni için de son derece önemlidir. HAYAÇO projesinde ortak kullanım ve sosyal alanlarında oluşturulan mini büfeler veya tarım alanları sayesinde çocuklar hem kendi ürettiklerini satabilecek (kendi ürettiklerinden anlatılmak istenilen HAYAÇO eğitim birimleri içerisinde ders kapsamında kil veya hamurlardan veya başka materyallerden yaptıkları süs eşyaları, broşlar, resimlerin satışları olabilir) hem de yaşlı bireyler ile

⁵⁵ Linolyum, %97 doğal hammadde %72 yenilenebilir hammadde (10 yıl içinde tekrar yetişebilen özelliğe sahip) ve %43'ü ise geri dönüştürülmüş malzemelerden oluşan kompozit bir malzemedir. Bünyesinde; keten tohumu yağı, reçine, kireç taşı, odun talaşı ve tamamen doğal pigmentler bulunmaktadır.

kaynaşacakları doğal ortamların zemini hazırlanacaktır. Yaşama dâhil olma fikri birey kaç yaşında olursa olsun gelişimi veya hayat doyum noktasında son derece önemlidir. Bu her bireyin yaşamsal hakkıdır. HAYAÇO projesini başat ve emsalsiz kılan en önemli noktalarından biri de budur. Çocuk esirgeme kurumlarında yaşam süren bireyler anne, baba, aile, ebeveyn, akraba sevgisinden uzak yetişerek yaşama başlarlar. Kurum içi sık sık değişen bakıcıları veya öfkeli, sert eğitim veren öğretmenleri dolayısı ile eksik kalan sevgi ihtiyaçları onların daha da örselenmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda HAYAÇO yaşam alanı içerisine dâhil edilen kimsesiz evcil hayvanların, çocukların hayatlarına dokunabilecek, onlara karşılıksız sevgiyi verebilecek belki de yegâne unsur olarak görülmektedir. Çocuğun hayvanlardan korkması veya geçmişte yaşadığı olumsuz gelişmeler oldu ise onların rehabilitasyonları tamamlandıktan sonra her birine “yaşam arkadaşı” edinmelerine fırsat verilecek ve kompleks yapı içerisinde belirli zamanlarda ortak vakit geçirecekleri programlar yapılacaktır. Uyum sorunu olmayan, birlikte yaşamanın konforunu devam ettirmek isteyen çocuklar için isteyenler dâhilinde odalarında kalmalarına da fırsat verilecektir.

HAYAÇO yapı kabuğunun büyük ve karmaşık olmasından çok yalın ve daha yerel mimari öğeler taşıması ve planlamalarda avluların tercih edilmesinin birçok tasarım karşılığı bulunmaktadır. Büyük, karmaşık yapılar yerine; işlevsel, fonksiyonel ve çabuk kurulabilen bir köy kurgusunu çağrıştıracak mimariye sahip olmayı hedefleyen HAYAÇO projesi için yalınlık en az sürdürülebilir ve ekolojik olmak kadar önem taşımaktadır. Özellikle büyük ve geniş koridorların olduğu binaların veya geniş merdivenlerin kullanım esnasında oluşturacakları akustik problemler, çocuklar için olumsuz olabileceği gibi yaşam alanları içerisinde ses ve uğultu problemi mekânın sürekli kullanıcıları için de bir tasarım problemi haline dönüşecektir. Ormanların yok edilişi, çarpık kentleşme ve şehirlerdeki yeşil alanların azalması hayvanların yaşam alanlarını istila etmiş ve şehirlerdeki hayvanların yaşamasını imkânsız hale gelmiştir. Barınakların kurulmasının tarihçesi çok eskilere dayanmamaktadır.

Türkiye’de 1911 yılında “Hayırsızda” 60 ila 80 bin sokak köpeğinin açlığa ve susuzluğa terk edilmesi ile birlikte başlayan ve devamında sokaklarda hayvanların zehirlenerek öldürüldüğü bir süreç yaşanmıştır. Hayvanseverler tarafından tepki ile karşılanan bu katliamdan yıllar sonra 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından

hayvanların toplu halde yaşayabilmelerine imkân sunan barınak hayata geçirilmiştir. İstanbul Alibeyköy’de bir mezbahane’nin dönüştürülerek barınağa çevrilmesi ile son bulan süreç barınaklar için de milat niteliğindedir. Sonrasında her şehre hayvanların toplu halde yaşayacakları yapılar inşa edilmiş veya dönüştürülmüştür. Fakat barınaklar kurulduğu günden 21. yüzyıla kadar çözümden ziyade hayvanların daha zor şartlar altında yaşadığı yerler haline dönüşmüştür. Bu bağlamda HAYAÇO hayvanlar için kendi doğal koşullarından koparılmadan, küçük sıkıştırılmış alanlara değil özelleştirilmiş ve hareket kabiliyetlerine fırsat sunacak bir planlama hedeflemektedir. Kafesler yerine odalar her bir kullanıcı hayvana göre düzenlenecek, ekipman ve donatı olarak bu minvalde bir tasarım prensibi kullanılacaktır. İnsan ve hayvan ortak kullanım alanlarında ise kent mobilyaları gibi ortak kullanım gerektiren tüm mobilyalarda her bir hayvan için bir bölüm kurgulanmaya gayret edilecektir. Projede ortak fayda tek taraflı faydanın önüne geçerek tüm canlıları kapsayacak bir tasarım prensibi geliştirilecektir. Ayrıca iç mekân düzenlemelerinde kullanılacak kapı veya pencere bölmeleri hayvanlarında rahatlıkla kullanmalarına fırsat sunacak detaylara sahip olacaktır.

Şekil 4.11: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Konaklama Birimleri Tasarım Parametreleri⁵⁶

⁵⁶ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4.12: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Konaklama Birimleri ve Peyzaj Alanları Kesit Görünüşleri⁵⁷

⁵⁷ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Konaklama İç Mekan Tasarım Parametreleri	Kullanıcıların Ergonomik & Antropometrik Verileri
Mekanların doğru kurgulanması Mekanlar arası ilişkinin doğru kurgulanması	- İşlevsellik - Erişilebilirlik / İşlevsellik - Kullanım kolaylığı - Mahremiyet - Mekanların kullanım sıklığı - Doğrudan ilişkili mekanlar olmaması - Dolaylı ilişkili mekanlar - Kullanıcı mahremiyeti - Diğer kullanıcılar açık olup
İhtiyaç duyulan donatı ve ekipmanların kendi içinde örgütlenme biçimi	- İşlevsellik - Erişilebilirlik / İşlevsellik - Kullanım kolaylığı - Mahremiyet - Mekanların kullanım amacı - Engelsiz sirkülasyon - Kullanıcı verileri (Ergonomik/Antropometrik) - Düşük fiziksel güç
Uygun donatı ve ekipman seçimi	- İşlevsellik - Kullanım kolaylığı - Emniyet - Kullanıcıların boyutsal sınırlılıkları
Görsel, işitsel, ısısal konfor	- Emniyet - Mahremiyet - Kullanıcıların duyuşsal özellikleri - Yüzey parlama minimize - Renk ve aydınlatma kontrastı
Doğru malzemelerin seçimi	- İşlevsellik - Emniyet - Kullanım kolaylığı - İşlev / Mekanların kullanım amacı
Pencere, kapı vb. mimari elemanların ve sirkülasyon alanlarının doğru belirlenmesi	- İşlevsellik - Erişilebilirlik / İşlevsellik - Kullanım kolaylığı - Emniyet - Kullanıcıların Fiziksel Özellikleri (Algısal, Duyusal ve Antropometrik Boyutlar)

Şekil 4.14: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Konaklama Birimi İç Mekân Parametreleri – Kullanıcıların Ergonomik ve Antropometrik Verileri⁵⁹

⁵⁹ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4.15: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi İçin Örnek Projelerden Faydalanılarak Düzenlenmiş Mekân Örnekleri⁶⁰

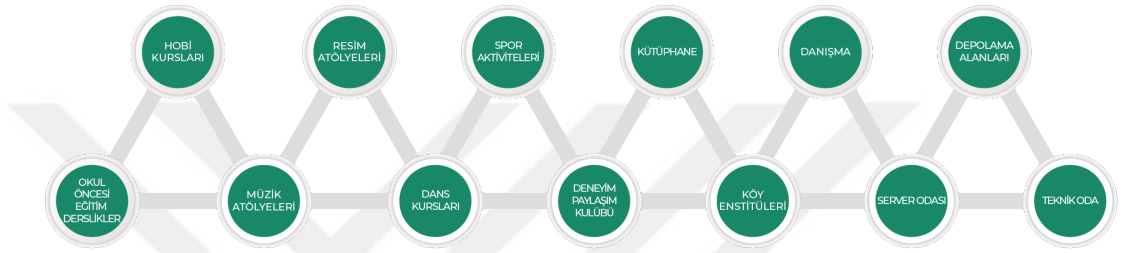
HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde hayvanların barınması için tasarlanan “*hayvan merkezi*” klasik barınak mantığının aksine daha çağdaş ve yaşanabilir bir tasarım anlayışı ile geliştirilmiştir. Hayvanlara ait bölümlerde planlanan düzenleme kapalı kafesler ardında hapsedilme esastından uzaklaşarak avlulara açılan küçük oda kurgularına fırsat verecek bir planlama ile hayvanların doğal yaşamlarından kopmamaları hedeflenmektedir. Mekân tasarımlarında hayvan veya insan olsun kapatılma mekânlarını çağrıştıran veya fikrine hizmet eden hiçbir planlamaya fırsat verilmeyecektir. Doğa ile bütünleşik bir tasarım prensibi ve malzeme döngüsü planlanan yapı mekânları zoraki kalınacak mekân olma özelliğinden uzaklaşarak sıcak

⁶⁰ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

bir yuva konseptine vurgu yapmaktadır. Yapı bileşenleri olarak hafif çelik malzeme ve doğal bileşenli kompozit malzemeler düşünülmektedir. Hafif kompozit ahşap malzeme ile oluşturulacak çatı örtüsü sayesinde hem geleneksel mimari öğeleri korunacak hem de yapının doğa ile ahengi yakalanmış olacaktır. Malzeme seçimlerinde doğal veya doğal bileşenlerden oluşturulmuş kompozit malzemeler kullanılarak yapının ekolojik sürdürülebilirliği de desteklenecektir.

4.3.3 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Eğitim Birimleri

Eğitim Birimleri

Şekil 4.16: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinin Eğitim Birimleri Fonksiyon Şemaları⁶¹

Eğitim, bireyin hayatı boyunca edindiği bilgiler bütünüdür. Kişinin okul öncesi eğitimi okul sonrası eğitimini de doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. 0-3 yaş çocukların eğitimlerini oluşturan biyolojik, beslenme, sağlık, hareket, söz ve duygu durumları bu yaş gurubu bireylerin gelişiminde son derece önemli yere sahiptir. Bu durum okul öncesi eğitimden ilkokul seviyesine kadar devam eder.

Bu bağlamda iki esas önemlidir:

1. *Eğitim çocuğun (anne karından itibaren) doğumu ile aktif olarak başlar ve hayatı boyunca devam eder.*
2. *Bu eğitimin içeriği yaş, tarih ve toplum durumlarına göre değişiklik gösterir (Oktay, 1990).*

Bireylerin gereksinimleri, içinde bulunduğu toplumun yapısal, psikolojik ve fizyolojik özelliklerine göre değişiklik gösteren bağımlı değişkenlerdir. Dolayısıyla kullanıcı profiline farklı olması birçok farklı gereksinmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu durum mekân-yapı tasarımının parametrelerini değiştiren en önemli olgulardan

⁶¹ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

biridir. Okul öncesi dönemde çocuğun, bireyin ilk önce sağlıklı bir bakım ve beslenmeye ihtiyacı vardır. Anne ve babası ile kuracağı duygusal bağların yardımı ile çocuğun: neşeli, zevkli, huzurlu, mutlu vb. gibi bir insan olması sağlanabilir (Oktay, 1990). Fakat çocuk gelişimi için amaçlanan uygun aile ortamının oluşmasının birçok alt ve üst parametreleri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Öyle ki, sadece anne ve babası yanında olması bir çocuğun mutlu olması için yeterli olmayabilir. Yeterli sevgi, ilgi, bakım, olumlama, oyun olmadığı sürece çocuk amaçlanan gelişimini tamamlayamayabilir. Bu bağlamda önyargılı davranılan bazı kurumların pozitif destekleri unutulmamalıdır. Bu kurumların en başında çocuk esirgeme kurumları gelmektedir.

Çocuk sığınma evleri veya kurumlarında sadece anne-babası olmayan veya olan ama ilgilenmeyen, istismar edilen veya edilmesine göz yuman, psikolojik veya fiziksel şiddet uygulanan veya uygulanmasına göz yuman birçok çocuk bulunmaktadır. Bu durumda çocuğun sadece anne, baba veya akraba ile olumlu, güzel, mutlu yaşadığı düşüncesi doğru kabul edilmemelidir. Bireyin içinde bulunduğu, yaşadığı huzurlu, geliştirici, öğretici, aidiyet hissettiği kurum ortamı yine kişinin olumsuz koşullardaki aile yaşantısından daha geliştirici olabilir.

Çocuğun biyolojik gereksinimleri arasında iyi ve rahat koşullarda uyuması, sağlıklı beslenmesi, temizlik ve bakımlarının sağlanabilmesi kısacası uygun ve sağlıklı bir ortamda büyümesi ve gelişmesi olarak gösterilebilir. 2-6 yaş arası olan çocuklar okul öncesi eğitim dönemi için artık sosyal olarak hazırdır ve dış dünyanın tüm öğretilerini almaya açıktır. Bu bağlamda eğitim birimi tasarlarken dikkat edilmesi gereken önemli detaylardan biri çocuğun yaratıcılığının kısıtlamadan bir programlama yapılmasıdır. Eğitim sistemi içerisinde sadece öğrenme esas olmamalı, uygulamalı programlar yardımı ile çocuğun el ve beyin becerisinin gelişmesi sağlanmalıdır.

Çocuk esirgeme kurumlarında verilen eğitim ile aile içerisinde verilen eğitim çocuğun yaşadığı ortama-olumsuzluklara bakılarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda kurum içi eğitim iyidir veya kötüdür gibi genel ifadelerden kaçınılmalıdır. Bilimsel birçok araştırma kurumda büyümüş çocukların pozitif yönde gelişmelerine ilişkin bulgular ortaya konmuştur (Elmacı, 2010).

Çocuklar için eğitim alanları tasarlanırken referans alınması gereken farklı eğitim yöntemleri bulunmaktadır. Bunlar;

- *John Dewey*⁶²
- *Maria Montessori*⁶³
- *Waldorf*⁶⁴
- *Reggio Emilia*⁶⁵ eğitim yaklaşımlarıdır.

Bahsi geçen eğitim yaklaşımları çocukları eğitim alırken uygulamaya, uygularken öğrenmeye yönlendirmektedir. Örneğin; Waldorf eğitiminde olduğu gibi duygusal ve ruhsal gelişim desteklenmesi ve sonrasında bilginin öğretilmesi gerekmektedir. Çocuk esirgeme kurumlarında eğitim alan, büyüyen çocuklar ilk çocukluk evresinde ilk önce duygusal ve ruhsal gelişimi onarıcı eğitim ile desteklenmelidir.

Çocuklar için eğitim yapılarında öne çıkan en belirgin unsur ergonomik ve antropometrik verilerin farklılığıdır. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi ile hedeflenen tek katlı yapılar çocukların eğitim alanları içinde rahatlıkla hareket edebilmelerine imkân sunarken aynı zamanda herhangi bir tehlikeye fırsat vermeyecek planlama ile oluşturulmaktadır. Yapı örtüsünde çatı pencereleri veya açıklıkları kullanılarak çalışma alanlarında gün ışından yararlanılması hedeflemektedir. Aynı zamanda eğitim birimleri içerisinde kurgulanacak olan

⁶² John Dewey (1859 – 1952): Amerikalı filozof ve eğitim kuramcısıdır. Felsefe üzerine araştırmalar yapan Dewey'in yazdıkları psikoloji, sosyoloji, pedagojide önemli bir yere sahiptir. Türk Eğitim Sistemi üzerine de önemli katkılarda bulunmuştur. Türkiye'de Köy Enstitüsü fikrini savunmuş ve özellikle kırsal bölgelerdeki okulların toplum yaşam merkezi haline gelmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.

⁶³ Doktor Maria Montessori (1870 – 1952) tarafından geliştirilmiş bir eğitim yöntemidir. Çocukların bağımsızlığına dikkat çeken bu yöntem çocukların doğası gereği öğrenmeye istekli olduklarını ve iyi kurgulanmış bir öğrenme ortamı ile kendi kendilerine öğrenmeye başlama becerilerine sahip olduklarını öngörmektedir. 1900'lü yılların başında öğrencileri ile bilimsel deneyler yaparak geliştirilmiş bir yöntemdir. Yöntem dünya üzerinde birçok ülkede devlet ve özel okullarda uygulanmaktadır.

⁶⁴ Avusturyalı bilim adamı ve düşünür olan Rudolf Steiner (1861 – 1925) tarafından geliştirilmiştir. Bahsi geçen okullarda ilk önce duygusal ve ruhsal gelişimin desteklenmesi ve sonrasında bilginin öğrenmesini amaçlarken; çocuğun psikomotor, duygusal ve zihinsel açıdan baskın olan yeteneğinin farkına varması sağlanmaktadır (Kotaman, 2009).

⁶⁵ İtalya'nın kuzeyinde bir halk hareketi olarak başlamış ve yerel yönetimin de desteğini alarak okul öncesi eğitimde hayata geçirilmiş bir eğitim yöntemidir. Loris Malaguzzi (1920 – 1994) tarafından geliştirilmiş yöntem; çocukların yaratıcılığını, sosyalleşmesini, yaratıcı ve sanatsal düşünebilme, sınırsız hayal gücünü kazandırma için tasarlanmıştır. Bu eğitim metodunda eğitimci çocuklar için rehber ve öğrenen rolünü üstlenmektedir.

hareketli duvarlar sayesinde iç mekân kolaylıkla dış mekâna adapte olabilecek, çocuk/birey doğa ile iç içe olarak uygulamalı eğitimini almış olacaktır.

Eğitim birimlerinde her bir çocuk için depolama alanları olması bireyin mekâna kendini ait hissetmesini destekleyecektir. Eğitim odası duvarlarında olası kaza risklerini ortadan kaldıracak veya en aza indirecek malzemeler tercih edilmelidir. Malzeme seçimlerinde doğal veya doğal bileşenlerden oluşmuş kompozitler mekân çözümlerini kolaylaştırdığı gibi hijyen ve kullanım kolaylığı açısından da son derece önemlidir.

Şekil 4.17: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eğitim Birimi Dersleri⁶⁶

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi, okul öncesi ve sonrasında çocuğun gelişimini destekleyici, teşvik edici mimari bir dil geliştirmek planlamaktadır. Bireyi hem okul hayatına hazırlarken hem de gerçek hayatta kendini eksik hissettiği noktaları

⁶⁶ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

onarmaya gayret ederek, özverili, ilgili, kapasiteli öğretmenler yardımı ile nitelikli eğitim almaları sağlanacaktır. Oda düzenlemelerinde çocukların bireysel çalışabilecekleri alanlar dışında aktivite yapabilecekleri çoklu çalışma masaları oluşturulacak ve farklı renk kodları ile çocukların mekân içerisindeki algısı sürekli dinamik tutulacaktır.

Şekil 4.18: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Çocuk Eğitim Birimlerinde Mekân Dağılımları⁶⁷

Mobilya grubunda seçilecek tüm ürünler için çocuk ergonomik verileri üzerinden ölçülendirmeler yapılacaktır. Dış mekân-peyzaj alanında kullanılan ağaç ve bitki örtüsü derslerin bir parçası olacak ve bu sayede iç ve dış mekân birbirinden kopmadan devamlılığı sağlanacaktır. Renk geçişlerinde doğadan referans alınacak, mekân içerisindeki olası kolon ve kiriş hatları doğal malzemeler tercih edilerek doğanın bir parçasıymış gibi mekâna adapte edilecektir. Mekânların iç düzenlemelerinde kot farklılıklarından kaçınılarak, olası farklılıklar renklerle desteklenecek ve bu doğrultuda erişilebilir tasarım ilkeleri tüm verileri ile mekâna adapte edilecektir.

⁶⁷ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Eğitim ve/veya oyun atölyelerinde zemin malzemesi olarak PVC esaslı kompozit malzemeler tercih edilecektir.

Şekil 4.19: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Çocuk Eğitim Birimlerinde Okul Öncesi Eğitim Alanları İç Mekân Kurgusu⁶⁸

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi “Eğitim Yapıları” içerisinde konferans salonları, bilgisayar ve fen laboratuvarları, oyun köşeleri, kütüphane ve seminer salonları, dönüştürülebilir sınıflar, depolama alanları, idari ve yönetim ofisleri ile farklı ve fonksiyonel birçok işleve sahip avlu alanları kurgulanmıştır. Tüm mekânlar için kurgulanan avlu doğal ışık ile beraber doğal havalandırmayı destekler niteliktedir. Tüm yapıların ortalarına yerleştirilmesi hedeflenen çınar ağaçları fikrin sürdürülebilirliğine vurgu yaparken doğa ile yapının sorunsuz uyumunu da desteklemektedir.

4.3.4 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Terapi Sağlık ve Rehabilitasyon Birimleri

Mekân tasarımı; sanat ve bilim birlikteliğinden türetilerek bireyin zihnindeki imgenin gerçeklik kazanmasına imkân sağlamaktadır. Tasarlanacak yapının-mekânın işlevi,

⁶⁸ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

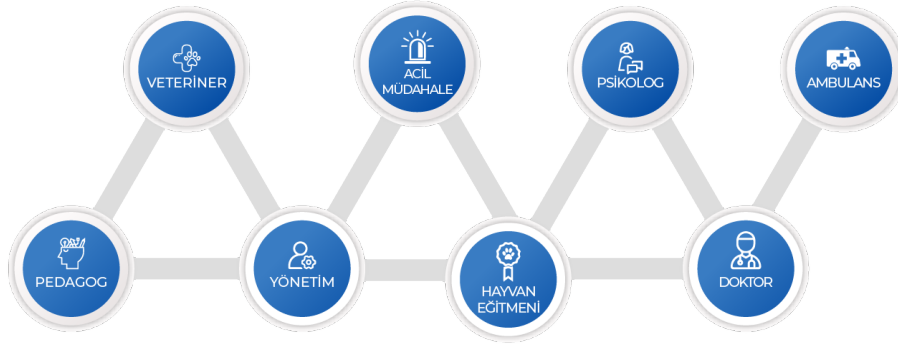
kullanıcı kimliği ve gereksinimleri ile belirlenmektedir. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde tüm tasarım parametreleri literatür taramaları ile araştırılmış ve şablonlarla desteklenerek tasarım fikri ortaya konulmuştur. Bu bağlamda genel planlama içerisine kurgulanan yapılar kriterler ve kullanıcı ihtiyaçları bakımından ortak bir dile sahiptir fakat “terapi, sağlık ve rehabilitasyon bölümleri” için tasarım parametreleri ve kullanıcı verileri farklılık göstermektedir. Zira sağlık yapılarının mekânsal ihtiyaçlarına ilişkin veriler sürekli değişiklik gösterdiği gibi mekânsal ihtiyaç ve ölçüler farklılaşacaktır.

Proje uygun şartlar sağlandığı takdirde dikey mimari yerine tek veya iki katlı yapıların yerleştiği bir planlama ile kurgulanmaktadır. Fakat daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi HAYAÇO projesi için bağışlanacak bir yapı da yeniden işlevlendirme kapsamında değerlendirerek bütünleşmiş yaşam alanı önermesi için kullanılma olanağı sağlayacaktır. Planlanan yapıların geleneksel sivil mimari (köy evi) görseline sahip olması fakat mekân içlerinin 21. yüzyıl çağdaş mimarisinden izler taşıması ile geleneksel ve çağdaş olanın harmanlanması hedeflemektedir.

Mekân birey için ihtiyaç olmasının dışında tüm canlılar için yaşayan ve yaşatan totaliter kavramın karşılığıdır. Bu bağlamda mimari, iç mimari ve mühendislik alanları ile sınırlandırılmaması gereken bir olgu niteliğindedir. 21. yüzyıl çağdaş tasarım öğelerinin sanat, toplumbilim, iletişim vb. gibi pek çok bilim dalının araştırma sahası içerisinde yer almaktadır. Kavram olarak mekân canlıları örten, ait hissettiren, koruyan vb. birçok benzer hissi bünyesinde barındıran, bireyin zihninde tanıdık bir imaj oluşturmaktadır. Bu imaj deneyimi, eğitim ve kültür gibi kişisel faktörlerce değişkenlik göstermektedir. Fakat bu değişim farklılık gösterse de zihinde benzeri atmosferi çağrıştıran bu yaklaşım için, insani olarak mekân ile bağ kurma işi çift taraflı etkileşime ihtiyaç duymaktadır (Özgen, 2020).

Sağlık birimleri mekân ihtiyaç programları dâhilinde HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde önemli bir yere sahiptir. Zira konukları arasında yaşlı bireylerin olması ile birlikte bazı hastalar yaşadıkları ortamda sağlık hizmetine ihtiyaç duyabilmektedir. Yerinde sağlık uygulaması ile HAYAÇO içerisinde sağlık birimleri olarak kurgulanan mekânlar yapı içerisinde yaşayan yaşlı, çocuk ve diğer canlılar için son derece önemli bir yer tutmaktadır.

Terapi Sağlık ve Rehabilitasyon Birimleri

Şekil 4.20: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinin Terapi Sağlık ve Rehabilitasyon Birimleri Fonksiyon Şemaları⁶⁹

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi içerisindeki mekânların oluşumunda tüm canlıları kapsayıcı, bütünleştirici bir üslupla oluşturulmuş bir yapı önermesidir. Tasarlanması planlanan yapı içerisinde “*Terapi Sağlık Mekânları ve Rehabilitasyon Birimleri*” diğer mekânlardan farklı olarak daha bütüncül bir anlayış ile oluşturulması gerekmektedir. Zira bütüncül bir yaklaşımdaki amaç hem bedensel hem de ruhsal olarak iyileştirmeyi mümkün kılabilmeğdir. Mekân ve insan arasında oluşturulacak pozitif ve kuvvetli bağ yapı içerisinde yaşayacak kullanıcının psikolojik olarak mekândan kopmadan daha ait hissetmesine olanak sağlayacak bu da iyi olma halini kuvvetlendirecektir. HAYAÇO projesi içerisinde farklı birimler barındırmakta bu birimlerde kendi içlerinde farklı alt başlıklar üretmektedir. Terapi Sağlık Birimleri içerisinde planlanan alt birimlerde; pedagog, psikolog (hayvan ve insan), acil müdahale, hayvan eğitimi, acil müdahale, veteriner, doktor, ambulans vb. birimler bulunmaktadır. Çocuklar, hayvanlar ve yaşlılar bağlamında değerlendirildiğinde antropometrik ve psikolojik veriler farklılaşmaktadır. Bu da sağlık birimleri mekân kurgularında farklı değişkenleri oluşturmaktadır.

Bilindiği gibi hastanelerde, su ve enerji tüketiminin yoğun, kimyasal ve kimyasal olmayan atık miktarının fazla, potansiyel tehlikeli madde çıktısının yüksek, dışarıdan satın alınan malzemelerin ise çeşitli ve çok sayıda olduğu bilinmektedir. Fakat kaynakların kısıtlı ve sınırlı olması, atık depolama ve imha alanlarının yeterli miktarda olmaması, tehlikeli madde kullanımı ve tasfiye edilmesi konusunda personel

⁶⁹ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

eğitimlerinin yetersiz, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı için teşviklerin az olması sonucu sağlık kuruluşlarında da “yeşil” kavramı gündeme gelmiştir. Hastane ve sağlık yapılarında yeşil kavramı ile kaynak kullanımına yönlendiren alternatifler üretmek, kullanılan enerjinin, suyun ve malzemenin daha etkin ve verimli kullanılmasına teşvik etmek, her türlü israfın önüne geçilmesini sağlamak, çevre duyarlı ve çevre dostu bina tasarımları gerçekleştirmek amaçlanmaktadır (Terekli ve diğ, 2013). HAYAÇO projesi hastane donanımına sahip olmamakla birlikte kendi içinde acil müdahale, ambulans, doktor, veteriner vb. sağlık personeli bulundurmamak durumundadır.

HAYAÇO planlamasında yerleşim içerisinde kurgulanan tüm yapıların; yenilenebilir enerji kaynakları ile ekolojik temeller üzerine oturtulması sadece fikir olarak değil yapısal olarak da sürdürülebilir olmayı hedeflemektedir. Tasarımcıdan; kullanıcı işlevlerini (tüm canlılar için) bir tasarım problemi olarak görüp somut çözüm getirmesi ve tasarım ile malzemeyi doğru saptayarak çözüme ulaştırması beklenmektedir. HAYAÇO projesini değerli kılan sadece yapı ve mekân tasarımı olarak çözüm aramak yerine entegre bir yaşamın sosyolojik ve psikolojik boyutları ile multidisipliner boyutlarda incelenerek birlikte tüm canlılar ile bir arada yaşamın mümkün olduğunu tasarım boyutunda anlatabilmektir.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi konumlandırılacağı arazi çevresinde özel veya devlet hastanelerine ve/veya sağlık ocaklarına yakın bir çevrede bulunması projeyi kullanacak sürekli kullanıcılar için güvenli olacaktır. Proje içerisinde yer alan “*Terapi Sağlık ve Rehabilitasyon Birimleri*” içerisinde kaliteli bir yaşlılık geçirebilmekher türlü planlamaya yer verilmiştir. Terapi, sağlık ve rehabilitasyon birimleri; danışma, revir, veteriner klinik, kuaför, fizyoterapi merkezleri, acil müdahale odaları, sağlıklı yaşam eğitim stüdyoları, depolama alanlarından vb. gibi birimlerden oluşacaktır. Ayrıca yapı içerisinde; SPA ve masaj salonları, sağlıklı yaşam ve eğitim stüdyoları, beslenme uzmanları, psikolog, doktor, hemşireler bulundurulacaktır.

HAYAÇO projesi içerisinde yaşayacak hayvanlar için ise, insanlar ve hayvanların sağlık alanlarını birbirinden ayırmak suretiyle; yine acil müdahale odaları, ambulanslar, veteriner ve hemşireler, hayvan psikologları ve kuaförleri vb. birçok ihtiyaca cevap veren profesyonel hizmet almış kişilerden oluşan birim kurulacaktır.

Çevre dostu bir yerleşim yeri seçilerek başlanacak olan HAYAÇO projesi sürdürülebilir ve verimli olmayı amaçlamaktadır. Yeşil bina hedefini “Terapi Sağlık Merkezlerinde” de sürdürecektir. Proje, bireyleri iyileşmesi dışında çevreyi de iyileştirici bir görev üstlenecektir. Yapıda geri dönüşümlü malzemeler kullanılacak, otomasyon sistemleri sayesinde pencereler açıldığında iç mekân mekanik sistemleri otomatik devre dışı bırakılacak, oda içlerinde akıllı teknolojiler kullanılarak tüm yapı sistemini kullanıcının konforlu kullanımına olanak sağlanacaktır. Yeterli depolama alanları sayesinde atık kontrolü sağlanacak, tüm yapı dahilinde olduğu gibi doktor ve personel odaları yüksek teknoloji ve ekipman ile tasarlanacaktır.

Yön gösterici tabelalar sayesinde erişilebilir tasarımın verileri uygulanarak mekânı kullanan tüm bireylere kolay kullanılma imkânı sağlanacaktır. Duyumsanabilir, hissedilebilir (tactile) yüzeyler sayesinde görme engeli olan veya kısmen görme engeli bulunan bireylerin mekân deneyimleme noktasında sorunsuz bir ulaşım ağı sağlanacaktır. İşitme engeli bireyler için sesli panolar, yön göstericiler, piktogramlar⁷⁰ yardımı ile tehlike, uyarı, yön gösterici işaretler ve yazılar kullanılacaktır.

Tüm HAYAÇO projesi zeminlerinde kullanılacak yürüme şeritleri sayesinde öncelikle beyaz baston ile yaşamını idame ettiren bireyler ve diğer tüm kullanıcılar için duyumsanabilir yüzeyler oluşturulacaktır. Bu tür zeminler için farklı ülkelerde farklı malzemeler ve farklı döşeme kuralları mevcuttur. Projede doğal taş (bazalt), beton, tuğla veya termoplastikler kullanılarak beyaz baston zeminleri oluşturulabilir. HAYAÇO projesi sürdürülebilir olmayı hedeflediği için yapı içerisinde doğal veya doğal bileşenli malzemelerden tercih sebebi olacaktır.

4.3.5 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Tasarım Ofisi Birimleri

Mekânların kişiliklerinin oluşmasında, belki de onların insan ile aralarındaki kalıcı ve kuvvetli bağların oluşmasında en önemli rol tasarımcıya– mimara düşmektedir. Bu rol sadece kabuk, yapı, çevre, donatılar olarak çözümlenmemeli; bağlamından kopmayan mekânların oluşmasına fırsat verilmelidir. Bu noktada HAYAÇO projesi fikir bazından diğer yapılardan ve oluşumlardan ayrılırken insani kaygı ve korkuları da tasarım

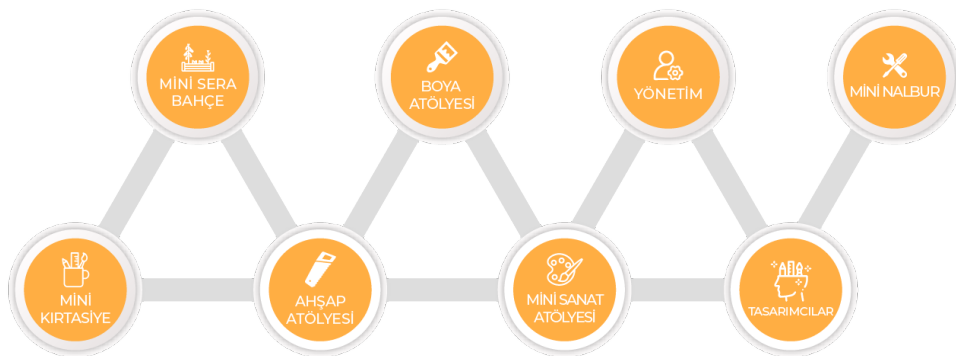
⁷⁰ Piktogram bir obje, nesne, yer, işleyiş veya kavramı resmetme yolu ile temsil eden grafik sembollere verilen isimdir. Bu sembollere dayalı yazılan yazı sistemine ise piktografi denilmektedir.

problemi haline getirmiştir. Kompleks yapı oluşturulurken vurgulanan köy-mahalle kavramlarına bu yüzden vurgu yapılmaktadır. Çünkü kentlerin kirli ve silik yüzleri köylerin oluşumunda yoktur.

Mahalle – köy hayatı 21. yüzyılda insanların dönmeye arzu ettikleri başka bir konfor alanı haline gelmiştir. İnsanlar şehirlerden uzaklaşıp geçmişin izlerini yaşayacakları veya yaşamayı arzuladıkları köy hayatına dönmek istemektedir. Covid-19 salgını ve küresel felaketler insanlara doğayı daha fazla tahrip etmelerinin sonuçlarını gösterirken ülkeler hızlı yok oluşu durdurmanın yöntemleri üzerine çalışmalar yapmaya başlamış ve bu yönde adımlar atılmaya başlanmıştır. Fakat özellikle 2019 başında salgın hastalıklar ile boğuşan dünya en çok yaşlılara eziyet etmiş ve hatta birçok gelişmiş ülkede huzurevlerinde sessizce ölümleri izlenmiştir. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Önermesi özellikle toplumdan zorunlu-dışlanarak izole edilmeye çalışılan ve her insanın hayatının bir döneminde deneyimleyeceği yaşlılık halinin daha huzurlu ve verimli nasıl geçirilmesi gerektiğine cevap aramaktadır.

Tüm bu verilerin ışığında HAYAÇO Projesi “Tasarım Ofisleri” birimlerinde mekânların kimliklerini ancak içinde yaşayan insanların düşünceleri oluşturulabilir felsefesi ile mini atölyeler kurgulanmıştır. Bu atölyeler ahşap, seramik, boya, kâğıt vb. gibi sürekli kullanıcıların zevk ve ihtiyaçlarını belirleyerek yaşam alanları içerisine 3D programlar yardımı ile mekânlara uygulayacaklardır.

Tasarım Ofisi Birimleri

Şekil 4.21: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinin Tasarım Ofis Birimleri Fonksiyon Şemaları⁷¹

⁷¹ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Birlikte yaşam merkezinin tasarım ofis birimleri pek çok birimi bünyesinde barındırarak “tasarım-hane” görevini yükleneyecektir. Tasarım ofislerinin projeye dâhil edilmesinin en önemli sebebi içeride barınacak, yaşayacak kullanıcıların fikirlerini de tasarıma dahil etmenin önemine vurgu yapmaktır. Özellikle yaşlı bireylerin mekân tasarımlarında söz sahibi olması kendilerini yaşayacakları mekâna ait hissetmelerini destekleyecektir. Tez kapsamında incelenen yurt içi ve yurt dışı huzurevleri projelerinde ortak bir nokta belirlenmiştir. Bu nokta mekânı kullanan yaşlı bireylerin “yapı içerisine aidiyet sorunu” yaşamalarıdır. Kendilerine ait nesnelerin çok ufak kalması veya hiç olmaması bireylerin mekândan kopmalarını neden olmaktadır. Bu anlayış HAYAÇO için bir tasarım problemi olarak görülmüş ve “Tasarım Ofislerinin” oluşmasının zeminini oluşturmuştur.

Birimler veya odalar tasarlanırken kabuk ve mekân içerisindeki oda bölümlenmeleri, ıslak hacimler, mutfak ve/veya kitchenette alanları projenin başında oluşturulacaktır. Fakat oda içlerindeki duvar kaplamaları (kâğıt, ahşap, kompozit türevli malzemeler, tekstil vb.) sonradan kullanıcı yönetiminde tasarlanacaktır. Yine duvar renkleri ve duvar üzerine eklenecek nesneler kullanıcı ve tasarımcı iş birliği ile oluşturulacaktır.

21. yüzyılın sıklıkla söz edilen iki kavramı “köy” ve “mahalle” HAYAÇO projesi ile yeni bir manifestoya dönüşecektir. Mahalle kültürü özellikle bir kuşağın günümüzde sityayışle bahsettiği ve arzuladığı bir topluluk kültürüdür. Kent tanımında esaslı öge konumunda olan mahalle dünden bugüne kentin en temel sosyalleşme-birlikte yaşam formu olmuştur. Mahallenin temeli insan ve mekândır. Bu sayede insan ve mekân bütünleşir. Ne sadece mekân ne de sadece insan tek başına anlamlıdır her ikisi de birleşerek yeni bir hayat sahnesinin oyuncularını olmalıdır. Mahallede insan – canlı hayatın belli bir kültür, inanç, değer, gelenek ve ritüel çevresinde örüldüğü, bu yönü itibariyle kendine has yapısı, kimliği, hayat tarzı ile mücehhez bir alandır yani yaşamın kendisidir (Alver, 2010). İdeolojik, ekonomik ve kültürel gelişmeler 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra çalışan nüfusun potansiyeli, sanayileşmenin getirdiği sıkıntılar, kişilerin doğal ve kültürel çevreye olan algı ve tutumlarının değişmesine sebep olmuştur. Toplumun farklı ekonomik ve sosyal kültürel düzeye sahip bireylerin farklı istek, beğeni ve beklentilerinde de değişimler olmaya başlamıştır (Alver, 2010).

Mahalle kültüründe var olan ve mahalle esnafı olarak tanımlanan mini marangoz atölyeleri, boyahaneler, terzihaneler, saat onarım dükkânları, kunduracılar vb. gibi birçok küçük işletme HAYAÇO projesi içerisinde de kendine yer bulacak ve olağan mahalle hayatının oluşmasına imkân sağlanacaktır. Mekânın sürekli kullanıcıları olan ve HAYAÇO projesinin önemli bir grubunu temsil eden yaşlı bireylerin bu işletmelerde çalışmaları, meslek öğretilmelerine fırsat sunulacaktır. Hem hayattan kopmadan hem de bilgilerini paylaşabilecekleri köy enstitüleri fikri tekrar hayata geçirilecektir.

Tasarım ofisi birimleri içerisinde kendi kontrol mekanizması olan, genel işleyiş ve toplantıların yapılabileceği yine kompleks yapı içerisinde yaşayan ve oranın bir parçası olan kişi ve kişiler tarafından yönetilecektir. Yönetilmek ile anlatılmak istenilen sadece işleyiş ve ARGE çalışmaları konusunda ortak kararların alınabileceği, projenin sosyal faydalarına değinilecek ve toplumun farkındalık çalışmaları için girişimlerde bulunan kişi ve ekipler tarafından genel işleyişin kontrol altında tutulması olarak ifade edilebilir. Burada herkes birbirinden sorumlu olurken tüm işleyiş gönüllülük esasına dayanacaktır. Bir yönetici, idareci, müdür ismi altında değil daha kapsayıcı, bütünleştirici bir varlık söz konusu olacaktır.

4.3.6 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Sosyal Alan

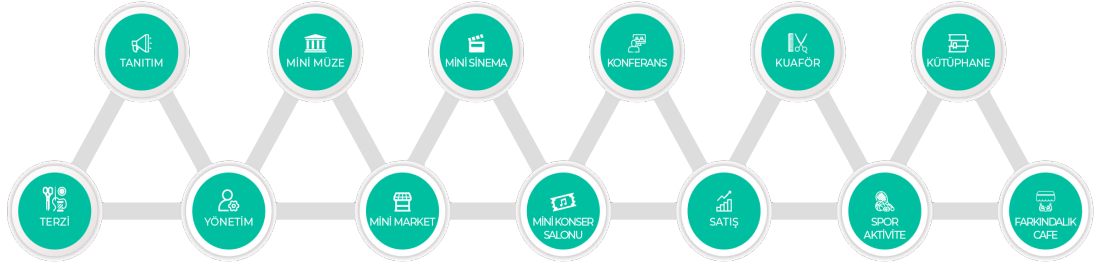
Tasarım, çok yönlü bir düşünce gerektiren ve bu konjonktürde olgunlaşması ideal olan bir olgudur. Tasarlama eylemi pek çok bilimdalı ile ilişkilidir. Öyle ki; tasarlanacak mekân, kullanıcı profili, topografya, iklim koşullarını vb. birçok veri analiz edilerek planlama yapılmalı ve tüm veriler doğru hesaplanmalıdır. Mekân tasarımı mahalle ölçeğinden konut ölçeğine farklı parametreler barındırır. Özellikle kamusal alan tasarımları içerisinde çoklu kullanıcı kimliği barındırması dolayısı ile planlanacak mekân-yapı tüm süreçte evrensel tasarım ölçütleri barındırmalıdır. Kamusal alan tasarım müdahalelerinde canlılığı ve refahı arttırmak için bireylerin temel davranış biçimlerini irdelemek ve tasarıma dâhil etmek son derece önemlidir. Bu davranış biçimleri yaş ve fizyolojik veriler dikkate alınarak; aktif olmak, bağlanmak ve ait hissetmek olarak sıralanabilir.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Önermesi içerisinde kurgulanan “*Sosyal Alanların*” işleyişi ve programlanması projenin bel kemiğini oluşturmaktadır. Tüm bireylerin,

canlıların ortak paydada buluşacakları, kendilerini mekâna ait hissetmelerinde öncü rol oynayacak sosyal alan kurgusu, birçok disiplin ve veri elde edildikten sonra oluşturulmuştur. Peyzaj alanları içerisine yerleştirilen köy meydanı veya mahallenin asıl işlevi tıpkı mahalle hayatında olduğu gibi doğaçlama gerçekleşen karşılaşmalara fırsat sunmaktır. Helezonik yay formları ile oluşturulmuş merkez binalar birçok fonksiyonu bünyesinde toplarken, ortak alanların yapı formu sayesinde mekânların orta noktalarına doğal meydanlar oluşurken, merkez noktalara birer çınar ağacı yerleştirilecektir. Türk toplumlarında çınar ağacı “*Ulu Ağaç*” olarak isimlendirilirken dayanıklılığı, uzun ömürlü olmayı temsil etmektedir. Aynı zamanda meskûn mahallerinin sarmaladığı fakat bir yanı ile de kenarda kalabilen bir özellik taşıyan pazaryeri hem kolay ulaşım imkânı tanırken hem de tasarımın tam merkezini işgal etmemektedir. Bütüncül tasarım anlayışı ile oluşturulan mekânlarda boşlukların verimli ve işlevsel planlanması HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Önermesi fikrinin işleyişinde son derece önemli bir yer tutmaktadır.

Pazaryeri olarak işlevlendirilen alan içerisinde tarım alanlarından yapılacak mahsulün (o yıl ne ekilmiş ve satışa sunmak mümkün hale gelmiş ise) satışı yine HAYAÇO yaşam alanı kullanıcıları tarafından yapılacaktır. Fakat burada önemle belirtilmesi gereken bir diğer husus ise pazaryeri birimlerinin HAYAÇO köy halkı dışından bireylere veya kurumlara da kısa süreli veya günlük kiralama imkânı olmasıdır. Pazaryeri alanı içerisinde sadece tarımsal satış yapılmamakta aynı zamanda kermes, tanıtım günleri, mekânı deneyimlemek isteyenler için sunumların yapıldığı özel programlar, workshoplar, mini sergiler, müzik dinletileri, eğitim vb. birçok aktivitenin yapılmasına imkân sunacaktır. Pazaryerinde kurulan tezgâhlar mahalle aralarında kurulan pazaryerleri gibi kolay kullanıp kaldırılacak, ağır olmayan ve yer kaplamayan bir tasarım oluşturulacaktır. Malzeme olarak ahşap gibi geri dönüştürülebilir ve sürdürülebilir materyaller seçilmesi malzemenin ağırlık ve fonksiyon yönünden de kullanımını kolaylaştıracaktır. Mekânlar tıpkı mahalle aralarına kurulan pazaryerleri gibi ahşap modüllerden oluşan tezgâhlar üzerinde satış ve pazarlama yapılacak şekilde düzenlenecektir. Kullanılacak ahşaplar eski tekne, iç mekân kapıları, ahşap donatılardan, yıkmakta olan eski köy evi ahşapları vb. gibi faydalanılarak sürdürülebilir malzemeler ve geri dönüştürülmüş malzemeler tercih edilecektir.

Sosyal Alan

Şekil 4.22: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinin Sosyal Alan Fonksiyon Şemaları⁷²

Sosyal alanlar içerisinde fonksiyonel olarak kolay kullanıma imkân sağlayan özellikte mobilyalar tercih edilecektir. Oyun alanları yaşlılar, çocuklar ve hayvanlar için ortak paydada buluşacakları ve beraber vakit geçirmelerine, ilişki kurmalarına imkân sağlayan alanlar olarak kurgulanacaktır. Oyun alanlarında büyük doğal malzemelerden oluşmuş satranç, doğal kum havuzları, yürüyüş parkurları, tenis kortları, izole vakit geçirebilecek küçük meydanlar, pin pon masaları, fizik tedavi hareketlerini destekleyici kent mobilyaları, çocuk oyun parkları (salıncaklar, kaydıraklar, tahterevalli, dönen platformlar, trambolin, oyun parkurları vb. gibi çocuk gelişimini destekleyici eğlence ve eğitim alanları) vb. gibi birçok aktivite alanına ev sahipliği yapacaktır. Peyzaj içerisindeki bitki örtüsü ve ağaçlar çocuklar, yaşlılar ve hayvanlar için doğal oyun alanlarının zeminini oluşturacaktır. Her bir ağaç altında o ağacı tanımlayıcı anlatıcı tanıtım levhaları olacak, bu hem mekânı kullanan hem de deneyimlemek isteyenler için fayda sağlayacaktır.

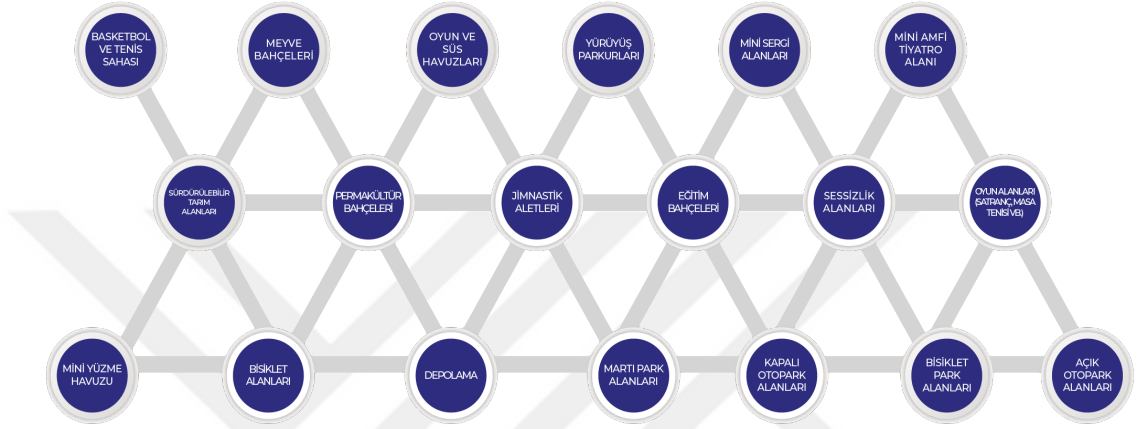
4.3.7 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde Peyzaj ve Yeşil Alan Kullanımı

20. yüzyılın ilk çeyreğinde çevre kirliliğinin önemli boyutlara yükselmesi ve insanlar, canlılar ve diğer türler için tehdit oluşturması nedeniyle konu uluslararası platformlarda tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönem içerisinde kent ve yapı çevre ölçeğinde ekolojik ve sürdürülebilir tasarım kriterleri perspektifinde planlanan tasarım prensipleri doğal çevrenin sürdürülebilirliğinin korunmasında – devamında etkin rol oynamaktadır. Yeryüzü değişen, gelişen teknolojik gelişmeler, artan nüfus ve kent yaşamı çerçevesinde bireysel ihtiyaçların fazlalaşmasına neden olmuş

⁷² Yazar tarafından oluşturulmuştur.

kentlerin bahçe ve yeşil alanlarının hızla yok olmasını da beraberinde getirmiştir. Tüm canlıların yaşam konforunun devamlılığının sağlanmasını amaçlayan sürdürülebilirlik sosyal yaşam, ekonomi ve çevre etkileşiminde yerini almıştır. Kent bahçelerinin ve yeşil alanlarının yok olmaya başlaması dikey mimarinin olumsuz yanlarını ortaya çıkarmıştır.

Peyzaj ve Bahçe Düzenleme

Şekil 4.23: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinin Peyzaj ve Bahçe Düzenleme Fonksiyon Şemaları⁷³

Peyzaj tasarımında mekân kompozisyonu oluşturulma aşamasında öncelikle dikkat edilmesi gereken tüm canlılar için fonksiyonel, ergonomik ve konforlu olmasının yanı sıra erişilebilir olmasıdır. Öyle ki; peyzaj alanını kullanan yaşlılar ve çocuklar tehlikelere açıktır ve her türlü olumsuz olabilecek veriler tasarımcının planlaması ile ortadan kaldırılmalıdır. Peyzaj tasarımından mekândan ve doğadan kopuk olmayan bir tasarım planlanmaktadır.

Doğanın terapötik yararını destekleyici birçok araştırma doğrulamıştır. İster iç mekândan manzarayı seyredin ister doğal bir ortamda yürüyüş yapın doğa ile yapılan her türlü deneyimin insan zihnini ve bedenini tazelediği bilimsel veriler ile kanıtlanmıştır (Zeisel ve Tyson, 1999).

Bir yapının gözle görünür yeşil dokunuşlarının olması kapsamlı bir sürdürülebilir tasarım yaklaşımını ifade etmemektedir. Öyle ki sürdürülebilir, ekolojik ve doğa dostu çözümler mimari yapının ve uygulanacak topografyanın verilerinin doğru analiz

⁷³ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

edilmesi ile olanaklı hale getirilebilir. Tüm bu bileşenler bütüncül ve disiplinlerarası bir çalışma ile mümkün olabilir. HAYAÇO projesinin temel amacı sürdürülebilir, esnek ve kullanıcıların müdahalesi imkân sunacak konsept içerisinde planlama oluşturmaktır.

Peyzaj tasarımında toprak ve bitki yetiştirilecek alanlar dışında yürüyüş parkurları için su geçirim özelliği olan yumuşak malzemeler tercih edilmeli bunun sonucu olarak da yağmur sularından yararlanılarak suyun doğal hidrolojik döngüye kazandırılması hedeflenmektedir. Proje uygulanacak coğrafya ve iklim gözetilerek yöresel bitkiler kullanılmalı, egzotik bitkilerin kullanılmasından kaçınılmalıdır. İnşaat yapılacak alandaki arazi topografya ile uyumlu ilerlemeli kazı ve dolgular ile yapılacak çevresel zararlar olabildiğince aza indirilmelidir. Yine coğrafi özellikler ve iklimin doğal potansiyelinden yararlanılarak ekolojik koşullarına uygun kararlar alınmalıdır. Diğer taraftan mevsimlik bitkiler ve geniş çim alanları yerine fazla su ve bakıma ihtiyaç duymayan suyun etkin kullanımına fırsat veren kurakçıl peyzaj anlayışı tercih edilmelidir.

Peyzaj tasarımında kullanılacak olan malzeme seçimlerinde doğal, sürdürülebilir, yenilenebilir ve düşük bakım maliyetli olmalıdır. Malzeme seçimlerinde doğal malzemelerin tercih edilemediği noktalarda doğa dostu kompozit malzemeler tercih edilebilir. Mekânlar arası geçişlerde kot farklılıkları yerine döşeme ve renk farklılıklarına yer verilmelidir. Peyzaj tasarımında bireylerin aktif veya pasif olarak sosyal aktivitelere katkı sağlayabilecekleri alanlar oluşturulmalı, bireyin kendini ait hissedebileceği kurgulara yer verilmelidir. Çağdaş tasarım kriterlerinde yaşlı, çocuk, kadın ve engelli bireyler için bağımsız hareket etmelerine olanak verecek, engel ve güçlüklerden arındırılmış fiziksel ve sosyal ortamları oluşturmak amaçlamaktadır.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Önermesinde peyzaj alanlarının bir bölümü yapıların geçiş koridorları görevini görürken aynı zamanda doğadan kopmadan bütünlüklük bir tasarım kurgusu oluşturmayı hedeflemektedir. Konaklama alanları aralarındaki bitki örtüsü hem konaklama alanlarının tanımlanmasına yardım ederken hem de peyzajı destekleyici nitelikte olacaktır. Bahçe peyzajı için gölge yapan farklı doku ve türlerle oluşturulacak düzenlemelerde *mikro-klimatik* kontrol sağlanması hedeflenecektir. Yansıma ve güneş etkileri yaşlı ve çocuk bireyler için son derece önemlidir. Güneşli ve

sıcaklığın yoğun olduğu günler için serin mekân yaratacak yarı gölgeli ve uygun gövde yüksekliğine sahip ağaçlar tercih edilecektir. Peyzaj içerisinde kullanılacak ağaçların gövde boylarına dikkat edilmeli görme engellilere zarar verebilecek konumda bulundurulmamalıdır. Yine gül ağacı vb. dikenli türe sahip bitkilerin görme kaybı olanların ve çocukların bulunacağı ortamlarda dikkatli kullanılmalıdır. Bununla birlikte meyve veya yaprakları zehirli olan ağaçlar veya bitkiler de engelli bireyler veya çocuklar için tehlikeli olabileceği için dikkatli kullanılması gerekmektedir.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi peyzaj tasarımında hayvanların ve çocukların bir arada kendilerini ve çevrelerini keşfederek öğrenmelerine-yaşamalarına imkân sağlayacak birçok parametre mevcuttur. Yaşlı bireyler için ise diledikleri zaman eğitim ve eğitiminin rolünü alarak çocuklar ile geçirecekleri verimli zamanların oluşmasına imkân sağlar nitelikte olacaktır. Peyzaj tasarımı içerisindeki sığ su yolları ile kesişen yeşil alanlar yine yaşlı bireylerin, hayvanların, çocukların veya dışarıdan mekânı deneyimlemek isteyenlerin kullanacağı dinlenme alanları olarak planlanmaktadır.

Eğitim birimleri ve sosyal alanların giriş sekansları ile bahçe peyzajı arasındaki bağ platoniktir. Ortak kullanım alanları, meskenlerden yani tüm kapalı alanlardan dış mekânlara doğru uzanan ulaşım platformları ile başlayan fiziksel deneyimleme iç ve dış mekân arasındaki geçiş eşiği niteliğindedir. Yine ortak kullanım alanları olan eğitim birimleri ve sosyal alanların olduğu yapıların arka bölümlerindeki peyzaj içerisinde tarım alanları yerleştirilecek bu da tıpkı köy enstitülerinde olduğu gibi deneyimleyerek öğrenme fikrinin önünü açacaktır. Meskenlerin çevrelediği tarım arazileri çocukların eğitimini desteklerken yaşlı bireyler için de bir sosyal alan niteliğinde olacak ve tüm bunlar tek ortak payda da birleşerek HAYAÇO Entegre Yaşam alanı, içerisinde yaşayan bireylerin, canlıların gıdalarını kendilerinin üretmesine fırsat sunacaktır. Organik tarım mahsulü ürünlerin ilerleyen süreçte mini satış büfeleri-kioskları yardımı ile satışı yapılarak yaşam alanına finansal destek sağlanması planlanmaktadır. Mekân tanımlamaları ve sınırlarının belirlenmesinde ağırlıklı olarak her dem yeşil olacak türlere yer verilmiştir.

Peyzaj içerisinde kullanılacak kent mobilyalarından oturma elemanları için doğal ahşap tercih edilmeli; mekânın doğa ile sorunsuz uyumunu destekleyici seçimlere gidilmelidir. Tasarım içerisinde kullanılan ağaç ve bitki türleri aynı zamanda çocuklar

için eğitimin bir parçası olma özelliğindedir. Topografyanın verilerinin sonuna kadar tasarımın bir parçası olmasının pek çok avantajının yanı sıra peyzaj tasarımında ki bu yaklaşım ile çocuklarının duyuşsal ve fiziksel gelişimini de olumlu yönde destekleyecektir. Coğrafi verilerin ve bitki örtüsünün tüm girdileri birer öğrenme şablonu olarak çocuk kullanıcılar için değerlendirilmeli; erken yaş çocuk eğitiminin doğal materyaller ve doğanın kendisini kullanarak pozitif yönde geliştirilmesi desteklenmelidir. Mekân tasarımlarında avlu kullanılması doğanın birleştirici kapsayıcılığına referans göstermektedir. Peyzaj alanları için de aynı yapı kabuğu ve malzemesinde olduğu gibi vernaküler mimarlık tercih edilerek yapım tekniklerinden yararlanılması mimari bütünlük olarak son derece önemlidir.

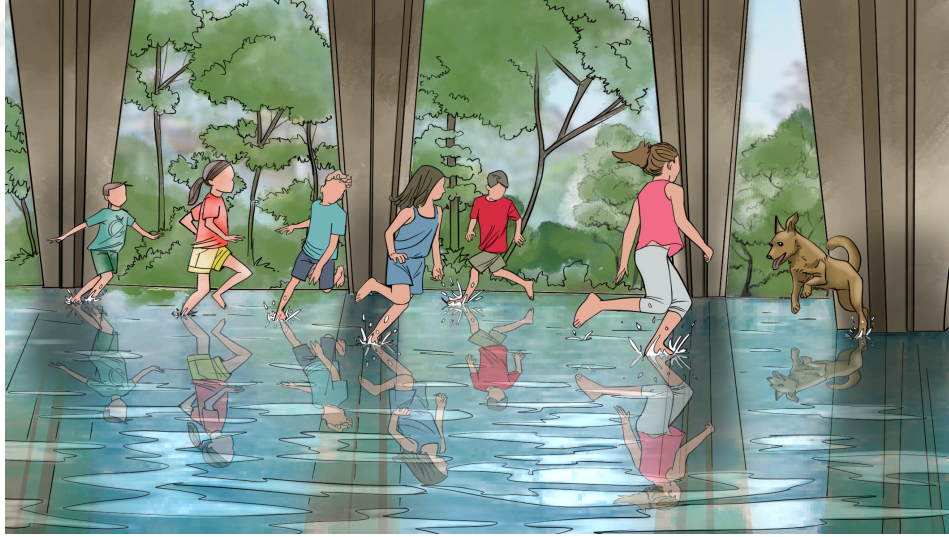
Ulaşılabilirlik; kişinin bir yerden başka bir yere ekonomik, konforlu, bağımsız ve istenilen sürede hareket edebilme olanağıdır. Bu bölüm “*Evrensel Tasarım*” başlığı altında detaylıca araştırılmış ve araştırma şablonlar ile desteklenmiştir. Tüm canlılar eşit değerdedir ve kimse kimseden üstün değildir mottosu ile planlanan HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Önermesi fikri, tüm canlıların diyalog amaçlı birleşimlerinin gerçek hayatta varoluş amacımız gibi; eşit ve adaletli bir arada yaşamın mümkün olduğu vurgusuna dikkat çekmektir. Tüm sınırlara ve adaletsizliklere rağmen yaşam evrensel bir kabuktur.

Ortak açık kullanım alanları içerisinde bulunan sığ su birikintileri-göletler ile doğal yaşam döngüsüne gönderi yaparak peyzajın zenginleştirilmesi desteklenmiştir. Su, çocukların eğitiminin bir parçası olabileceği gibi mahalle halkının-köy halkının ve mekânı deneyimlemek isteyen kullanıcıların da keyif alabilecekleri bir bölüm olarak planlanmıştır. Peyzaj içerisinde işlevler ve kullanılan bitki türleri yapının uygulandığı coğrafi veriler göz önüne alınarak planlanacaktır. Uygulama alanının doğal geçmişini referans alarak uygulanacak yapının doğal çevresi ile sorunsuz uyumu sağlanacaktır.

Peyzaj tasarımında farklı bilişsel ve fiziksel yetilerde olan bireyler için tasarım tercih edilmeli, ortak kullanım alanlarında mekân organizasyonlarına dikkat edilmelidir. Engellilik kavramı; hareket kısıtlılığı, görme, duyma, kronik hastalıklar ve öğrenme güçlüğü gibi sorunlarının biri ya da birkaçını kapsamaktadır. Obezite, tansiyon, şeker gibi kronik rahatsızlığı olan özellikle yaşlı bireylerin sağlık konforunu kollayıcı bir tasarım dili oluşturularak; tasarlanacak her nokta için engellilik kavramını aşan

erişilebilir tasarım anlayışı ile planlama yapılmalıdır. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi; sürekli kullanıcıları ile peyzajın enerji, gıda, barınma ve diğer maddi manevi ihtiyaçlarının sürdürülebilir bir şekilde karşılanmasını sağlayan ahenkli bir bütünleşmeyi temsil etmektedir. Mekân içinde veya dışarıda kullanılmak zorunda olacak olan kot farkları veya merdivenler için mutlaka rampa kullanımına dikkat edilmeli ve belirteçler yardımı ile rampalar engelli bireylerin kullanımını ve konforunu sağlayacak nitelikte olmalıdır.

Projenin peyzaj tasarımında çocuklar için birçok sosyal aktivite yapabilecekleri, yaratıcılıklarını geliştirecekleri, sanatsal yönlerini keşfedecekleri farklı alanlara sahip olmalıdır. Özellikle bahçe peyzajı içerisinde planlanan mini sera ve pazaryeri alanları sayesinde hem bitki yetiştirmeyi öğrenebilecek hem de bitkilerinin büyüme evrelerindeki değişimlerini gözlemleme fırsatı yakalayabilecekler. Hayvanlar, çocuklar ve yaşlılar için kurgulanacak peyzaj alanlarında zemin malzemesi olarak doğal ve doğanın içerisinde sorunsuz uyum sağlayan malzemelerden yararlanılmalıdır.

Şekil 4.24: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi İçin Örnek Projelerden Faydalanılarak Düzenlenmiş Peyzaj Örnekleri⁷⁴

HAYAÇO projesi özellikle yaşlıların ve diğer kullanıcıların mahremiyetinin korunmasına yönelik bir planlama ile tasarımı şekillendirirken yaşlıların bilgeliklerini bir öğretmen gibi işlemelerine fırsat sunacak alanlar oluşturmayı planlamaktadır. Yarı

⁷⁴ Yazar tarafından oluşturulmuştur.

açık, uyarlanabilir-dönüştürülebilir alanlardan oluşturulan mekânlar; toplantı ve etkinlikler için ortak alanlarda devamlılığı sağlayan dairesel yürüyüş alanları ve süs havuzları ile çocukların, yaşlıların ve hayvanların bağımsız veya beraber hareket edebilecekleri alanlara imkân tanımaktadır. Yapıların bütününde kullanılması planlanan kil avlularda ve duvarlarda doğanın dokusunun devamı niteliğindedir. Küçük yapılar konut birimlerine ek sosyal alanlar sağlayarak geri çekilebilir ve hareketli yapı elemanları sayesinde daha büyük yapılara dönüşebilme fırsatına sahiptir ve mekân işlevleri değişkenlik gösterdikçe farklı kurgularla kullanıcılarına yeni olanaklar sunmaktadır. Eş zamanlı olarak peyzaj içinde konumlandırılan mekânlar modüler açık ve kapalı olma özelliği ile yapıya süreç içerisinde farklı kullanım olanakları sağlamaktadır.

Peyzaj alanına yerleştirilen pazaryerleri tıpkı kent hayatında olduğu gibi anlık ilişkilerin kurulacağı, dış dünya ile iletişimin devamını sağlayan mekanlar olarak tanımlanırken, sosyal alanlar içerisinde kurgulanacak sergiler, müzik dinletileri, söyleşiler vb. etkinlikler ile kullanıcıların hem sosyalleşmelerine hemde kültürel eğitimlerine katkı sağlanması hedeflenmektedir. Aynı zamanda sosyal alanlar çocukların eğitimini desteklerken bu eğitimde direkt fayda sağlamak isteyen yaşlı bireylere de farklı uğraş fırsatı sunmaktadır.

Geleneksel mimarinin ikonik özelliğini ve etkinliğini korurken aynı zamanda tanıdık klişelerinden uzak 21. yüzyıl yaşantısına adaptasyon problemi barındırmayan bir mimari dil geliştirmeyi amaçlamaktadır. HAYAÇO yaşam alanları mükemmel kontrollü bir atmosferden ziyade kullanıcıları ve ziyaretçileri için temiz hava, konfor ve erişilebilir olmayı hedeflemektedir. Rekreatif gereksinimleri hızla artan 21. yüzyıl yaşantısındaki bireyler için de HAYAÇO projesi deneyimlenecek birçok olanak sunmaktadır. Proje tutarlı ve uygulanabilir bir tasarım dili oluşturmayı amaçlarken imgesel birçok parametreyi de bünyesinde barındırmaktadır.

Karbon ayak izimizi azaltmaya yönelik adımların hızlandırıldığı fakat modern yaşam standartlarımızdan vazgeçemediğimiz sürece bunun sadece sözlü ve yazılı bilimsel çalışmalarda kalacağı gerçeğinden yola çıkarak ve her geçen gün bu standartlara yenisini eklediğimiz modern toplum yaşantımızda birçok konuda olduğu gibi karbon ayak izi konusunda da kendimize ve çevreye daha dürüst olmamız gerekmektedir. Bu

bağlamda HAYAÇO projesi içerisinde konumlandırılacak seminer, konferans salonlarında periyodik olarak iklim değişikliği, karbon ayak izi azaltılması, sürdürülebilirlik vb. gibi konu başlıkları belirlenerek etkinlikler düzenlenecektir. Bu vesile ile mekânı deneyimleyen bireylerin anketlerle fikir ve görüşleri alınacak, bir sonraki mekân kurgusuna çıkan sonuçlardan yararlanılacaktır. Seminerler üniversite bazında olabileceği gibi, sivil toplum kuruluşları, devlet destekli kuruluşlarla da iş birliği içerisinde olarak sürdürülecektir. Bu bağlamda hem HAYAÇO projesi daha geniş kitlelere ulaşabilecek hem de inovatif projelerin önü açılacaktır.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Tasarım Önermesi bünyesinde pek çok tasarım kriteri barındırırken sürdürülebilir ve evrensel ilkeleri ile oluşturulması tasarımın gelecek kuşaklara ulaşma fikrini de desteklemektedir. Zira yok olmuş veya olmakta olan doğa, ekolojik olamayan yerleşim alanları ve yapılandırılmış çevre içerisinde sıkışan insanoğlu ile gelecek kuşaklara verimli bir yaşam sunmak mümkün olmayacaktır. Projenin tasarım parametreleri kurgulanırken birincil önerme olarak gelecek nesillerin birlikte ve konforlu yaşamına destek olunabilir mi sorusuna cevap aranmıştır.

4.4 HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Tasarım Yaklaşımının Toplumsal Girdileri/Çıktıları

Planlanan yaşam alanı projesi dâhilinde birçok tasarım kriteri araştırılmış ve projenin omurgası bu kriterler üzerinden oluşturulmuştur. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi tasarım yaklaşımları şu başlıklarla sıralanabilir: sürdürülebilir olması, evrensel tasarım ilkeleri dahilinde planlanması, ekolojik ve yapay çevre tasarımı ile planlanması, doğal yaşamın korunmasına katkı sağlanması, bölgesel iklime uygun olması (eğer yeniden oluşturulacak bir proje ise topografyaya uygun olması), yerel doku ve kültürü yansıtacak bir tasarım planlanması, atık kontrollü ve geri dönüşümlü malzemelerden oluşturulması.

Tasarım ve mimari her yönü ile değerlendirildiğinde birçok veriyi içinde barındırmalı ve sadece insanların içinde birtakım işleyişleri gerçekleştirdiği bir mekân özelliğine sahip olmamalıdır.

“... Mimarinin kuşkusuz gerçek işlevleri vardır ve mekânsal birimleri, içinde yaşayıp hareket ettiğimiz mekân açısından bizim için anlamı olan gerçek mekânsal ilişkilere göre tanımlar ve düzenler. Ama yine de “mimari bir plastik sanattır ve ilk başarısı her zaman, bilinçsiz ve kaçınılmaz olarak yanılsamadır: görsel izlenime dönüştürülmüş, tamamen hayali ya da kavramsal bir şey. “Nedir bu izlenime dönüştürdüğümüz “bir şey”? Langer şunu öne sürer: Mimari, bir etnik alandır – “bir kültürü oluşturan karakteristik ritmik işlevsel örüntüleri ifade eden, fiziksel olarak mevcut bir insani ortam”. Başka bir deyişle, mimaride ve dolayısıyla kentte mekânın şekillendirilmesi kültürümüzü simgeler, mevcut toplumsal düzeni simgeler, amaçlarımızı, ihtiyaçlarımızı, korkularımızı simgeler. Yani eğer kentin mekânsal biçimini değerlendirecek olursak, şöyle ya da böyle, onun salt fiziksel boyutlarının yanında, yaratıcı anlamını da anlamalıyızdır (Harvey, 2016).”

Binaların içleri, toplumsal düzenin ve onun mevcut süregelen doğası hakkında birçok işaret verir (Harvey, 2016).

Mimari öğeler veya tasarım olanakları birey veya canlıların birlikte yaşamalarına imkân sunabilir fakat yapı içerisindeki duyguyu veren içinde yaşayan insan ve canlı birlikteliğidir. Tez çalışmasının odağında toplumsal fayda ile bireylerin ve kuruluşların sosyal sorumluluk projelerine olan bakış açıları ile faydacı mimarlık anlayışının sentezi bulunmaktadır. Bu bakımdan mimarlık disiplini irdelerken diğer disiplinleri de konuya dâhil etmek uygun olacaktır. Öyle ki, böyle bir yapının sadece tasarım kurgusu ile kalmaması aynı zamanda alanında uzman sosyolog ve psikologların da görüşleri alınarak olabilecek negatif oluşumların cevapları aranmalıdır. Yapı bu haliyle çoklu toplumsal fayda sağlaması bakımından son derece önemli bir yere sahiptir. Proje bu hali ile evrensel bir dil geliştirmek istemekte, ötekileştirilen değil kavrayan, kollayan, ait hissettiren bir oluşumu desteklemektedir. 21. yüzyıl insanlığının ayrıştırıcı dili ve yaşam tarzı toplumları birbirinden iyice uzaklaştırmış, planlanan her pozitif olgu kendini bir ütopya içerisinde bulmuştur. Oysaki ihtiyacımız olan dil her rengin varlığını kabul etmekten geçmektedir.

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

“...Platon tasarladığı “ideal kent” tasvirinde bireylerin; sanata, bilgiye, ahlaka, adalete, iş bölümüne, ideal bir yönetim şekline ve doğruluğa ihtiyaç duyduğunu savunur...”

21. yüzyılın en önemli sorunlarından biri sosyal dışlanmadır. Ortaya çıktığı günden bugüne sorunun karmaşıklığı, toplumsal yapının değişken unsurları, sosyal güvenlik ve koruma politikalarının eksikliği veya farklılığı, yoksulluk ile yoksunluk konusundaki yaklaşımlar sosyal dışlanma için net bir tanımlamayı mümkün kılmadığı için bahsi geçen tanım sosyolojik yapıya göre değişkenlik arz etmektedir. Son yıllarda global ölçekte yaşanan birçok sorun (doğal afetler, savaşlar, salgın hastalıklar, iklim krizi vb. gibi) insan kaynaklı ve duyarsız belleğin bir çıktısı olarak yine tüm doğa canlılarının bedelini ödediği bir problem haline dönüşmüştür. Bu bağlamda HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi sürdürülebilir olmayı hedeflerken aynı zamanda bir arada huzurla yaşamanın da mümkün olduğu gerçeğinden yola çıkarak planlama kurgusunu bütünleşme üzerine oluşturmuştur.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi mimari bir ifade biçimi olmanın yanı sıra bir ütopya olarak da hayal edilebilir. Bilindiği gibi ütopya var olmayan, hayali yer, olması imkânsız olan yer olarak olmayan bir “yeri” temsil eder fakat özünde bir mekânın tasviridir. Michel Foucault ütopya terimine karşıt olarak heterotopyayı tanımlamıştır. Lefebvre⁷⁵ ise ütopyayı sadece hayal gücüne ait bir yer olarak görmez ve başka yerdeki gerçeklik olarak niteler, Foucault’a göre ise zihinsel bir süreci imler, tarif eder. Tüm bu tanımlamalara ek olarak zihinsel bir tasvir veya mekansal bir beklentiye imlese de HAYAÇO aslında dünya üzerinde birçok ülkede ikili birleşimler olarak hayata geçirilmiş, planlamaları yapılmış çocuk–yaşlı veya yaşlı–hayvan olarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu durumda proje aslında sadece hayal ürünü veya imgesel bir yer olmaktan çıkmaktadır; öyle ki, uygulama sonuçlarının bilimsel verileri oldukça dikkat çekici niteliktedir. Bu açıdan doktora çalışması ilk entegre yaşam alanı projesi olarak bu zamana kadar bir aradalıklarına imkân verilmemiş hayvan, yaşlı ve çocuk birlikteliği ile başlamak istemiştir. Dezavantajlı kabul edilen ve sosyal dışlanmaya maruz

⁷⁵ Henri Lefebvre (16 Haziran 1901 – 29 Haziran 1991) Fransız sosyolog, entelektüel ve felsefecidir.

bırakılan bahsi geçen hayvan, yaşlı ve çocuklar için hedeflenen projede hem bir arada yaşamanın mümkün olabileceğinin zeminini tasarım parametreleri ile belirlemek ve bir tasarım dili oluşturmak hem de 21. yüzyılda mimarların, tasarımcıların üzerine düşen sorumlulukların farkına vararak bir sosyal sorumluluk projesi geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda doktora tezi, farklılıkların ve ötekileştirilen birey veya grupların şablonlarını oluşturmuştur. Ayrıca proje devamında bir aradalıklarına imkân tanınmayan (tanınmamış) veya sosyal dışlanmaya maruz kalan ve tez kapsamında literatür taraması sonucunda belirlenen farklı birey veya gruplara ek olarak yeni yaşama alanları oluşturmak için inovatif projeler geliştirmeyi hedeflemektedir.

Mimarlık sanat ile etkileşimde olduğu kadar sosyolojik ve toplumsal bir olgudur. Her bir mimarın kendi dünya görüşü ve tercihlerine göre tasarım parametreleri de farklılaşır, değişime uğrar. Fakat her mimarın, birey olarak dünya görüşü ve estetik algısı üzerine düşüncelerini ve fikirlerini etkileyen bununla birlikte ortak fikirde buluştukları çok önemli toplumsal normlar, olaylar olmuştur, olmaktadır. Son yıllarda artan çevre problemleri ve doğanın insanlar tarafından umarsızca zapt edilmesi birçok mimarın, tasarımcının tasarlama eylemi esnasından üretim aşamasına birçok noktada daha sorumlu ve duyarlı olmaları gerekliliğini doğurmuştur. Zira mimar, tasarımcı, sanatçı farklı dünya görüşüne sahip olsa dahi dünya ve insanların yararına ortak eylemlere ve faydalara yönelik birlikte çalışmanın mümkün olduğunun bilincindedir. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesinde bahsi geçen birey, grup veya canlıların bir arada yaşamalarını sağlayabilmek ve diğer toplum üyeleri ile aynı eşit haklara sahip olabilmeleri için alan oluşturulması hedeflenmektedir. Dezavantajlı grupların dezavantajlılıkları ortadan kaldırıldığında ve uygun şartlar sağlandığında yeterli ve topluma faydalı bir grup haline gelemeyen sorusu doktora tezinin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bir canlıya yaşam için amaç verdiğinizde yaşam içerisinde iyi olma hali pozitif yönde değişecektir. Kompleks yapı içerisinde hayvan, yaşlı ve çocuk için bazen yeni bir amaç bazen günlük yaşam kurguları oluşturularak bireylerin aidiyet ve yaşam arzusunu yeniden yapılandıracak alanlar, anlar yaratılmak istenmektedir. Bilinmelidir ki, yetersiz insan, yetersiz canlı değil ilgisiz toplum, bilinçsiz bireyler vardır. Bu bağlamda tezin başında da değinildiği gibi dezavantajlılık birçok açıdan

dışsal faktörlerden oluşmaktadır ve tezin kurgusunda bu söylemlerden hem yapısal hem de düşünsel olarak kaçınılmaya özen gösterilmiştir.

Dezavantajlı bireyler veya gruplar olarak tarif edilen ve günlük yaşam pratiklerini gerçekleştirme noktasında kısmen veya tamamen sorun yaşayan, yaşam standartlarını devam ettirmek için dışarıdan desteğe ihtiyaç duyan birey ya da gruplardan oluşmaktadır. Bu birey veya gruplar kendilerine içkin özelliklerini ifade eden tanıma ek olarak; göz ardı edilmemesi gereken bir diğer nokta ise, dezavantajlılığın dışsal faktörler tarafından belirlenen yaşam koşulları olarak da karşımıza çıkabileceğidir. Buna göre dezavantajlılık, bireylerin veya grupların sadece içinde bulundukların fiziksel engel durumundan değil aynı zamanda sınıfsal ve kültürel etkilerle de şekillenen ve kaynaklara eşit ulaşım hakkını engelleyen dışlanma ve ötekileştirmeye maruz kalmaları ile de karşımıza çıkan bir olgu niteliğindedir. Çalışma bu haliyle, dezavantajlılığı iki boyutu ile göz önünde bulundurup sosyal dışlanma kavramıyla ele alarak, ortak-bütünleşik deneyim alanları oluşturulmasına imkân sunmaktadır. 21. yüzyılda önemi gittikçe artan sosyal sorumluluk kavramı ile birlikte sosyal dışlanmaya maruz kalan dezavantajlı kişiler veya canlılara yönelik, farklılıkları baz alarak geliştirilen ve ihtiyaç temelli sosyal hizmet anlayışının ya da sivil alanda karşımıza çıkan sosyal sorumluluk projelerinin bahsi geçen birey, grup veya canlıları mekansal olarak ayırttığı düşünülmektedir. Bu mekânsal ayrış(tırıl)manın birey, grup veya canlıların dezavantajlı durumlarının ya da maruz bırakıldıkları sosyal dışlanmanın hem sebebi hem de sonucu haline geldiği noktada, bu grupların bir araya gelmesini sağlayacak alanların tanınması ya da bir araya gelmenin önündeki mekânsal engellerin kaldırılması tez çalışmasının bir diğer çıkış noktasını oluşturmuştur.

Buna göre çalışma bu hali ile bahsi geçen birey, grup veya canlılar arasındaki dışsal faktörler tarafından oluşturulan izolasyonu önleyerek yaşlılara ve kimsesiz çocuklara yönelik bakım merkezlerinin aynı alan içerisinde konumlanmasına imkan sağlarken, dayatma veyahut tepeden inme karar mekanizmaları ile oluşturulan ne zoraki ayrılık ne de zoraki bir aradalığa fırsat vermeden hem bağımsız ve kendine özgü hem de kendiliğinden gelişebilecek bir araya gelme süreçlerinin oluşmasına fırsat sunacaktır. Oluşturulması planlanan alan, mekân, yapı bu hali ile hayvan, yaşlı ve çocuklara yönelik kurulacak merkezlerin kendine özgü tüm mimari ve bireysel ihtiyaçlarını

karşılacak nitelikte olmasının yanı sıra aynı zamanda ortak yaşam alanlarında kurgusuz karşılaşmalara-tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi imkân sağlayacak ve kurulması ihtimal ilişkilerin sürmesini destekleyecek yapıların eklenmesi veya dönüşmesine de olanak sağlayacaktır. HAYAÇO projesi aynı zamanda bahsi geçen bakım merkezlerine ayrı hedef gruplar olarak odaklanmak durumunda kalan kişi, grup veya sivil toplum örgütleri için de farklı gruplarla bir araya gelmelerine fırsat sunarak, bir araya getirme konusunda çift taraflı fayda sağlamış olacaktır.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi multidisipliner bir çalışma sahası içerisinde araştırılmış ve tasarım parametreleri bu doğrultuda oluşturulmuştur. Mekân kurguları oluşturulurken mimari öğeler dışında sosyolojik okumalar ile çıkarımlar yapılmış mimari planlamada mekansal dezavantajlılıktan kaçınılmıştır. Huzurevleri, çocuk esirgeme kurumları birer kapatılma mekanlarıdır bu açıdan bakıldığında en iyi tasarım anlayışı ile planlansa dahi, mekân kendi bağlamından kopacaktır. Bu açıdan sosyoloji ve psikolojinin araştırılmış sahası dâhilinde olan kapatılma mekânlarının bireyler ve toplum üzerinde dezavantajları detaylıca irdelenmiş ve planlama mimari olarak olumsuz kurgulardan soyutlanmıştır. Yapıların dağınık(mış) ifadesi tıpkı köy yerleşim alanları örneğinde olduğu gibi değişken-bağımsız bir yerleşimin oluşmasına fırsat sunmaktadır. Tasarım; bir güç, kontrol mekanizması, kısıtlanmış hareketler merkezi olmaktan çok; özgürlüğe, bireyselliğe, gelişime, eğitime, biyoçeşitliliğe ve doğaya saygı duymayı amaçlayan bir dil ile geliştirilmiştir. Proje; sosyal alanlar, eğitim alanları, terapi sağlık ve rehabilitasyon birimleri, konaklama alanları, tasarım ofisi birimleri, tarım arazileri, peyzaj, park ve oyun bahçeleri vb. gibi birçok yapı katmanından oluşmaktadır. Her bir yapı kendi içinde farklı alt birimlere dönüşerek kompleks yapının kurgusu oluşturulmuştur. Projede, geçerliliği yaşanarak test edilmiş, yüzlerce yıllık deneyimin çıktısı olan vernaküler mimarlığın yapım ve yaşam kodlarından referans alınarak sürdürülebilirliğin devamı sağlanmıştır. Köy meydanına yerleştirilen peyzaj bahçeleri yerel dokuya öykünerek evrensel kriterlerle harmanlanmış ve çoklu kullanıcı profiline hitap etmesi amaçlanmıştır. Ortaya çıkan sonuç bir projeden çok bir mahsul, üretimdir. Bu üretim (tohumlar), yeni merkez ve birlikteliklerin kapısını aralayacaktır. HAYAÇO mekân kurgusu içerisinde bulunan her bir yapının formu doğaya öykünerek tasarlanmış ve çıkış noktasına (merkeze) yine

doğanın kendisi yerleştirilmiştir. Projenin literatür tarama aşamasında bir manifesto belirlenmiş ve şablonları bu prensipler doğrultusunda oluşturulmuştur. İnsanların bireysel çıkarları dışında canlılara ve doğaya bir özür borçlu olduğu gerçeğinden yola çıkarak projenin her aşamasında “doğa vurgusuna” dikkat çekilmiştir. Bireylerin biyoçeşitliliğe ve ekolojiye son yıllarda artan ilgisi projenin hedeflenen kitlelere ulaşması noktasında da umut vericidir.

HAYAÇO vaziyet planı görsellerinde elde edilen sonuçlar birçok alan araştırması ve proje incelemesi sonucunda sentezlenen fikirler ile üç boyut kazanmaya başlamış ve birtakım temsiller esas alınarak programlama yapılmaya başlanmıştır. Özellikle araştırma sonucu olarak çıkan veriler yapıların formlarını yüzyıllardır deneyimlenen ve elde edilen veriler ile uygulanan, geçerliliği yaşanarak test edilmiş sivil (miras) mimarinin köklerinden, şifrelerinden alması gerekliliğini tespit edilmiştir. Planlamada iklim ve coğrafi özellikler üzerinden yerleşim kurgulanacak, arazi verilerine göre malzeme seçimi yapılacaktır. Yapı tasarımında kullanılacak form ve malzemeler şehirler, ülkeler bazında coğrafi verilere göre değişkenlik gösterebileceği için erişilebilirlik, evrensel tasarım ilkeleri, ekolojik, biyofilik ve doğa ile bütünleşik bir tasarım dili olmasının yanı sıra sürdürülebilir ve biyoçeşitliliğe saygılı olması gibi nitelikler projenin olması gereken ve vazgeçilmez stratejileri arasında olmalıdır. Bunlar dışında uygulama ve yapım yöntemleri coğrafya, iklim ve yerel mimari özelliklere göre farklılık gösterebilecektir. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi sadece fikir olarak değil uygulama prensibi olarak da inovatif bir dil geliştirmek istemektedir. Öyle ki; uygulanacağı yörenin yerel mimarisi göz önüne alınarak yapı yerleşimi ve malzemesinin seçimine özen gösterilecek, araziye ait olmayan malzeme çeşitliliğinden kaçınılarak, sürdürülebilirlik tüm boyutları ile ele alacaktır. Zira bir bütünün eş parçalarını oluşturan sürdürülebilirlik; çevresel, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik olarak ele alınmadıkça yapı çıktısı ismen sürdürülebilir kalarak gelecek nesillere ulaşması imkânsız hale gelecektir. Bu bağlamda yerel mimari ve malzeme kullanımı sürdürülebilir mimarinin tüm verilerini karşılayanın yanı sıra aynı zamanda yapı ömrü konusunda da uzun vadede sonuç alınmasına imkân sağlayacaktır.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi dahilinde; *Sosyal Alanlar, Eğitim Alanları, Terapi, Sağlık ve Rehabilitasyon Merkezleri, Tasarım Ofisleri, Peyzaj ve Konaklama*

Alanları gibi birçok yapı katmanı planlanmaktadır. Bahsi geçen mekanların alt parametreleri yine ihtiyaç ve gereklilikler üzerine kurgulanmıştır. Proje bahçe, peyzaj alanı olarak da özgün bir kimliğe sahiptir. Kendi tarım arazileri içerisinde yerleştirilen yapının bu bölümü eğitim birimleri, sürekli kullanıcıları ve mekânı deneyimlemek isteyenler için öğretici nitelikteki alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklıklara sahip bireyleri ötekileştirmeden motive edici, topluma kazandırıcı birçok uyarıcı levha HAYAÇO projesi mekân tasarımıda önemli yere sahiptir fakat özellikle peyzaj ve sosyal alanlar içerisine yerleştirilerek sadece sürekli kullanıcıları için değil, mekânı deneyimlemek isteyen bireyler için de bütünleştirici nitelikte olacaktır. Yapı içerisinde ayrıştırıcı, dışlayıcı hiçbir ifade kullanılamayacağı gibi toplum içerisinde hala isimlendirme konusunda kaygı verici söylemlerin bulunduğu bilinmektedir. Bu bağlamda HAYAÇO projesinin hiçbir alanında “engelli”, “özürlü” vb. ötekileştirici söylemlere yer verilmediği gibi tüm farklılıkları hayatın renkleri olarak görmeyi tasarımın tüm noktalarına yaymayı ve bu yönde yapıcı bir mekân olmayı hedeflenmektedir. Tasarım çok katmanlı bir kabuk olarak değerlendirildiğinde onu diğer unsurlardan ayıran en önemli noktanın erişilebilir bir tasarım anlayışı ile kurgulanması olduğu düşünülebilir. Herhangi bir alanı tasarlarken, burası bir iç mekân, açık alan veya kamusal alan olabilir; bireyin zihinsel ve fiziksel farklılıklarına ve/veya görme, duyma, hareket ve algılama özelliklerine uyumlu, kişinin bağımsız hareket edebilme kabiliyetine ket vurmeyen aksine pozitif yönde destekleyen elemanlardan oluşturulmuş mekânlar için işlevsel ve erişilebilir ifadelerini kullanmak mümkündür. Tasarım her insanı-canlıyı bünyesine dâhil ederek oluşturulduğunda evrensel amacına ulaşmaktadır. Fiziksel veya zihinsel farklılıklara sahip bireylerin toplumdan dışlanmadan ve ötekileştirilmeden, tüm toplumu oluşturan bireyler ile uyum içinde yaşamalarını destekleyici, eğitici, öğretici ve eş zamanlı eğlendirici mekânlar erişilebilir ve evrensel tasarım kriterleri dâhilinde oluşturulmuş mekânlar olarak kabul edilebilir.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi duyumsal açıdan yapıyı kullananların birçok noktada mekânı deneyimlemelerine fırsat veren bir tasarım anlayışı ile kurgulanmaktadır. Peyzaj içerisinde kullanılan yön ve uyarı levhaları sayesinde yapıyı kullanan sürekli kullanıcılarını ve ziyarete gelen misafirlerini “suya dokun”, “ağacı

hisset”, “*derin nefes al*” ve “*doğanın gücünü keşfet*” vb. uyarıcı yazılar ile algılarını açarak yön göstermeyi planlamaktadır. Bu yön göstermedeki amaç mekânın içerisinde yaşarken farkında olamadığımız birçok olumlu – eğitici – rahatlatıcı unsura vurgu yapılmasını sağlamaktır. HAYAÇO Projesi kapsamında yapı ve yerleşim içindeki ağaçların üzerlerine şiirler, özlü sözler, kişisel öğretiler ile notlar yazarak bir zamanlar mekânı deneyimlemiş bireylerin kayıpları halinde gelecek misafirlere geçmiş kullanıcılarını hatırlatacak sevgi ile anılarını yad edecek bir ortak paylaşım alanı kurgulanmaktadır.

Mimari mekanları oluşturan şekil, form, kabuk, düzenleme veya nitelikleri bireylerin yaşamlarını ve davranış biçimlerini direkt veya dolaylı etkilemektedir. Mekânı tanımlayan ve şekillendiren, bireylerin yaşamını idame ettirdiği yapılı çevre içerisindeki kolon, giriş, duvar, yatay dikey sirkülasyon elemanları gibi pek çok detay mekansal birer araçtır. Mekânı kullananların pozitif veya negatif etkileşimleri mekânın kurgusu ve atmosferi ile doğru orantılıdır. Bireyler sosyal etkileşime girmek ve zaman geçirmek için pozitif duygular yüklendikleri mekanları tercih eder ve negatif yerleri ise birer geçiş alanı olarak kullanır. HAYAÇO projesi bireylerin bulunduğu alana ait hissetmelerini desteklerken geçmiş ve gelecek ile arada bir bağ kurmanın olasılığını planlamaktadır. Bahsi geçen proje; birçok canlı türünün kent hayatında zorunlu sıkışıp kaldığı ve neredeyse türlerin yok olmaları ile sonuçlanan yapay çevre istilasının bir uzantısı olmaktan çok yabani olana özleminin temsilcisi olmayı hedeflemektedir. Son yıllarda yapılan bazı araştırmalar çarpık kentleşmenin biyolojik çeşitliliğe insan kaynaklı en büyük tehdit olduğunu belirtmektedir. Kentlerin çarpık yerleşimi ve önü alınamaz büyümesi doğal habitatı bozarken veya yok ederken aynı zamanda değerli ekim arazilerini de birer beton yığınınna dönüştürmüştür. Bu öngörülemez yayılma yerli türleri tehdit eden istilacı türlerin çoğalmasına yerel flora ve faunanın bozulmasına yol açmaktadır. Doğal dünyanın insanlar tarafından tahrip edilmesi ve sömürülmesi sonucunda sürdürülebilir ve ekolojik olana ilgi gün geçtikçe artmakta yaban hayata dönme arzusu bireyler için birer kaçış olarak zihinlerde güçlenmektedir. Gelecek nesiller için en azından mevcudu koruma prensibi tüm alanlarda önemli araştırma konusu haline gelmiş ve son yıllarda üretilen birçok projede sürdürülebilir ve ekoloji kavramlarını sıklıkla kullanılır hale getirmiştir. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı

projesinin temel felsefesinin oluşmasında etkin rol oynayan biyoçeşitliliğe saygı, ekoloji ve sürdürülebilirlik projenin de köklerinin şekillenmesine ve yayılmasına fırsat sunmuştur. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik pozitif yönelim HAYAÇO projesi için de son derece önemli yer tutmaktadır.

HAYAÇO kendi kuyu suyundan, arıttığı gri suya kadar her noktada sürdürülebilir olmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden etkin enerji kullanımına önem verirken aynı zamanda kendi enerji sistemini de üretmeyi planlamaktadır. Bilindiği gibi insanlar rüzgâr enerjisini rüzgâr değirmeni olarak su pompalamak veya tahıl öğütmek için 2.000 yıldan daha fazla bir süredir kullanmaktadır. Rüzgâr enerjisinden Avrupa'nın birçok ülkesi ile beraber Amerika, Kanada gibi ülkeler de yararlanmaktadır. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı projesi de kendi enerjisini kendi üretecek bir düzenleme ile sürdürülebilirliğe kavram olarak değil yaşam felsefesi olarak bakmayı hedeflemektedir. Doğal habitatın korunmasına yönelik faydacı bir dil benimseyen proje arazi ve uygulanacağı ülke ölçeğinde tasarımına yön verecektir. Rüzgâr türbinleri HAYAÇO peyzajı içerisinde kendi enerjisini üretme noktasında arazi içerisine konumlandırılacaktır. Bireyler sosyal alanlar içerisindeki tarım arazileri ile kendi mahsulünü üretme şansına sahip olabilecek aynı zamanda bu arazileri birer eğitim aracı olarak kullanabileceklerdir. Çıkan mahsul köy meydanında bulunan pazar yerlerinde belirli günlerde satışa çıkarılarak hem bir farkındalık zinciri oluşturulacak hem de toplumdan izole olmadan bütünleşmenin kapısı aralanacaktır. Sosyal alanlar içerisinde kermesler, sergiler, özel günler, söyleşiler, satış ve teşvik amaçlı sunumlar yapılacaktır.

Bu topraklarda denenmiş ve eğitimin en önemli yıllarına ışık tutmuş köy enstitülerinin çalışma prensibi HAYAÇO projesi içinde önemli bir yere sahiptir. Eğlenerek, uygulayarak öğrenme metodu ile hem çocukların hem yaşlıların hem de hayvanların bir aradalıklarına çok yönlü fayda sağlanacaktır. Okuma günleri, mini tiyatro etkinlikleri, müzik dinletileri sosyal alanlar içerisinde kurgulanan sosyalleşme araçlarından birkaçıdır. Peyzaj içerisinde kullanılacak olan su, yapay gölet veya havuz (arazi ve coğrafya verileri doğrultusunda) yine eğitim ve sosyal alanların ortak paydada kullanacağı eğitim araçları niteliğindedir.

Ortak kullanım alanları içerisinde değişken kurguların olması yapıları çok fonksiyonlu kullanabilmenin de önünü açacaktır. Helezonik formlu ortak kullanım alanlarının orta noktalarında birer çınar ağacı yerleştirilerek doğaya saygı vurgulanırken kullanıcılarına da doğal habitat içerisinde hayatın akışına dahil olma fırsatı sunulacaktır. Eski Türk evinde avluya yerleştirilen (tasvir edilen) ulu ağaç HAYAÇO projesi içinde aynı kritik öneme sahiptir.

HAYAÇO projesi kapsayıcılığı bakımından tüm ergonomik ve antropometrik verilerin ışığında kurgulanacak bununla birlikte çocuklara ait mekanlar ile ortak kullanım alanlarındaki planlamalar yetişkinlerin ölçülendirmelerinden farklı olarak oyun tabanlı düzenlemeler ile desteklenecek, üretilen mekân ve donatı elemanları çocuk ölçeği gözetilerek tasarlanacaktır. Hayvanlar için soğuk kafesler, kapalı alanlar, kısıtlayıcı mekanlar yerine cins ve birbirleri ile uyumuna göre programlama yapılacak, bölücü büyük duvarlar yerine daha şeffaf mekanların oluşturulması sağlanarak ne peyzajdan ne de mekanlardan kopuk bir tasarım prensibi benimsenecektir. Özellikle çocuklar ve hayvanlar için kurgulanan alanlarda rotasyonlu planlamalar kurgulanacak yaş almış bireylerin ani hastalık veya kaybı halinde çocuğun geliştirebileceği psikolojik travmanın önüne geçilecektir.

HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi küçültölmüş birer köy konumundadır ve kökleri biyoçeşitliliğe saygı üzerine kurulmuştur. Farklı ritim ve kurgu ile yerleştirilmiş tarım arazileri, dinlenme alanları, parklar, su elemanları, rekreasyon ve oyun alanları farklı ölçeklere sahip enstalasyonlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Projede avlulu ev planları tek ve iki katlı plan tipolojileri ile oluşturulmuştur. Yapı formları çağdaş çizgiler ile desteklenirken yerel mimari dilin kodları referans alınarak planlamalar yapılmıştır. Origami formları ile oluşturulmuş çatı örtüsü ışığa mekân içerisinde pek çok noktadan ulaşma imkânı sağlamaktadır. Tüm bunlara ek olarak malzemenin bölgesel bazda değişkenlik göstermesi, yapıyı tek tip kurgudan uzaklaştırarak uygulanacağı araziye sorunsuz uyumu ve sürdürülebilirliği konusunda da ekolojik bir dil geliştirmesini destekleyecektir.

HAYAÇO sürdürülebilir olmayı hedefleyen bir köy-mahalle yerleşim planına gönderme yapmaktadır. Mekân, form, kabuk, malzeme vb. gibi detaylar bir proje için çok önemli olgulardır fakat asıl önemli olan bahsi geçen grup ve canlılar için ortak

yaşamı sağlayabilmek ve diğer toplum üyeleri ile aynı eşit haklara sahip olabilecekleri alan(lar) oluşturmaktır. Köy yaşantısında hayvan, köy yaşantısında insan, köy yaşantısında barınma ve aidiyet vardır. Geçerliliği yaşanarak test edilmiş, yüzlerce yıllık deneyimin çıktısı olan vernaküler mimarlık yapım ve yaşam kodları ile sürdürülebilirliğin en somut halidir; projede biyoçeşitlilik kadar önemli bir yere sahiptir ve bütüncül bir bakış açısı ve farkındalıkla toplumlara erken yaş eğitimde kazandırılabilir bir olgudur. Tasarım insan ilişkilerini simgeler. HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi tasarımın merkezine biyoçeşitliliğe saygı ile doğa ve insan ilişkilerini koymuştur.

Köy yaşantısı ve mahalle kültüründen esinlenilerek aynı zamanda modern kent yaşamı bağlamından da kopmadan yeni bir mekân kurgulanmıştır. Projede ne geleneksel olandan ne de çağdaş olandan uzaklaşmadan geçmiş ve geleceğin mimari ve malzeme bilgisini biyoçeşitliliğe saygılı, ekolojik, biyofilik, erişilebilir, sürdürülebilir ve evrensel tasarım kavramları ile harmanlayarak yeni bir tasarım kimliğinin oluşturulması amaçlanmıştır. Gerçek ile hayal ürünü olan ütopyanın kent kimliği tasviri gibi HAYAÇO projesi de ilk etapta hayal mahsulü gibi tasavvur edilse de olası yakın gelecek için başka seçimi olmayacak tüm toplumlar, canlılar için ideal kent, ideal köy kurulmak zorundadır. Toplumlar ancak bu barışçıl, bütünleştirici, onarıcı ve ötekileştirmeyen bilinç ile geleceğin ideal toplum, kent, yaşam bilincine ulaşabilir. Bu da ancak birlikte yaşama ve ötekileştirmeyen bir dil ile mümkün olabilecektir.

“...Umut arzulayan bellektir.” BALZAC

KAYNAKLAR

- Acar, H., & Duyan, G. Ç. (2003). *Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi* (Cilt 14). Ankara: Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi.
- Achenza, M., & Giovagnorio, I. (2014). Environmental Sustainability in Vernacular Architecture. M. Correia, L. Dipasquale, & S. Mecca içinde, *VERSUS Heritage for Tomorrow "Vernacular Knowledge for Sustainable Architecture"* (s. 41-47). Firenze, Italy: Firenze University Press.
- Açıkgöz, R., & Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(1), 76-117.
- Akdoğan, A., & Güleç, S. (2007). Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi ve Belediyelerde Yöneticilerin Katı Atık Yönetimiyle İlgili Tutum ve Düşüncelerinin Analizine Yönelik Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 39-69.
- Aközer, E. (2007). Özgürleştiren Tasarım, Tasarım ve Özgürlük: Engelli İnsanlar İçin Tasarım. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülten 46/Dosya 04:7*, 7-9.
- Akın, C. T., & Kaplan, S. (2019). Enerji Kimlik Belgelerinin Enerji Etkin Mimari Tasarım Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi. *DÜMF Mühendislik Dergisi*, 10(1), 373-384.
- Aklanoğlu, F. (2009). *Geleneksel Yerleşmelerin Sürdürülebilirliği ve Ekolojik Tasarım: Konya-Sille Örneği, Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Aksel, B. (2018). Çocuk Dostu Kentler İçin Mekansal Yaklaşımlar. *beyond.istanbul*(2), s. 11-16.
- Aksel, H., & Çetiner, İ. (2021, Temmuz 01). Yapım Sürecinde Atık Yönetimi: Yapım Sürecinde Atık Yönetiminin Sistem Yaklaşımıyla Ele Alınması. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 6(1), 206-226.
- Aktuna, M. (2007). *Geleneksel Mimaride Binaların Sürdürülebilir Tasarım Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi Antalya Kaleiçi Evleri Örneği*. İstanbul, Türkiye: Yıldız Teknik Üniversitesi - Yüksek Lisans Tezi.
- Akyıl, R. Ç., Adıbelli, D., Erdem, N., Kırış, N., Aktaş, B., & Karadakovan, A. (2018). Huzurevinde ve Evde Kalan Yaşlılarda Yalnızlık ve Algılanan Sosyal Destek ile

- Mutluluk Düzeleri Arasındaki İlişki. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 33-41.
- Alpago, C. (2006, Haziran). Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın Sığınma Evleri Olgusu. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul, Türkiye: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Alpay, N., Karamustafaoğlu, N., & Kükürt, R. (1995). Madde Bağımlılarında Suç. *Düşünen Adam*(8(2)), 16-17.
- Altan, İ. (1993). *Mimarlıkta Mekan Kavramı* (Cilt 19). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi.
- Altıparmak, S., Yıldırım, G., Yardımcı, F., & Ergin, D. (2013). Annelerden Alınan Bilgilerle Çocuk İstismarı ve Etkileyen Etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 354-361.
- Altun, T. D. (2007, Ocak). Geleceğin Mimarlığı: Bilimsel - Teknolojik Değişimlerin Mimarlığa Etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ) Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, 9(1), 77-91.
- Altunpolat, R. (2017). LGBTİ'lilere Yönelik Ayrımcılığı Tarihsel ve Politik Temelde Kavramak. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG)*, 17(64), 2-14.
- Alver, K. (2010). Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği. *İDEALKENT*, 1(2), 116-139.
- Aras, B. B. (2019). Kentsel Sürdürülebilirlik Kapsamında Yeşil Çatı Uygulamaları. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 469-504.
- Arer, U. Y. (2017, Mayıs). *Doğal Malzemenin Renk ve Dokusunun Mekana Etkileri 21. YY Mimarisinden Örnekler*. İstanbul, Türkiye: Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Aslan, M., & Şeker, S. (2013). Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık. *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*, (s. 449-463). Siirt.
- Atalan, Ö. (2018, September 2-6). Geleneksel Mimari'de Ekolojik İzler ve Yeşil Mimari Anlayışı. *1st International Conference on Language, Education and Culture (ICLEC)* (s. 113-122). Girne: KeD Yayınevi.
- Atıl, A., Gülgün, B., & Yörük, İ. (2005). Sürdürülebilir Kentler ve Peyzaj Mimarlığı. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 42(2), 215-226.

- Avcı, A. S. (2021). *Güneş Bacası Sistem Performansının Sayısal ve Deneysel Olarak Araştırılması*. Batman: T.C Batman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü - Doktora Tezi.
- Ayan, T. Y., & Pabuçcu, H. (2013). Yenilenebilir Enerji Kaynakları Yatırım Projelerinin Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi İle Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 89-110.
- Aydın, İ. (2018). Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Çocuk İşçiliği. *İş ve Hayat Dergisi*, 4(7), 65-81.
- Aytıs, S., & Polatkan, I. (2010, Nisan 29-30). Gelenekten Geleceğe Mimarlık. *International Sinan Symposium Proceeding Book / Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 376-383. Edirne, Türkiye: Trakya Üniversitesi.
- Aytıs, S., & Polatkan, I. (2010, Mart 4-5). Sürdürülebilir Ekolojik Tasarım Kavramında Temel İlkelerin Yapı ve Toplum Ölçeğinde Değerlendirilmesi. *Yapı Fiziği ve Sürdürülebilir Tasarım Kongresi*. İstanbul, Türkiye: Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- Bal, Z. E., & Coşan, D. (2018). *Tek Ebeveynli Ailelerin Çocuklarında Sosyal Medya Kullanımı ve Yalnızlık Duygusu*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Ballarini, G. (2003). Pet Therapy Animals in Human Therapy - Animal-assisted therapy or Pet Therapy. *Conference Report Acta Bio Medica*, 74, s. 97-100. Italy.
- Barrett, R. (2010, June). Disadvantaged Groups In The Labour Market. *Economic & Labour Market Review*, 4(6), 18-24.
- Bauman, Z. (2016). *Postmodern Etik*. (A. Türker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayır, M. (2018). Egemenlik ve gözetimin çağdaş biçimleri: Total kurum, disiplinci iktidar ve kamp. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1, 46-61.
- Bayer, A. (2018, 12 29). Ailede Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Çözüm Önerileri. *ANTAKİYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 215-234.
- Bayoğlu, A. S., & Purutçuoğlu, E. (2010). Yetiştire Yurdunda Kalan Ergenlerin Gelecek Beklentileri ve Sosyal Destek Algıları. *Kriz Dergisi*, 27-39.

- Bayraktar, S. (2015). İntihar Kavramının Çocuklar ve Ergenler Açısından Ele Alınması. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, V(1), 139-159.
- Bellard, C., Bertelsmeier, C., Leadley, P., Thuiller, W., & Courchamp, F. (2012). Impacts Of Climate Change On The Future of Biodiversity. *Ecology Letters*(15), 365-377.
- Benliay, A. (2019, Haziran 15-22). Peyzaj Tasarımında Engelli Dostu Çözümler: Evrensel Tasarım. Antalya, Adrasan, Türkiye.
- Beğer, T., & Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim*, 1-3.
- Bostancıoğlu, E., & Birer, E. D. (2004). Ekoloji ve Ahşap - Türkiye'de Ahşap Malzemenin Geleceği. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 9(2), 37-44.
- Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu Mu? *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 173.
- Can, S. S., & Sayıl, I. (2004). Yineleyici İntihar Girişimleri. *Kriz Dergisi*(12(3)), 53-62.
- Candan, N. (2007). *Isı Yalıtım Sistemleri ve Özelliklerinin Karşılaştırılması*. Sakarya, Türkiye: T.C Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Carlos, G. D., Correia, M., Dipasquale, L., Guillaud, H., Mecca, S., Mileto, C., . . . Cannas, L. (2014). Vernacular Heritage Contribution To Sustainable Architecture "Research method and operative approach". M. Correia, L. Dipasquale, & S. Mecca içinde, *"Versus: Heritage for Tomorrow" Vernacular Knowledge for Sustainable Architecture* (s. 23-32.). Firenze, Italy: Firenze University Press.
- Cevizci, S., Erginöz, E., & Baltaş, Z. (2008). Ruh Sağlığının İyileştirilmesinde Destek Bir Tedavi Yaklaşımı: Hayvan Destekli Tedavi. *Model Medicus* 13, 5(1), 4-9.
- Cevizci, S., Erginöz, E., & Baltaş, Z. (2009). İnsan Sağlığını İyileştirilmesine Yönelik Hayvan Destekli Tedaviler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(3), 263-272.
- Chandler, C. K. (2017). *Animal - Assisted Therapy in Counseling*. New York: Routledge.
- Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve Davranışı - Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul, Türkiye: Remzi Kitabevi.

- Çalışkan, Ş. (2007). Eğitim - işsizlik ve Yoksulluk ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 285-308.
- Çakıcı, A., & Kök, M. (2020). Hayvan Destekli Tedavi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 12(1), 117-130.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 83-104.
- Çayır, H. (2020, Haziran 30). Kurum Bakımında Kalmış Kişilerin Aileye Dair Düşünceleri. *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 75-96.
- Çeğin, G., Göker, E., Arlı, A., & Tatlıcan., Ü. (2016). *Bourdieu ve Giddens:Habitus veya Yapının İkiliği, Ocak ve Zanaat: Pierre ;Bourdieu Derlemesi*. İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.
- Çelik, A. (2012). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Açık alan Kullanımı: Kocaeli Örneği. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 43(1), 79-88.
- Çelik, A., Ender, E., & Akdeniz, N. S. (2015). Engelsiz Parklarda Peyzaj Tasarımı. *TABAD - Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 8(2), 05-11.
- Çırakoğlu, O. C., & Baysal, G. A. (2017). Türkiye’de Nefes Almak (mı?): Mülteci ve Sığınmacı LGBTİ bireyler. A. Onur (Dü.) içinde, *Direnç, onur ve dahası: Disiplinlerarası bakışla LGBTİ içinde* (s. 149-166). Ankara: FİSA Yayınları.
- Çiftçi, C., & Kangallı, S. G. (2015). Eğitim ve Gelir. *Ege Akademik Bakış*, 15(1), 141-152.
- Çukur, D., & Özgüner, H. (2008). Kentsel Alanda Çocuklara Doğa Bilinci Kazandırmada Oyun Mekânı Tasarımının Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi (SDÜ)*(2), 177-187.
- Dabak, Ş. (2014, Mayıs 16-18). Türkiye’de Erken ve Zorla Evlilikler, “Çocuk Gelinler” . *Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre*. Samsun, Türkiye.
- Damka, Z. (2009). Sığınma Evlerinde Kalan Şiddet Mağduru Kadınlar: Anksiyete Duyarlılığı, Travmaya Bağlı Suçluluk, Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Psikolojik Belirtiler. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara, Türkiye: T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı.

- Danış, M. Z. (2009, Nisan). Türkiye'de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20(1), 67-83.
- Demirağ, H., & Hindistan, S. (2019). Yaşlı Sağlığında Pet Terapi (Hayvan Destekli Tedavi) Uygulamalarının Literatür Eşliğinde İncelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 22(3), 217-224.
- Demirbaş, G. U., & Demirbaş, Ö. O. (2019). Biyofilik Tasarım Kapsamında Peyzaj Mimarlığı ve İç Mimarlık Arakesiti: Eğitim Programlarının Karşılıklı Değerlendirilmesi. *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 50-60.
- Demirbaş, M. F. (2017). Bağlanma Teorisi'nin Kökenleri: John Bowlby ve Mary Ainsworth. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 76-90.
- Demircan, R. K., & Gültekin, A. B. (2017). Binalarda Pasif ve Aktif Güneş Sistemlerinin İncelenmesi. *Türk Bilim Araştırma Vakfı (TÜBAV)*, 10(1), 36-51.
- Dikmen, Ç. B. (2011). Enerji Etkin Yapı Tasarım Ölçütlerinin Örneklenmesi. *Politeknik Dergisi (Journal of Polytechnic)*, 14(2), 121-134.
- Dolap, H. K., & Tural, O. (2016, Aralık). Herkes İçin Sürdürülebilir Ürün Tasarımı: Braun Prize Tasarım Yarışması Analizi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 9, 64-81.
- Dostoğlu, N., Şahin, E., & Taneli, Y. (2009). Tasarıma Kapsayıcı Yaklaşım: Herkes İçin Tasarım . *Mimarlık Dergisi*, 347.
- Doyduk, S. (2020). Doğal Yaşam ve Çevre İçin Verilen Yerel Mücadelelerin Demokratik Koruma Bağlamında Değerlendirilmesi; İlhan Tekeli'nin Temsil Ettiği Rolün Gelecek Projeksiyonları Üzerine. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 11(29), 331-349.
- Doğan, C., & Arer, U. Y. (2018). Desining Homes with Childeren Mind. K. Güler içinde, *Contemporary Issues in Housing Design* (s. 167-188). England: Cambridge Scholars Publising.
- Dumlupınar, E. (2008). *Güneş Enerjisinden Edilgen Yararlanmanın Sürdürülebilir Mimarideki Yeri*. İstanbul, Beşiktaş, Türkiye: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

- Durğun, A. (2016). Aile İçi Problemler ve Çözüm Önerileri. *Mehir Aile Dergisi*(1), 83-95.
- Durkheim, É. (2002). *Intihar*. (Ö. Ozankaya, Çev.) İstanbul, Türkiye: Cem Yayınevi.
- Durualp, E., & Aral, N. (2010). Altı Yaşındaki Çocukların Sosyal Becerilerine Oyun Temelli Sosyal Beceri Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 160-172.
- Durukan, A. (2020). Yeniden İşlevlendirilmiş Anıtsal Yapılarda Deneyim Odaklı Tasarım: Antalya Kaleiçi ve Balbey Örneği. *Mediterranean Journal of Humanities*, 195-210.
- Ekşi, M., & Uzun, A. (2016). Yeşil Çatı Sistemlerinin Su ve Enerji Dengesi Açısından Değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 66(1), 119-138.
- Elmacı, D. (2010, Güz). Günümüzün Yetim Kalan Kuruluşları: Yetiştirme Yurtları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(4), 949-970.
- Eminağaoğlu, Z., & Çevik, S. (2007). Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları ve Araçlar . *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. , 22(1)*, 157-162.
- Engin, N. (2012, Mayıs/Haziran). Enerji Etkin Tasarımda Pasif İklimlendirme: Doğal Havalandırma. *Tesisat Mühendisliği Dergisi*(129), 62-70.
- Erdoğan, T., & Tuncer, B. (2018, Güz). Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Kurum Bakımındaki Çocukların Durumu. *IBAD Journal Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 474-484.
- Erkul, İ. (1976). Eski Hükümlüler ve Çalışma Sorunları. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*(12(2)), 286-305.
- Erlalelitepe, İ., Aral, D., & Kazanasmaz, T. (2011). Eğitim Yapılarının Doğal Aydınlatma Performansı Açısından İncelenmesi. *Megaron*, 6(1), 39-51.
- Ersoy, A. F., & Dikici, E. (2018). *Osmanlı Döneminde Sosyal Hizmet Faaliyetlerini Yapan Bazı Kuruluşlar* (Cilt 53). Ankara, Türkiye: Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi.
- Erten, Ö., Öztürk, Y., & Yılmaz, O. (2019). Türkiye’de pet hayvan sahiplerinin sosyo-demografik yapıları ve pet hayvancılığına bakışları; Alanya-Mardin örneği. *MAE Veteriner Fakültesi Dergisi*, 4(2), 76-83.

- Eskin, M., & Köskün, T. (2019). İntiharda Bilişsel Davranışçı Terapiler. (G. Bahadır, & E. Ertekin, Dü) *Türkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics*, 68-75.
- Fırat, D. (2014). Kapatılma Mekanlarına Bakmanın Kavramsal Araçları: Total Kurum, Disipliner Kurum ve Kamp. *Teorik Bakış Toplum Bilim Dergisi*(4), 11-15.
- Foucault, M. (2012, Aralık). Michel Foucault ile Söyleşi: Mekân, Bilgi ve Erk. 11-18. (P. Rabinow, Röportaj Yapan, & M. Adam, Çevirmen) Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- Foucault, M. (2016). *Hapishanenin Doğuşu* (3. b.). (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara, Türkiye: İmge Kitabevi.
- Gençöz, F. (1998). Uyum Psikolojisi. *Kriz Dergisi*, 6(2), 1-7.
- Göçer, Ö., & Tavil, A. (2008, Mart). Atriyum Tipi Binalarda Enerji Tüketimi ve Kullanıcı Konforuna Yönelik Performans Değerlendirme Modeli. *İTÜ Dergisi/a Mimarlık, planlama, Tasarım*, 7(1), 3-12.
- Gögebakan, Y. (2015). Karakteristik Bir Değer Olan Geleneksel Türk Evi'nin Oluşumunu Belirleyen Unsurlar ve Bu Evlerin Genel Özellikleri. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 1(1), 41-55.
- Gökşen, F., Güner, C., & Koçhan, A. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Ekolojik Yapı Tasarım Kriterleri. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 92-107.
- Göztaş, A., & Baytekin, E. P. (2009). Sosyal Sorumluluk Kampanyaları ile Çocukların Bilinçlendirilmesi ve Eğitimi Türkiye'den Bir Uygulama Örneği: Aygaz 'Dikkatli Çocuk' Kazalara Karşı Bilinçlendirme Kampanyası. *Journal of Yaşar University*, 4(13), 1997-2015.
- Guillaud, H. (2014). Socio-Cultural Sustainability in Vernacular Architecture. M. Correia, L. Dipasquale, & S. Mecca içinde, *VERSUS Heritage for Tomorrow "Vernacular Knowledge for Sustainable Architecture"* (s. 49-55). Firenze, Italy: Firenze University Press.
- Guillaud, H., Moriset, S., Munoz, N. S., Gutierrez, E. S., & Correia., M. (2014). *Versus: Lessons From Vernacular Heritage To Sustainable Architecture*. Portugal.
- Gül, S. S., & Gümüsoğlu, F. (2017, Temmuz-Aralık). Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar Üzerine Yazmak, Konuşmak. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11(24), i-vii.

- Güleç, S. (2017). Mekan-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 13-37.
- Güllü, İ. (2014). Suç Olgusuna Teorik Ve Eleştirel Bir Yaklaşım. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(16(Özel Sayı 1)), 104-107.
- Günay, E., Atılğan, D., & Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(7(2)), 37-60.
- Gündüzalp, A. A., & Güven, S. (2016, Şubat). Atık, Çeşitleri, Atık Yönetimi, Geri Dönüşüm ve Tüketici: Çankaya Belediyesi ve Semt Tüketicileri Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1-19.
- Gür, N. V., & Aygün, M. (2008). Mimaride Sürdürülebilirlik Kapsamında Değişken Yapı Kabukları İçin Bir Tasarım Destek Sistemi. *İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 7(1), 74-82.
- Gürer, C., Akbulut, H., & Kürklü, G. (2004, Mayıs 13-14). İnşaat Endüstrisinde Geri Dönüşüm ve Bir Hammadde Kaynağı Olarak Farklı Yapı Malzemelerinin Yeniden Değerlendirilmesi. 5. *Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu*, 28-36. İzmir, Türkiye.
- Gürsoy, G. (2005). İnsani Gelişme Kavramı ve Sağlıklı Yaşam Hakkı. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 35-52.
- Harvey, D. (2016). *Sosyal Adalet ve Şehir (Social Justice and the City)*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hatırnaz, A. A. (2019). Ergonomi Çerçevesinde Eşitlikçi Mekan Üretim Yaklaşımı Olarak "Evrensel Tasarım" Kavramı. *Ergonomi*, 178,193.
- Hazır, M. (2010). Çokkültürlülük Teorisine Çağdaş Katkılar ve Bireysel Haklar-Grup Hakları Ekseninde Çokkültürlülüğü Tartışmak. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1-26.
- Herzog, H. (2011). The Impact of Pets on Human Health and Psychological Well-Being: Fact, Fiction, or Hypothesis? *Current Directions in Psychological Science*, 20(4), 236–239.
- İçel, Y., Mamiş, M. S., & Buğutekin, A. (2015). Güneş Bacası Sisteminden Elektrik Üretim Verimliliğinin İncelenmesi. *EMO Bilimsel Dergisi*, 5(10), 20-23.

- İçli, T. (1985). Uyuşturucu Madde Suçlarında Bazı Sosyal Faktörler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2).
- Kalaycıoğlu, S., Tol, U. U., Küçükkural, Ö., & Cengiz, K. (2003). Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri. 7-109. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Raporları.
- Kaminski, M., Pellino, T., & Wish, J. (2002). Play and Pets: The Physical and Emotional Impact of Child-Life and Pet Therapy on Hospitalized Children. *Children's Health Care*, 31(4), 321-335.
- Kantaroğlu, Ö. (2009). Yağmur Suyu Hasadı Plan ve Hesaplama Prensipleri. *IX. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi Bildiriler Kitabı*. içinde İzmir, Türkiye: TMMOB Makine Mühendisleri Odası.
- Kara, B., Biçer, Ü., & Gökalp, A. S. (2004). Çocuk İstismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 140-151.
- Karaca, M. (2012). Farklılaşma, Bütünleşme ve Birlikte Yaşam Üzerine. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 226-238.
- Karadağ, A. K. (2018). Göç, Yoksulluk ve İnsan Hakları. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2).
- Karafakı, F. Ç. (2013). Peyzaj Planlamada Ekolojik Parametreler. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6(1), 55-57.
- Karagülle, A. E., & Çaycı, B. (2014, Ocak). Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC*, 4(1), 1-9.
- Karakartal, D. (2018). Cezaevinden Çıkan Eski Hükümlülerin Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*(4(9)), 72-85.
- Karaman, S., Öğünç, İ., & Şirin, Ü. (2016). Trombe Duvar ile Ek Isı Kazanımı Sonucu Hayvan Barınaklarında Havalandırma Etkinliğinin Artırılması. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 169-178.
- Kaşlı, B. (2009). *İstanbul'da Yeniden İşlevlendirilen Korumaya Değer Endüstri Yapıları ve İç Mekan Müdahaleleri: Santral İstanbul Örneği (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kaya, H., & Selçuk, S. A. (2018, Eylül). Biyofilik Tasarım ve İyileştiren Mimarlık: Sağlık Yapıları Üzerine Bir Değerlendirme. *EJONS International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences*, 3(1), 35-47.
- Kazanasmaz, T. (2009, Mayıs 7-9). Binalarda Doğal Aydınlatma Performanslarının Değerlendirilmesi. V. *Ulusal Aydınlatma Sempozyumu*. İzmir, Türkiye.
- Kesici, H. (2010, Ekim 11). Adam Smith ve Ahlak Teorisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(58), 89-97.
- Kıyıcı, G. (2018). Mekanda Adalet ve Çocuk: Adaletsiz Ölçek ve Ölçeksiz Adalet. *beyond.istanbul*(2), 5-6.
- Knowles, J. H. (1977). *The Responsibility of the Individual*. USA: The MIT Press on behalf of American Academy of Arts & Sciences.
- Koç, E., & Şenel, M. C. (2013). Dünyada ve Türkiye'de Enerji Durumu - Genel Değerlendirme. *Mühendis ve Makina Dergisi*, 54(639), 32-44.
- Koçhisarlıoğlu, C., & Erişgin, Ö. S. (2013). Özlem: Hayvanın Hukuki Konumu. *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi: Prof Dr. Aydın Zevklier'e Armağan*, 2 (Özel Sayı)(Özel Sayı), 1691-1725.
- Konak, A., & Çiğdem, Y. (2005, Mayıs). Yaşlılık Olgusu ve Sivas Huzurevi Örneği. *C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 23-63.
- Konuk, M., & Kaya, A. (2018, Aralık). Huzurevleri ve Tasarım Ölçütlerinin İrdelenmesi: Bolu ve Düzce Örnekleri. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 3(5), 271-294.
- Kotaman, H. (2009). Rudolf Steiner ve Waldorf Okulu. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 174-194.
- Kök, H. (2019). Türkiye'de Cinsel İstismara Uğrayan Çocuklara Yönelik Hizmet ve Uygulamaların Değerlendirilmesi: Bir Model Önerisi. *Doktora Tezi*. Ankara, Türkiye: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Köksal, T. G., & Ahunbay, Z. (2006, Eylül). İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri. *İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 5(2), 125-136.

- Köse, A. (2007). Balıkesir Çevresinde Geleneksel Kırsal Avlu Peyzajı ve Değişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*(18), 7-38.
- Kruger, K. A., & Serpell, J. A. (2010). Animal-assisted interventions in mental health: definitions and theoretical foundations. A. H. (Ed.) içinde, *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice* (s. 33-48). New York, ABD: Academic Press.
- Kurnalı, M. (2015). *İç Mekanda Prefabrikasyon ve Günümüz Prefabrik İç Mekan Ürünlerine Yönelik Bir İnceleme - Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı.
- Maslow, A. (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Matarazzo, B. B., Homaifar, B. Y., Farro, S. A., & Brenner, L. A. (2015). The Language of Suicide. C. J. Bryan içinde, *Cognitive Behavioral Therapy For - Preventing Suicide Attempts - A Guide To Brief Treatments Across Clinical Settings* (s. 14-32). 711 Third Avenue, New York, NY 10017: Routledge.
- Mayer, S. E. (2003). What is a "Disadvantaged Group?". *Effective Communities Project*, 2-3.
- Meşhur, H. F. (2018). Evrensel Tasarım Yaklaşımının Şehir Planlama Disiplini Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi. *Online Journal of Art and Design*, 94-111.
- Mihci, H., & Mihci, S. (2003). Türkiye'nin Yakın Dönemdeki İnsani Gelişme Eğilimleri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 21-47.
- Morrison, M. L. (2007, January). Health Benefits of Animal-Assisted Interventions. *Complementary Health Practice Review*, 12(1), 51-62.
- Muslu, G. K., & Conk, Z. (2011). Hayvan Destekli Uygulamalar ve Çocuklarda Kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi (DEUHYO ED)*, 4(2), 83-88.
- Nurbay, N., & Çınar, A. (2005, Ekim 19-21). Rüzgar Türbinlerinin Çeşitleri ve Birbirleriyle Karşılaştırılması. *III. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu*. Mersin, Türkiye.

- Oktay, A. (1990). Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 151-160.
- Ökten, G. (2018). *Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda Engelsiz Üniversite Kampüslerinin Tasarlanması ve Biçimlenmesi Üzerine Bir Araştırma - Sanatta Yeterlilik Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İçmimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı.
- Özdemir, N., Sefer, N., & Türkdöğen, D. (2008, Aralık). Bir Sosyal Sorumluluk Projesi Örneği: "Korumaya Muhtaç Çocuklar". *C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 283-305.
- Özden, A. T. (2012, Ocak-Şubat). Kent Merkezinde Kapatılma: Panoptikon Hapishanesi ve Chicago Islah Evi Karşılaştırması Üzerinden Hapishane, Denetim ve Mimari Tasarım İlişkisi Tartışması. *Mimarlık Dergisi*(49), 58.
- Özgen, E. (2020). Sağlık Yapıları İç Mekan Tasarımı: Kuram ve Uygulama Pratikleri Bağlamında Tartışma. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 5(2), 603-614.
- Özgür, A. (2010). Hayvanlarla Yaşamı Paylaşmak. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 9-13.
- Özgür, D., Çakıcı, I., Sevimli, G., & Özgür, Ş. (2010). Yaşlı Bakım Evlerinde Dış Mekan Tasarımı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*(1), 23-33.
- Özkaracalar, T. (2019). Bir Dünya Sorunu Olarak Yoksulluğun Etik ve İnsansal Boyutu. *Doktora Tezi*. İstanbul, Türkiye: T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Özkul, T., Sarıbaş, T., Uzabacı, E., & Yüksel, E. (2013). Türk Toplumunun Hayvan Hakları Kavramına Yaklaşımının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: III. Hayvanları Korumaya, Hayvan Hakları Sorunlarına ve Bölgesel Farklılıklara Yönelik Tutum Analizi. *Kafkas Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, 365-369.
- Özmehmet, E. (2007). Avrupa ve Türkiye'deki Sürdürülebilir Mimarlık Anlayışına Eleştirel Bir Bakış. *Journal of Yasar University*, 2(7), 809-826.
- Öztürk, A. (2017). Çocuk Hakları ve Eğitimine Psikolojik Bir Bakış. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(33), 429-451.

- Öztürk, E. (2014). Türkiye’de Aile, Şiddet ve Kadın Sığınmaevleri. *21. yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(7), 39-55.
- Özyer, H. (2016). *Yaşlılık Sorunu ve Bir Çözüm Olarak Huzurevi (Konya Dr. İsmail Işık Huzurevi Örneği) Yüksek Lisans Tezi*. Konya, Türkiye: T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü Anabilimdalı.
- Paker, B., & Taş, N. (2017). Sürdürülebilir Yapım Sürecinde Mimarın Yapısal Atık Oluşumuna Etkisinin İrdelenmesi: Bursa Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 88-98.
- Pamuk, D. (2015). Yaşlı Bireylerin Yaşamında Evcil Hayvanların Rolü. *Mediterranean Journal of Humanities (MJH)*, 2, 297-306.
- Pehlivan, G. F. (2018). Anıtsal Türk Mimarlık Örneklerinden Deveci Han'ın Yeniden İşlevlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(43), 537-559.
- Rosales, J. (2008, December 3). Economic Growth, Climate Change, Biodiversity Loss: Distributive Justice For The Global North And South. *Conservation Biology*, 22(6), 1409-1417.
- Sağlam, M., & Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 43-56.
- Sakınç, E. (2006). *Sürdürülebilirlik Bağlamında Mimaride Güneş Enerjili Etken Sistemlerin Tasarım Ögesi Olarak Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Sapancalı, F. (2003). Yoksulluk ve sosyal dışlanma. *Sosyal Adalet İçin Ekonomi Politikaları*.
- Saraç, Ö., & Tanrıseven, C. (2018). Kastamonu’da Yeniden İşlevlendirilen Tarihi Yapıların Sürdürülebilirliğe Etki Eden Çekicilik Faktörleri. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29 (2), 151 - 163.
- Savaş, T., & Yurtman, İ. Y. (2008). Hayvan Davranış Bilimi ve Zootečni: Tanım ve İzlem. *Hayvansal Üretim*, 49(2), 36-42.
- Savaş, T., Yurtman, İ. Y., & Tölü, C. (2009, Ocak). Hayvan Hakları ve Hayvan Refahı: Felsefi Bakış - Nesnel Arayışlar. *Hayvansal Üretim*, 54-61.

- Savishinsky, J. S. (1983). Pet Ideas: the Domestication of Animals, Human Behavior and Human Emotions. (A. Katcher içinde, *New Perspectives on Our Lives with Companion Animals* (s. 112-131). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Sevim, N., & Engin, N. (2019, Nisan). Atriyumlu Ofislerde Doğal Havalandırma "İlman İklim Örneği". *Online Journal of Art and Design*, 7(2), 16-26.
- Sıddıq, A. B., Erdem, Ç., & Şanlı, S. (2018). Türkiye'de İnsan-Hayvan İlişki Bilimi Antrozooloji'nin Faaliyet Alanları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 805-826.
- Softa, H. K., Bayraktar, T., & Uğuz, C. (2016, Haziran). Yaşlı Bireylerin Algılanan Sosyal Destek Sistemleri ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarını Etkileyen Faktörler. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 9, 1-12.
- Sojoudihassanlouei, L. (2019). *Sıcak-Kuru İklim Geleneksel Konutlarında İklim Duyarlı Tasarım*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İç Mimarlık ve Çevre Tasarım Anabilim Dalı.
- Sunal, O. (2011). Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 283,305.
- Şahin, C. (2001). İnceleme, Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 57-67.
- Şahin, F., & Hocaoglu, P. (2015, Mayıs 28-30). Karma Yapı Tasarımları ve Sürdürülebilir Mimarlık. *ISBS 2nd International Sustainable Buildings Symposium* (s. 355-360). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Şenocak, H. (2010). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51(2), 177-228.
- Tacir, H. (2013). Yaşama Hakkı Kapsamında Yaşamın Başlangıcı. *Marmara Üniversitesi*, 1302-1319.
- Tandoğan, O. (2017). Evrensel Tasarım Kavramı ve Kentsel Peyzaj İle İlgili Örnekler Üzerinden Değerlendirilmesi. *Artium*, 5(2), 51- 66. Mayıs 2020 tarihinde alındı
- Tereci, D., Turan, G., Kasa, N., Öncel, T., & Arslansoyu, N. (2016, Aralık). Yaşlılık Kavramına Bir Bakış. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 16(1), 84-112.

- Terekli, G., Özkan, O., & Bayın, G. (2013). Çevre Dostu Hastaneler: Hastaneden Yeşil Hastaneye. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 12(2), 37-54.
- Tohum, N. (2011). *Sürdürülebilir Peyzaj Tasarım Aracı Olarak "Yeşil Çatılar"*. İstanbul, Türkiye: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tunç, A., & Atıcı, F. Z. (2020, 10 12). Dünyada ve Türkiye’de Pandemilerle Mücadele: Risk ve Kriz Yönetimi Bağlamında Bir Değerlendirme. *TROYACADEMY International Journal of Social Sciences*, 5(2), 329-362.
- Tunbiş, M. (1987). Çatı Bahçeleri. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 37(4), 103-116.
- Turhan, E., Sangün, Ö., & İnandı, T. (2006). Birinci Basamakta Çocuk İstismarı ve Önlenmesi. *Türk Tabipleri Birliği Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (STED)*, 15(19), 153-157.
- Tutal, O. (2012, Haziran). Tasarımda Kullanıcı Yada İnsan İçin Tasarlamak. *Mimarlar Mimarlık Kültürü Dergisi*(4(8)), s. 11-16.
- Tutal, O. (2016). Yaşlılık, Yaşam Çevresi ve Evrensel Tasarım. *Yaşlılık Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler*, 489-507.
- Türkmen, B. (2005, Mart). Sosyal Risk Altındaki Çocuklar, Gençler ve Yaşlılar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 11-22.
- Uskaner, G. (2017). Kadın Konuk Evlerinde Kalan ve Kendi Evlerinde Kalan Kadınların Disosiyasyon Düzeyleri ve Travma Öyküsünün İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep, Türkiye: T.C. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı.
- Uslu, A., & Shakouri, N. (2014). Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket Olanakları ve Evrensel Tasarım Kavramı. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi*, 7-14.
- Uyanık, G. (2011). Bernhard Schlink'in "Okuyucu" Adlı Romanında Eğitim Olgusu. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(7), 137-146.
- Uygur, G. (2004). Adalet ve Hukuk Devleti. *AÜHFD*, 29-38.
- Üçgül, İ., & Koyun, A. (2010). Güneş Bacası Tasarım Parametreleri ve Performansının Deneysel Olarak İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 16(3), 255-264.

- Ünlüer, Ş. (2010). Yurtdışından İşçi Geri Dönüş Göçlerinin İşleyişi, Paterni ve Etkileri: "Kırşehir Örneği". *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara, Türkiye: T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya (Bölgesel Coğrafya) Anabilim Dalı.
- Üstün, G. E., & Genç, B. (2015). Dünya’da ve Türkiye’de Biyoyakıtların Durumu. *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 29(2), 157-164.
- Üstün, G. E., Can, T., & Küçük, G. (2020). Binalarda Yağmur Suyu Hasadı. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 25(3), 1593-1610.
- Vegas, F., Mileto, C., Guimaraens, G., & Navalón, V. (2014). Defining Sustainable Architecture. M. Correia, L. Dipasquale, & S. Mecca içinde, *VERSUS Heritage For Tomorrow "Vernacular Knowledge for Sustainable Architecture"* (s. 35-39). Firenze, Italy: Firenze University Press.
- Wilson, E. O., & Frances, M. P. (1988). *Biodiversity*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Yıldırım, Y. Z. (2011, Temmuz 4). Dezavantajlı Bir Grup Olarak Engellilere Yönelik Eğitim Faaliyetleri: İsmek Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, 1-190. İstanbul, Türkiye: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Bilim Dalı.
- Yıldız, A. K. (2012). Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi. *Bilgi Dünyası Dergisi*, 13(2), 529-542.
- Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu Madde Bağımlısı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler-Bağcılar Örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*(1(1)), 99-132.
- Yaman, M., & Gökaslan, A. (2019). Mimaride Geniş Açıklık Geçme Probleminin Pier Luigi Nervi Yapıları Üzerinden İncelenmesi. *UBAK Uluslararası Bilimler Akademisi*, 159-172.
- Yavuzer, H. (2018, Kasım 13). Bizim Derdimiz Çocuğun Hayalini Realize Edeceği Onu Yeni Hayallere ve Yaratıcılığa Teşvik Edecek Çevrenin Oluşmasıdır. *beyond.istanbul by Mekanda Adalet Derneği | Center for Spatial Justice*, 8-9.
- Yeang, K. (2001). 1000 Yıllık Dönem İçin Tasarım. *TTMD Dergisi*(14), 20-30.

- Yeşilkayalı, E., & Ofluoğlu, A. (2018). Sosyal Çalışma Uygulamalarında Hayvan Destekli Müdahaleler. *International Journal of human Sciences*, 15(4), 1874-1892.
- Yorgancıoğlu, P. (2004). *Sürdürülebilir Yapım Kavramının Uygulamaya Aktarılmasındaki Araç, Yöntem ve Yaklaşımlara İlişkin Bir Değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yusufoğlu, Ö. Ş., & Kızmaz, Z. (2016, 01 10). Parçalanmış Ailelerde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: Elâziğ Örneği. *Social Sciences*, 11(1), 27-40.
- Yüksel, İ., & Esin, T. (2009, Mayıs 13-15). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Yapılarda Kullanım Olanakları. 5. *Uluslararası İleri Teknolojiler Sempozyumu (IATS'09)*. Karabük, Türkiye.
- Zeisel, J., & Tyson, M. M. (1999). Alzheimer's Treatment Gardens. C. C. Marcus, & M. Barnes içinde, *"Healing Gardens" Therapeutic Benefits and Design Recommendations* (s. 490). USA: John Wiley & Sons.

DİP NOT – URL KAYNAKLAR

- (URL 1) Dip not 2: https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Guz/sosyoloji_tarihi_1/6/index.html Alıntılama Tarihi: 20.01.2022 Saat: 11:12
- (URL 2) Dip not 5: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42407/9241545429_tur.pdf Alıntılama Tarihi: 20.01.2022 Saat: 12:10
- (URL 3) Dip not 6: <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> Alıntılama Tarihi: 20.01.2022 Saat: 10:02
- (URL 4) Dip not 7: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/887/9867> Alıntılama Tarihi: 20.01.2022 Saat: 10:10
- (URL 5) Dip not 8: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Deneycilik> Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 19:12
- (URL 6) Dip not 9: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuir> Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 19:12
- (URL 7) Dip not 10: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1338333> Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 19:12
- (URL 8) Dip not 11: [https://tr.wikipedia.org/wiki/Morfoloji_\(biyoloji\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Morfoloji_(biyoloji)) Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 19:12
- (URL 9) Dip not 12: <http://sbf.akdeniz.edu.tr/gerontoloji-bolumu/gerontoloji-bolumu-tanitimi/> Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 19:12

(URL 10) Dip not 13: https://tr.wikipedia.org/wiki/Psikotrop_madde Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 19:12

(URL 11) Dip not 14: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%89mile_Durkheim Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 19:12

(URL 12) Dip not 15: <https://www.nedirnedemek.com/elcil-ne-demek> Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 18:00

(URL 13) Dip not 16: https://tr.wikipedia.org/wiki/John_Rawls Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 19:02

(URL 14) Dip not 17: https://en.wikipedia.org/wiki/Knud_Ejler_L%C3%B8gstrup Alıntılama Tarihi: 03.03.2022 Saat: 17:55

(URL 15) Dip not 18: tavsiiyedyorum.com/makale_18598.htm Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 19:04

(URL 16) Dip not 19: https://tr.wikipedia.org/wiki/E._O._Wilson Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 19:05

(URL 17) Dip not 20: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Adrenalin> Alıntılama Tarihi: 23.01.2022 Saat: 19:09

(URL 18) Dip not 21: <https://turkdermatoloji.org.tr/icerik/detay/143> Alıntılama Tarihi: 27.01.2022 Saat: 12:21

(URL 19) Dip not 22: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Psikosomatik> Alıntılama Tarihi: 27.01.2022 Saat: 12:30

(URL 20) Dip not 23: http://www.hacettepehemsirelikdergisi.org/pdf/pdf_HHD_115.pdf Alıntılama Tarihi: 27.01.2022 Saat: 11:00

(URL 21) Dip not 24: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ortakya%C5%9Fam> Alıntılama Tarihi: 27.01.2022 Saat: 12:33

(URL 22) Dip not 25: <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> Alıntılama Tarihi: 01.03.2022 Saat: 14:11

(URL 23) Dip not 26: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Biyom> Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 15:29

(URL 24) Dip not 27: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01159770/> Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 15:31

(URL 25) Dip not 29: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/636994> Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 15:33

(URL 26) Dip not 30: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/636994> Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 15:35

(URL 27) Dip not 33: https://tr.wikipedia.org/wiki/Richard_Rorty Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 15:37

(URL 28) Dip not 34: https://tr.wikipedia.org/wiki/Charles_Darwin Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 15:39

(URL 29) Dip not 35: <https://mimirbook.com/tr/8246750742d> Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 15:40

(URL 30) Dip not 36: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0van_Pavlov Alıntılama Tarihi: 03.08.2021 Saat: 15:14

(URL 31) Dip not 37: https://tr.wikipedia.org/wiki/Konrad_Lorenz Alıntılama Tarihi: 03.08.2021 Saat: 15:10

(URL 32) Dip not 38: Şekil 4.1. <https://www.victorianlondon.org/prisons/millbank1.gif> Alıntılama Tarihi: 01.12.2020 Saat 17:30

(URL 33) Dip not 39: Şekil 4.2 https://www.wikiwand.com/en/Millbank_Prison Alıntılama Tarihi: 01.12.2020 Saat: 17:34

(URL 34) Dip not 40: https://en.wikipedia.org/wiki/Erving_Goffman Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 15:50

(URL 35) Dip not 41: <https://www.milliyet.com.tr/egitim/sozluk/veche-ne-demek-veche-tdk-sozluk-anlami-nedir-6573578> Alıntılama Tarihi: 23.06.2021 Saat: 15:00

(URL 36) Dip not 42: https://tr.wikipedia.org/wiki/Jeremy_Bentham Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 15:53

(URL 37) Dip not 43: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Panoptikon> Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat:15:54

(URL 38) Dip not 44: https://tr.wikipedia.org/wiki/Michel_Foucault Alıntılama Tarihi: 23.06.2021 Saat: 15:55

(URL 39) Dip not 45: https://tr.wikipedia.org/wiki/Richard_Sennett Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 15:60

(URL 40) Dip not 48: Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Anabilim Dalı İç Mimarlık Doktora Programı "Araştırma Yöntemleri" dersi kapsamında hazırlanan dönem ödevinden alıntıdır (2019).

(URL 41) Dip not 53: https://tr.wikipedia.org/wiki/Braille_alfabesi Alıntılama Tarihi: 04.03.2022 Saat: 10:30

(URL 42) Dip not 55: <https://www.forbo.com/flooring/tr-tr/uruenler/linolyum/csohxo> Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 16:01

(URL 43) Dip not 62: https://tr.wikipedia.org/wiki/John_Dewey Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 16:12

(URL 44) Dip not 63: https://tr.wikipedia.org/wiki/Maria_Montessori Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 16:14

(URL 45) Dip not 64: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/146301> Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 16:16

(URL 46) Dip not 65: https://tr.wikipedia.org/wiki/Reggio_Emilia_e%C4%9Fitim_yakla%C5%9F%C4%B1m%C4%B1 Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 16:20

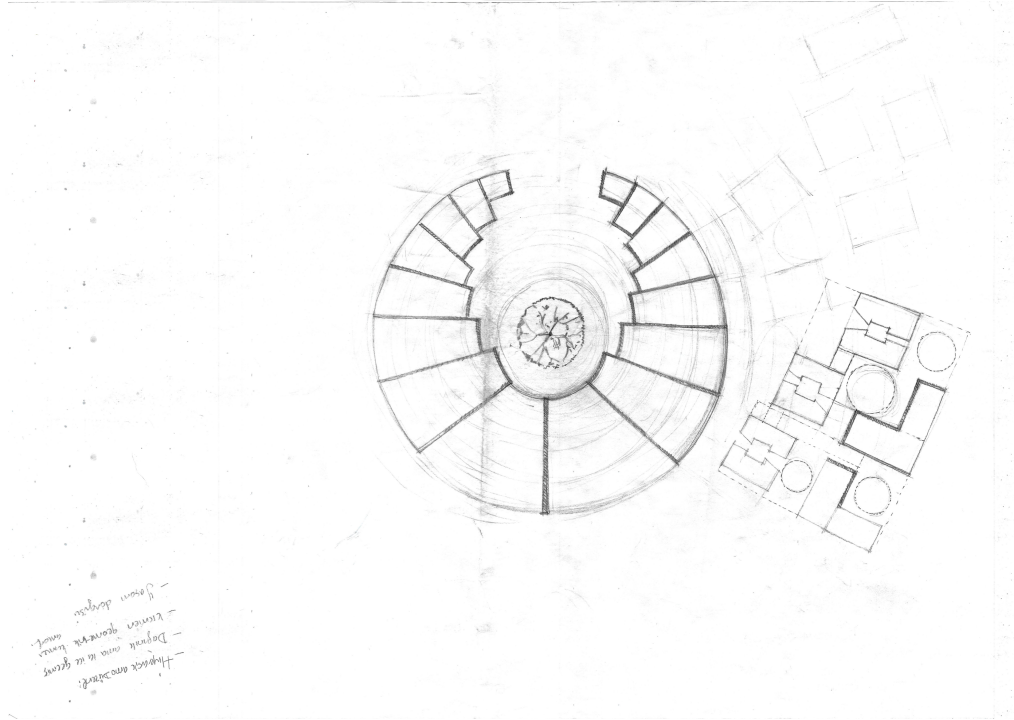
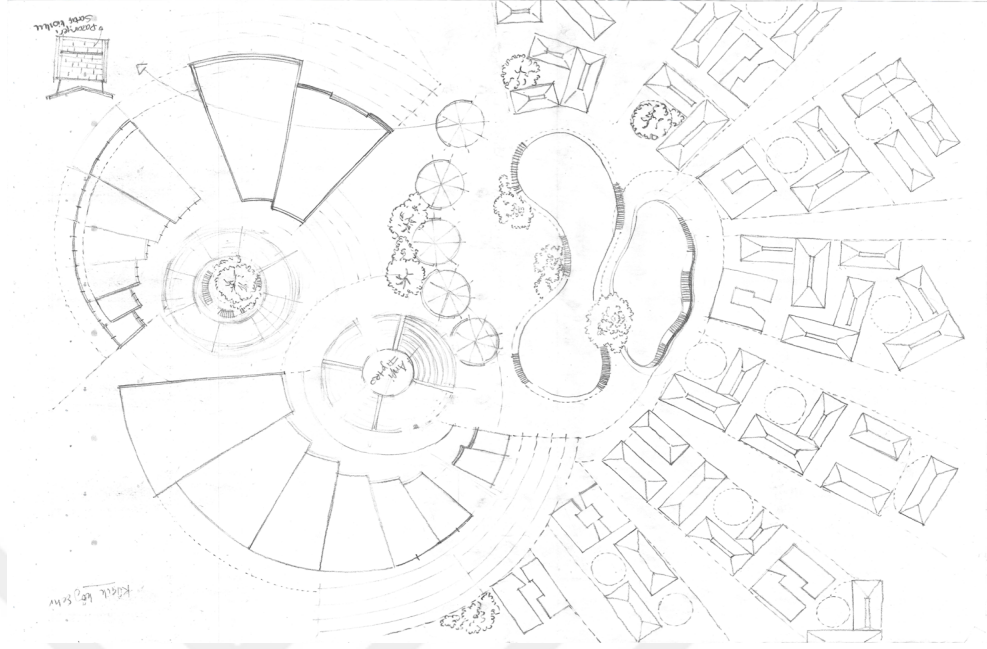
(URL 47) Dip not 70: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Piktogram> Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 16:22

(URL 48) Dip not 75: https://tr.wikipedia.org/wiki/Henri_Lefebvre Alıntılama Tarihi: 28.01.2022 Saat: 16:45

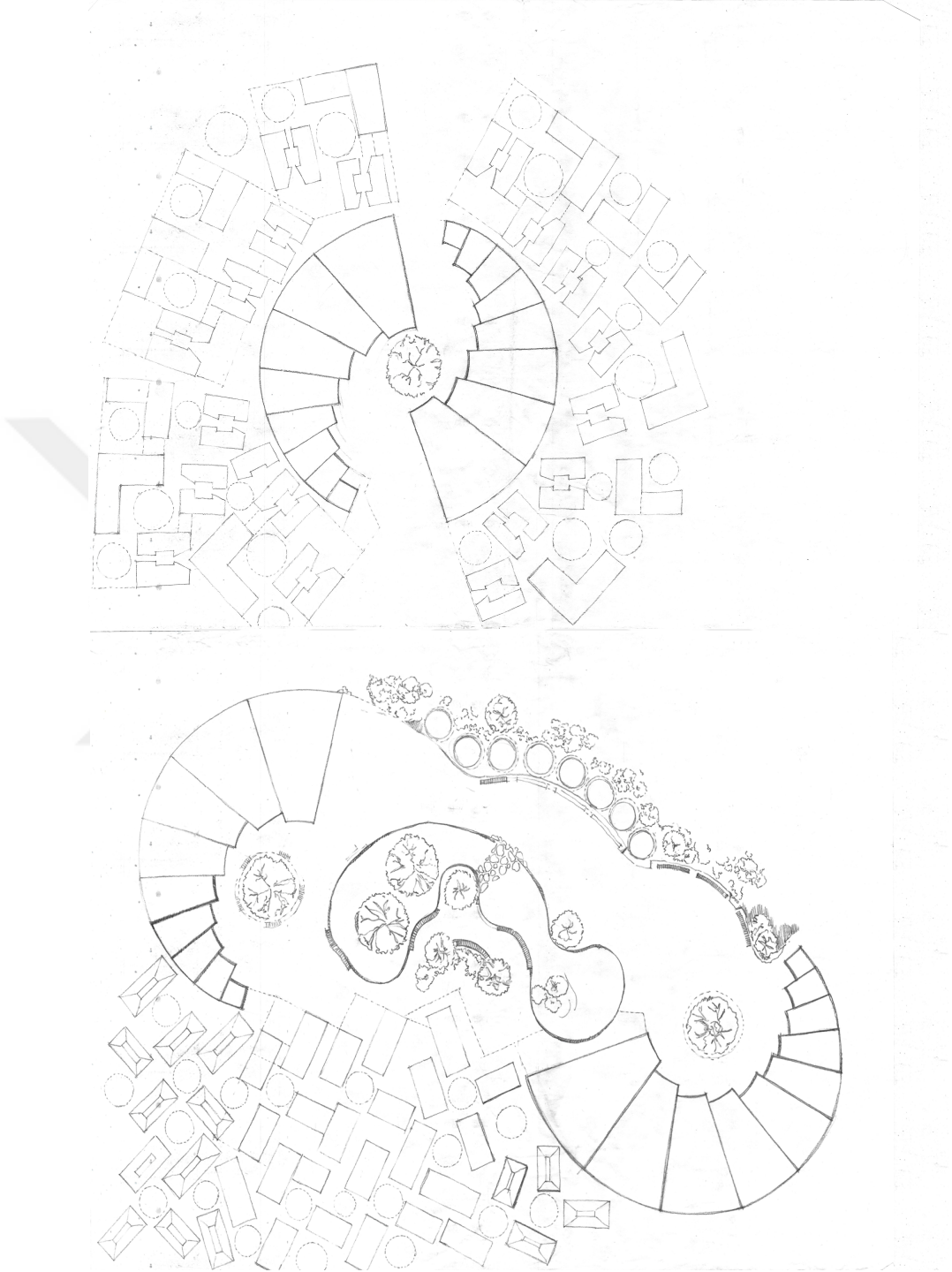
EKLER

EK A: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Çalışmaları

Şekil A.4: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

Şekil A.5: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

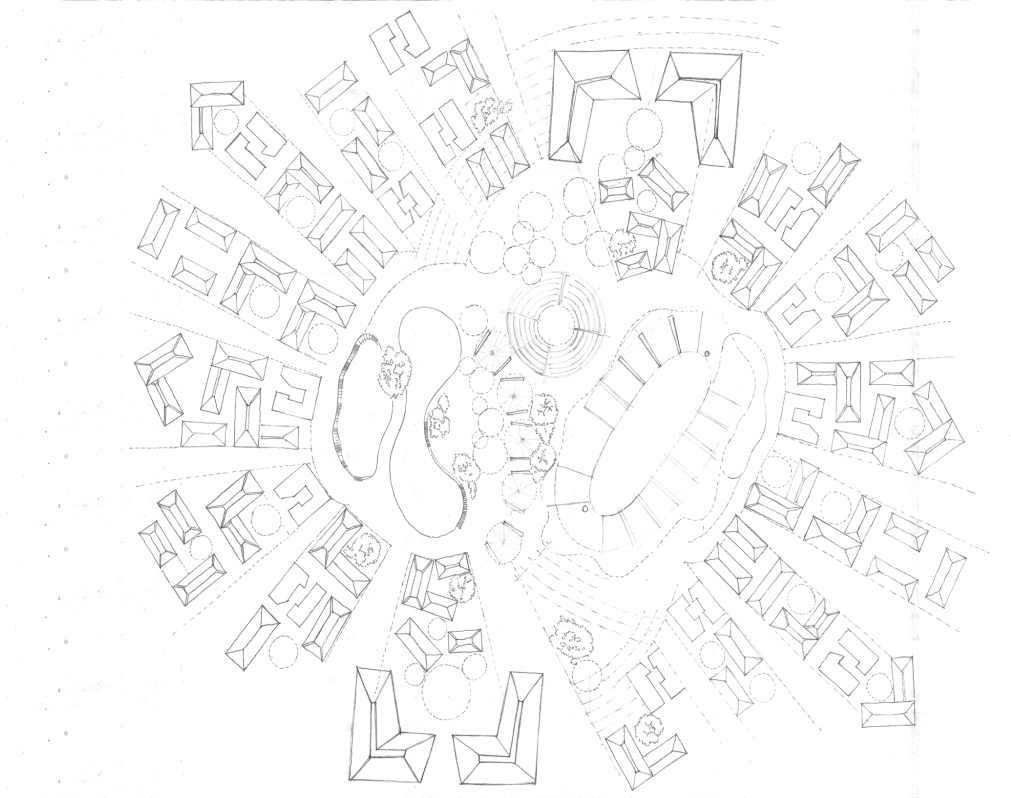
Şekil A.6: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

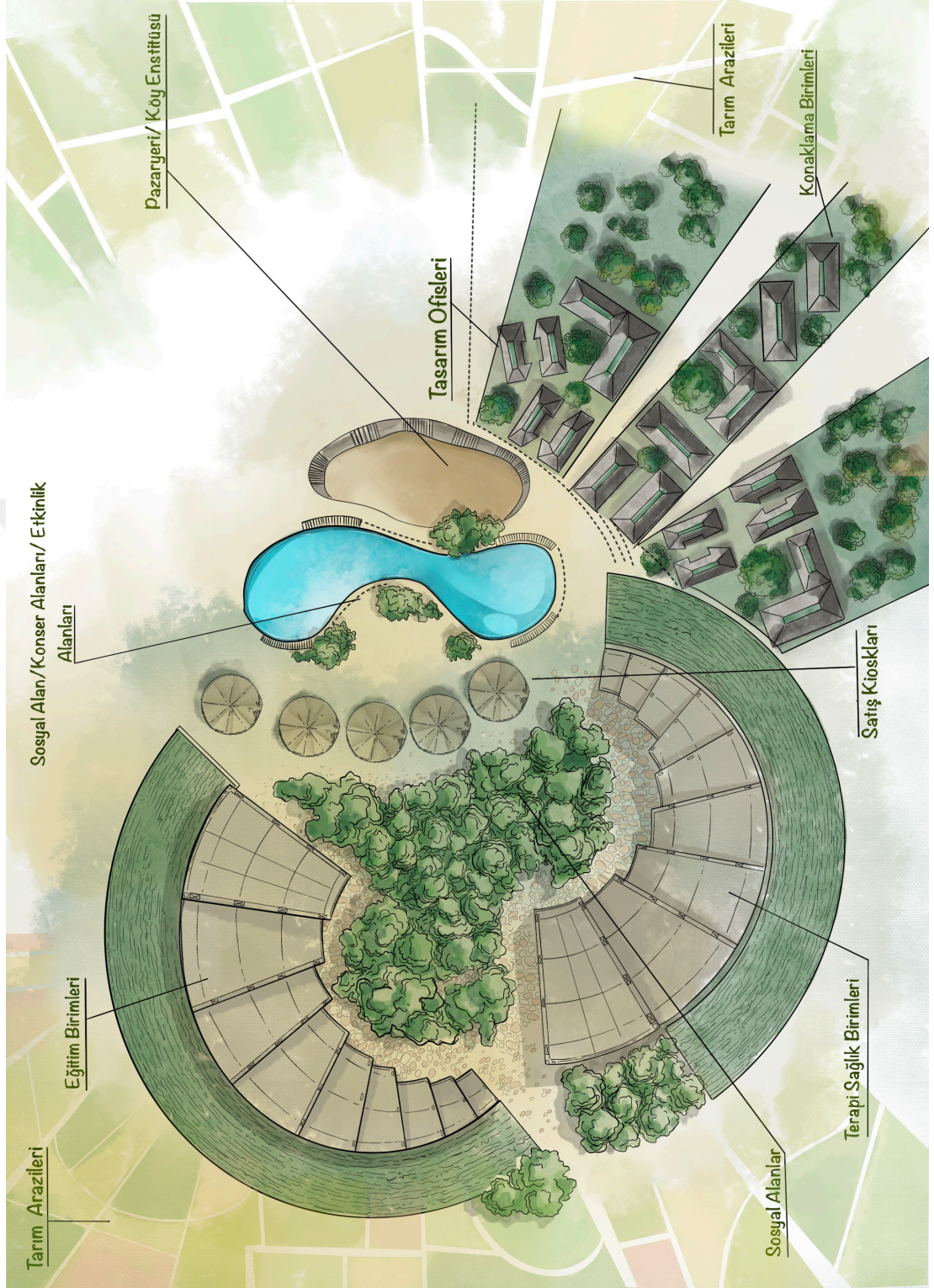
Şekil A.7: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

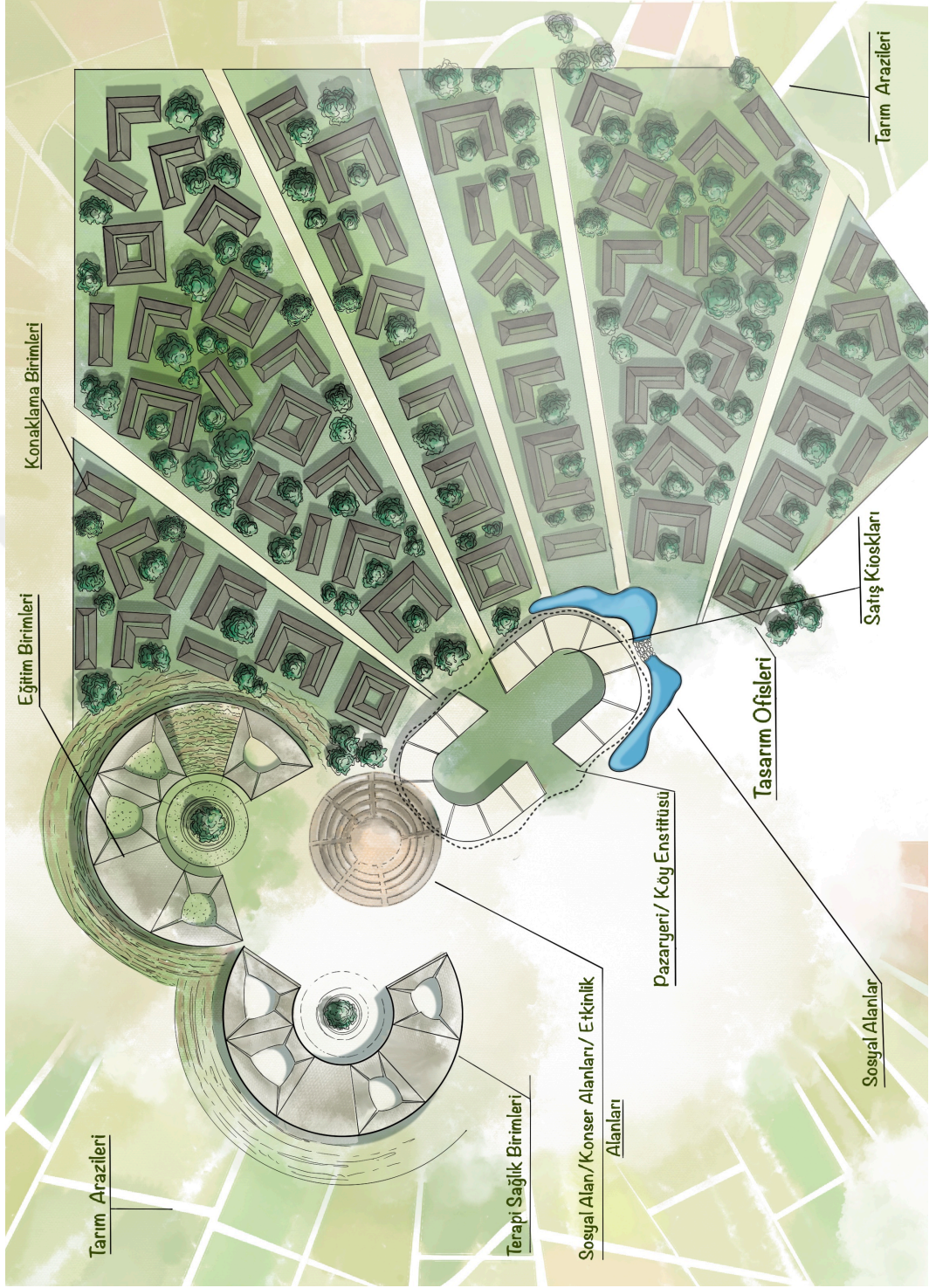
Şekil A.9: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

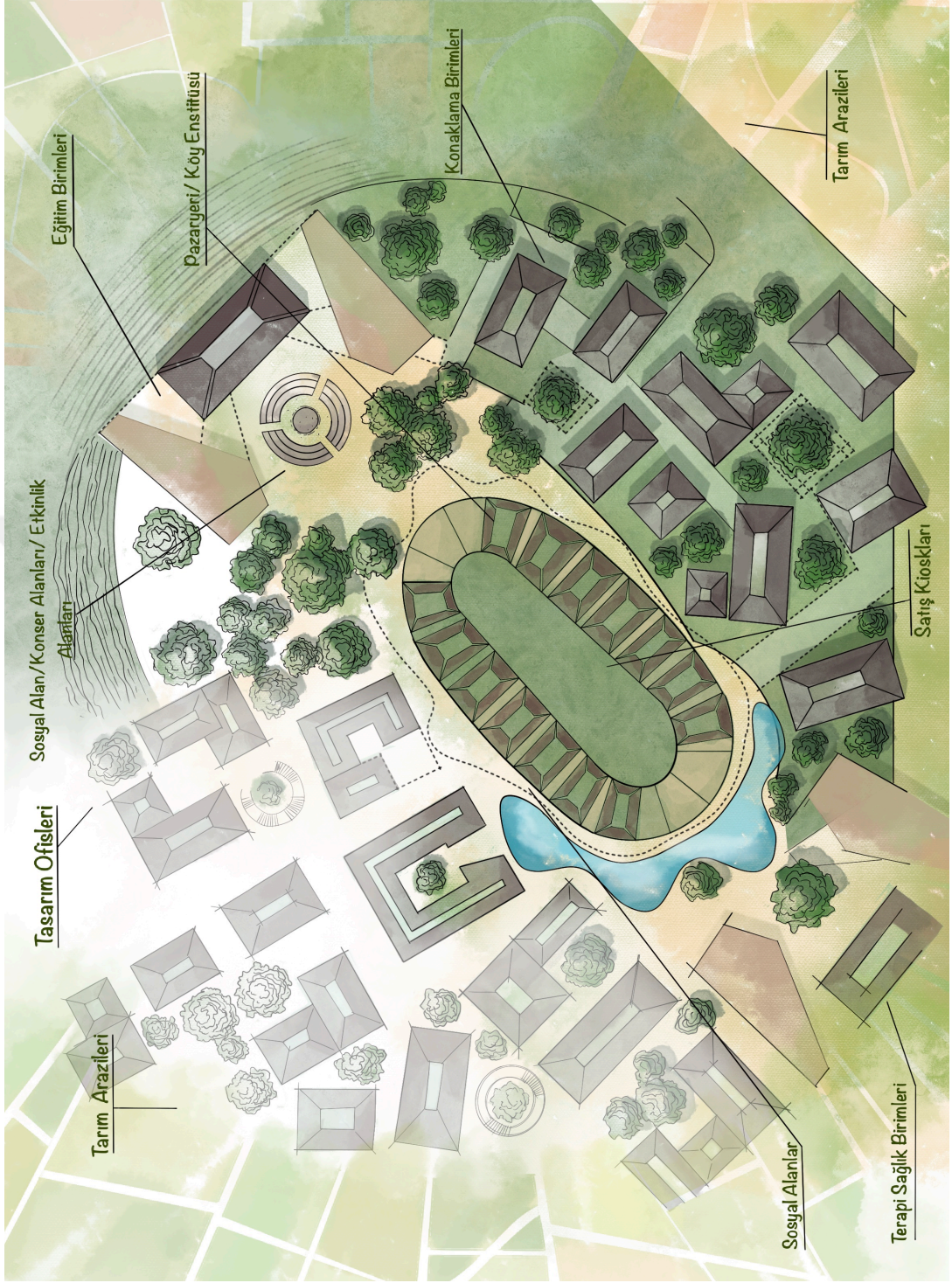
215

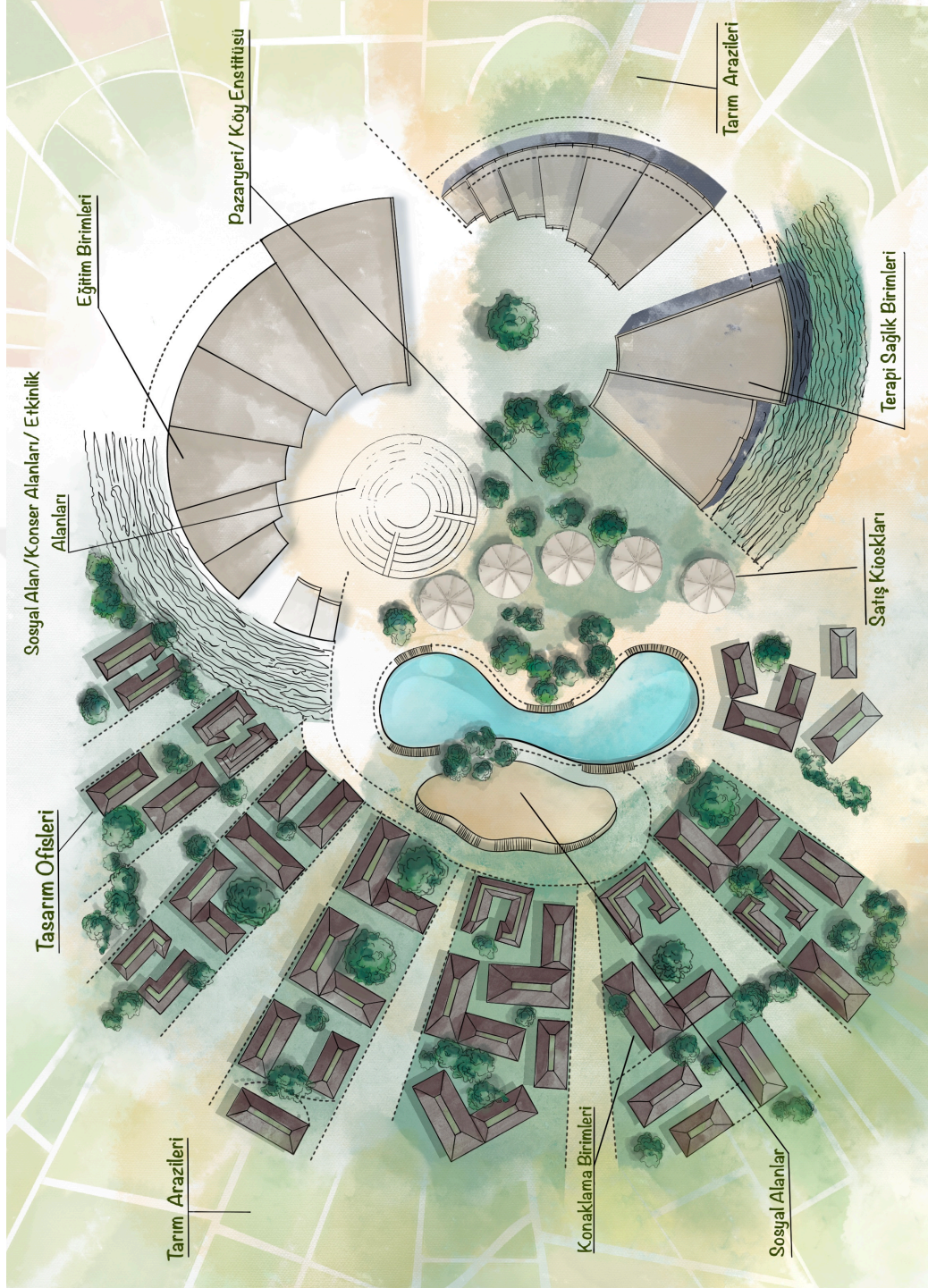
Şekil A.13: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

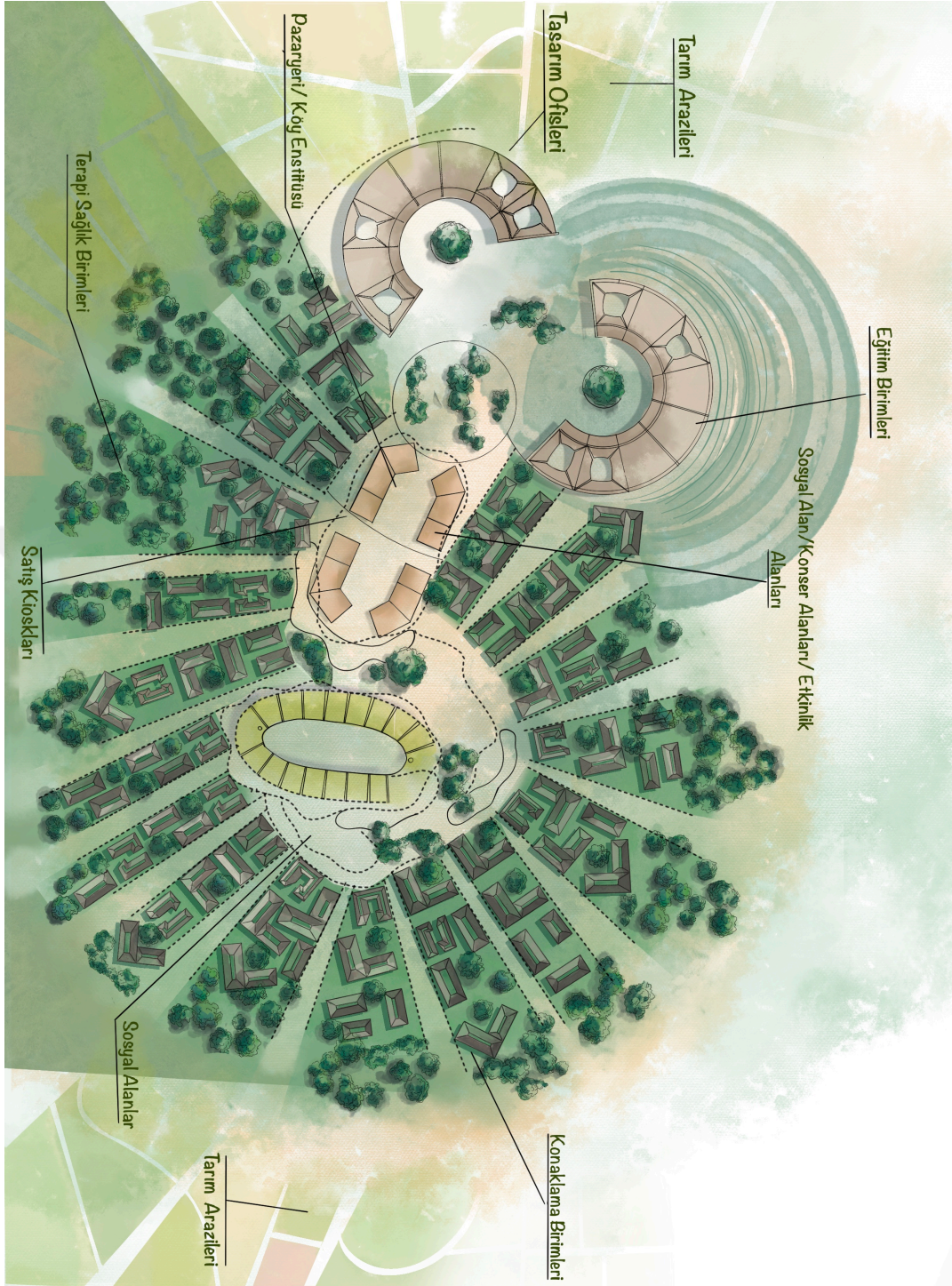
Şekil A.14: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

Şekil A.15: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

Şekil A.16: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

Şekil A.17: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

Şekil A.18: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

Şekil A.19: HAYAÇO Entegre Yaşam Alanı Projesi Eskiz Aşamaları

ÖZGEÇMİŞ

